

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

МР НАТАША Д. ПЛАВШИЋ

ЗАШТИТА ПОЈЕДИНЦА ПРЕД КОМИТЕТОМ ЗА
ЉУДСКА ПРАВА И ПРЕД ЕВРОПСКИМ СУДОМ
ЗА ЉУДСКА ПРАВА

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

БЕОГРАД, 2016

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF LAW

MR. NATAŠA D. PLAVŠIĆ

PROTECTION OF INDIVIDUALS BEFORE THE HUMAN
RIGHTS COMMITTEE AND
THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

DOCTORAL DISSERTATION

BELGRADE, 2016

ПОДАЦИ О КОМЕНТОРИМА И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

Коментори:

- проф. др Оливера Вучић, редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

- проф. др Бранко Ракић, редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

Чланови комисије:

- коментори

- проф. др Родољуб Етински, редовни професор Правног факултета
Универзитета у Новом Саду

Датум одбране:

ЗАШТИТА ПОЈЕДИНЦА ПРЕД КОМИТЕТОМ ЗА ЉУДСКА ПРАВА И ПРЕД ЕВРОПСКИМ СУДОМ ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Резиме

Интернационализацијом идеје људских права након Другог светског рата долази до доношења првих међународних уговора којима се појединцу гарантују одређена права и слободе. Паралелно са тим, на универзалном и регионалном нивоу, створени су и први међународни механизми и системи заштите гарантованих права и слобода.

На универзалном нивоу, посебан положај и улогу, али и значај са становишта заштите појединца, имају тзв. „уговорна тела“, односно тела образована посебним универзалним међународним уговорима о људским правима.

Такође, и регионалним међународним уговорима о људским правима установљена су одређена тела са задатком да надзиру примену тих уговора, односно да појединцу пруже заштиту гарантованих права и слобода.

Када је реч о универзалном нивоу, најважније активности спроведене су у оквиру Уједињених Нација. Иако је иницијатива за доношење правно обавезујућег међународног уговора о заштити људских права настала непосредно након усвајања Универзалне декларације о људским правима, тек је 1966. године усвојен текст Међународног пакта о грађанским и политичким правима (у даљем тексту: ПГПП), који је ступио на снагу десет година касније, 1976. године.

С друге стране, активност регионалних организација након Другог светског рата, посебно Савета Европе, убрзо је након оснивања ове организације резултирала усвајањем Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: Европска конвенција).

Оба међународна уговора садрже опсежну листу гарантованих права и слобода, као и механизме њихове заштите – Комитет за људска права (у даљем

тексту: Комитет) и Европски суд за људска права (у даљем тексту: Европски суд), а који су усвајањем допунских протокола значајно еволуирала.

Наиме, иницијално, ни ПГПП нити Европска конвенција, нису предвиђали да се појединац може непосредно обратити Комитету, односно Европском суду. Усвајањем накнадних протокола уз ове међународне инструменте, ова тела постала су надлежна да разматрају и одлучују о представкама које потичу непосредно од појединаца.

Тако данас, како пред Комитетом, тако и пред Европским судом, постоји могућност да се појединац директно обрати овим телима, уколико тврди да је жртва повреде права и слобода гарантованих наведеним међународним уговорима.

Оба система заштите установљена су у складу са начелом супсидијарности, будући да је идеја њихових твораца била да се поштовање права и слобода гарантованих ПГПП и Европском конвенцијом, првенствено и највише, мора осигурати на националном нивоу, где би и заштита права и слобода појединца била најефикаснија и најделотворнија. Зато системи установљени ПГПП и Европском конвенцијом представљају корективне, допунске механизме заштите којима се појединци могу обратити тек у случају када изостане заштита гарантованих права и слобода на националном нивоу.

У ситуацији да таква заштита изостане на националном нивоу, појединац има на располагању два механизма заштите права и слобода установљених ПГПП и Европском конвенцијом – Комитет за људска права и Европски суд.

Оба система могу појединцу пружити непосредну заштиту гарантованих права и слобода, али постоји могућност да се ова два система могу преклопити и међусобно искључити. Стога у ситуацији када постоји могућност међусобног преклапања или чак и искључивања, оно што може одредити појединца у избору система у коме ће потражити заштиту, јесте делотворност самог система.

Кључне речи: Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Комитет за људска права, Европски суд за људска права, појединачна представка, непосредна заштита појединца, међународни механизми заштите људских права и слобода

Научна област: право

Ужа научна област: међународноправна (људска права)

УДК број: 341.645:347.93

PROTECTION OF INDIVIDUALS BEFORE THE HUMAN RIGHTS COMMITTEE AND THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Summary

After the idea of human rights had gained international importance following the World War II, the first international treaties guaranteeing certain rights and freedoms to an individual were adopted. Parallel to this, the first mechanisms and systems of protection of guaranteed rights and freedoms were created at universal and regional levels.

At the universal level, special position and role, as well as importance from the view point of protection of an individual, rests with so-called treaty bodies, namely with bodies formed according to specific universal international treaties on human rights.

Also, regional international treaties on human rights established certain bodies aimed at supervision of application of the treaties concerned, namely to provide protection of guaranteed rights and freedoms for an individual.

In respect of the universal level, the most important activities were carried out within the framework of the United Nations. Although the initiative to adopt a legally binding international treaty for protection of human rights was created immediately after the adoption of the Universal Declaration of Human Rights, the text of the International Covenant on Civil and Political Rights was adopted only in 1966 (hereinafter referred to as: ICCPR), which entered into force 10 years later, in 1976.

On the other hand, the activities of regional organisations after the World War II, in particular of the Council of Europe, soon after the establishment of this organization resulted in the adoption of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter referred to as: the Convention).

Both the international treaties contain a comprehensive list of guaranteed rights and freedoms, as well as the mechanisms for their protection – the Human Rights Committee (hereinafter referred to as: the Committee) and the European Court of Human Rights (hereinafter referred to as: the European Court), which evolved considerably by adoption of additional protocols.

In fact, neither ICCPR nor the European Convention initially prescribed that an individual may directly refer to the Committee or to the European Court. After the adoption of additional protocols to those international instruments, the subject bodies became competent to examine and decide on applications lodged by individuals.

Accordingly, individuals may at present directly refer to both the Committee and the European Court, provided it is established that the individual concerned is a victim of violation of rights and freedoms guaranteed by the above mentioned international treaties.

Both protection systems have been founded in accordance with the principle of subsidiarity, since the idea of their founders was that respect for rights and freedoms guaranteed by ICCPR and the European Convention had to be provided primarily and at utmost at national levels, where protection of rights and freedoms of individuals would also be the most efficient and the most effective. That is why the systems established by ICCPR and the European Convention present corrective, additional protection mechanisms individuals may refer to only if protection of guaranteed rights and freedoms at national levels failed.

Under the circumstances of failure of such protection at national levels, an individual shall have at the disposal two mechanisms for protection of rights and freedoms established by ICCPR and the European Convention – the Human Rights Committee and the European Court.

Both systems may render to an individual direct protection of guaranteed rights and freedoms, although there is a possibility that these two systems overlap and exclude each other. Thus, under the circumstances of possible overlapping or even exclusion, effectiveness of the very system is what may make an individual to decide in which system to seek for protection.

Key words: International Covenant on Civil and Political Rights, European Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Human Rights Committee, European Court of Human Rights, individual application, direct protection of individual, international mechanisms for protection of human rights and freedoms

Area of study: law

Specific area of study: international law (human rights)

Reference no. 341.645:347.93

САДРЖАЈ

ПРВИ ДЕО – РАЗВОЈ ЉУДСКИХ ПРАВА

1.1.	Уводна разматрања	1
1.2.	Развој људских права.....	5
1.3.	Интернационализација људских права.....	13
1.4.	Право на појединачну представку.....	26

ДРУГИ ДЕО – УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ – КОМИТЕТ ЗА ЉУДСКА ПРАВА

2.1.	Систем заштите људских права у Уједињеним нацијама.....	31
2.2.	Универзална декларација о људским правима.....	36
2.3.	Међународни уговори Уједињених нација о људским правима.....	39
2.3.1.	<i>Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима.....</i>	<i>40</i>
2.3.2.	<i>Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације.....</i>	<i>45</i>
2.3.3.	<i>Конвенција против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака.....</i>	<i>52</i>
2.3.4.	<i>Конвенција о укидању свих облика дискриминација жена.....</i>	<i>57</i>
2.3.5.	<i>Конвенција о правима особа са инвалидитетом.....</i>	<i>63</i>
2.3.6.	<i>Међународна конвенција о заштити свих лица од присилних нестанака.....</i>	<i>68</i>
2.3.7.	<i>Међународна конвенција о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица.....</i>	<i>73</i>
2.3.8.	<i>Конвенција о правима детета.....</i>	<i>76</i>
2.4.	Међународни пакт о грађанским и политичким правима и протоколи уз ПГПП.....	80
2.4.1.	<i>Међународни пакт о грађанским и политичким правима.....</i>	<i>81</i>

2.4.2.	<i>(Први) Факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима</i>	131
2.4.3.	<i>Други факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима.....</i>	136
2.5.	Комитет за људска права	140
2.5.1.	<i>Избор и и положај чланова Комитета за људска права.....</i>	141
2.5.2.	<i>Седнице Комитета за људска права.....</i>	149
2.5.3.	<i>Основне надлежности Комитета за људска права.....</i>	155
2.5.3.1.	<i>Испитивање периодичних извештаја држава чланица....</i>	156
2.5.3.2.	<i>Општи коментари Комитета за људска права.....</i>	164
2.5.3.3.	<i>Међудржавне представке.....</i>	166
2.5.4.	<i>Појединачне представке.....</i>	172
2.5.4.1.	<i>Претпоставке и услови за разматрање појединачних представки.....</i>	175
2.5.4.2.	<i>Поступање и одлучивање о појединачним представкама.....</i>	186
2.5.4.3.	<i>Follow up процедура.....</i>	192
2.6.	Нови изазови и потенцијалне реформе система.....	195

ТРЕЋИ ДЕО – САВЕТ ЕВРОПЕ – ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА

3.1.	Систем заштите људских права у Савету Европе.....	198
3.2.	Конвенције Савета Европе за заштиту људских права.....	202
3.2.1.	<i>Европска конвенција о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни и поступака.....</i>	202
3.2.2.	<i>Ревидирана европска социјална повеља.....</i>	204
3.3.	Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода..	209
3.3.1.	<i>Изворна Европска конвенција и измене и допуне.....</i>	209
3.3.2.	<i>Начела и аутономни појмови Европске конвенције.....</i>	211

3.3.3. Садржина Европске коневције и протокола уз њу – Права и слободe гарантоване Европском конвенцијом.....	214
3.4. Европски суд за људска права.....	249
3.4.1. Историјат и реформе система.....	250
3.4.2. Судије Европског суда.....	261
3.4.3. Организација Европског суда.....	263
3.4.3.1. Облици унутрашње организације.....	264
3.4.3.2. Облици судских формација.....	265
3.4.4. Надлежности Европског суда.....	274
3.4.5. Појединачне представке.....	276
3.4.5.1. Услови прихватљивости појединачних претпоставки.....	276
3.4.5.2. Поступак по појединачним представкама, одлучивање и дејство одлука и пресуда.....	292
3.4.5.3. Пилот пресуде.....	301
3.4.5.4. Извршење пресуда и одлука.....	303
3.5. Нови изазови и реформе конвенцијског система.....	307

ЧЕТВРТИ ДЕО - ДЕЛОТВОРНОСТ СИСТЕМА ЗАШТИТЕ ПОЈЕДИНЦА

4.1. Упоредна анализа система заштите појединаца пред Комитетом за људска права и пред Европским судом.....	313
4.2. Делотворност система заштите појединаца пред Комитетом за људска права и пред Европским судом.....	342

ЗАКЉУЧАК.....	347
----------------------	------------

ЛИТЕРАТУРА.....	356
------------------------	------------

ПРИЛОЗИ

Међународни пакт о грађанским и политичким правима.....	369
Факултативни проткол уз ПГПП.....	394
Други факултативни проткол уз ПГПП.....	399
Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода.....	403
Протокол 1 уз Европску конвенцију.....	426
Протокол 4 уз Европску конвенцију.....	429
Протокол 6 уз Европску конвенцију.....	432
Протокол 7 уз Европску конвенцију.....	435
Протокол 12 уз Европску конвенцију.....	440
Протокол 13 уз Европску конвенцију.....	443

БИОГРАФИЈА.....	447
------------------------	------------

Изјава о ауторству

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Изјава о коришћењу

ПРВИ ДЕО

РАЗВОЈ ЉУДСКИХ ПРАВА

1.1. Уводна разматрања

Након Другог светског рата, доношењем првих међународних уговора о људским правима, идеја интернационализације људских права доживела је и своје нормирање. Поред међународног јемства права и слобода, успостављени су и први међународни системи и механизми заштите тих гарантованих права и слобода.

На универзалном нивоу, Међународним пактом о грађанским и политичким правима (у даљем тексту: ПГПП) и протоклима уз ПГПП, установљен је механизам заштите права и слобода гарантованих ПГПП – Комитет за људска права. На регионалном, европском нивоу, Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: Европска конвенција и Конвенција) такође је установљен механизам заштите права и слобода гарантованих Конвенцијом – Европски суд за људска права (у даљем тексту: Европски суд).

Иако поред наведених система, и на универзалном и на регионалном нивоу, постоје и други међународни уговори који нуде механизме заштите права и слобода, а на које ћемо се осврнути у раду, предмет овог рада ограничен је на механизме заштите права и слобода који појединцу стоје на располагању пред Комитетом за људска права и пред Европским судом.

Оба система заштите установљена су у складу са начелом супсидијарности и представљају корективне механизме које појединци могу користити у случају да заштита гарантованих права и слобода изостане на националном нивоу. У случају да таква заштита и изостане или је појединац незадовољан заштитом која му је пружена, он може, изјављивањем

појединачне представке, коначну заштиту зајемчених права и слобода потражити пред Комитетом за људска права и пред Европским судом. Дакле, оба система могу поједницу пружити непосредну заштиту гарантованих права и слобода, која су и у ПГПП и у Конвенцији гарантована у готово истом обиму.

Да би појединачна представка била размотрена од стране Комитета за људска права или од стране Европског суда за људска права, потребно је да су претходно испуњени услови предвиђени Факултативним протоколом уз ПГПП, односно Европском конвенцијом. Оба система, као један од услова за изјављивање појединачне представке предвиђају да се исто питање, односно истоветна представка, не разматра у поступку пред неким другим међународним органом.

Другим речима, постоји могућност да се ова два система преклопе и међусобно ограниче, па чак и искључе. У ситуацији када постоји могућност међусобног преклапања или чак и искључивања, оно што може одредити појединца у одлуци у ком систему да потражи заштиту повређеног права, јесте делотворност самог система.

Стога је циљ овог рада да се кроз детаљну анализу оба система заштите, утврде њихове предности и мане и оцени делотворност заштите коју пружају појединцу, те да се, кроз међусобно упоређивање ова два конкурентна система, покуша дати одговор на питање који систем појединцу пружа делотворнију заштиту гарантованих права и слобода.

У првом, уводном делу рада, изложен је историјат идеје и концепта људских права, њене еволуције и интернационализације. Посебан део посвећен је праву на појединачну представку, као и значају које непосредно обраћање међународним телима има за појединца.

Други део рада посвећен је систему Уједињених нација, односно заштити појединца пред Комитетом за људска права. У оквиру овог дела најпре су у кратким цртама изложени основни инструменти о људским правима који су донети у оквиру Уједињених нација. Централни део ове

целине посвећен је ПГПП и систему заштите који он установљава – Комитету за људска права. Тако су најпре детаљно приказана права и слободе гарантоване ПГПП, а након тога се у раду бавимо Комитетом за људска права. Изложени су основни подаци о Комитету, избору чланова, функцијама и надлежностима Комитета, након чега су детаљно описани услови и претпоставке за изјављивање појединачних представки, поступак по појединачним представкама, начин одлучивања и дејство одлука Комитета, као и њихово извршење. Коначно, на крају овог дела, указано је на неке од изазова са којима се данас суочава систем заштите права и слобода у оквиру Уједињених нација.

Трећи део рада посвећен је систему Савета Европе, односно заштити појединца пред Европским судом за људска права. У оквиру ове целине најпре су, у кратким цртама, изложене друге конвенције о људским правима донете у оквиру Савета Европе, након чега је детаљно изложена садржина Европске конвенције, а посебно права и слободе које она јемчи. Централни део ове целине посвећен је Европском суду за људска права, па је тако описан историјат и реформе кроз које је Европски суд прошао, организација Европског суда и његове надлежности. Посебно и детаљно је изложен поступак по појединачним представкама пред Европским судом. Као и у другом делу, и у овој целини, бавили смо се условима и претпоставкама за изјављивање појединачних представки, поступком по појединачним представкама, начином одлучивања Европског суда, дејством одлука и њиховим извршењем. На крају је указано на неке од могућих праваца реформе овог система.

У четвртом делу бавили смо се анализом критеријума делотворности описаних система заштите и покушали да дамо појединачне оцене оба система, њихових предности и недостатака, након чега смо, поређењем ова два конкурентна система, покушали и да одговоримо на питање који систем појединцу пружа делотворнију заштиту гарантованих права и слобода.

Последњи део посвећен је закључним разматрањима система заштите који појединац ужива пред Комитетом за људска права и пред Европским судом и квалитету те заштите, као и могућностима унапређења и јачања сваког од система.

Питање заштите права и слобода појединца на међународном нивоу је стално актуелна тема. И поред бројних радова који постоје, стални пораст броја појединаца који се обраћају, како Комитету за људска права, тако и Европском суду за људска права, тражећи од њих делотворну заштиту, дали су нам простора за покушај да ову тему сагледамо из угла којим смо се у раду бавили. Надамо се да је анализа делотворности заштите коју пружају ова два конкурентна система, одговорила на нека од питања, а посебно на питање који систем појединцу пружа делотворнију заштиту гарантованих права и слобода. Такође, надамо се да рад може бити од значаја и теоретичарима и практичарима, будући да су описани услови за изјављивање појединачних представки Комитету за људска права и Европском суду, поступак по њима, одлучивање, дејство одлука и њихово извршење.

1.2. Развој људских права

Не постоји поуздано тачан податак о томе ко је и када први пут употребио израз људска права. Најчешће се помиње да је Томас Пејн у свом делу Права човека (*The Rights of Man*) из 1791. године први употребио израз људска права¹. Извори указују на то да је израз људска права коришћен и касније од стране филозофа и правника у XVIII и XIX веку². У суштини, ова кованица се појављивала спорадично, будући да су, за оно што је у то време осликавало концепт и идеју људских права, превасходно коришћени изрази природно право и права човека³. Тек након Другог светског рата и доношења Универзалне декларације о људским правима, појам људска права и оно што он данас означава у међународном праву, постао је свакодневица.

Шта су људска права? Иако је идеја о постојању људских права данас универзално прихваћена, можемо рећи да не постоји општа, универзално прихваћена дефиниција људских права која говори о њиховој природи, обиму и садржини. Људска права се могу посматрати и њихова садржина одредити кроз описни, правни и филозофски приступ⁴, а што указује да је природа људских права изузетно комплексна. Тако Кристијан Томушат констатује да се „гlediшта о томе шта се подразумева под људским правима могу прилично разликовати“, наводећи да ће теолошки образован припадник неке хришћанске цркве у дефинисању поћи од Светог писма, филозоф кроз стварање сопственог система помоћу којег ће неке захтеве означити као

¹Текст овог дела је доступан на <https://ebooks.adelaide.edu.au/p/paine/thomas/p147r/>.

²Поред осталог, амерички филозоф Henry David Thoreau је у свом есеју *Resistance to Civil Government - On the Duty of Civil Disobedience* из 1849. године употребио израз људска права. Текст овог есеја је доступан на <http://www.gutenberg.org/files/71/71-h/71-h.htm>.

³У српском језику, за разлику, на пример, од енглеског, не постоји термиолошка разлика у ономе што представља објективно право (*law*) и оно што представља субјективно право (*rights*). Стога је израз природно право (*natural rights*) употребљен у контексту субјективних права.

⁴Nowak Manfred, *Introduction to the International Human Right Regime*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston, 2003, p. 1.

људска права, док ће правник људска права описати као саставни део неког правног система⁵.

Најчешће се за људска права каже да су то „она права која људско биће има самим тим што је људско биће – дакле, независно од воље државе“⁶. Дакле, реч је о природним, урођеним и неотуђивим правима које људско биће стиче и има самим својим постојањем, независно од државе и без државе, а које остварује у односима са другим људима, групама, као и државном влашћу, и то како у оквиру националног, тако и у оквиру међународног система. Уколико би појам људских права „ослободили природноправних примеса“⁷, могли би, у контексту националног правног система, рећи да се „људским правима утврђује правни положај појединца према органима власти“⁸.

Као и код њиховог дефинисања, и сам развој људских права се може посматрати из више угла. Наиме, људска права настала су као резултат дуге еволуције разних филозофских, социолошких, кулуролошких, политичких и правних идеја, као и посебног историјског контекста. Уосталом, отуда је и њихова природа и садржина комплексна и вишедимензионална. Стога се људска права могу анализирати кроз настанак и еволуцију самог концепта и идеје људских права, али се могу проучавати и кроз конституисање тог концепта и његово уобличавање, нормирање у правне документе, и то како националне, тако и међународне. Свакако да је једна од најважнијих фаза у развоју људских права њихова имплементација, поштовање и остваривање, као и њихова заштита на унутрашњем и, коначно, на међународном нивоу.

⁵К. Томушат, *Људска права између идеализма и реализма*, Београдски центар за људска права, Београд, 2006, стр. 51.

⁶М. Пауновић, Б. Кривокапић и И. Крстић, *Основи међународних људских права*, Мегатренд универзитет, Београд, 2007, стр. 15.

⁷Д. Симовић, Д. Аврамовић и С. Југовић, *Еволуција и преображаји људских права*, Зборник радова, Ниш, 2013, стр. 1548.

⁸Р. Марковић, *Уставно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2011, стр. 454.

Укратко ћемо се осврнути на најзначајније фазе у развоју људских права које су биле од посебне важности за трансформацију људских права из поља филозофије и религије у поље политике и права и за настанак једног од највећих доприноса у развоју људских права – међународноправну заштиту појединца.

И пре првих познатих, званичних писаних докумената који су садржали одређена права која су претеча данашњих људских права, људи су кроз историју стицали одређена права, али и обавезе. Већина друштава је имала неку врсту усмене или писане традиције, система правила и правде, а који је служио да осигура нормално функционисање заједнице, али и добробит чланова таквих заједница. Такође, већина главних светских религија је у својим учењима говорила о неком облику вредносног система, тзв. Златном правилу⁹, који представља основу моралних обавеза и дужности која људска бића имају једна према другима, при чему је у сржи ових начела идеја једнакости и људског достојанства. Иако су теолошки контекст и морални захтеви за признањем одређених права од посебне важности за развој људских права, еволуција људских права се најбоље може посматрати кроз теоријско – филозофски и правно – политички контекст.

Претече идеје о постојању људских права могу се наћи у античкој Грчкој и старом Риму¹⁰, као и у хришћанским учењима у Средњем веку, али се обично као први писани документ који је садржао зачетке идеје о људским правима наводи Велика повеља слободе – *Magna Charta Libertatum* која је усвојена у Енглеској 1215. године. Овим документом је, у суштини, ограничена воља и власт енглеских краљева у корист велепоседника и дата самосталност енглеској цркви, али он у своја 63 члана садржи и одредбе о успостављању и обавези поштовања одређених процедура¹¹. Тако је, примера ради, чланом 39. предвиђено да нико не може бити притворен,

⁹Nowak Manfred, *op.cit*, p. 9.

¹⁰О античком наслеђу људских права видети Д. Симовић, Д. Аврамовић и С. Југовић, *op.cit*, стр. 1528-1532.

¹¹Текст *Magna Charta Libertatum* доступан је на <http://www.constitution.org/eng/magnacar.pdf>.

кажњен, лишен поседа или прогнан без законите пресуде, док је чланом 40. предвиђено да се ником неће продавати право или праведност, нити ће се било ко лишити или ометати у вршењу права или праведности¹².

Посебан преображај и еволуцију у развоју људских права су током XVII и XVIII века извршиле теорије друштвеног уговора, теорије уставне демократије и школа природног права, на основу којих су људска права полако добила своје обличје као политички, а касније и правни феномен¹³. Под утицајем ових теорија, заштита људских бића је, како то дефинише Кристијан Томушат, прошла пут од одрицања људских права до давања људских права¹⁴, при чему је као резултат заживела идеја да су људи „по природи слободни, једнаки и независни¹⁵“, а тежиште је са обавеза које појединац има померено ка његовим правима.

Тако је утицај једног од облика теорије друштвеног уговора Томаса Хобса приметан у више аката коју су усвојени у Енглеској током XVII века, а којима су даље уобличена и гарантована одређена права, првенствено племства према краљу. Реч је о *Petition of Rights* из 1628. године, закону којим је, поред осталог, забрањено неосновано лишење слободе без одлуке суда¹⁶, *Habeas Corpus Act* из 1679. године, којим је дефинисано и гарантовано право на неповредивост личности од незаконитог и арбитрарног лишења слободе без одлуке суда¹⁷ и *Bill of Rights* из 1689. године, којим су, поред осталог, права које установљава користе као концепт којим се

¹²У оригиналу члан 39. гласи: "No freeman shall be taken or imprisoned or disseised or exiled or in any way destroyed, nor will we go upon him nor will we send upon him except upon the lawful judgement of his peers or the law of the land", а члан 40. гласи: „To no one will we sell, to no one will we refuse or delay, right or justice“.

¹³О теоријским схватањима развоја идеје људских права видети В. Димитријевић, М. Пауновић, *Људска права – уџбеник*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997, стр. 42-81.

¹⁴К. Томушат, *op.cit.*, стр. 60-63.

¹⁵Џон Лок (John Lock), *Две расправе о грађанској влади* (Two Treatises of Civil Government), 1690. Текст доступан на <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/econ/ugcm/3113/locke/government.pdf>.

¹⁶Текст доступан на <http://www.legislation.gov.uk/aep/Cha1/31/1/introduction>.

¹⁷Текст доступан на <http://www.legislation.gov.uk/aep/Cha2/31/2/contents>.

утемељује сама власт¹⁸. Иако прогресивна за време у којима су настала, ова права ипак нису у поменутиим законима дефинисана као неотуђива и урођена, већ су гарантована у оквиру постојећег позитивног правног система Енглеске.

Свакако да је значајнија еволуција идеје о људским правима која је изражена у радовима Џона Лока, Томаса Пејна, Жан Жак Русоа и Монтескеја¹⁹. Наиме, ове идеје су преточене и у правне норме, у револуцијама које су се у XVIII веку догодиле готово истовремено на два континента, европском и америчком.

Декларација о правима државе Вирџиније, која је усвојена 12. јуна 1776. године, сматра се првим документом о уставној политици насталом на територији Сједињених Америчких Држава. Чланом 1. ове Декларације је прокламовано да су сви људи по природи једнако слободни и независни и да поседују извесна урођена права којих се, када уђу у стање друштва, не могу никаквим споразумом лишити они, нити њихово потомство. Даље је прокламовано да је реч о уживању живота и слободе, са намером стицања и поседовања имовине и тражења и постизања среће и безбедности²⁰.

Декларација о правима државе Вирџиније је први правно-политички документ у коме је прокламован принцип једнакости и у коме су нека од тада названих права човека дефинисана као урођена. Када је реч о производима америчке револуције, свакако да је познатија Декларација о независности која је 4. јула 1776. године усвојена једногласно у Конгресу од стране 13 уједињених држава Америке²¹. Иако се већина текста Декларације односи на навођење „повреда и узурпација“ краља Велике Британије и проглашење слободе, независности и ослобађања од сваке верности

¹⁸Текст доступан на <http://www.legislation.gov.uk/aep/WillandMarSess2/1/2/introduction>.

¹⁹О оригиналним теоријама друштвеног уговора и уставне демократије видети више у С. Гајин, *Људска права правно - системски оквир*, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2011, стр. 218-319.

²⁰Текст Декларације о правима Вирџиније доступан на http://www.constitution.org/bcp/virg_dor.htm.

²¹Текст Декларације о независности доступан на http://www.constitution.org/us_doi.pdf.

британској Круни, њен уводни део садржи прокламацију једнакости људи и филозофске идеје о неотуђивим правима човека. Тако се „очигледним истинама“ сматра да „су сви људи створени једнаки и да их је њихов Творац обдарио неотуђивим правима, међу којима су живот, слобода и тежња за срећом“²².

Усвајањем ове две декларације започет је процес конституционализације у Сједињеним Америчким Државама, а који је настављен доношењем Устава Сједињених Америчких Држава 1787. године и његових амандмана²³. За развој људских права од посебног значаја су управо амандмани, и то првих десет амандмана, усвојених 1791. године, а који су познатији као Повеља о правима. Овим амандманима је зајемечен низ основних права и слобода, међу којима, слобода исповедање вере, слобода говора, штампе и окупљања, забрана неоснованог лишења слободе и претреса стана и имовине, забрана одузимања приватне имовине без правичне надокнаде, непристрасно суђење, али је свакако значајна и начелна гаранција да се набрајање у Уставу извесних права не сме тумачити тако да се оспоре или умање друга права која је народ задржао²⁴. Тиме је на америчком тлу конституисана идеја о људским правима, који су, додуше, тада и даље називана правима човека, а не људским правима, али која су садржински дефинисана као природна, урођена и неотуђива.

Када је реч о Француској револуцији и њеном утицају на развој људских права, он се првенствено огледа у слогану револуције „*Liberté, Egalité, Fraternité*“ и усвајању Декларације о правима човека и грађанина 26.

²²О реторичкој и стилској структури Декларације независности САД видети: Lucas, Stephen E. "The Stylistic Artistry of the Declaration of Independence." *Derived from "Justifying America: The Declaration of Independence as a Rhetorical Document," in Thomas W. Benson, ed., American Rhetoric: Context and Criticism* (1989)

Доступно на http://www.archives.gov/exhibits/charters/declaration_style.html.

Видети: P. Goetsch, *The Declaration of Independence, The Fourth of July – Political Oratory and Literary Reaction 1776-1876*, Gunter Narr Verlag, 1992, p. 11-33.

²³Текст Устава САД доступан на <https://www.usconstitution.net/const.pdf>.

²⁴Касније усвојеним амандманима је проширена листа зајемчених права. Тако је, на пример, Амандманом 13 из 1865. године укинута ропство и принудни рад, а Амандманом 19 из 1920. године је женама признато право гласа.

августа 1789. године, првом правно-политичком документу донетом на европском континенту који је прокламовао основна права и слободе човека и грађанина²⁵. У овој Декларацији, која је донета по угледу на америчку Декларацију о правима државе Вирџиније и Декларацију о независности²⁶, као и под утицајем природно-правних теорија и просветитељске филозофске мисли XVIII века, у Преамбули су права човека квалификована као природна, неотуђива и света, а у члану 1. је предвиђено да се људи рађају и остају слободни и једнаки у правима, те да друштвене разлике могу бити засноване само на заједничкој користи. Циљ сваког политичког удруживања, према члану 2. Декларације, је очување природних и вечних права човека и то слободе, власништва и отпора угњетавању. Декларацијом је даље гарантовано више основних права, поред осталог, право својине, слобода говора и штампе, начело претпоставке невиности и забране ретроактивног дејства закона, забрањено је незаконито притварање и зајемчено је начело *Nullum crimen, nulla poena sine lege*, као и начело једнакости пред законом, без разлика осим оних које произлазе из њихових врлина и надарености. Оно што се истиче као посебан допринос Француске декларације јесте и начело народне суверености. Ово начело је прокламовано чланом 3. Декларације, према којем сваки суверенитет у суштини почива на народу, те ниједно тело нити појединац не могу вршити власт која не потиче од народа. Две године након усвајања Декларација о правима човека и грађанина, 1791. године, донет је први писани Устав Француске у коме су одредбе о основним правима човека и грађанина допуњене новим правима и интегрисане у текст самог Устава, а 1793. године је усвојена ревидирана Декларација о правима човека и грађанина која је била саставни део Устава Француске из 1793. године. Тиме је и на европском континенту идеја о људским правима као

²⁵Текст Француске Декларације о правима човека и грађанина доступан на <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/english/constitution/declaration-of-human-and-civic-rights-of-26-august-1789.105305.html>.

²⁶R. R. Palmer, *The Age of the Democratic Revolution*, Princeton, Princeton University Press, 2, стр. 518-521.

природним, урођеним и неотуђивим доживела своје правно и политичко признање.

Под утицајем Декларације о независности, Устава Сједињених Америчких Држава, Декларације о правима човека и грађанина, као и Устава Француске започет је процес конституционализације и кодификације основних права кроз националне системе и других држава и дефинисан правни положај појединца према власти²⁷. Овај период карактерише доба изричитог гарантовања основних права кроз писане уставе које, по први пут, доносе државе. Идеја о постојању и потреби за признањем, гарантовањем и заштитом основних права је током XIX и почетком XX века нашла место у уставима већине европских држава и тиме је концепт о основним људским правима и формално претворен у правну норму, а суштински у стандард који се остваривао кроз домаће правне системе.

Социјалистичка револуција у Русији, као и утицај марксистичке теорије довели су 1918. године до усвајања Декларације права радног и експлоатисаног народа, која је била саставни део Устава донетог исте године²⁸. Ова Декларација је „прокламовала принципе једног новог друштвеног уређења које се заснива на укидању експлоатације и приватне својине, национализацији, власти совјета и праву народа на самоопредељење“²⁹, из којег је рођена идеја о потреби признања економских и социјалних права.

Дакле, у XIX и првој половини XX века идеја о признању и гарантовању основних права је (за)живела кроз уставе на националном нивоу, при чему је дошло и до успостављања механизма судске заштите зајемчених права у случају њихове повреде или ускраћивања. Иако су

²⁷До прве свеобухватније каталогизације људских права долази тек у Уставу Белгије од 1831. године. Више о томе видети Д. Стојановић, *Основна права у уставима европских држава и уставу СФРЈ*, докторска дисертација, Ниш, 1988.

²⁸Текст Декларације права радног и експлоатисаног народа из 1918. године доступан на http://ipt.fpn.bg.ac.rs/Materijal/Deklaracije/Deklaracija_prava_radnog_i_eksplotisanog_naroda.pdf.

²⁹Д. Симовић, Д. Аврамовић и С. Југовић, *op.cit.*, стр. 1537.

најчешће називана основна права или права човека и грађанина, у суштинском и садржајном смислу се нису значајно разликовала од онога што данас називамо људским правима. Међутим, одређене категорије су остале ван домашаја признања и заштите на националном нивоу, пре свега, жене, странци и мањине, а што је исправљено у следећој фази развоја људских права – њиховој интернационализацији.

1.3. Интернационализација људских права

Интернационализација људских права представља фазу у развоју људских права у којој је, у почетку, потреба регулисања права одређених лица и категорија постала тема међудржавних сусрета и састанака, али у којој људска права нису постојала као посебан део међународног права. Ова фаза је након Првог светског рата доживела признање и гарантовање одређених права ограниченом кругу лица, као и успостављање првог система међународне заштите мањина, а настављена је након Другог светског рата нормативним и институционалним признањем и заштитом људских права на међународном нивоу, у готово пуном капацитету.

И пре настанка међународног система људских права, а нарочито током XIX и почетком XX века било је корака учињених ка стварању таквог система. Најпре треба поменути да је Вестфалски споразум о миру из 1648. године, поред принципа суверенитета и једнакости држава, значајан и по томе што је садржао низ одредаба које представљају претече данашњих људских права. Тако је призната слобода кретања и предузетништва, правна заштита и установљен је принцип религијских слобода. Религијска слобода је била предмет расправљања и регулисања Мировне конференције у Бечу 1815. године. Поред тога, ова Конференција је значајна и из разлога што је на њој усвојена Декларација о укидању трговине робљем. Иако није забранила ропство, ова Декларација представља „први међународни инструмент којим су забрањени неки поступци дубоко супротни појму

људског достојанства³⁰. Борба за потпуно укидање ропства и трговине робљем настављена је и у наредним деценијама, а резултирала је његовим постепеним укидањем од стране готово свих држава. Тек је 1926. године у оквиру Лиге народа донета Конвенција о укидању ропства и трговине робљем која представља први међународни документ о људским правима донет у оквирима међународног права³¹.

Грађански рат у Сједињеним Америчким Државама и ратови у Европи током XVIII и почетком XIX века скренули су пажњу јавности на потребу регулисања правила ратовања и поступања са лицима која посредно или непосредно учествују у оружаним сукобима. Иницијатива за уређење ових питања потекла је од Henry Dunant, оснивача Међународног Комитета Црвеног крста. Као резултат ових иницијатива донето је више конвенција, познатијих као Хашке и Женевске конвенције, које су на крају и кодификоване³². Ови минимални стандарди о поступању према учесницима у оружаним сукобима су, према објекту заштите, свакако слични људским правима, и могу имати међународну димензију, али се примењују само у оружаним сукобима, унутрашњим или међународним³³.

³⁰К. Томушат, *op.cit.*, стр. 64.

³¹М. Крећа, М. Пауновић, *Практикум за међународно јавно право*, Досије, Београд, 2002, стр. 284-288.

Након Другог светског рата, под окриљем Уједињених нација, донета је 1956. године Допунска конвенција о укидању ропства, трговине робљем и институција и праксе сличне ропству.

³²Извори међународног хуманитарног права, Међународни комитет Црвеног крста, Београд, 2002.

Хашке конвенције су међународни уговори који регулишу тзв. ратно право, законе и обичаје рата, као и ограничења у погледу средстава ратовања. Донете су у Хагу 1889. и 1907. године. Женевске конвенције уређују питање тзв. хуманитарног права. Прва женевска конвенција, Конвенција о побољшању судбине рањеника у војскама у рату је донета 1864. године. И у наредним деценијама су доношене нове конвенције које су уређивале положај и поступање са жртвама рата, одређеним заштићеним категоријама које учествују у оружаним сукобима, и то како унутрашњим, тако и у међународним. Женевске конвенције су коначно кодификоване у оквиру Уједињених нација 1949. године, а накнадно, 1977. године су донета и два Протокола уз ове конвенције.

Видети F. Kalshoven, L. Zegveld, *Constraints of the waging of war*, ICRC, Geneve, 2011.

³³Nowak Manfred, *op.cit.*, p. 17.

Познато је начело међународног права да „држава може да ограничи свој суверенитет уговором и тако интернационализује питање које иначе није регулисано међународним правом“³⁴. Ово начело је било од изузетног значаја за даљу интернационализацију људских права, а у погледу начина на који је једна држава регулисала положај, права и интересе својих грађана у другој држави. Наиме, поред чешће примењиваних традиционалних поступака дипломатске заштите, државе су повремено прибегавале и уговорању посебног положаја и права на имунитет који су њихови држављани, као странци, могли имати у другој држави³⁵. Још једна област која је интернационализована на мировним скуповима, а која представља претечу људских права, јесте заштита мањина, која је своју потпуну интернационализацију доживела кроз систем Лиге народа.

Дакле, прву етапу интернационализације људских права је обележило повремено склапање међународних уговора који су, иако тематски ограничени, садржавали одредбе о људским правима и тиме иницирали тему о међународној димензији људских права. Начелно и даље је питање људских права било ограничено националним оквирима. Наиме, међународни односи су почивали на начелу суверености држава и немешању у унутрашња питања, те се и за људска права и даље сматрало да су у унутрашњој надлежности држава.

Први тест добровољног пристанка државе да се одрекну потпуног суверенитета представљало је стварање Друштва народа. Основано на Париској мировној конференцији након Првог светског рата, Друштво народа је представљало прву, потенцијално универзалну, међународну организацију која је основана са идејом да промовише међународну сарадњу и да обезбеди да се постигне међународни мир и безбедност прихватањем обавезе држава да не прибегавају рату³⁶. Пакт Друштва народа не помиње

³⁴Tomas Burgental, *Међународна људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997, стр. 32.

³⁵Nowak Manfred, *op.cit*, стр. 17.

³⁶Текст Пакта Друштва народа доступан на http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp.

изричито људска права, њихово међународно признање и гарантовање, нити помиње заштиту људских права, али установљава два система која су била изузетно значајна за развој људских права између два светска рата – мандатни систем и међународну заштиту мањина.

Тако је чланом 22. Пакта Друштва народа установљен мандатни систем над бившим колонијама држава губитница Првог светског рада. Мандатне територије су биле под управом држава победница Првог светског рата, које су имале обавезу извештавања Комисији за мандате Друштва народа. У односу на ове мандатне територије, Пакт је гарантовао одређене слободе и права, и то слободу савести и вероисповести, и забрањивао злоупотребе трговином робљем, оружјем и алкохолним пићима. Посебно значајна новина коју је овај систем унео, а која је утицала на развој људских права, јесте међународни контролни механизам који је успостављен спонтано – право на петицију. Наиме, Пакт Друштва народа није предвиђао могућност обраћања организацији, али су мандатне територије почеле да подносе петиције, те су временом у оквиру Друштва народа настала правила поступања са петицијама о којима је одлучивала Комисија за мандате и Савет Друштва народа. Иако поступање по петицијама није подразумевало испитивања чињеница, ипак је успостављена једна врста међународног надзора и контроле над мандатним територијама³⁷.

Други значајан допринос Друштва народа развоју људских права је успостављање међународног система заштите мањина. Већ је речено да је питање мањина, и то верских, био предмет и ранијих мировних конференција³⁸. Међутим, „у то доба мањине нису поседовале међународноправни субјективитет, већ су биле само објекти одређене, и то делимичне заштите“³⁹. Управо је у оквиру Друштва народа успостављен међународни систем заштите мањина. Након Првог светског рата и

³⁷К. Томушат, *op.cit*, стр. 67.

³⁸М. Пауновић, Б. Кривокапић и И. Крстић, *op.cit*, стр. 306-309.

³⁹С. Аврамов, М. Крећа, *Међународно јавно право*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 321.

Версајске мировне конференције, као последица снажније афирмације идеје самоопредељења, закључено је више уговора који су регулисали положај и права мањина. Пет новостворених држава је склопило посебне споразуме, друге државе су у саме уговоре о миру унеле посебне одредбе о положају и правима мањина, при чему су државе и приликом пријема у Друштво народа преузимале обавезе о заштити мањина⁴⁰. Први уговор који је потписан, а који је послужио као модел за остале, био је закључен 29. јуна 1919. године између главних савезничких и удружених сила и Пољске⁴¹. Уговори су, по правилу, садржали одредбу о забрани дискриминације заштићених мањина, установљавали право на службену употребу матерњег језика и право на основно образовање на матерњем језику, слободно исповедање вере и право на очување етничког, верског или језичког интегритета. Друштво народа је преузело гаранцију да ће уговорне стране извршавати своје обавезе, чиме су те обавезе интернационализоване⁴². Поред држава чланица које су се могле обратити Друштву народа због кршења права мањина, новина која је установљена овим системом јесте право појединаца припадника заштићене мањине или групе да се у случају повреде гарантованих права петицијом обрати Друштву народа. О прихватљивости петиције је одлучивао трочлани *ad hoc* Комитет састављен од стране Савета Друштва народа, који је након испитивања навода петиције водио поступак пријатељског поравнања. Уколико се не би постигло пријатељско поравнање, испитивање петиције би наставио Савет или Стални суд међународне правде⁴³.

Механизам заштите мањина који је успостављен у оквиру Друштва народа је довео до тога да су се појединци могли непосредно обраћати

⁴⁰В. Становчић, *Појам националне мањине и третирање индивидуалних и колективних права*, Годишњак, 2008, Факултет политичких наука, 479-503, К. Томушат, *op.cit*, стр. 68. и С. Аврамов, М. Крећа, *op.cit*, стр. 321.

⁴¹Tomas Burgental, *op.cit*, стр. 36.

⁴²О уговорима видети и Б. Кривокапић, *Заштита мањина између два светска рата*, Међународни проблеми, 1-2/2005, стр. 100-120.

⁴³Mary Gardiner Jones, *National Minorities: A Case Study in International Protection*, Law and contemporary problems Vol. 14, No. 4, International Human Rights: Part 2, Duke University School of Law, 1949, стр. 599-626.

међународној организацији, да су се спорови који су настајали услед кршења гарантованих права мањина сматрали међународним споровима, при чему су и мањине стекле одређена обележја међународноправног субјективитета⁴⁴.

Крај Првог светског рата и Друштво народа обележило је стварање још једне међународне организације која је допринела развоју људских права, и то економских и социјалних. Реч је о Међународној организацији рада. Установљена је 1919. године као део Версајског мировног процеса и представља резултат претходне вишедеценијске борбе и иницијатива разних радничких покрета, али и индустријализације⁴⁵. Као основни циљ ове организације одређено је промовисање социјалне правде и побољшање социјалних и економских услова рада радника. Иако у Међународној организацији рада није установљен механизам непосредне заштите права, ова организација је са бројним усвојеним конвенцијама и препорукама, као и са механизмом контроле кроз извештавање, значајно утицала на то да државе чланице кроз своје уставе признају, гарантују и обезбеде заштиту економских и социјалних права.

Може се рећи да је ову етапу развоја људских права, до Другог светског рата, обележила њихова даља интернационализација. Створене су прве међународне организације и први међународни механизам заштите права мањина који је могао да покрене и појединац подношењем петиције.

До утемељења савременог концепта међународних људских права дошло је након Другог светског рата и масовних кршења људских права, када је сазрела идеја да основна права представљају вредност о којој се мора старати цела међународна заједница. Још на почетку рата, у свом обраћању Конгресу 6. јануара 1941. године, амерички председник Франклин Рузвелт је одржао свој чувени говор о Четири слободе у којем је навео да су основне људске слободе, било где у свету, слобода говора и изражавања, слобода

⁴⁴О карактеристикама Версајског система мањина видети М. Пауновић, Б. Кривокапић и И. Крстић, *op.cit*, стр. 310-311.

⁴⁵С. Аврамов, М. Крећа, *op.cit*, стр. 250-254.

сваког лица да на свој начин поштује Бога, слобода од сиромаштва и слобода од страха⁴⁶. Исте године, 14. августа 1941. године, на заједничком састанку америчког председника Франклина Рузвелта и британског премијера Винстона Черчила донета је Атланска повеља⁴⁷ која је прокламовала осам тачака о смерницама послератне политике, где је, поред осталог, изражена жеља да се уложи напори како би се осигурало да сви људи у свим земљама могу да проживе живот у слободи од страха и немаштине. Даља иницијатива за дефинисањем ратне и послератне политике савезничких држава настављена је у Лондону, а у Вашингтону је 1. јануара 1942. године од стране 26 држава чланица антихитлеровске коалиције усвојена Декларација Уједињених нација, формални правни акт у који је укључена и Атланска повеља, а којим је створен војни савез са идејом да државе чланице након рата изграде општи систем колективне безбедности свих мирољубивих држава⁴⁸. У Преамбули Декларације је наведено да су државе потписнице „уверене да је потпуна победа над њиховим непријатељима од битног значаја за одбрану живота, слободе, независности и верске слободе, као и за очување људских права и правде у њиховим земљама“. До окончања Другог светског рата и доношења Повеље Уједињених нација, било је више сусрета великих сила у којима су чињени кораци ка „претварању ратног савеза у послератну мировну организацију“⁴⁹.

На Конференцији у Сан Франциску, одржаној од 25. априла до 26. јуна 1945. године усвојена је Повеља Уједињених нација која је ступила на снагу 24. октобра исте године и којом је основана Организација Уједињених нација. Уједињене нације представљају организацију добровољно основану од стране суверених држава, засновану на начелу суверене једнакости, а

⁴⁶Текст говора доступан на <http://www.fdrlibrary.marist.edu/pdfs/fftext.pdf>.

⁴⁷Текст Атланске повеље доступан на <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp>.

⁴⁸Текст Декларације доступан на http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decade03.asp.

⁴⁹С. Аврамов, М. Крећа, *op.cit.*, стр. 179.

основане са циљем да обезбеди и одржи међународни мир и универзални систем безбедности унутар суверених држава⁵⁰.

У преамбули Повеље Уједињених нација, наведено је да су народи Уједињених нација решени да поново потврде “веру у основна људска права, у достојанство и вредност људске личности, у равноправност људи и жена и нација великих и малих“ и да помажу „социјални напредак и побољшање животних услова у све већој слободи“⁵¹. У члану 1. став 3. Повеље, као један од циљева Уједињених нација, наведено је „да оствари међународну сарадњу решавањем међународних проблема привредне, социјалне, културне и хуманитарне природе, и развијањем и потстицањем поштовања људских права и основних слобода за све без разлике расе, пола, језика или вере“. Када је реч о обавезама како Организације Уједињених нација, тако и сваке од њених чланица, оне су дефинисане у Глави IX, и то одредбама чл. 55. и 56. Тако је у члану 55. Повеље предвиђено да ће у циљу стварања услова стабилности и благостања који су потребни ради мирних и пријатељских односа међу нацијама заснованим на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа, Организација Уједињених нација помагати (а) побољшање животних услова, пуно запослење и развитак привредног и социјалног напретка, (б) решавање међународних привредних, социјалних, здравствених и сличних проблема и међународну културну и васпитну сарадњу и (в) свеопште поштовање и заштиту људских права и основних слобода за све без разлике расе, пола, језика или вере, док је чланом 56. Повеље утврђена обавеза свих чланова Организације да предузму сваку заједничку и појединачну акцију и сарадњу са Организацијом ради остварења циљева изложених у члану 55. Повеље.

Дакле, Повеља не садржи јасно одређену одредбу о обавези поштовања и заштити људских права, већ говори о потстицању поштовања

⁵⁰*Ibid.*

⁵¹Објављена у „Службеном листу ФНРЈ - Међународни уговори“, број 5/45 и „Службеном листу СФРЈ - Међународни уговори“, бр. 2/65, 12/66 и 39/72.

људских права и основних слобода за све без разлике расе, пола, језика или вере, односно о помагању у постизању свеопштег поштовања и заштиту људских права и основних слобода за све без разлике расе, пола, језика или вере. И поред овакве неодређености и упућивања на постојање људских права, неспорно је да је Повеља Уједињених нација представљала огроман допринос међународној афирмацији људских права.

Наиме, након стравичности Другог светског рата сазрела је идеја о нужности добровољног ограничења суверенитета и прихватању да масовна кршења и повреде људских права не могу више бити третирана као унутрашња ствар држава, јер од тих питања може зависити и одржавање међународног мира и безбедности, а што је основни циљ оснивања Уједињених нација. Стога, приступајући Повељи, државе су признале да су људска права питање од међународног значаја које више не спада у њихову искључиву надлежност. Надаље, Повеља Уједињених нација је послужила као правни оквир за прогресивни развој, дефинисање и међународно кодификовање људских права, као и за њихово поштовање и међународну заштиту⁵².

Од усвајање Повеље Уједињених нација, „однос власти према грађанима није унутрашња ствар државе која се не тиче међународне заједнице. Због различитог положаја човека у појединим државама, међународна заједница је морала прибећи методу договора и усаглашавања држава о минимуму људских права, која су због тога и називана „основна људска права“, што је израз за права и слободе човека признате међународним актима. Људска права постала су транснационално питање и вредност“⁵³, чиме је створен и основ за успостављање институционалног система међународноправне заштите људских права.

Стога је даље требало приступити доношењу свеобухватног међународног документа о основним људским правима, а што је учињено 10.

⁵²Tomas Burgental, *op.cit*, стр. 44-49.

⁵³Р. Марковић, *op.cit*, стр. 459

децембра 1948. године усвајањем Универзалне декларације о људским правима. Још је на Конференцији у Сан Франциску било предлога да се једна врста повеље о људским правима усвоји заједно са Повељом Уједињених нација, али је тај предлог поновљен након конституисања Уједињених нација. На првом заседању Уједињених нација формирана је Комисија за људска права са мандатом да припреми нацрт текста међународне повеље о људским правима⁵⁴.

Универзална декларација о људским правима усвојена је од стране генералне скупштине 10. децембра 1948. године⁵⁵. Обично се каже да Универзална декларација о људским правима представља први општи документ о људским правима једне међународне организације, а у којима су људска права одређена као природна, урођена и неотуђива. Тако је у Преамбули, поред осталог, наведено да је „ признање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свету“, те да су „народи Уједињених нација у Повељи поново потврдили своју веру у основна људска права, у достојанство и вредност човекове личности и равноправност мушкараца и жена“. У Преамбули је даље наведено да „су се државе чланице обавезале да у сарадњи с Уједињеним нацијама обезбеде опште поштовање и примену људских права и основних слобода“, при чему је „опште разумевање ових права и слобода од највеће важности за пуно остварење ове обавезе“. По речима саме Преамбуле, Универзална декларација о људским правима је

⁵⁴О околностима које су пратиле усвајање Универзалне декларације о људским правима видети А. Samnøy, *The Origins of the Universal Declaration of Human Rights*, The Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 1999, стр. 3-22.

S. Waltz, *Reclaiming and rebuilding the history of the Universal Declaration of Human Rights*, Third World Quarterly Vol. 23, No 3, Carafax Publishing, 2002, стр. 437-448.

⁵⁵Универзална декларација је усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III). За усвајање је гласало 48 држава, ниједна није била против, док је осам држава било уздржано.

Текст Универзалне декларације Организације Уједињених нација доступан на <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=src5>.

проглашена као „заједнички стандард за све народе и све нације“, са идејом „сваки појединац и сваки орган друштва, имајући ову Декларацију стално на уму, тежио да подучавањем и учењем допринесе поштовању ових права и слобода да би се поступним унутрашњим и међународним мерама обезбедило њихово опште и стварно признање и поштовање“. Дакле, може се рећи да Универзална декларација представља резултат сазревања уверења да за свако друштво и државу постоји заједничко језгро основних људских права и слобода – заједнички стандард који треба да постигну све државе⁵⁶.

Значај који је Универзална декларација о људским правима извршила на развој и настанак савременог система људских права и владавину права је огroman⁵⁷. Иако је усвојена као правно необавезујући документ који промовише људска права, она је временом у потпуности превазишла своју форму и постала „основна компонента међународног обичајног права“⁵⁸.

Утицај ове Декларације је посебно видљив и у активностима које су уследиле наредних година, како у оквиру Уједињених нација, тако и на регионалном нивоу⁵⁹. Тако је 4. новембра 1950. године, у оквиру Савета Европе, донета Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода. У самој Преамбули Европске конвенције се наводи да су Владе потписнице ове Конвенције имале у виду Универзалну декларацију о људским правима која има за циљ да обезбеди опште и делотворно признање и поштовање права прокламованих у њој, те да су решене да, као Владе европских земаља које су сличних погледа и имају заједничко наслеђе политичких традиција, идеала, слободе и владавине права, предузму прве

⁵⁶Више о Преамбули видети М. Koskenniemi, *The Preamble of the Universal Declaration of Human Rights*, *The Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement*, стр. 27-39.

⁵⁷М. А. Glendon, *The Rule of Law in the Universal Declaration of Human Rights*, *Northwestern Journal of International Human Rights*, Volume 2 Issue 1, Article 5, 2004.

⁵⁸L. В. Sohn, *The New International Law: Protection of the Rights of Individuals Rather than States*, 32 *Am.U.L.Rev.* 1, 1982, 16-17

Доступно на <https://www.wcl.american.edu/journal/lawrev/32/sohn.pdf>.

⁵⁹На регионалном нивоу је 22. новембра 1969. године усвојена Америчка конвенција о људским правима у оквиру Организације америчких држава, а Афричка повеља о правима човека и народа је усвојена 27. јуна 1981. године у оквиру Организације афричког јединства.

корак за заједничко остваривање извесних права наведених у Универзалној декларацији.

Иако је рад у оквиру Комисије за људска права Уједињених нација на изради универзалних међународних уговора о људским правима започет истовремено са радом на Универзалној декларацији, тек након готово две деценије усвојена су два општа документа о људским правима – Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима. И у преамбулама оба Пакта се указује на значај и обавезност принципа и права прокламованих Повељом Уједињених нација и Универзалном декларацијом.

Поред ових општих међународних уговора о људским правима, о оквиру Уједињених нација усвојен је већи број тематских конвенција којима су призната одређена права и успостављени одговарајући механизми надзора. Тако је 1948. године усвојена Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида, а у каснијим деценијама и Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације, Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена, Конвенција против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака, Међународна конвенција о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица, Конвенција о правима особа са инвалидитетом, Конвенција за заштиту свих лица од присилних нестанака и Конвенција о правима детета.

Оваквим уговорним обавезивањем држава на међународно признање људских права потврђен је процес интернационализације људских права и њихове кодификације у којем су се државе потписнице ових међународних уговора, али и других конвенција које се односе на поједина права, добровољно одрекле суверене власти признале и пристале на то да систем основних људских права има и живи, паралелно са националним, свој међународни живот.

Тако су, кроз поступак интернационализације људских права, међународне обавезе државе према појединцима који су у јурисдикцији неке

друге државе доживеле битну трансформацију. На почетку, те обавезе су сматране обавезама предузетим према другој држави чији су држављани ти појединци, да би, након међународног признања основних људских права, то биле обавезе предузете према међународној заједници, али и према појединцима зарад којих су права и установљена. Стога се „данас сматра да људи као појединци имају међународно гарантована права, а не као држављани појединих држава“⁶⁰.

Истовремено, кроз поступак интернационализације постављен је нормативни и институционални стандард у погледу препознавања, признања, имплементације, обавезне примене и још важније заштите људских права на међународном нивоу – универзалном и регионалном. Тако су и на регионалном и на универзалном нивоу створени одговарајући механизми надзора над применом међународних конвенција, као и механизми заштите гарантованих људских права и слобода, од којих је за нас свакако најзначајнији механизам заштите права и слобода, појединачна представка⁶¹.

Када говоримо о међународним механизмима надзора и контроле над применом међународних конвенција, начелно они се остварују кроз општу контролу испуњавања обавеза из међународних конвенција и то кроз периодично подношење извештаја држава чланица међународне конвенције и разматрање тих извештаја од стране надлежног комитета. Наиме, подношење и разматрање извештаја је систем који је установљен готово свим универзалним уговорима о људским правима у оквиру Уједињених нација и у питању је обавезни систем који државе чланице не могу избећи. На основу достављених извештаја, надлежни комитети, након њиховог разматрања, усвајају одређене закључке и коментаре о примени конвенције од стране државе чланице. Поред уобичајених, периодичних извештаја,

⁶⁰Tomas Burgental, *op.cit*, стр. 42.

⁶¹М. Пауновић, Б. Кривокапић и И. Крстић, *op.cit*, стр. 86-98.

већина конвенција Уједињених нација познаје и могућност ванредног подношења извештаја, односно обавезу државе чланице да достави извештај кад год то од ње затражи надлежни комитет.

На основу закључака и коментара које комитети доносе приликом редовног разматрања периодичних извештаја, комитети доносе и опште коментаре и опште препоруке. Реч је о коментарима и препорукама опште, апстрактне природе, будући да проистичу из разматрања свих извештаја и односе се на све државе чланице. Иако су општи коментари и опште препоруке правно необавезујући за државе чланице, свакако да представљају значајан и важан механизам којим се на посредан начин прати и утиче на примену стандарда из међународних конвенција од стране држава чланица и коначно на признање и заштиту људских права.

Када говоримо о међународним механизмима заштите гарантованих људских права и слобода, ту се пре свега, мисли на међудржавне представке којима се на посредан начин обезбеђује заштита гарантованих људских права и слобода, као и за нас посебно значајне, појединачне представке којима појединац на међународном новоу остварује непосредну заштиту гарантованих људских права и слобода. Треба поменути и да већина међународних конвенција за заштиту људских права, посебно оних у оквиру Уједињених нација, предвиђа и посебан поступак реаговања на системска и масовна кршења људских права.

1.4. Право на појединачну представку

Право на појединачну представку пред међународним институцијама продукт је савременог система људских права⁶². У најопштијем смислу, ово право представља међународним уговором признато право појединца (или групе) да непосредно, представком, затражи међународноправну заштиту

⁶²Поред израза појединачна представка, у употреби су и изрази жалба, притужба, петиција, апликација, саопштење, али ће се у раду користити израз појединачна представка.

због повреде или ускраћивања права и слобода гарантованих тим међународним уговором.

Conditio sine qua non за овакву врсту међународноправне заштите гарантованих права је да је држава против које је изјављена појединачна представка, као држава чланица међународног уговора по коме се заштита права и тражи, дала пристанак на тако нешто. У зависности од одредаба самог међународног уговора, тај пристанак држава чланица се може дати прећутно, самим приступањем међународном уговору. Најчешће се пристанак даје изричито, изјавом државе чланице којом признаје надлежност одређеног међународног тела да расправља и одлучује о представкама појединаца изјављеним против ње.

Надлежност да по појединачној представци поступа, односно да одлучује о повреди или ускраћивању права и слобода зајемчених међународним уговором припада одговарајућим међународним телима, најчешће установљеним тим међународним уговором.

Може се рећи да су готово сва права и слободе које су данас гарантоване на међународном нивоу кроз процес конституционализације људских права и слобода признате и гарантоване и на националном нивоу, уставима држава. Такође, на националном нивоу је обезбеђена и судска, односно уставносудска заштита гарантованих права и слобода. То значи да појединцу, који је субјект права, у случају повреде зајемчених права и слобода примарно стоји на располагању систем заштите који је обезбеђен на националном нивоу, а што је у складу и са традиционалним концептом међународног јавног права.

Супсидијарно, уколико заштита гарантованих права изостане на националном нивоу или је, по мишљењу незадовољног појединца, погрешна, неадекватна и неефикасна, постоји могућност да се појединачном представком непосредно обрати одређеној међународној институцији или телу и да у посебној међународној процедури затражи заштиту одређених права и слобода признатих међународним уговорима о људским правима.

Тиме је појединцу дата непосредна, процесна способност да у судском или неком другом поступку, оствари право и слободу зајемчену по међународном праву. Свакако да је реч о једном новом положају и активнијој улози коју појединац има у међународној заједници, где је он смештен у центар механизма заштите људских права успостављеног појединачном представком⁶³.

Када је реч о међународним телима и институцијама које су надлежне да примају, разматрају и одлучују о појединачним представкама, они се разликују, како по питању њиховог положаја и природе, специфичности поступка који спроводе, тако и по питању правне обавезности одлука које доносе. Најкарактеристичнија подела по питању положаја, а којим ћемо се у наставку и бавити, јесте међународна институција као суд и међународна институција као вансудски орган, односно као комитет експерата. Последично и одлуке које доносе у поступку одлучивања о појединчаним представкама имају карактер судске, обавезујуће одлуке или правно необавезујуће препоруке, констатације или мишљења.

Могућност изјављивања појединачне представке међународним институцијама и телима долази са одређеним условима. Уважавајући специфичности сваке од међународних процедура за заштиту одређених људских права и слобода, начелно би се могли одредити услови који су заједнички за готово све међународне процедуре, а којима се остварује претпоставка допуштености, односно прихватљивости појединачне представке.

Тако је потребно да постоји надлежност међународне институције да узме у разматрање појединачну представку. Та надлежност подразумева неколико аспеката о којима ће бити речи касније, а примарно је да представка потиче од појединца који потпада под надлежност државе која је

⁶³О положају појединца и елементима међународноправног субјективитета видети С. Ганић, *Државни суверенитет у светлу савременог међународног права* –докторска дисертација, Београд, 2012, стр. 140-161.

чланица међународног инструмента на основу којег се и тражи међународна заштита, те да је држава против које је поднета појединачна представка дала пристанак на то.

Када је реч о самим условима прихватљивости појединачне представке, потребно је да је људско право или слобода за које подносилац представке тврди да му је повређено гарантовано међународним уговором по којем је заштита права или слободе обезбеђена, односно да је представка *ratione materiae* допуштена. Даље је потребно да подносилац појединачне представке има легитимни правни интерес као могућа жртва повреде права или слободе, што значи да *actio popularis* представка није допуштена. Правило је да је, у складу са начелом супсидијарности, подносилац појединачне представке, пре тражења међународноправне заштите, исцрпео сва правна средства у држави против које је изјавио појединачну представку, осим када њихово исцрпљивање превазилази разумне рокове или је мало вероватно да ће појединцу пружити ефикасну заштиту права. Појединачна представка не сме бити анонимна, нити очигледно неоснована, при чему није допуштена ни представка која представља злоупотребу права⁶⁴.

Уколико појединачна представка не испуњава напред наведене услове који, пред неким међународним телима могу бити изузетно строго формални, она ће бити одбачена, без улажења у оцену о основаности тврдњи о повреди гарантованих права или слобода. Уколико су услови испуњени, појединачна представка је прихватљива, па се приступа следећој фази и то испитивања меритума појединачне представке. У овој фази се расправља и одлучује о основаности тврдњи о повреди зајемчених људских права и слобода и давања одговора на питање да ли у конкретном случају има повреде и ускраћивања људских права и слобода или не.

Како је тема овог рада заштита појединца пред Комитетом за људска права и пред Европским судом за људска права, уважавајући значај осталих

⁶⁴Б. Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 351.

процедура за међународноправну заштиту појединца, посебно оних установљених у оквиру Уједињених нација на које ћемо се укратко осврнути у Другом делу, у наставку ћемо се, пре свега, бавити појединачном представком пред ове две институције, њиховим специфичностима и донетима, процедуром, као и природи одлука које се поводом ових појединачних представки доносе.

ДРУГИ ДЕО

УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ – КОМИТЕТ ЗА ЉУДСКА ПРАВА

2.1. Систем заштите људских права у Уједињеним нацијама

Већ је поменуто да је идеја о потреби стварања Уједињених нација, као светске организације, настала током Другог светског рата. Декларацијом од 1. јануара 1942. године потписаном у Лондону, савез држава који се борио у рату против Сила осовине је узео име Уједињене нације⁶⁵. Након сусрета и усаглашавања предлога водећих савезничких сила који су одржани током рата⁶⁶, по завршетку рата сазвана је и одржана од 24. априла до 26. јуна 1945. године Конференција у Сан Франциску на којој је усвојена и потписана Повеља Уједињених нација. Повеља је ступила на снагу 24. октобра исте године, након што су депоновани ратификациони инструменти.

Повеља Уједињених нација се може посматрати са више аспеката. Пре свега, она представља оснивачки акт Уједињених нација, којим се уређују циљеви и начела организације, питање чланства, главних органа и њихових надлежности, питање мирног решавања спорова, регионалних споразума, међународне економске и социјалне сарадње и остало.

Повеља Уједињених нација је међународни уговор. Иако је реч о вишестраном међународном уговору, самом Повељом је одређен њен примат у односу на друге међународне уговоре. Наиме, у случају сукоба између обавеза чланова Уједињених нација по Повељи и њихових обавеза по неком

⁶⁵О. Рачић, В. Димитријевић, *Међународне организације*, Савремена администрација, Београд, 1988, стр. 215.

⁶⁶На Конференцији у Dumbarton Oaks која је одржана од 21. августа до 7. октобра 1944. године учествовали су представници СССР, Кине, Велике Британије и САД, док је на Јалти од 5. до 12. фебруару 1945. године одржан састанак представника СССР, Велике Британије и САД.

другом међународном споразуму, превагу имају њихове обавезе по Повељи⁶⁷.

Повеља је и позитивноправни акт и као таква „садржи сасвим одређене и прецизне норме понашања и санкције за прекршиоце тих норми“, али је и „антипозитивистичка... и није један херметички затворен систем, већ систем кога треба стално дограђивати“⁶⁸.

Циљеви Уједињених нација су утврђени у Глави I Повеље. Управо због последица Другог светског рата, као примарни циљ Уједињених нација је предвиђено одржање међународног мира и безбедности⁶⁹. Остали циљеви су управљени ка овом циљу и састоје се у развијању међу нацијама пријатељских односа заснованих на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа и предузимање других одговарајућих мера ради учвршћења општег мира, постизање међународне сарадње решавањем међународних проблема, економске, социјалне, културне или хуманитарне природе, и унапређивању и подстицању поштовања људских права и основних слобода за све без обзира на расу, пол, језик или веру, при чему је предвиђено да Уједињене нације постану средиште за усклађивање акција предузетих ради постизања ових заједничких циљева.

Повеља предвиђа да су, у спровођењу ових циљева, Организација и државе чланице дужни да поступају у складу са одређеним општим начелима која важе за већину међународних организација и то начелом суверене једнакости чланица, испуњавања обавеза предузетих на основу Повеље у доброј вери, као и давања сваке помоћи у акцији која се преузима у складу са Повељом. У складу са основним циљем Уједињених нација, Повеља предвиђа да су све чланице дужне да своје међународне спорове

⁶⁷Члан 103. Повеље Уједињених нација.

⁶⁸С. Аврамов, М. Крећа, *op.cit.*, стр. 182.

⁶⁹У члану 1. Повеље је предвиђено да се овај циљ остварује предузимање ефикасних колективних мера ради спречавања и отклањања претњи миру и сузбијање аката агресије или других повреда мира, као и постизање мирним средствима, а у складу с начелима правде и међународног права, сређивања или решавања међународних спорова или ситуација који би могли довести до повреде мира.

решавају мирним путем, да се уздржавају од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности сваке државе, те да ништа у Повељи не овлашћује Уједињене нације да се мешају у питања која се, по суштини, налазе у унутрашњој надлежности сваке државе, при чему ово последње начело не утиче на примену принудних мера које се предузимају у случају претње миру, повреде мира и аката агресије⁷⁰.

Повеља уређује и питање организационе структуре Уједињених нација, односно главних органа и њихове надлежности и овлашћења, и то Генералне скупштине, Савета безбедности, Економског и социјалног савета, Секретаријата и Међународног суда правде. Када је реч о чланству, иако су Уједињене нације замишљене као универзална међудржавна светска организација, пријем у чланство је ипак условљено оценом Генералне скупштине и Савета безбедности да је у питању држава која је мирољубива, способна и вољна да извршава обавезе садржане у Повељи. Од првобитних 50 држава оснивача, Уједињене нације данас имају 193 чланице⁷¹.

Већ је поменуто да је у преабули Повеље Уједињених нација јасно изражена решеност држава чланица да поново потврде “веру у основна људска права, у достојанство и вредност људске личности, у равноправност мушкараца и жена и нација великих и малих“ и да помажу „социјални напредак и побољшање животних услова у све већој слободи“. У том смислу је дефинисан и један од циљева Организације, и то остваривање међународне сарадње, поред осталог, кроз развијање и потстицање поштовања људских права и основних слобода за све без разлике расе, пола, језика или вере⁷², а који органи Уједињених нација треба да постигну у оквирима своје надлежности. Такође, Повеља је у складу са овим циљем, одредила и обавезе Организације и њених чланова, тако што је, између осталог, одредила да ће

⁷⁰Глава VII Повеље Уједињених нација.

⁷¹Према подацима доступним на <http://www.un.org/en/members>.

⁷²Члан 1. тачка 3. Повеље Уједињених нација.

помагати свеопште поштовање и заштиту људских права и основних слобода за све без разлике расе, пола, језика или вере⁷³.

Дакле, Повеља не садржи јасно одређену одредбу о обавези поштовања и заштити људских права, већ садржи овако одређен циљ и обавезу. Један од начина на који се остварује поменути циљ и обавеза у погледу подстицања и поштовања људских права и слобода састоји се у стварању општих међународноправних стандарда. Реч је о „начинима међународноправне контроле који немају посебну правну основу, али који су се развили на основу уговора какав је Повеља, који су се задовољили тиме што су дали општи мандат одговарајућој институцији да ради на заштити људских права, а при том не одређују поступке који ће се користити у том настојању“⁷⁴.

У том смислу, као институционалне елементе система заштите људских права у оквиру Уједињених нација ваља поменути процедуре успостављене резолуцијама Економског и социјалног савета 1503 и 1235, резолуције Уједињених нација, специјалне известиоце, као и Високог комесара Уједињених нација за људска права⁷⁵. Такође, одређене активности и поступке у заштити људских права посредно предузима и Савет безбедности у оквиру свог основног мандата – одржавање међународног мира и безбедности⁷⁶.

За нас и међународноправну заштиту појединца су свакако значајнији посебни механизми јединствених, универзално прихваћених стандарда признања и заштите људских права који су у оквиру Уједињених нација успостављени путем међународних уговора и то кроз механизам извештавања и права на подношење појединачне представке.

Ова активност Уједињених нација која се огледа у доношењу међународно правних уговора о људским правима свој оквир има у Повељи

⁷³Члан 55. (в) Повеље Уједињених нација.

⁷⁴К. Томушат, *op.cit*, стр.155.

⁷⁵*Ibid*, стр. 155-170.

⁷⁶*Ibid*, стр.170-173.

Уједињених нација и прокламованим циљевима и обавезама Организације и држава чланица, а почетак активности и посебан допринос даљем развоју, о чему је већ и било речи, је дала Универзална декларација о људским правима. Уобичајено је да се о Универзалној декларација о људским правима, Међународном пакту о грађанским и политичким правима и протоколима усвојеним уз овај Пакт и Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима говори као о Међународној повељи о људским правима. Поред ових међународних уговора, у Уједињеним нацијама је усвојено више конвенција о појединим људским правима за које се, поред наведених пактова и Универзалне декларације о људским правима, често каже да су језгро међународних људских права.

Уважавајући значај сваког од међународних уговора донетих под окриљем Уједињених нација, ради свеобухватнијег и бољег разумевања система заштите људских права које се на основу Међународног пакта о грађанским и политичким правима остварује у Комитету за људска права, као и фрагментације људских права и изазова у заштити људских права са којима се данас суочавају Уједињене нације, у наставку ћемо најпре указати на посебан значај Универзалне декларације о људским правима, а након тога се укратко осврнути на Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, као и на остале конвенције Уједињених нација и механизме заштите права установљене њима.

Реч је о Конвенцији о укидању свих облика расне дискриминације, Конвенцији о укидању свих облика дискриминације жена, Конвенцији против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака, Међународној конвенцији о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица, Конвенцији о правима особа са инвалидитетом, Конвенцији за заштиту свих лица од присилних нестанака и Конвенцији о правима детета⁷⁷.

⁷⁷Више о уговорном систему заштите људских права: *The United Nation Human Rights Treaty System – Fact Sheet 30 Rev.1*, United Nation Human Rights Office of the High Commissioner,

У начелу, сваки од ових међународних уговора садржи сличну, односно готово исту структуру. Тако свака од конвенција садржи опште одредбе којима се дефинишу основни појмови из конвенције, начелно одређују обавезе држава чланица, одређује листа гарантованих права и слобода које су предмет те конкретне конвенције и установљава независно, експертско тело, које је надлежно да надгледа спровођење и примену конвенције од стране држава чланица.

2.2. Универзална декларација о људским правима

Већ је поменуто да Универзална декларација о људским правима представља први свеобухватни међународни документ о основним људским правима. Овом Декларацијом је и формално и суштински потврђена мисао о основним људским правима као природним, урођеним и неотуђивим, који припадају свима, без икакве дискриминације. Истовремено је наглашена њихова интернационална димензија. Та интернационална димензија се, с једне стране, састоји у постојању сагласности држава о заједничком минимуму стандарда о основним људским правима и слободама. Са друге стране, она се огледа у признању држава да људска права, њихово прокламовање, поштовање и заштита, нису више у искључивој надлежности држава.

Универзална декларација се састоји од преамбуле и 30 чланова. У члану 1. проглашено је да се сва људска бића рађају слободна и једнака у достојанству и правима, да су обдарена разумом и свешћу и да треба једни према другима да поступају у духу братства⁷⁸, даље проглашава и гарантује људска права и слободе која припадају свима „без икаквих разлика у погледу

New York / Geneve, 2012 и *Individual Complaint Procedure under the United Nation Human Rights Treaties – Fact Sheet 7 Rev.2*, United Nation Human Rights Office of the High Commissioner, New York/Geneve, 2013.

⁷⁸Више о члану 1. Универзалне декларације о људским правима видети Т. Lindholm, *Article 1, The Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement*, p. 41-73.

расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности⁷⁹.

Када је реч о правима и слободама, њихова листа је широка и односи се на две категорије права: прва – грађанска и поличка права и друга – економска, социјална и културна права. Листа грађанских и политичких права проглашених Универзалном декларацијом укључује: право на живот, слободу и безбедност личности, забрану ропства, потчињености и трговине робљем, забрану мучења или свирепог, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, право на правни субјективитет, начело једнаке заштите права и забране дискриминације, право на судску заштиту права, право на правично суђење, забрану произвољног лишења слободе и протеривања, забрану примене начела *ex post facto* закона и казни, право на приватан и породични живот, преписку, част и улед, слободу кретања и избора становања у границама поједине државе, као и право напуштања и повратка у земљу, право на азил, право на држављанство и забрану самовољног лишења или промене држављанства, право на склапање брака и оснивања породице, право на имовину и забрану самовољног лишења слободе, слободу мисли, савести и вере, слободу мишљења и изражавања, слободу мирног окупљања и удруживања и право на учествовање у јавном управљању својом земљом, непосредно или преко слободно изабраних представника.

Када је реч о економским, социјалним и културним правима, Универзална декларација проглашава следећа права и слободе: право на социјално осигурање, право на рад, на слободан избор запослења, на правичне и задовољавајуће услове рада и на заштиту од незапослености, као и друга права из радног односа, право на синдикално организовање, право на одговарајући животни стандард, право на посебну заштиту мајке и деце, право на школовање, право на слободно учествовање у културном животу и

⁷⁹Члан 2. Универзалне декларације о људским правима.

научном напретку заједнице, право на заштиту моралних и материјалних интереса који проистичу из било ког научног, књижевног или уметничког дела чији је он творац, и коначно право на друштвени и међународни поредак у којем права и слободе објављени у Декларацији могу бити потпуно остварени⁸⁰.

Декларација, на крају, у последња два члана садржи начелне одредбе о дужностима и ограничењу права, као и забрани вршења права и слобода супротно циљевима и начелима Уједињених нација и предузимања активности које су усмерене ка поништењу права и слобода која су прокламована Декларацијом. У погледу ограничења права и слобода, Декларација предвиђа да ограничења морају бити прописана законом, при чему се као циљ којем ограничење служи наводи обезбеђење нужног признања и поштовања права и слобода других, задовољење правичних захтева морала, јавног поретка и општег благостања у демократском друштву⁸¹.

Претходно је дата оцена значаја који је Универзална декларације о људским правима имала на интернационализацију људских права и успостављање савременог система људских права. У оквиру Уједињених нација, значај Универзалне декларације првенствено се огледа у стварању међународних норми, и то кроз доношење два општа међународна документа о људским правима – Међународног пакта о грађанским и политичким правима и Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, као и доношење тематских конвенција које се баве одређеним правима.

⁸⁰О историјском контексту, поступку расправљања и усвајања нацрта у Комисији за људска права, расправи и усвајању у Генералној скупштини, као и еволуцији сваког од права гарантованих Универзалном декларацијом видети *The Origins of the Universal Declaration of Human Rights, The Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement*, *op.cit.* стр. 3-22.

⁸¹T. Opsahl, V. Dimitrijević, *Articles 29 and 30, Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement*, *op.cit.*, p. 633-653.

2.3. Међународни уговори Уједињених нација о људским правима

Иницијатива за доношење општих међународних уговора о људским правима је постојала још у време усвајања Универзалне декларације о људским правима, при чему је првобитна идеја била да се донесе један општи међународни уговор о људским правима који би пратио систематику права прокламованих Универзалном декларацијом. На крају је до усвајања коначног текста два међународна уговора о људским правима – Међународног пакта о грађанским и политичким правима и Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима протекло говото две деценије.

Већ је поменуто да, поред Универзалне декларације и два међународна пакта, који се означавају као Међународна повеља о људским правима, такозвано језгро међународних уговора о људским правима чине још седам конвенција усвојених под окриљем Уједињених нација.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима усвојен је и отворен за потписивање и ратификовање, или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200 А (XXI) од 16. децембра 1966. године. Пакт је ступио на снагу 23. марта 1976. године када је потребних 35 држава депоновало инструменте о ратификацији или приступању. Уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима усвојена су и два протокола – Опциони протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима који је ступио на снагу 23. марта 1976. године и Други опциони протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима који је ступио на снагу 11. јула 1991. године.

О овом међународном уговору и протоколима уз њега ће више речи бити касније у посебном делу Главе Два, а у наставку ћемо се бавити Међународним пактом о економским, социјалним и културним и тематским конвенцијама донетим под окриљем Уједињених нација.

2.3.3. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (у даљем тексту: ПЕСК⁸²) усвојен је и отворен за потписивање и ратификовање, или приступање такође 16. децембра 1966. године, истом резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација. Пакт је ступио на снагу 3. јануара 1976. године, након депоновања потребног броја инструмената о ратификацији или приступању⁸³.

У Преамбули овог међународог пакта поновљено је начело садржано у Повељи Уједињених нација да је признање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свету, те да ова права произлазе из урођеног достојанства људске личности. У Преамбули је даље истакнуто да, у складу са Универзалном декларацијом о људским правима, идеал слободног људског бића, ослобођеног страха и беде, може бити постигнут само ако су створени услови који омогућавају свакоме да ужива своја економска, социјална и културна права, исто тако као и своја грађанска и политичка права. На крају, у Преамбули се наглашава да Повеља Уједињених нација намеће државама чланицама обавезу унапређења свеопштег и стварног поштовања људских права и слобода, али и да појединац има дужности према другим

⁸²Указујемо да је у међународном праву за Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима уобичајена скраћеница ICESCR (The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), али ћемо користити скраћеницу која се користи у домаћој првонј литератури ПЕСК.

⁸³СФРЈ је овај Међународни пакт ратификовала у јулу 1971. године (Закон о ратификацији је објављен у „Службеном листу СФРЈ- Међународни уговори“, број 7/71). Савезна Република Југославија је 12. марта 2001. године дала у Уједињеним нацијама изјаву о сукцесији која се односила и на поновно приступање овом Међународном пакту.

Према информацијама са сајта <http://indicators.ohchr.org>, на дан 1. децембра 2015. године 164 државе су биле чланице овог Пакта.

појединцима и према заједници којој припада, те да је стога дужан тежити унапређењу и поштовању права признатих у ПЕСК⁸⁴.

Први део ПЕСК гарантује право свих народа на самоопредељење, на основу којег слободно одређују свој политички положај и слободно спровode свој привредни, друштвени и културни развој, при чему ради остваривања својих циљева, сви народи могу слободно располагати својим природним богатствима и изворима⁸⁵.

Други део ПЕСК садржи четири члана. Овим делом је предвиђена обавеза сваке од држава чланица да предузима кораке до максимума својих расположивих и погодних средстава, како самостално тако и кроз међународну помоћ и сарадњу, посебно на економском и техничком плану, у циљу постепеног обезбеђења пуног остваривања права признатих ПЕСК, при чему је акценат стављен на усвајање законодавних мера. Такође, установљена је обавеза држава чланица да гарантују да ће се права проглашена ПЕСК извршавати без икакве дискриминације, те да земље у развоју, уз дужну пажњу према људским правима и својој националној привреди, могу одредити у ком обиму ће лицима која нису њихови држављани гарантовати економска права призната ПЕСК⁸⁶. И поред опште забране дискриминације, ПЕСК је посебно наглашена обавеза држава чланица да обезбеде једнако право мушкараца и жена на уживање свих економских, социјалних и културних права набројаних у ПЕСК⁸⁷. На крају Другог дела ПЕСК, уређено је питање ограничења уживања права тако што је предвиђено да ограничења морају бити утврђена законом и то једино у мери која је у складу са природом тих права, а све у циљу унапређења општег благостања у једном демократском друштву. Последњи члан Другог дела предвиђа да се ниједна одредба ПЕСК не може тумачити тако да

⁸⁴Asbjørn Eide, *Economic, social and cultural rights as human rights*, Economic, social and cultural rights – A textbook Second Revised Edition, Martinus Nijhoff Publisher, Dordrecht/Boston/London, 2001, стр. 9-29.

⁸⁵Члан 1.ПЕСК.

⁸⁶Члан 2.ПЕСК.

⁸⁷Члан 3.ПЕСК.

прећутно придаје било којој држави, групи или појединцу било какво право да се упушта у било коју делатност или да врши било који чин чија је сврха уништење права или слобода признатих ПЕСК, или на ограничења ширег обима него што су она предвиђена ПЕСК, при чему није допуштено никакво ограничење или укидање основних људских права, признатих или која су на снази у некој земљи на основу закона, конвенција, прописа или обичаја, под изговором да их овај ПЕСК не признаје или их признаје у ужем обиму⁸⁸.

Трећи део ПЕСК утврђује листу гарантованих права⁸⁹. Тако ПЕСК гарантује право на рад, право на уживање правичних и повољних услова рада, право на синдикално организовање, право на социјално обезбеђење, укључујући и социјално осигурање, посебну заштиту и помоћи породици, посебну заштиту мајки, посебну помоћ и заштиту деце и омладине, право сваког лица на животни стандард довољан за њега и његову породицу, подразумевајући ту и одговорајућу исхрану, одевање и становање, као и стално побољшање животних услова, право сваког да буде заштићен од глади, право сваког лица да ужива најбоље стање физичког и друштвеног здравља које може постићи, право сваког лица на образовање, право на учествовање у културном животу, право сваког лица да се користи заштитом моралних и материјалних интереса који проистичу из било ког научног, књижевног или уметничког производа чији је он творац и слободу научног истраживања и стваралачке делатности. За остваривање ових зајемчених права, ПЕСК је предвиђен низ мера на чије признање, предузимање, обезбеђење и извршење су се државе чланица обавезале.

Четвртим делом ПЕСК установљена је обавеза извештавања држава чланица о мерама које су предузете и о постигнутом напретку у циљу обезбеђења поштовања права признатих ПЕСК. Иако је првобитно ПЕСК, разматрање и испитивање извештаја дато у задатак Економском и

⁸⁸Члан 5. ПЕСК.

⁸⁹Чл. од 6. до 15. ПЕСК.

социјалном савету, Резолуцијом 1985/17 од 28. маја 1985. године⁹⁰, установљен је Комитет за економска, социјална и културна права (у даљем тексту: КЕСК⁹¹), експертско тело, коме је поверено да врши надзор над применом Четвртог дела ПЕСК. Тиме је отклоњен структурални недостатак ПЕСК по коме је извештаје држава чланица требало да разматра политичко тело, а не, што је Резолуцијом исправљено, независни експертски комитет⁹².

Поред осталог, КЕСК је надлежан да разматра и испитује периодичне извештаје које државе, у складу са ПЕСК, подносе о мерама које су предузеле у циљу обезбеђивања поштовања права која су гарантована ПЕСК. Иницијално, држава чланица први извештај о имплементацији ПЕСК подноси након две године од приступања ПЕСК, а након тог првог извештаја на сваких пет година. Овај Комитет, такође, припрема опште коментаре који представљају тумачење и конкретизацију одређених чланова, односно одредаба ПЕСК, при чему је њихов циљ да помогну државама чланицама у унапређењу и лакшој и бољој примени ПЕСК⁹³.

Свакако за нас је посебно значајна новина која је превиђена Факултативним протоколом уз Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, који је усвојен 10. децембра 2008. године, а који је ступио на снагу 5. маја 2013. године⁹⁴. Наиме, овим Протоколом је установљена надлежност КЕСК да прима и разматра међудржавне⁹⁵ и појединачне представке, као и да спроводи истражне процедуре⁹⁶. Када је

⁹⁰Текст Резолуције доступан на <http://www.ohchr.org/en/hrbodies/cescr/pages/cescrindex.aspx>. Указујемо да овај Комитет броји 18 експерата.

⁹¹Указујемо да је у међународном праву за Комитет за економска, социјална и културна права уобичајена скраћеница CESCR (The Committee on Economic, Social and Cultural Rights), али ћемо користити скраћеницу која се користи у домаћој правној литератури КЕСК. ⁹²К. Томушат, *op.cit.*, стр. 181.

⁹³Текст дела коментара КЕСК је доступан на <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Op%C5%A1ti-komentari-Komiteta-za-ekonomska-socijalna-i-kulturna-prava.pdf>.

⁹⁴Указујемо да је на дан 1. децембра 2015. године, 45 држава потписало Протокол, од којих је 21 држава и ратификовала овај Протокол. Србија није међу њима. Текст Протокола доступан је на <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCESCR.aspx>.

⁹⁵Члан 10. Факултативног протокола уз ПЕСК.

⁹⁶Чл. 11. и 12. Факултативног протокола уз ПЕСК.

реч о појединачним представкама, које се у овом Протоколу називају комуникације, њих могу поднети појединци или групе појединаца против државе која је чланица ПЕСК и Факултативног протокола, односно државе која је прихватила надлежност Комитета да расправља о појединачним представкама изјављеним против ње. Појединци или групе појединаца могу изјавити појединачну представку због повреде права које је зајмечено ПЕСК, под условима предвиђеним Факултативним протоколом⁹⁷. Тако је потребно да је пре подношења комуникације КЕСК, исцрпљен правни пут пред домаћим органима, осим ако тај пут не превазилази разумне рокове и не пружа ефикасну заштиту права, те да је комуникација поднета у року од годину дана од дана последње одлуке пред домаћим органима. Такође, предмет комуникације се мора односити на повреду која се десила након ступања на снагу Протокола у односу на тужену државу чланицу, осим уколико је реч о трајној повреди чије се последице протежу и на период након ступања на снагу Протокола. КЕСК неће разматрати појединачну представку коју је већ разматрао или која је разматрана или се разматра у неком другом међународном поступку заштите. Такође, КЕСК неће разматрати представку која је неспојива са одредбама ПЕСК, очигледно неоснована, која представља злоупотребу права на појединачну представку, као ни представку која је анонима.

Уколико комуникација не испуњава напред наведене услове, биће проглашена неприхватљивом, односно недопуштеном. Уколико испуњава напред наведене услове, комуникација ће бити достављена на одговор туженој држави чланици која у року од шест месеци може доставити своје писане примедбе или изјаве којим одговара на тврдње о наводној повреди права⁹⁸. Значајна новина које је уведена овим Факултативним протоколом јесте да, поред информација које су достављене од стране учесника, односно странака у поступку, КЕСК приликом разматрања комуникације може

⁹⁷Члан 3. Факултативног протокола уз ПЕСК.

⁹⁸Члан 6. Факултативног протокола уз ПЕСК.

користити релевантну документацију коју поседују, поред осталих, други органи Уједињених нација, специјализоване агенције и регионалне међународне организације⁹⁹. Такође, Факултативни протокол предвиђа могућност постизања пријатељског поравнања, који искључује даље испитивање представке¹⁰⁰.

Након разматрања комуникације, КЕСК своје оцене, које садрже и препоруку, доставља странама у поступку, подносиоцу комуникације и држави чланици против које је комуникација изјављена, при чему ће држава након разматрања оцена и препорука у року од шест месеци доставити КЕСК одговор који укључује и информације о мерама које су предузете поводом датих оцена и препорука. Такође, КЕСК може затражити од државе угворнице да накнадно достави информације о даљим мерама које су предузете, као и да исте укључи у периодични извештај који подноси КЕСК¹⁰¹.

2.3.2. Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације

Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације усвојена је резолуцијом Уједињених нација 2106 (XX) од 21. децембра 1965. године, а ступила је на снагу 4. јануара 1969. године¹⁰². Реч је о најстаријој конвенцији о људским правима донетој у оквиру Уједињених нација.

⁹⁹Члан 8. Факултативног протокола уз ПЕСК.

¹⁰⁰Члан 7. Факултативног протокола уз ПЕСК.

¹⁰¹Члан 9. Факултативног протокола уз ПЕСК.

¹⁰²Према подацима са сајта <http://indicators.ohchr.org>, на дан 1. децембра 2015. године, 177 држава су биле чланице ове Конвенције. СФРЈ је ратификовала Међународну конвенцију о укидању свих облика расне дискриминације 1967. године („Службени лист СФРЈ Међународни уговори“, број 6/67), а Република Србија је, по основу сукцесије, постала чланица ове Конвенције 2001. године.

Ова Конвенције у преамбули указује да се Повеља Уједињених нација заснива на принципима достојанства и једнакости свих људи, као и на обавези свих држава чланица да делују, заједно и посебно, у сарадњи са Организацијом, да развијају и подстичу опште и стварно поштовање људских права и основних слобода за све, без обзира на расу, пол, језик или веру. Преамбула подсећа да Универзална декларација о људским правима прокламује да се сви људи рађају слободни и једнаки по достојанству и правима и да се свако може корисити свим правима и свим слободама наведеним у њој, без икакве разлике, нарочито с обзиром на расу, боју или национално порекло, те да су сви људи једнаки пред законом и да имају право на подједнаку законску заштиту од сваке дискриминације и сваког подстицања на дискриминацију. Посебно се у Преамбули указује да су Уједињене нације осудиле колонијализам и свако вршење сегрегације и дискриминације које га прате, у било ком облику и на било ком месту да постоје, те да дискриминација међу људима по основу расе, боје или етничког порекла представља сметњу пријатељским и мирољубивим односима међу народима и да може да наруши мир и безбедност међу народима, као и складну коегзистенцију грађана исте државе. У Преамбули се на крају изражава решеност држава чланица да предузму све потребне мере ради брзог укидања свих облика свих појава расне дискриминације и да спрече, као и да се боре против расистичких доктрина и праксе како би помогле разумевање међу расама и изградиле међународну заједницу ослобођену свих облика расне сегрегације и дискриминације.

Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације садржи 25 чланова подељених у три дела. Први део се састоји од седам чланова. Конвенција дефинише расну дискриминацију као свако разликовање, искључивање, ограничавање или давање првенства који се заснива на раси, боји, прецима, националном или етничком пореклу и које има за циљ или за резултат да наруши или да угрози признавање, уживање или вршење, подједнаким условима, људских права и основних слобода у политичкој,

привредној, социјалној, културној или било којој другој области јавног живота¹⁰³. У Првом делу се даље одређују обавезе држава уговорница да предузимају мере које се односе на политику која тежи укидању сваког облика расне дискриминације¹⁰⁴, као и гарантовању права свакоме на једнакост пред законом без разлике на расу, боју или национално или етничко порекло, нарочито у погледу уживања основних људских права и слобода¹⁰⁵. Овом Конвенцијом се установљава и посебна обавеза државе чланице да сваком лицу под својом јурисдикцијом пред националним судовима и осталим надлежним државним органима обезбеди стварну заштиту и право на жалбу, односно правни лек против свих дела расне дискриминације која би, супротно овој Конвенцији, повредила индивидуална права, као и да од ових судова тражи задовољење или праведну и одговарајућу накнаду за сваку штету коју би таква дискриминација могла да му нанесе¹⁰⁶.

Другим делом Конвенције о укидању свих облика расне дискриминације установљен је Комитет за укидање расне дискриминације¹⁰⁷, експертско, независно тело основано са циљем да врши надзор над мерама које државе предузимају како би извршиле своје обавезе из ове Конвенције, односно поштовање ове Конвенције¹⁰⁸. Комитет за укидање расне дискриминације, а на основу Конвенције о укидању свих облика расне

¹⁰³Члан 1. Конвенцију о укидању свих облика расне дискриминације.

¹⁰⁴Чл. 2. до 4. Конвенцију о укидању свих облика расне дискриминације.

¹⁰⁵Члан 5. Конвенцију о укидању свих облика расне дискриминације.

¹⁰⁶Члан 6. Конвенцију о укидању свих облика расне дискриминације.

¹⁰⁷Указујемо да је за Комитет за укидање расне дискриминације у међународном праву уобичајена употреба скраћенице CERD (The Committee on the Elimination of Racial Discrimination).

Видети више о Комитету за укидање расне дискриминације: С. Милатовић, *Комитет за укидање расне дискриминације*, Заштита индивидуалних права пред уговорним телима Уједињених нација, Београдски центар за људска права и ОЕБС, Београд, 2003, стр. 38-67.

¹⁰⁸О условима за избор, избору, мандату и положају чланова Комитета видети члан 8. Конвенцију о укидању свих облика расне дискриминације. Указујемо да овај Комитет броји 18 експерата.

дискриминације, доноси и има свој Пословник о раду¹⁰⁹. Према Конвенцији о укидању свих облика расне дискриминације, Комитет за укидање расне дискриминације је надлежан да расправља и одлучује у три процедуре.

Прва, основна надлежност овог Комитета је да разматра периодичне извештаје држава чланица о законским, судским, административним или другим мерама које доносе, а којима се даје дејство одредбама Конвенције о укидању свих облика расне дискриминације. Обавеза подношења првих извештаја од дана ступања на снагу Конвенције у односу на државу чланицу постоји у року од годину дана, након чега се, у року од две године, подносе периодични извештају. Комитет за укидање расне дискриминације подноси Генералној скупштини Уједињених нација сваке године извештај о свом раду. Битно је указати и на то да Комитет за укидање расне дискриминације, на основу разматрања извештаја и обавештења добијених од држава чланица, даје сугестије и препоруке општег карактера¹¹⁰. Конвенцијом о укидању свих облика расне дискриминације је предвиђена и надлежност Комитета за укидање расне дискриминације да разматра и решава о међудржавним представкама¹¹¹.

За нас је посебно значајна трећа надлежност Комитета за укидање расне дискриминације – разматрање и одлучивање о појединачним представкама и представкама група лица које се у овој Конвенцији називају саопштења. Наиме, чланом 14. Конвенције о укидању свих облика расне дискриминације предвиђена је могућност да Комитет прима и разматра саопштења појединаца, али и групе лица која се жале да су жртве повреде од стране државе чланице у погледу било ког права гарантованог Конвенцијом о укидању свих облика расне дискриминације, под условом да је тужена

¹⁰⁹Текст Половника о раду Комитета за укидање расне дискриминације доступан на [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/cb35dcd69a1b52a3802564ed0054a104?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/cb35dcd69a1b52a3802564ed0054a104?Opendocument).

¹¹⁰Текст општих препорука Комитета за укидање расне дискриминације доступан на http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?TreatyID=6&DocTypeID=11.

¹¹¹Чл. 11. до 13. Конвенције о укидању свих облика расне дискриминације.

држава чланица дала изјаву да признаје ову надлежност Комитета за укидање расне дискриминације. Као и у случају КЕСП, неопходно је да је држава чланица изричито прихватила ову надлежност уговорног тела Уједињених нација¹¹². Конвенција предвиђа да свака држава чланица која прихвати ову надлежност Комитета може у оквиру свог националног правног поретка, да образује или одреди постојећи орган који је надлежан да прима и разматра представке лица или група лица под јурисдикцијом ове државе, а који се жале да су жртве повреде било ког права поменутог у Конвенцији, под условом да су исцрпели остала расположива домаћа правна средства. Овај национални орган има обавезу да води регистар поднетих представки, као и да оверене копије регистра депонују сваке године код генералног секретара, при чему се садржина ових копија не објављује у јавности. У случају да подносилац представке не добије задовољење пред овим националним органом, има право да се у року од шест месеци, обрати непосредно Комитету за укидање расне дискриминације.

Када је реч о поступању Комитета за укидање расне дискриминације по представкама, поступак се састоји од две фазе, и то фазе испитивање прихватљивости представке и фазе испитивање представке у меритуму. И у случају подношења представке Комитету за укидање расне дискриминације, подносилац мора у представци навести одређене обавезне елементе, и то, поред осталог, своје личне податке, означити тужену државу, дати хронолошки опис чињеница случаја, образложити тврдње о повреди права и доставити одлуке домаћих судских и управних органа¹¹³. Такође, представка мора бити спојива са одредбама Конвенције о укидању свих облика расне дискриминације у погледу права за која се тврди да су повређена, као и у погледу временског важења Конвенције у односу на тужену државу. Комитет неће разматрати анонимне представке, нити представке које

¹¹²Република Србија је прихватила ову надлежност Комитета за укидање расне дискриминације у марту 2001. године, када је, по основу сукцесије, постала чланица ове Конвенције.

¹¹³Члан 84. Пословника о раду.

представљају злоупотребу права на појединачну представку, као ни представке у којима није исцрпљен редован правни пут пред домаћим органима тужене државе, осим ако тај пут не траје нарезумно дуго и не пружа делотворну заштиту права. За разлику од већине међународних процедура Уједињених нација о људским правима у којима не постоји прецизно одређен рок за подношење представке, у овом поступку пред Комитетом за укидање расне дискриминације одређен је рок од шест месеци од последње одлуке националног органа за подношење представке¹¹⁴. Битно је поменути и још једну разлику у односу на друга уговорна тела Уједињених нација. Наиме, према члану 19. Конвенције за укидање свих облика расне дискриминације представке упућене Комитету за укидање расне дискриминације неће бити проглашене неприхватљивим уколико се исти случај расправља пред другим међународним телом, већ се одредбе ове Конвенције, у вези са мерама које треба предузети ради решења неког спора или неке жалбе, примењују без штете по остале поступке за решавање спорова или жалби о питању дискриминације предвиђене у основним инструментима Уједињених нација и њених специјализованих установа или у Конвенцијама које су усвојиле ове организације, те не спречавају државе чланице да примене друге поступке за решење неког спора, сходно општим или посебним међународним споразумима који их везују.

У случају да није испуњена нека од процесних претпоставки, Комитет за укидање расне дискриминације ће представку одбацити као неприхватљиву. Уколико Комитет нађе да је представка прихватљива и испуњава напред наведне услове, прелази се на фазу разматрања суштине ствари и доношења одлуке да ли је у конкретном случају дошло до повреде права зајемчених Конвенцијом о укидању свих облика расне дискриминације. Најпре Комитет доставља, без откривања идентитета

¹¹⁴Напред наведени услови прихватљивости представке прописани су чланом 91. Пословника о раду.

подносиоца представке (или групе лица), осим ако за то није дат изричит пристанак, туженој држави чланици представку и друге релевантне информације на одговор, при чему о овоме информише и подносиоца представке. Тужена држава чланица може у року од три месеца да достави Комитету одговор на тврдње о повреди права, додатна објашњења и изјаве које разјашњавају питање наводне повреде права, као и да укаже на постојање неискоришћеног правног средства или мера које се могу предузети ради разјашњења случаја. Овакав одговор тужене државе чланице Комитет може доставити подносиоцу представке како би у року који одреди Комитет могао дати одговор и додатне информације од значаја за разматрање предмета. И поред тога што је претходно донета одлука о прихватљивости представке, Комитет за укидање расне дискриминације може и у фази меритума, након пријема одговора тужене државе чланице, променити своју одлуку и прогласити представку неприхватљивом, при чему ће претходно дати могућност подносиоцу представке да се изјасни о одговору тужене државе чланице¹¹⁵.

Комитет за укидање расне дискриминације разматра представку водећи рачун о свим обавештењима примљеним од заинтересованих лица и, по правилу, одлуку доноси консензусом, при чему чланови Комитета могу, уз одлуку, прикључити своје индивидуално, издвојено мишљење¹¹⁶. Одлука Комитета садржи оцену о томе да ли је или не у конкретном случају повређено право подносиоца или групе лица гарантовано Конвенцијом. Иако правно необавезујућа, одлука Комитета о повреди права, заједно са мишљењем, сугестијама и препорукама о мерама које је потребно предузети доставља се учесницима у поступку, подносиоцу представке и туженој држави чланици која накнадно може бити позвана да информише Комитет о мерама које је предузела у складу са датим мишљењем и препорукама¹¹⁷.

¹¹⁵Разматрање представке у меритуму је уређено чланом 94. Пословника о раду.

¹¹⁶Члан 95. ст. 3. и 4. Пословника о раду.

¹¹⁷Члан 95. став 5. Пословника о раду.

2.3.3. Конвенција против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака

Конвенција против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака (у даљем тексту: Конвенција против мучења) усвојена је Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација број 39/46 од 10. децембра 1984. године, а ступила је на снагу 26. јуна 1987. године¹¹⁸.

И у Преамбули ове Конвенције је указано на принцип признавања једнаких и неотуђивих права свим члановима људске заједнице, прокламован у Повељи Уједињених нација, као и принцип да ова права произилазе из достојанства које је неодвојиво од људске личности. Такође, указано је на обавезу држава да подстичу опште и стварно поштовање људских права и основних слобода, при чему је посебно у Преамбули указано на члан 5. Универзалне декларације о правима човека и члан 7. Међународног пакта о грађанским и политичким правима, а којима је предвиђено да нико не сме бити подвргнут мучењу или свирепим, нехуманим или понижавајућим казнама или поступцима.

Конвенција против мучења садржи 33 члана која су подељена у три дела. Први део ове Конвенције садржи детаљну дефиницију мучења у којој су наведене све радње којима се неком лицу намерно наносе велике патње, физичке или душевне¹¹⁹. У наставку Првог дела утврђена је обавеза држава

¹¹⁸На дан 1. децембра 2015. године, 158 држава су биле чланице ове Конвенције. Указујемо да је СФРЈ ратификовала ову Конвенцију 1991. године („Службени лист СФРЈ-Међународни уговори“, број 9/91). Србија је 12. марта 2001. године, у складу са сукцесијом, приступила овој Конвенцији.

Генерална скупштина Уједињених нација је 18. децембра 2002. године усвојила Опциони протокол уз Конвенцију против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака, који је Република Србија ратификовала 1. децембра 2005. године („Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, бр. 16/05 и 2/06 и „Службени лист РС“, број 7/11). Овим Потколом је установљен Поткомитет за превенцију тортуре, успостављен систем редовних посета установама у којима се налазе лица лишена слободe и установљен је систем националних механизма превенције тортуре.

¹¹⁹Члан 1. Конвенције против мучења.

чланица да предузимају делотворне законске, административне, судске и друге мере ради спречавања мучења лица која се налазе под њеном надлежношћу, при чему је искључена могућност позивања на било коју изузетну околност или наређење претпостављеног или јавних власти, како би се оправдало мучење¹²⁰. Према овој Конвенцији ниједна држава неће прогнати, вратити или изручити неко лице другој држави ако има озбиљне разлоге да верује да ће у тој држави то лице бити, изложено мучењу¹²¹. Конвенцијом су државе чланице обавезане и да ће се дела мучења, покушај спровођења мучења, саучесништво или суделовање у неком чину мучења санкционисати националним кривичним законодавством, те да ће за таква кривична дела предвидети у свом законодавству одговарајуће санкције, у складу са тежином дела¹²². У Првом делу Конвенције је предвиђено да се државе обавезују да ће у случају да се на територији неке државе нађе лице за које постоји основана сумња да је починило дело мучења да га притвори и преда органима надлежним за кривично гоњење, те да сви уговори о екстрадицији подразумевају изручење за све акте мучења¹²³. Овом Конвенцијом државе потписнице се обавезују да свим лицима која тврде да су била подвргнута мучењу на територији која потпада под њихову надлежност гарантују право да поднесу жалбу надлежним властима, као и право жртви мучења на адекватну одштету¹²⁴.

Другим делом Конвенције против мучења основан је Комитет против мучења¹²⁵. Реч је о уговорном, експертском телу чија је надлежност утврђена

¹²⁰Члан 2. Конвенције против мучења.

¹²¹Члан 3. Конвенције против мучења.

¹²²Члан 4. Конвенције против мучења.

¹²³Чл. 5. до 8. Конвенције против мучења.

¹²⁴Чл. 13. и 14. Конвенције против мучења.

¹²⁵У међународном праву Комитет против мучења се означава скраћеницом CAT (The Committee against Torture).

Видети више о Комитету против мучења: В. Петровић, *Комитет против мучења*, Заштита индивидуалних права пред уговорним телима Уједињених нација, Београдски центар за људска права и ОЕБС, Београд, 2003, стр. 67-104.

Конвенцијом против мучења¹²⁶. Надлежност Комитета против мучења је вишеструка. Као и у случају других конвенција Уједињених нација, Комитет против мучења према члану 19. Конвенције против мучења разматра периодичне извештаје држава чланица о мерама које су предузеле у циљу испуњења обавеза из ове Конвенције¹²⁷, при чему може на основу извештаја да даје и опште коментаре¹²⁸. Такође, Комитет против мучења је надлежан да по службеној дужности, а на основу поузданих саопштења, спроводи истражне процедуре у случају основане сумње да на територији државе чланице постоје случајеви систематског мучења¹²⁹. На основу члана 21. Конвенције против мучења, Комитет против мучења надлежан је да прима тзв. међудржавне представке која се у овој Конвенцији називају саопштења. Реч је о представкама једне државе чланице изјављене против друге државе чланице у којој се тврди да та држава не извршава своје обавезе предузете Конвенцијом против мучења. Услов да би Комитет против мучења могао да разматра међудржавне представке јесте да је држава признала надлежност Комитета да прима и разматра оваква саопштења, при чему је потребно и да је држава која је представком покренула поступак такође прихватила ову надлежност Комитета.

Када је реч о надлежност Комитета против мучења да прима и испитује индивидуалне представке које су у овој Конвенцији називају саопштења, она се може засновати под условом да је држава чланица дала посебну изјаву да признаје надлежност Комитета да прима и испитује саопштења поднета од стране или у име појединаца који се налазе у њиховој

¹²⁶Чланом 17. Конвенције против мучења уређена су питања услова за избор, избора и мандата, као и положаја чланова Комитета против мучења. Тако овај Комитет броји 10 чланова.

Комитет против мучења је донео Пословник о раду. Текст Пословника је доступан на <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/152/79/PDF/G1415279.pdf?OpenElement>.

¹²⁷Први извештај држава уговорница подноси у року од годину дана након ступања Конвенције на снагу, а након тога на четири године.

¹²⁸Део општих коментара Комитета против мучења доступан је на <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Op%C5%A1ti-komentari-Komiteta-protiv-mu%C4%8Denja.pdf>.

¹²⁹Члан 20. Конвенције против мучења.

надлежности, а који тврде да су жртве кршења Конвенције против мучења од стране те државе чланице¹³⁰. Поступак по појединачним представкама се и пред Комитетом против мучења одвија у две фазе – испитивање прихватљивости представке и испитивање меритума представке.

Услови прихватљивости појединачних представки одређени су самом Конвенцијом против мучења. Тако Комитет проглашава неприхватљивом сваку анонимну појединачну представку, представку која представља злоупотребу права, као и представку која није у складу са одредбама Конвенције против мучења. Комитет неће прихватити појединачну представку уколико се претходно не увери да се исто питање не преиспитује у том тренутку од стране неке друге међународне инстанце за истрагу или решавање таквих питања, при чему је представка увек неприхватљива у случају да су о тој представи претходно одлучивали Комитет или неко друго међународно тело. Такође, потребно је да је појединац исцрпео сва расположива домаћа правна средства, при чему се то правило не примењује ако ти домаћи поступци превазилазе разумне рокове или ако је мало вероватно да ће пружити задовољење појединцу који је жртва кршења Конвенције против мучења. Иако Конвенција против мучења не садржи одредбу о року за подношење појединачне представке, Пословником о раду је одређено да време од исцрпљивања домаћих правних средстава до изјављивања представке не сме бити неразумно дуго како не би знатно отежало поступање Комитета или тужене државе¹³¹.

Правило је да се не може донети одлука о прихватљивости уколико није пружена могућност туженој држави да се изјасни на наводе и тврдње из појединачне представке. Уколико Комитет оцени да је појединачна представка прихватљива, о томе ће обавестити подносиоца и тужену државу.

¹³⁰Члан 22. Конвенције против мучења.

Указујемо на то да су СФРЈ, а касније и Република Србија, приликом ратификације Конвенције против мучења дали изјаву да прихватају надлежност Комитета против мучења да расправља по појединачним представкама.

¹³¹Правило 113. (ф) Пословника о раду.

Наиме, Комитет против мучења ће појединачну представку доставити на увид и одговор држави чланици која је прихватила ову надлежност Комитета и која је наводно прекршила неку од одредаба Конвенције, како би у року од шест месеци поднела Комитету у писаној форми, објашњења и изјаве који објашњавају и расветљавају конкретно спорно питање, као и како би навела мере које је евентуално предузела да би поправила спорно стање.

Када је реч о утврђивању чињеница конкретног случаја, Комитет против мучења преиспитује појединачну представку водећи рачуна о свим информацијама које су му дате од стране или у име појединца или заинтересоване државе чланице, при чему је Пословником о раду предвиђено да се Комитет може ради прибављања потребних обавештења и информација обратити и осталим телима и специјализованим агенцијама Уједињених нација¹³². У начелу, поступак се води у писаној форми, али је Пословником о раду предвиђено да у случају да је то од користи, Комитет против мучења може позвати подносиоца или државу да се појаве пред Комитетом и дају потребна обавештења¹³³. И пред овим Комитетом постоји могућност доношења привремене мере, а како би се избегла ненадокнадива штета за наводну жртву повреде права¹³⁴.

Комитет против мучења о суштини ствари одлучује у форми одлуке која није правно обавезујућа. Одлука Комитета садржи констатацију о томе да ли је у конкретном случају прекршена Конвенција против мучења или не и она се саопштава подносиоцу појединачне представке и туженој држави чланици која, у случају постојања повреде или кршења Конвенције, има обавезу да обавештава Комитет против мучења о мерама које је предузела у примени препорука и констатација из одлуке Комитета.

¹³²Правило 118. тачка 2. Пословника о раду.

¹³³Правило 117. тачка 4. Пословника о раду.

¹³⁴Правило 114. Пословника о раду.

2.3.4. Конвенција о укидању свих облика дискриминација жена

Конвенција о укидању свих облика дискриминација жена усвојена је 8. децембра 1979. године од стране Генералне скупштине Уједињених нација Резолуцијом 34/180, а ступила је на снагу 3. септембра 1981. године¹³⁵.

У Преамбули и ове Конвенције је поновљено да Повеља Уједињених нација проглашава веру у основна људска права, достојанство и вредност човекове личности и у равноправност мушкараца и жена, као и да Универзална декларација о људским правима потврђује начело недопустивости дискриминације и проглашава да су сви људи рођени слободни и једнаки у достојанству и правима, те да сваком припадају сва права и слободе које су тамо наведене, без икаквих разлика, укључујући и разлику у погледу пола. У Преамбули је указано и на друге међународне конвенције закључене у оквиру Уједињених нација и специјализованих агенција, а које проглашавају равноправност мушкараца и жена. И поред свих ових инструмената, констатовано је да и даље постоји широка дискриминација жена, којом се повређује начела равноправности и поштовања људског достојанства, а што представља препреку равноправном учешћу жена у политичком, друштвеном, економском и културном животу њихових земаља, спутава даљи напредак друштва и породице и отежава потпун развој способности жена да учествују у служби својих земаља и човечанства. У Преамбули је посебно указано на то да је потребно изменити традиционалну улогу мушкарца, као и улогу жене у друштву како би се остварила потпуна равноправност мушкараца и жена.

Конвенција о укидању свих облика дискриминација жена садржи 30 чланова подељених у шест глава. У члану 1. ове Конвенције дата је прецизна

¹³⁵На дан 1. децембра 2015. године, ова конвенција је имала 189 држава чланица. Подаци доступни на https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&lang=en.

СФРЈ је ратификовала ову Конвенцију 1981. године („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 11/81), а Република Србија је, у складу са сукцесијом, приступила овој Конвенцији 12. марта 2001. године.

дефиниција израза дискриминације жена који означава сваку разлику, искључење или ограничење у погледу пола, што има за последицу или циљ да угрози или онемогући признање, остварење или вршење од стране жена, људских права и основних слобода на политичком, економском, друштвеном, културном, грађанском или другом пољу, без обзира на њихово брачно стање, на основу равноправности мушкараца и жена, при чему се државе чланице обавезују да принцип равноправности жена и мушкараца унесу у своје националне уставе и прогласе га за уставно начело¹³⁶. Поред осталог, Конвенцијом о укидању свих облика дискриминација жена државе уговорнице су се обавезале на усвајање или измену одговарајућих законских и других мера, укључујући и санкције када је потребно, којима се забрањују сви видови дискриминације жена, као ефикасну правну заштиту права жена од сваког поступка којим се врши дискриминација. Првим делом Конвенције је даље предвиђена обавеза држава чланица да предузимају у свим областима, посебно политичкој, друштвеној, економској и културној, све мере, укључујући законодавне, да би обезбедиле потпун развој и напредак жена, како би им се гарантовало остваривање и уживање људских права и основних слобода, равноправно са мушкарцима, при чему је одређено да уважање посебних привремених мера чији је циљ да се убрза остварење равноправности мушкараца и жена *de facto*, не сматра дискриминацијом како је дефинисана у овој Конвенцији¹³⁷.

Другим делом Конвенције о укидању свих облика дискриминације жена државе чланице су се обавезале на предузимање мера за отклањање дискриминације жена у политичком и јавном животу земље, као и мера да им се под једнаким условима са мушкарцима, без дискриминације, обезбеди могућност да представљају своје владе на међународном нивоу, као и да учествују у раду међународних организација. Овим делом Конвенције државе чланице су се обавезале и да признају женама једнака права као и

¹³⁶Члан 2 (а) Конвенција о укидању свих облика дискриминација жена.

¹³⁷Чл. 2. до 6. Конвенције о укидању свих облика дискриминација жена.

мушкарцима, да стекну, промене или задрже своје држављанство, као и једнака права као и мушкарцима у погледу држављанства деце¹³⁸.

Трећим делом ове Конвенције државе чланице су се обавезале на предузимање свих мере ради отклањања дискриминације жена да би им обезбедиле једнака права као и мушкарцима у погледу образовања, каријере и професионалног усмеравања, као и права на рад, права на једнаке могућности запошљавања, слободаног избора професије и запослења и других права из радног односа. Даље су државе обавезане и да предузимају одговарајуће мере ради елиминисања дискриминације жена у области здравствене заштите како би, на основу равноправности жена и мушкараца, обезбедиле доступност здравствених услуга, укључујући оне које се односе на планирање породице, као и мере ради елиминисања дискриминације жена у другим областима привредног и друштвеног живота¹³⁹.

Четвртим делом Конвенције о укидању свих облика дискриминације жена државе чланице су се обавезале на признање женама једнаких права пред законом као и мушкарцима, као и предузимање свих одговарајућих мера ради отклањања дискриминације жена у свим питањима која се односе на брак и породичне односе¹⁴⁰.

Петим делом Конвенције установљен је Комитет за елиминисање дискриминације жена¹⁴¹, независно и експертско тело, чија је основна надлежност праћење напретка држава чланица оствареног у примени Конвенције о укидању свих облика дискриминације жена¹⁴². Тако државе чланице имају обавезу да поднесу, ради разматрања у Комитету, извештај о законодавним, судским, управним или другим мерама које су усвојиле ради примене одредаба Конвенције, као и напретку оствареном у том периоду, и

¹³⁸Чл. 7. до 9. Конвенције о укидању свих облика дискриминација жена.

¹³⁹Чл. 10. до 14. Конвенције о укидању свих облика дискриминација жена.

¹⁴⁰Чл. 15. и 16. Конвенције о укидању свих облика дискриминација жена.

¹⁴¹Овај Комитет се у међународним праву означава скраћеницом CEDAW (The Committee on the Elimination of Discrimination against Women).

¹⁴²Чланом 17. Конвенције о укидању свих облика дискриминације жена уређена су питања услова за избор, избор, мандат и положај чланова Комитета за елиминисање дискриминације жена. Овај Комитет броји 23 члана.

то у року од годину дана после ступања Конвенције на снагу у односној држави уговорници, а након тога најмање сваке четврте године, као и увек кад то Комитет затражи.

Комитет за елиминисање дискриминације жена, преко Економско-социјалног савета, сваке године извештава Генералну скупштину о свом раду, при чему може давати предлоге и опште препоруке на основу размотрених извештаја и информација које је примио од држава чланица¹⁴³.

Шестим делом је предвиђено да ниједна одредба ове Конвенције не сме утицати на било које одредбе које ефикасније воде постизању равноправности мушкараца и жена, а које могу бити садржане у законодавству државе чланице или у било којој другој међународној конвенцији, уговору или споразуму који је на снази у односној држави чланице, при чему се државе чланице обавезују да усвоје све потребне мере на унутрашњем плану ради потпуног остваривања права признатих у овој конвенцији¹⁴⁴.

Генерална скупштине Уједињених нација је резолуцијом 54/4 од 6. октобра 1999. године усвојила Опциони протокол уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена, а који је ступио на снагу 22. децембра 2000. године¹⁴⁵.

Овим Протоколом је установљена надлежност Комитета за елиминацију дискриминације жена за пријем и разматрање појединачних представки који се у овој Конвенцији називају саопштења, а која му се достављају од стране или у име појединаца или група појединаца под јурисдикцијом државе потписнице који тврде да су жртве кршења било ког

¹⁴³Текст општих коментара Комитета за елиминисање дискриминације жена доступан на <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Op%C5%A1te-preporuke-Komiteta-za-ukidanje-svih-oblika-diskriminacije-%C5%BEena.pdf>.

¹⁴⁴Чл. 23. и 24. Конвенције о укидању свих облика дискриминација жена.

¹⁴⁵На дан 1. децембра 2015. године, 106 држава су биле чланице овог Опционог протокола. Подаци доступни на https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8-b&chapter=4&lang=en. Република Србија је постала чланица овог протокола 31. јула 2003. године.

од права утврђених у Конвенцији од стране те државе потписнице. Неопходно да је та држава признала ову надлежност Комитета¹⁴⁶. Разматрање представке и пред овим Комитетом одвија се у две фазе, разматрање прихватљивости, а након тога и меритума појединачне представке.

Протоколом су предвиђени услови прихватљивости појединачних представки. Тако Комитет неће примати анонимне комуникације, нити саопштења уколико се она односе на државу потписницу Конвенције која није потписница овог Протокола. Комитет неће разматрати саопштење уколико се у њему не потврди да су исцрпљени сви расположиви домаћи правни лекови, осим ако примена тих лекова није неоправданог трајања или уколико нема изгледа да би могла да доведе до ефикасног побољшања ситуације¹⁴⁷. Такође, Комитет ће прогласити представку недопуштеном у случајевима у којима је исто питање Комитет већ разматрао или које је било или је у фази разматрања по некој другој процедури међународног истраживања или решавања, као и уколико представка није у сагласности са одредбама Конвенције. Представка ће бити недопуштена и уколико је очигледно заснована на погрешним основама или недовољно материјално поткрепљена, уколико представља злоупотребу права на подношење представке, као и у случају да су се чињенице које су предмет представке догодиле пре ступања на снагу овог Протокола у односу на државу чланицу, осим ако те чињенице и даље постоје и након тог датума¹⁴⁸.

И пред овим Комитетом постоји могућност предузимања привремених мера за које се сматра да су потребне како би се избегла непоправљива штета нанесена жртви или жртвама наводног насиља, при

¹⁴⁶Чл. 1. и 2. Опционог протокола.

Видети више о Комитету за укидање дискриминације жена: Ј. Јолић, *Комитет за укидање дискриминације жена*, Заштита индивидуалних права пред уговорним телима Уједињених нација, Београдски центар за људска права и ОЕБС, Београд, 2003, стр. 104-119.

¹⁴⁷Члан 3. Опционог протокола.

¹⁴⁸Члан 4. Опционог протокола.

чему се доношењем привремене мере не прејудицира одлучивање о допуштености или о основаности појединачне представке.

Када је реч о процедури, правило је да се представка поверљиво доставља туженој држави како би она у року од шест месеци доставила Комитету писмено објашњење или изјаве у којима се разјашњава спорно питање повреде права, као и постојање правних лекова које држава може обезбедити¹⁴⁹. Комитет разматра представку на основу свих информација које му се ставе на располагање од стране подносиоца представке или од стране тужене државе потписнице, под условом да су ове информације пренете свим учесницима у поступку, при чему након разматрања, Комитет своје ставове о представци и постојању повреде права, заједно са препорукама, доставља учесницима у поступку. Опциони протокол предвиђа да држава чланица има обавезу да размотри мишљења Комитета заједно са његовим препорукама, те да у року од шест месеци достави Комитету писмени одговор који укључује и информације о свакој акцији и мери која је предузета у складу са мишљењем и препорукама Комитета, при чему Комитет може позвати државу да у каснијим, редовним извештајима поднесе и додатне информације о мерама које је предузела као одговор на мишљења и препоруке¹⁵⁰. Поред описаног поступка испитивања појединачних представки, овим Опционим протоколом је установљена и истражна процедура у случајевима озбиљног или систематског кршења права из Конвенције¹⁵¹.

¹⁴⁹Члан 5. Опционог протокола.

¹⁵⁰Чл. 6. и 7. Опционог протокола.

¹⁵¹Чл. 8. и 9. Опционог протокола.

2.3.5. Конвенција о правима особа са инвалидитетом

Конвенција о правима особа са инвалидитетом усвојена је од стране Генералне скупштине Уједињених нација 13. децембра 2006. године, а ступила на снагу 3. маја 2008. године¹⁵².

И у Преамбули ове Конвенције је указано на начела Повеље Уједињених нација којима се признају урођено достојанство и једнака и неотуђива права свих чланова људске заједнице, као и на права прокламована Универзалном декларацији о људским правима и међународним пактовима о људским правима, без дискриминације било које врсте. У Преамбули је, поред осталог, посебно указано на универзалност, недељивост, међузависност и међусобну повезаност свих људских права и основних слобода, као и потребу да се особама са инвалидитетом гарантује пуно уживање тих права и слобода без дискриминације, при чему је признато да дискриминација против било које особе по основу инвалидитета представља повреду урођеног достојанства и вредности људског бића. У Повељи је исказана увереност да ће свеобухватна и интегрална међународна конвенција о унапређењу и заштити права и достојанства особа са инвалидитетом значајно допринети побољшању друштвеног неповољног положаја особа са инвалидитетом и унапредити њихово учешће у свим областима уз једнаке могућности.

Циљ ове Конвенције је да се унапреди, заштити и осигура пуно и једнако уживање свих људских права и основних слобода свим особама са инвалидитетом и унапреди поштовање њиховог урођеног достојанства, при чему према Конвенцији, особе са инвалидитетом укључују и оне који имају дугорочна физичка, ментална, интелектуална или чулна оштећења која у

¹⁵²До 1. децембра 2015. године, 160 држава су биле чланице ове Конвенције. Подаци доступни на https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4&lang=en. Република Србија је ратификовала Конвенцију о правима особа са инвалидитетом 31. јула 2009. године („Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 42/09).

интеракцији са разним препрекама могу ометати њихово пуно и ефикасно учешће у друштву на једнакој основи са другима¹⁵³. У члану 3. Конвенције су наведена општа начела и то: поштовање урођеног достојанства, индивидуална самосталност укључујући слободу властитог избора и независност особа, забрана дискриминације, пуно и ефикасно учешће и укључивање у друштво, уважавање разлика и прихватање особа са инвалидитетом као дела људске разноликости и човечанства, једнаке могућности, доступност, равноправност жена и мушкараца, уважавање развојних способности деце са инвалидитетом, као и поштовање права деце са инвалидитетом на очување свог идентитета.

Као основне обавезе држава чланица, Конвенција наводи да је потребно да се обезбеди и унапреди пуно остваривање свих људских права и основних слобода за све особе са инвалидитетом без дискриминације било које врсте по основу инвалидитета, а посебно да се усвоје или измене све одговарајуће законодавне, административне и друге мере за остварење права признатих Конвенцијом, као и да се узме у обзир заштита и унапређење људских права особа са инвалидитетом у оквиру свих политика и програма.

У погледу економских, социјалних и културних права, свака држава страна чланица преузима обавезу да предузме мере у складу са својим максимално расположивим средствима и, тамо где је то потребно, у оквиру међународне сарадње, како би се постепено осигурало пуно остваривање тих права без штете по оне обавезе садржане у овој конвенцији које су одмах применљиве према међународном праву¹⁵⁴. Овом Конвенцијом је посебно указано на положај жена и деце са инвалидитетом, те су се државе чланице обавезале да ће предузети све одговарајуће мере како би обезбедиле потпун развој, напредак и оспособљавање жена и деце, да би им се гарантовало

¹⁵³Члан 1. Конвенције о правима особа са инвалидитетом.

¹⁵⁴Члан 4. Конвенције о правима особа са инвалидитетом.

вршење и уживање људских права и основних слобода садржаних у овој Конвенцији¹⁵⁵.

Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом зајемчена су следећа права: право на живот, равноправност пред законом, право на приступ правди, право на личну слободу и безбедност, право на одсуство злостављања или окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања, право на одсуство експлоатације, насиља и злоупотребе, заштита интегритета личности, слобода кретања и држављанство, право на самосталан живот и укључивање у заједницу, лична покретљивост, слобода изражавања и мишљења и приступ информацијама, поштовање приватности, поштовање дома и породице, право на образовање, право на остваривање највишег могућег здравственог стандарда без дискриминације засноване на инвалидитету, одржавање и рехабилитација, право на рад и запошљавање, право на одговарајуће услове живота и социјалну заштиту, учешће у политичком и јавном животу, учешће у културном животу, рекреацији, активностима у слободно време и спорту¹⁵⁶.

Конвенцијом су даље одређене и мере за њено спровођење, и то прикупљање статистичких података везаних за особе са инвалидитетом, међународна сарадња и национални механизам за праћење спровођења Конвенције¹⁵⁷. Конвенцијом је основан и Комитет за права особа са инвалидитетом, независно, експертско тело, које представља међународни механизам надлежан да спроводи мониторинг над применом Конвенције од стране држава чланица¹⁵⁸. Тако је основна надлежност Комитета за права особа са инвалидитетом да разматра извештаје држава чланица о мерама које

¹⁵⁵Чл. 6. и 7. Конвенције о правима особа са инвалидитетом.

¹⁵⁶Чл. 10. до 30. Конвенције о правима особа са инвалидитетом.

¹⁵⁷Чл. 31. до 33. Конвенције о правима особа са инвалидитетом.

¹⁵⁸Питање услова за избор, избор и мандат, као и положај чланова Комитета уређено је чланом 34. ове Конвенције. Тако је предвиђено да овај Комитет у време ступања на снагу Конвенције има 12 есперата, а да ће се након додатних 60 ратификација или приступања Конвенцији, чланство у Комитету повећати за шест чланова, достижући максималан број од 18 чланова. Указујемо на то да се овај Комитет у међународном праву означава скраћеницом CRPD (The Committee on the Rights of Persons with Disabilities).

су предузете у циљу извршавања њених обавеза из ове Конвенције, као и о напретку који је у том погледу остварен. Први извештај се подноси у року од две године након ступања ове Конвенције на снагу за односну државу уговорницу, а након тога најмање једном сваке четири године, као и кад год то Комитет затражи. Такође, Комитет може дати сугестије и опште препоруке које се заснивају на разматрању извештаја и информација које је добио од држава чланица¹⁵⁹.

Опциони протокол уз Конвенцију о правима особа са инвалидитетом усвојен је од стране Генералне скупштине Уједињених нација 13. децембра 2006. године, а ступио је на снагу 3. маја 2008. године¹⁶⁰.

Овим Протоколом установљена је надлежност Комитета за права особа са инвалидитетом да прима и разматра представке поднете од стране појединаца или група појединаца, или у њихово име, који потпадају под јурисдикцију државе чланице, који тврде да су жртве повреде одредаба Конвенције од стране те државе чланице, а све под условом да је та држава чланица признала ову надлежност Комитета¹⁶¹.

Комитет најпре разматра прихватљивост појединачне представке, а након тога, уколико нађе да је прихватљива, и њену суштину. И овај Протокол одређује услове које појединачна представка мора испуњавати да би била прихватљива. Тако Комитет неће примити представку уколико се она односи на државу уговорницу Конвенције која није чланица овог Протокола. Такође, Комитет ће прогласити појединачну представку неприхватљивом уколико је анонимна, представља злоупотребу права на подношење представке, уколико није сагласна са одредбама Конвенције, као

¹⁵⁹Текст општих коментара Комитета за права особа са инвалидитетом доступан је на <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GC.aspx>.

¹⁶⁰Указујемо да су 1. децембра 2015. године 88 држава биле чланице овог Протокола. Према подацима https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15-a&chapter=4&lang=en доступним на Република Србија је ратификовала Опциони протокол 31. јула 2009. године, истовремено када и Конвенцију („Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 42/09).

¹⁶¹Члан 1. Опционог протокола.

и уколико је Комитет већ разматрао исто питање или је разматрано или се разматра по некој другој процедури међународне истраге или решења. Представка ће бити проглашена неприхватљивом уколико пре обраћања Комитету нису исцрпљени сви расположиви домаћи правни лекови, осим у случају када се захтев за правним леком неоправдано пролонгира или када је мало вероватно да ће донети ефикасно решење. Комитет ће одбацити представку као неприхватљиву и уколико је представка очигледно неоснована или недовољно поткрепљена, као и у случају да су се чињенице које су предмет представке десиле пре ступања овог Протокола на снагу за односну државу чланицу, осим уколико те чињенице трају и након тог датума¹⁶².

Комитет може након пријема представке, а пре доношења одлуке о меритуму, проследити туженој држави чланици захтев ради предузимања и доношења привремене мере, а које су потребне како би се избегло наношење могуће ненадокнадиве штете лицу или лицима који су жртве наводног кршења, а чиме се не прејудицира коначна одлука Комитета¹⁶³.

Поступак разматрања појединачне представке пред овим Комитетом је сличан као и пред другим уговорним телима Уједињених нација. Тако Комитет у поверењу доставља држави чланици представку како би у року од шест месеци та држава доставила Комитету писмено образложење или изјаву којима разјашњава спорно питање и постојање правног лека који је евентуално та држава предузела. Након испитивања представке, Комитет упућује своје сугестије и препоруке, уколико их буде, туженој држави чланици, као и подносиоцу појединачне представке¹⁶⁴.

¹⁶²Члан 2. Опционог протокола.

¹⁶³Члан 4. Опционог протокола.

¹⁶⁴Члан 5. Опционог протокола.

Осим поступка разматрања појединачних представки, овим Опционим протоколом је установљена и поверљива, истражна процедура, у случајевима озбиљне или систематске повреда права из Конвенције¹⁶⁵.

2.3.6. Међународна конвенција о заштити свих лица од присилних нестанака

Међународна конвенција о заштити свих лица од присилних нестанака донета је од стране Генералне скупштине Уједињених нација 20. децембра 2006. године, а ступила је на снагу 23. децембра 2010. године¹⁶⁶. Ова Конвенција садржи 45 чланова који су подељени у три дела.

У Преамбули ове Конвенције је указано на обавезу држава према Повељи Уједињених нација да унапређују поштовање и придржавање људских права и основних слобода свуда у свету, као и на Универзалну декларацију о људским правима и међународне инструменте у области људских права, хуманитарног права и међународног кривичног права, а посебно на озбиљност присилног нестанка који представља злочин и, у неким околностима дефинисаним у међународном праву, злочин против човечности. У Преамбули је указано и на право лица да не буде подвргнуто присилном нестанку, право жртве на правду и накнаду, као и право сваке жртве да зна истину о околностима присилног нестанка и судбину несталог лица, те право на слободу да захтева, добије и саопшти информације с тим у вези.

Чланом 1. ове Конвенције је гарантовано да се нико неће подвргавати присилном нестанку, те да се никакве изузетне околности, било ратно стање или претња ратом, унутрашња политичка нестабилност или било која друга

¹⁶⁵Чл. 6. и 7. Опционог протокола.

¹⁶⁶Указујемо да је до 1. децембра 2015. године 95 држава потписало ову Конвенцију, од којих је 51 држава и ратификовала и постала чланица ове Конвенције. Према подацима доступним на https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-16&chapter=4&lang=en. Република Србија је 18. маја 2011. године постала чланица ове Конвенције („Службени гласник РС - Међународни уговори“, број 1/11)

јавна опасност, не могу наводити као оправдање за присилан нестанак. Даље је дата прецизна дефиниција „присилног нестанак“ којим се сматра хапшење, притварање, отмица или било који други облик лишавања слободе од стране државних органа или лица или групе лица која поступају по овлашћењу, уз подршку или сагласност државе, након чега се одбија да се призна лишавање слободе или се скрива судбина несталог лица или место на коме се оно налази, чиме се такво лице ставља ван заштите закона¹⁶⁷.

Када је реч о обавезама држава из ове Конвенције, оне подразумевају, поред осталог, мере спровођења истраге дела присилних нестанак, мере којима ће се обезбедити да присилни нестанак буде кривично дело према националном кривичном закону, а које ће се санкционисати одговарајућим казнама, мере које се односе на застаревање кривичног дела присилног нестанка, мере којима се установљава надлежност над кривичним делом присилног нестанка, екстрадиција лица осумљичених за ово кривично дело, као и међународноправна сарадња држава у овим предметима ¹⁶⁸. Конвенцијом је даље изричито утврђено да широко распрострањена или систематска пракса присилних нестанак представља злочин против човечности како се дефинише у важећем међународном праву и производи последице предвиђене према таквом важећем међународном праву¹⁶⁹.

У Првом делу Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанак је предвиђена обавеза држава чланица да се ниједно лице неће држати у тајном притвору, те да ће у свом законодавству прописати услове и поступак лишења слободе, као и гаранције права лица лишених слободе, при чему свака држава чланица обезбеђује сачињавање и чување једне или више ажурираних званичних евиденција и/или података о лицима лишеним слободе, који се, по захтеву, експедитивно стављају на располагање сваком судском или неком другом надлежном органу или институцији која је у ту

¹⁶⁷Члан 2. Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанак.

¹⁶⁸Чл. 3, 4, 6, 7, 8, 9, 13. и 15. Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанак.

¹⁶⁹Члан 5. Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанак.

сврху овлашћена законом односне државе чланице или било којим другим релевантним међународним правним инструментом чији је односна држава чланица¹⁷⁰. У том смислу, установљена је обавеза сваке државе чланица да гарантује било ком лицу са легитимним интересом за ову информацију, као што су рођаци лица лишеног слободе, њихови представници или њихов бранилац, приступ информацијама које се односе на лице лишено слободе¹⁷¹.

Конвенцијом о заштити свих лица од присилних нестанака је дата дефиниција термина „жртва“ који означава нестало лице и било ког појединца који је претрпео штету као директну последицу присилног нестанка, при чему је предвиђено и да свака жртва има право да зна истину у вези с околностима присилног нестанка, напретком и резултатима истраге и судбином несталог лица. У том погледу, постоји обавеза државе чланице да предуземе адекватне мере да обезбеди уживање ових права, као и све адекватне мере у циљу трагања, проналажења и ослобађања несталих лица и, у случају смрти, проналажења, одавања почasti и враћања посмртних остатака. Такође, постоји обавеза држава чланица да у свом правном систему обезбеде да жртве присилног нестанка имају право на материјалну и нематеријалну одштету и брзу, правичну и адекватну надокнаду¹⁷².

Другим делом Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанака установљен је Комитет за присилне нестанке, независно, експертско тело основано ради надзора над спровођењем Конвенције и других надлежности утврђених овом Конвенцијом¹⁷³. Битно је напоменути да је Комитет надлежан једино за присилне нестанке који су започети након ступања на снагу ове конвенције, односно да у случају да нека држава

¹⁷⁰Члан 17. Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанака.

¹⁷¹Члан 18. Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанака.

¹⁷²Члан 24. Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанака.

¹⁷³Чланом 26. ове Конвенције уређено је питање услова за избор, избор, мандат и положај чланова Комитета за присилне нестанке. Тако је одређено да овај Комитет број 10 чланова. У међународном праву за овај Комитет се користи скраћеница CED (The Committee on Enforced Disappearances). Чланом 3. Закона о ратификацији Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанака, Република Србија је прихватила надлежност Комитета да разматра појединачне и међудржавне представке у односу на њу.

постане чланица након њеног ступања на снагу, обавезе те државе у погледу Комитета односе се само на присилне нестанке који су започети након ступања на снагу Конвенције за односну државу¹⁷⁴.

Као и у случају других уговорних тела Уједињених нација, Комитет установљава сопствена правила процедуре, односно Пословник о раду. Свака држава чланица подноси Комитету први извештај о мерама које је предузела ради спровођења своје обавезе према овој Конвенцији у року од две године од ступања на снагу ове Конвенције за односне државе чланице, како би након разматрања Комитет дао коментаре, запажања или препоруке које се достављају односним државама чланицама¹⁷⁵.

Чланом 30. Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанака је установљен и поступак Комитета поводом захтева за трагањем и налажењем несталог лица. Активну легитимацију за подношење овог хитног захтева имају рођаци несталог лица или њихови правни заступници, њихови браниоци или било које лице које они овласте, као и било које лице које има легитимне интересе. Уколико захтев није очигледно неоснован, не представља злоупотребу права, није већ адекватно поднет надлежним телима држава чланица као што су тела овлашћена да покрећу истраге, није несагласан са одредбама ове Конвенције, нити се исти предмет не разматра по некој другој процедури међународне истраге, Комитет тражи од односних држава чланица да му у одређеном року доставе информације у вези са ситуацијом лица која се траже. По пријему тражених информација, Комитет може донети препоруке које могу укључивати и захтев да држава чланица предузме све неопходне мере, укључујући привремене мере, да пронађе и заштити односно лице у складу са овом Конвенцијом и да о томе, у одређеном року, обавести Комитет, при чему се поступање по том случају наставља све док се не реши судбина лица за којим се трага.

¹⁷⁴Члан 35. Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанака.

¹⁷⁵Члан 29. Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанака.

Поред ове процедуре, чланом 31. Конвенције је установљена надлежност Комитета да разматра појединачне представке. Као и у случају других уговорних тела Уједињених нација, да би Комитет могао да заснује ову надлежност, потребно је да је држава чланица дала изјаву да признаје надлежност Комитета да прима и разматра представке од или у име појединаца који се налазе под њеном јурисдикцијом, а који тврде да су жртве кршења одредаба ове конвенције од стране те државе чланице.

У погледу услова прихватљивости ових појединачних представки, Конвенцијом је предвиђено да ће Комитет прогласити представку неприхватљивом уколико је представка анонимна, уколико представка представља злоупотребу права, уколико је несагласна са одредбама ове Конвенције, као и у случају да се исти предмет разматра по некој другој процедури међународне истраге или решења исте природе. Такође, представка ће бити неприхватљива и уколико, пре обраћања Комитету, нису исцрпљени сви расположиви домаћи правни лекови, под условом да њихова примена не траје неразумно дуго.

Конвенцијом је предвиђена могућност да Комитет, у било ком тренутку по пријему представке, а пре одлуке о суштини, може доставити представку односној држави уговорници на хитно разматрање, уз захтев да држава чланица предузме оне привремене мере које могу бити неопходне да би се избегла евентуална непоправљива штета жртви наводног насиља. Оваквом процедуром за доношењем привремене мере не прејудицира се одлука Комитета о основаности појединчане представке¹⁷⁶.

Уколико Комитет оцени да је појединачна представка испуњава напред наведене услове и да је прихватљива, он доставља представку туженој држави уговорници са захтевом да, у року који одреди Комитет, достави своје примедбе и коментаре. Након тога, обавештава подносиоца појединачне представке о одговору тужене државе, као и о даљој судбини те

¹⁷⁶Члан 31. Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанака.

представке, односно оцени о евентуалној повреди Конвенције и мерама које тужена држава треба да предузме.

Поред описаних процедура, ова Конвенција предвиђа и надлежност Комитета да испитује међудржавне представке, под условом да је тужена држава признала такву надлежност, као и да је држава која је поднела представку такође дала изјаву да признаје надлежност Комитета да поступа по међудржавним представкама¹⁷⁷. Осим наведеног, Комитет је надлежан да спроводи истражну процедуру и организује посете државама чланицама¹⁷⁸.

2.3.7. Међународна конвенција о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица

Међународна конвенција о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица усвојена је Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 45/158 од 18. децембра 1990. године, а ступила је на снагу 1. јула 2003. године¹⁷⁹.

У Преамбули ове Конвенције је указано на принципе садржане у основним инструментима Уједињених нација о људским правима, Међународне организације рада и напредак учињен од стране неких држава на регионалној или билатералној основи у циљу заштите права радника миграната и чланова њихових породица, као и на то да је један од задатака Међународне организације рада заштита интереса радника запослених у другим земљама.

Ова Конвенција има 93 члана који су подељени у девет делова. Првим делом је одређено поље примене и дате су основне дефиниције из

¹⁷⁷Члан 32. Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанака.

¹⁷⁸Чл. 33. и 34. Конвенције о заштити свих лица од присилних нестанака.

¹⁷⁹На дан 1. децембра 2015. године, ова Конвенција је имала 48 држава уговорица. Подаци доступни на https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-13&chapter=4&lang=en. Указујемо на то да је Република Србија потписала ову Конвенцију 11. новембра 2004. године, али је још увек није ратификовала.

Конвенције, Другим делом је прокламована забрана дискриминације у гарантовању и вршењу права, Трећим и Четвртим делом је гарантована опсежна листа права радницима мигрантима и члановима њихових породица, Петим делом су предвиђене одредбе које се примењују на посебне категорија радника миграната и чланове њихових породица, Шестим делом је уређено питање подстицања примерених, равноправних и хуманих услова у вези да међународном миграцијом радника и чланова њихових породица, Седмим делом је уређена примена Конвенције и основан је Комитет за заштиту права свих радника миграната и чланова њихових породица, а Осми и Девети део садрже опште и завршне одредбе.

Када је реч о примени, чланом 72. Конвенције о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица предвиђено је да се у сврху праћења примене ове Конвенције установљава Комитет за заштиту права свих радника миграната и чланова њихових породица, независно и експертско тело¹⁸⁰. Као и у случају осталих уговорних тела, државе чланице имају обавезу да Комитету поднесу извештај о законодавним, судским, административним и другим мерама које су предузеле у вези са спровођењем ове Конвенције, при чему се први извештај подноси у року од једне године након ступања на снагу Конвенције за земљу чланицу на коју се ово односи, а након тога на сваких пет година, као и кад год Комитет то захтева¹⁸¹. Такође, и овај Комитет је надлежан да прима и разматра међудржавне представке, односно пријаве једне државе чланице која тврди да друга држава чланица не испуњава своје обавезе у складу са овом Конвенцијом,

¹⁸⁰Овим чланом су прописани и услови за избор, избор, мандат и положај чланова Комитета. Тако је предвиђено да ће у време ступања на снагу Конвенције овај Комитет имати 10 чланова, а након ступања на снагу за 41 државу чланицу 14 чланова.

У међународном праву овај Комитет се означава скраћеницом CMW (The Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families)

¹⁸¹Чл. 73. и 74. Конвенције о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица.

под условом да су обе државе чланица прихватиле такву надлежност Комитета¹⁸².

Када је реч о појединачним представкама, ова надлежност Комитета је предвиђена чланом 77. Конвенције о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица. Тако држава чланица ове Конвенције може у свако доба изјавити да признаје надлежност Комитета да прима и разматра пријаве које му упуте појединци или неко у њихово име, који подлежу њеној јурисдикцији и који тврде да су њихова појединачна права установљена овом Конвенцијом кршена од стране те државе чланице. Комитет најпре разматра прихватљивост појединачне представке, а након тога, уколико је прихватљива, и њен меритум.

Комитет ће прогласити неприхватљивом сваку анонимну појединачну представку која се у овој Конвенцији назива пријава, представку за коју сматра да је злоупотреба права на подношења представке, као и представку која је неспојива са одредбама ове Конвенције. Такође, Комитет неће разматрати ниједну појединачну представку уколико утврди да је исто питање било или је предмет неког другог међународног истражног поступка или решавања или уколико, пре обраћања Комитету, нису исцрпљена сва расположива домаћа правна средства, при чему ово неће бити правило када, по мишљењу Комитета, примена ових правних средстава неразумно дуго траје или је мало вероватно да ће бити ефикасна.

Након оцене прихватљивости, Комитет ће сваку прихватљиву појединачну представку доставити туженој држави чланици, како би у року од шест месеци поднела Комитету објашњења или изјаве у писаној форми, а којима појашњава питања и евентуално постојање правних лекова које би та држава могла предузети.

Одлуку о меритуму Комитет доноси на основу свих информација које му је на располагање ставио појединац, неко у његово име или држава

¹⁸²Члан 76. Конвенције о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица.

чланица на коју се то односи, а своје коначне оцене о повреди права из Конвенције Комитет доставља туженој држави чланици, као и подносиоцу појединачне представке.

2.3.8. Конвенција о правима детета

Конвенција о правима детета је усвојена Резолуцијом 44/25 Генералне скупштине Уједињених нација 20. новембра 1989. године, а ступила је на снагу 2. септембра 1990. године¹⁸³. Реч је о првом међународноправном уговору који је свеобухватно уредио питања права детета¹⁸⁴.

У Преамбули Конвенције о правима детета је указано на принципе прокламоване Повељом Уједињених нација, као и на поштовање и уживање права из међународних уговора о људским правима без дискриминације, а нарочито је истакнуто да признање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих припадника људске заједнице представља основу слободе, правде и мира у свету. У Преамбули је даље указано на посебан значај породице и деце којима треба да буде пружена неопходна заштита и помоћ како би могли потпуно и складно да се развијају, као и да у потпуности преузму одговорност у заједници.

Конвенција о правима детета има 54 члана који су подељени у три дела. Првим делом Конвенције је дата дефиниција детета, прокламован је принцип забране дискриминације и принцип најбољег интереса детета и

¹⁸³На дан 1. децембра 2015. године, Конвенција о правима детета је имала 196 чланица. Према подацима са https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en. Уз ову Конвенцију су усвојена и два протокола - Факултативни протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правима детета и Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима уз Конвенцију о правима детета. Оба протокола су ступила на снагу 2002. године. Република Србија је, по основу сукцесије, постала чланица Конвенције о правима детета 12. марта 2001. године („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 15/90 и „Службени лист СРЈ“, бр. 4/96 и 2/97) и оба њена протокола („Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, број 7/02).

¹⁸⁴Више о томе Н.В. Шаховић, „Права детета и Конвенција о правима детета“, Југословенски центар за права детета, Београд, 2001.

утврђене обавезе држава чланица да предузимају законодавне, административне и остале мере којима ће обезбедити пуно остваривање права из конвенције и поштовање највиших стандарда на националном и међународном нивоу. Овим делом је утврђен каталог зајемчених права и то, поред осталог, право на живот, опстанак и развој, право на име и држављанство, право на очување идентитета, право на спајање породице, право на изражавање сопственог мишења, слобода изражавања, слобода мисли, савести и вероисповести, слобода удруживања, право на заштиту приватности, право на приступ одговарајућим информацијама, право на заштиту од злостављања и занемаривања, право на здравље и здравствену заштиту, право на социјалну заштиту, право на одговарајући животни стандард, право на образовање, право на одмор, игру и културне активности, при чему су посебно уређена и права одбегле деце, право на заштиту деце без породице, права деце са инвалидитетом и другим сметњама у развоју и права деце припадника националних мањина.

Првим делом Конвенције је уређено и питање обавезе државе чланице да пружи заштиту од дечијег рада, заштиту од употребе дроге, заштиту од сексуалног искоришћавања, заштиту од трговине и продаје деце и других облика искоришћавања, заштиту од мучења и лишавања слободе, као и од незаконитог пребацивања и задржавања деце у иностранству¹⁸⁵.

Другим делом Конвенције о правима детета, ради разматрања постигнутог напретка држава чланица у извршавању обавеза предузетих на основу Конвенције, установљен је Комитет за права детета, независно и експертско тело¹⁸⁶. Комитет за права детета је надлежан да разматра о мерама које су усвојиле државе чланице, а које доприносе остваривању права која су овде призната, као и о напретку постигнутом у остваривању

¹⁸⁵Видети Први део Конвенције о правима детета од чл. 1. до 41.

¹⁸⁶Чланом 43. Конвенције о правима детета уређено је питање услова за избор, избор, мандат и положај чланова Комитета за права детета. Овај Комитет броји 18 експерата.

тих права, и то први извештај у року од две године од ступања Конвенције на снагу у државама чланицама, а након тога сваких пет година¹⁸⁷.

Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета о поступању по представкама је усвојен 19. децембра 2011. године, а ступио је на снагу 14. априла 2014. године¹⁸⁸. Овим Протоколом је установљена надлежност Комитета за права детета да разматра појединачне представке. Као и у случају других уговорних тела Уједињених нација, потребно је да је држава дала изјаву да прихвата надлежност Комитета да разматра појединачне представке изјављене против ње. Појединачну представку може изјавити било који појединац или група појединаца или њихов законски заступник, а који тврди да му је од стране одређене државе чланице повређено право гарантовано Конвенцијом о правима детета и протоколима усвојеним уз ову конвенцију¹⁸⁹. Протоколом је изричито предвиђено де ће се приликом вршења ове надлежности Комитет руководити најбољим интересом детета, као и да ће, у складу са годинама које има, узети у обзир и мишљење детета.

Протокол предвиђа одређене услове прихватљивости појединачне представке. Тако ће Комитет представку прогласити неприхватљивом уколико је анонимна, уколико представља злоупотребу права, као и уколико је исто питање Комитет већ разматрао или које је било или је у фази разматрања по некој другој процедури међународног истраживања или решавања. Појединачна представка ће бити неприхватљива и уколико је очигледно неоснована или није довољно образложена, као и уколико се догађај који је предмет представке десио пре ступања на снагу овог Протокола у односу на тужену државу, осим када последице и даље трају.

¹⁸⁷Члан 44. Конвенције о правима детета.

¹⁸⁸На дан 1. децембра 2015. године 50 држава је потписало овај Протокол, од којих је 21 држава и ратификовала, односно приступила Протоколу. Република Србија је потписала Протокол 28. фебруара 2012. године. Подаци доступни на https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-d&chapter=4&lang=en. Указујемо да се Комитет за права детета у међународном праву означава скраћеницом CRC (The Committee on the Rights of the Child).

¹⁸⁹Члан 5. Опционог протокола уз Конвенцију о правима детета о поступању по представкама.

Такође, да би представка била прихватљива, потребно је да је, пре обраћања Комитету, подносилац исцрпео све расположиве домаће правне лекове, под условом да њихова примена не траје неразумно дуго, као и да је представка поднета у року од годину дана од дана пријема одлуке по последњем домаћем правном леку.

Након оцене прихватљивости представке, Комитет за права детета доставља држави уговорници појединачну представку, како би у року од шест месеци, доставила одговор и објашњење на наводе из представке¹⁹⁰. Протокол предвиђа могућност да стране, пре коначне одлуке Комитета, постигну пријатљеско поравнање¹⁹¹. Комитет одлуку о суштини ствари и евентуалној повреди права из Конвенције о правима детета и протоклима уз њу доноси на основу документације достављене од стране подносиоца појединачне представке и тужене државе чланице, а након коначног разматрања им доставља одлуку, заједно са препорукама¹⁹². Протоклом је предвиђена и *follow-up* процедура. Наиме, у року од шест месеци након достављања одлуке и препорука, држава чланица ће писмено обавестити Комитет о свим мерама које су предузете, а како би се удовољило препорукама из одлуке¹⁹³.

Поред наведене надлежности да поступа по појединачним представкама, овим Протоклом је установљена надлежност Комитета да разматра међудржавне представке, као и да спроводи истражне процедуре поводом навода о систематском кршењу права¹⁹⁴.

¹⁹⁰Члан 8. Опционог протокола уз Конвенцију о правима детета о поступању по представкама.

¹⁹¹Члан 9. Опционог протокола уз Конвенцију о правима детета о поступању по представкама.

¹⁹²Члан 10. Опционог протокола уз Конвенцију о правима детета о поступању по представкама.

¹⁹³Члан 11. Опционог протокола уз Конвенцију о правима детета о поступању по представкама.

¹⁹⁴Чл. 12. до 14. Опционог протокола уз Конвенцију о правима детета о поступању по представкама.

2.4. Међународни пакт о грађанским и политичким правима и протоколи уз ПГПП

Раније је поменуто да је идеја и иницијатива за доношење јединственог, обавезујућег међународног уговора који би био извор права за државе, постојала још у време усвајања Универзалне декларације о људским правима. Међутим, због суштинских политичких и идејних размимоилажења међу државама чланицама Уједињених нација, након вишегодишњег рада на усаглашавању ставова, као компромисно решење су на крају 1966. године усвојена два тематска међународна уговора, од којих се један бавио економским, социјалним и културним правима, а други грађанским и политичким правима¹⁹⁵.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима (у даљем тескту: ПГПП)¹⁹⁶ усвојен је 16. децембра 1966. године, резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200 А(XXI), када је и отворен за потписивање и ратификовање, односно приступање. ПГПП је ступио на снагу 23. марта 1976. године¹⁹⁷.

Истовремено са ПГПП усвојена су и два протокола – (Први) Опциони протокол уз ПГПП, који је ступио на снагу 23. марта 1976. године и Други опциони протокол уз ПГПП, који је ступио на снагу 11. јула 1991. године¹⁹⁸. ПГПП је установљен Комитет за људска права и утврђен део

¹⁹⁵M.J. Bossuyt, *Guide to the 'Travaux Préparatoires' of the International Covenant on Civil and Political Rights*, M. Nijhoff Publ, Dordrecht, 1986.

¹⁹⁶У међународном праву је уобичајено да се за Међународни пакт о грађанским и политичким правима користи скраћеница ICCPR (The International Covenant on Civil and Political Rights), али ћемо у раду користити скраћеницу ПГПП, која је уобичајена у нашој литератури и науци.

¹⁹⁷На дан 1. децембра 2015. године, ПГПП је имао 168 држава чланица. Према подацима доступним на https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=IV-4&chapter=4&lang=en. СФРЈ је ратификовала овај Пакт Законом о ратификацији од 30. јануара 1971. године („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 7/71), а Република Србија је, након сукцесије, приступила Пакту 12. марта 2001. године.

¹⁹⁸На дан 1. децембра 2015. године, 115 држава су биле чланице Првог опционог протокола уз ПГПП (доступно на https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=IV-

његових надлежности, док је надлежност Комитета за људска права да прима и разматра појединачне представке утврђена (Првим) Опционим протоколом уз ПГПП.

2.4.1. Међународни пакт о грађанским и политичким правима

У погледу структуре, Међународни пакт о грађанским и политичким правима се не разликује битно од претходно изложених међународних уговора Уједињених нација о људским правима. ПГПП се састоји од Преамбуле и 53 члана која су подељена у шест делова.

У Преамбули ПГПП се указује на принципе Повеље Уједињених нација, а посебно се наглашава значај који признавање људског достојанства има за све чланове људске породице, као и да принцип једнаких и неотуђивих права представља основу слободе, правде и мира у свету. У Преамбули се посебно истиче да сва људска права произилазе из достојанства који је неодвојив од човекове личности. Наглашава се да се, у складу са Универзалном декларацијом о људским правима, „идеал слободног људског бића које ужива грађанске и политичке слободе и које је ослобођено од страха и беде, може постићи само ако се створе услови који омогућавају свакоме да ужива своја грађанска и политичка права, као и своја економска, социјална и културна права“, чиме се посебно истичу позитивне обавезе које државе чланице имају како би створиле услове за уживање права гарантованих ПГПП. На крају Преамбуле се посебно апострофира обавеза свих држава чланица предвиђена Повељом Уједињених нација да унапређују опште и стварно поштовање људских права и слобода, али се наглашава и да сваки појединац има и дужност према другоме и према заједници којој

5&chapter=4&lang=en, а 81 држава су биле чланице Другог опционог протокола уз ПГПП (доступно на https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=IV-12&chapter=4&lang=en) Република Србија је 6. септембра 2001. године, приступањем, постала чланица оба протокола („Службени лист СРЈ - Међународни уговори“, број 4/01).

припада, те да је дужан да се залаже за унапређење и поштовање права признатих ПГПП.

Први део ПГПП садржи само један члан. Као и у случају ПЕСК, први члан ПГПП резервисан је за право на самоопредељење. Ово право, према ПГПП, подразумева право свих народа да слободно одређују свој политички статус и слободно обезбеђују свој економски, социјални и културни развитак. ПГПП даље овим чланом признаје свим народима да, ради оставривања циљева, могу слободно да располажу својим природним богатствима и природним изворима, без штете по обавезе које проистичу из међународне економске сарадње, засноване на принципу узајамног интереса и међународног права, при чему се посебно наглашава да један народ не може ни у ком случају бити лишен својих сопствених средстава за живот. Последњи став члана 1. ПГПП је резервисан за питање посебне дужности које државе, а посебно државе које су (биле) одговорне за управљање несамосталним територијама и територијама под старатељством, имају како би се остварило право ових народа на самоопредељење, те да су обавезне да поштују ово право сходно одредбама Повеље Уједињених нација.

Према Општем коментару број 12¹⁹⁹, који је усвојен од стране Комитета за људска права и који се бави правом на самоопредељење, реч је о праву од посебне важности, будући да је његово остваривање један од основних услова за ефикасно гарантовање и уживање индивидуалних људских права, односно њихово унапређење и јачање. „Из тог разлога државе су загарантовале право на самоопредељење одредбом позитивног права у оба Пакта и поставиле је као члан 1, изван и пре свих других права предвиђених у оба Пакта“²⁰⁰.

Други део ПГПП садржи четири члана, од члана 2. до члана 5. и уређује опште обавезе држава чланица.

¹⁹⁹Општи коментар број 12 усвојен је 1984. године.

²⁰⁰Тачка 1. Општег коментара број 12.

Тако члан 2. ПГПП примарно регулише обавезе које државе чланице имају према лицима која су носиоци права гарантованих ПГПП, односно према корисницима права. Међутим, тиме није искључено и постојање правног интереса сваке државе чланице при испуњавању обавеза осталих држава чланица. Овакав став произлази из Општег коментара број 31 Комитета за људска права²⁰¹, који се бави природом општих правних обавеза наметнутих државама чланицама ПГПП²⁰².

Наиме, према Општем коментару број 31, „сва правила која се односе на основна права сваке особе делују *erga omnes*, што је и предвиђено чланом 4. Преамбуле Пакта, као и обавеза предвиђена Повељом Уједињених нација која промовише универзално поштовање и мониторинг људских права и основних слобода. Поред овог, уговорна димензија Пакта подразумева да је свака држава чланица у обавези према осталим државама чланицама да испуњава обавезе предвиђене Пактом“, те да “државе морају да прате евентуална кршења права проистеклих из Пакта, да скрену пажњу на евентуална кршења права из Пакта и да позову државе на поштовање, сматрајући ту дужност легитимним интересом заједнице“²⁰³.

Поред ове обавезе које свака држава чланица има према осталим државама чланицама, свакако је значајнија обавеза коју државе чланице на основу ПГПП имају према појединцима – непосредним корисницима права. Начелно, природа ове обавезе коју државе чланице имају на основу члана 2. ПГПП је двострука. Наиме, држава има негативну обавезу која подразумева поштовање гарантованих права и уздржавање од свих аката и радњи којима се, супротно ПГПП, повређују гарантована права. Друга обавеза државе подразумева заштиту гарантованог права, а што представља позитивну

²⁰¹О надлежности Комитета за људска права да доноси опште коментаре биће више речи касније. Текст Општих коментара Комитета за људска права доступан је на <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Op%C5%A1ti-komentari-Komiteta-za-ljudska-prava.pdf>.

²⁰²Општи коментар број 31 усвојен је 2004. године. Овај општи коментар је заменио Општи коментар број 3.

²⁰³Тачка 2. Општег коментара број 31.

обавезу, будући да се од државе очекује да спроведе све мере и неопходне кораке како би обезбедила потпуно уживање гарантованих права, као и да предузме мере којима ће спречити повреду зајемчених права једног лица од стране других лица.

Тако државе чланице према члану 2. став 1. ПГПП имају обавезу да поштују и гарантују свим лицима која се налазе на њиховој територији и која потпадају под њихову надлежност, права призната овим пактом без обзира нарочито на расу, боју, пол, језик, веру, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, имовно стање, рођење или сваку другу околност. Дакле, ПГПП наглашава обавезу држава чланица да зајемче и поштују, не само својим грађанима, већ свим лицима која се налазе на њеној територији и под њеном ефективном контролом²⁰⁴, права проглашена ПГПП и то без дискриминације. Свакако да се неће сматрати дискриминацијом уживање права која су, по својој природи, резервисана за држављане државе чланице. Такође, према наведеном Општем коментару, бенефицијари права проглашених ПГПП су појединци, при чему и ПГПП, уз изузетак права на самоопредељење из члана 1, не помиње правна лица, слична тела или колективитете, али нека права из ПГПП могу бити уживана као колективна, те стога и повреда појединачних права може настати преко повреде права правних лица, сличних тела и колективитета²⁰⁵. Дакле, овом одредбом је у суштини одређен и круг лица који су носиоци права и слобода гарантованих ПГПП, а којима се обезбеђује заштита права и слобода у случају њихове повреде или ускраћивања.

У погледу природе опште обавезе држава чланица из става 1. да обезбеде на својој територији свим лицима поштовање и јемство свих права из ПГПП, може се рећи да је реч о обавези која је и позитивна и негативна, будући да подразумева и уздржавање, као и предузимање свих мера како би се обезбедило уживање права проглашених ПГПП. Ово произилази и из

²⁰⁴Тачка 10. Општег коментара број 31.

²⁰⁵Тачка 9. Општег коментара број 31.

Општег коментара број 31, према коме се „државе чланице морају уздржавати од кршења права предвиђених Пактом“, при чему свако ограничење неког од права мора бити у складу са одредбама ПГПП. У том смислу, у Коментару се даље наглашава да ограничење права мора проћи тест сразмерности, односно да држава чланица мора оправдати сразмерност између ограничења и циља који се жели постићи, при чему ни у једном случају ограничења не могу бити у супротности са основним циљем ПГПП²⁰⁶.

Како би се лакше и брже остварила и уживала права проглашена овим Пактом, а која можда нису још ступила на снагу у државама чланицама, одредбом члана 2. став 2. ПГПП предвиђена је позитивна обавеза држава чланица да, у складу са поступком утврђеним уставима, као и одредбама ПГПП, усвоје одговарајуће законе и спроведу друге мере, а све у циљу остваривања и пуног уживања права из ПГПП. Ова обавеза држава чланица „да се обезбеди примена Пакта је безусловна и тренутног је дејства. Пропусти при испуњењу ове обавезе не могу се правдати политичким, социјалним, културним или економским ставовима прихваћеним унутар државе“²⁰⁷.

Поред спровођења законодавних и сличних мера у циљу ефикасног уживања права, у ставу 3. истог члана ПГПП предвиђена је и позитивна обавеза држава чланица да омогуће појединцима делотворни правни лек ради заштите повређеног права. Ова обавеза држава подразумева да ће осигурати да се свако лице чија су права и слободе признати Пактом повређени може користити делотворним правним леком, чак и ако су наводну повреду права учинила лица у вршењу својих службених дужности, те да ће гарантовати да ће надлежне судске, управне или законодавне власти или свака друга надлежна власт према прописима државе, решавати о правима лица која уложе жалбу, при чему је потребно да постоји могућност

²⁰⁶Тачка 6. Општег коментара број 31.

²⁰⁷Тачка 14. Општег коментара број 31.

изјављивања судских правних лекова. Ова обавеза држава уговорница подразумева и јемство да ће надлежне власти поступити по сваком правном леку које буде сматрано оправданим.

Дакле, реч је о обавези држава чланица да обезбеде одговарајуће ефикасне механизме за заштиту повређеног права, при чему пропуст и избегавање државе чланице да истражи наводну повреду зајемченог права и одговорне изведе пред лице правде, представља засебно кршење ПГПП²⁰⁸. Према Општем коментару број 31, ова обавеза држава чланица да омогуће коришћење ефикасног правног лека у случају повреде права, подразумева и обавезу надокнаде штете уколико је до повреде заштићеног права и дошло. У супротном, не остварује се суштина ове обавезе. Када је реч о видовима надокнаде, они могу обухватити „реституцију, рехабилитацију и мере задовољења као што су јавно извињење, јавно обележавање, давање гаранција о непоновљивости и промена одређених закона и праксе, као и извођење одговорних лица пред лице правде“²⁰⁹.

Чланом 3. ПГПП прописана је обавеза држава чланица да обезбеде подједнако право мушкарцима и женама да уживају сва грађанска и политичка права проглашена Пактом. Поред већ прокламоване забране дискриминације, поред осталог и по основу пола, овим чланом је наглашен значај једнаких уживања права из ПГПП на равноправној основи и у целини, како мушкарцима, тако и женама. С тим у вези, у Општем коментару број 4²¹⁰, који се бави овим чланом ПГПП, посебно је истакнуто да обавеза држава чланица по овом члану подразумева не само спречавање дискриминације по основу пола, већ и доношење и спровођење мера афирмативних акција које ће осигурати позитивно уживање права, као и установљавање посебног механизма за надзор над применом ових мера. У Коментару је указано и на то да „позитивна обавеза предузета од стране

²⁰⁸Тач. 15. и 17. Општег коментара број 31.

²⁰⁹Тачка 16. Општег коментара број 31.

²¹⁰Општи коментар број 4 усвојен је 1981. године.

држава уговорница из овог члана може имати очигледан утицај на законодавство или административне мере посебно сачињене ради регулисања области које не регулише Пакт, али које могу негативно утицати на права гарантована Пактом²¹¹. Општи коментар допуњен је Општим коментаром број 28²¹² којим је на исцрпан начин указано на мере које државе чланице требају предузимати како би женама, на исти начин као и мушкарцима, обезбедиле једнако уживање сваког од појединачних права гарантованих ПГПП и како би се отклонио евентуални неравноправни положај жена у погледу уживања права.

Одредбама члана 4. ПГПП је уређено питање могућности да државе чланице одступе од извршења обавеза из ПГПП, због постојања изузетне опште опасности. Тако је ставом 1. овог члана ПГПП прописано да у случају да изузетна општа опасност угрози опстанак нације и да је то проглашено званичним путем, државе чланице Пакта могу да предузму, у обиму строго одређеном захтевима ситуације, мере којима се одступа од обавеза предвиђених ПГПП, под условом да те мере не буду у несагласности са осталим обавезама које им намеће међународно право и да немају за последицу дискриминацију засновану само на раси, боји, полу, језику, вери или социјалном пореклу. Дакле, реч је о посебној могућности да државе чланице ПГПП једнострано, привремено, донесу мере којима одступају од испуњења обавеза из ПГПП. Да би напред наведено било у складу са одредбама ПГПП, најпре је потребно да су испуњена два основна услова, и то да је у питању ситуација изузетне опште опасности која угрожава и прети опстанку нације, те да је такво стање проглашено званично, у складу са уставним и законским одребама које регулишту проглашење и спровођење ванредних мера.

О условима и врсти мера које државе чланице могу донети на основу члана 4. ПГПП, Комитет за људска права је усвојио и Општи коментар број

²¹¹Тачка 3. Општег коментара број 4.

²¹²Општи коментар број 28 усвојен је 2000. године.

29²¹³ у коме је, поред осталог, наглашена потреба испуњења ова два услова. Такође, овај општи коментар посебно инсистира на томе да се не може свако стање опасности или катастрофа квалификовати као стање изузетне опште опасности које прети опстанку нације, те да су правила који важе у време трајања оружаног сукоба и мере одступања од ПГПП допуштене само у мери у којој то заиста угрожава опстанак нације²¹⁴. Када је реч о оправданости увођењења мера ограничења обавеза и права из ПГПП, државе уговорнице морају обезбедити јасно оправдање које одговара захтевима и околностима ситуације, а чиме се наглашава и обавеза поштовања принципа сразмерности²¹⁵. Такође, овда одредба ПГПП и у случају ограничења, још једном наглашава забрану дискриминације, као и то да ниједна мера којом се ограничавају одредбе ПГПП не сме бити супротна обавезама које држава има по међународном праву, а посебно према међународном хуманитарном праву.

Ставом 2. истог члана ПГПП изричито су набројани чланови ПГПП који не могу бити предмет ограничења и то члан 6. (право на живот), члан 7. (забрана тортуре, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања, или медицинских и научних истраживања без пристанка), члан 8. ст. 1. и 2. (забрана ропства и држања у ропском положају), члан 11. (забрана притварања услед немогућности да се изврши уговорна обавеза), члан 15. (принцип легалитета у кривичном праву, захтев да кривична одговорност и кажњавање буду уређени јасним и прецизним законским одредбама које су важиле и биле донете пре него што је кривично дело почињено, осим у случајевима када закон који је донет касније предвиђа лакшу казну), члан 16. (право свакога да буде призната његова правна личност пред законом) и члан 18. (право на слободу мисли, савести и вероисповести).

²¹³Општи Коментар број 29 је усвојен 2001. године.

²¹⁴Тачка 3. Општег коментара број 29.

²¹⁵Чл. 4. и 5. Општег коментара број 29.

То, међутим, не значи да сви остали чланови могу бити предмет ограничења, па ни у ситуацији постојања претње опстанка нације. Наиме, „правна обавеза да се ограничења лимитирају строго на онај ниво који је у сагласности с околностима случаја уводи обавезу државама уговорницама и Комитету да врше пажљиву анализу сваког члана Пакта на објективан начин и према околностима случаја“²¹⁶.

Иако члан 2. став 3. ПГПП, који налаже државама чланицама да предвиде делотворан правни лек за заштиту права, није изричито наведен као члан који не трпи ограничења, „суштина права која не могу бити предмет ограничења према члану 4. став 2. Пакта је да она морају бити заштићена процедуралним гаранцијама, укључујући судске гаранције. Одредбе Пакта које се односе на процедуралне гаранције не смеју никада бити предмет ограничења која би угрозила остваривање права која се не могу дерогирати“²¹⁷.

Такође, према Коментару број 29, Комитет за људска права сматра да поштовање принципа легалитета и владавине права налаже да се јемства које се односе на правично суђење морају поштовати у време стања изузетне опште опасности. То, поред осталог, подразумева да само суд установљен законом може судити и донети пресуду за кривично дело, при чему се мора поштовати начело претпоставке невиности. Посебно се наглашава да „како би се обезбедила заштита недерогирајућим правима, право да се покрене поступак пред судом и да се омогући суду да без одлагања одлучи о основаности притвора, не може бити укинута одлуком државе уговорнице о ограничењу права гарантованих Пактом“²¹⁸.

Надаље, Општи коментар број 29. у тачки 13. посебно наводи мишљење Комитета за људска права и даје примере одредби ПГПП који,

²¹⁶Тачка 6. Општег коментара број 29.

²¹⁷Тач. 14. и 15. Општег коментара број 29.

²¹⁸Тачка 16. Општег коментара број 29.

поред претходно наведених права, нису обухваћени ставом 2, али који не могу бити предмет ограничења. У питању су следећи примери:

„а) Све особе лишене слободе биће третиране хумано и на начин који уважава њихово урођено достојанство. Према ово право, гарантовано чл. 10 Пакта, није посебно поменуто у листи права која се не могу ограничавати у члану 4. став 2. Комитет верује да у овом случају Пакт представља норму општег међународног права која се не може дерогирати. Исто проистиче и из упућивања на урођено достојанство гарантовано у преамбули Пакта и из блиске везе чланова 7. и 10.

б) Забране узимања талаца, отмице или необјављено притварање не могу бити предмет ограничења. Апсолутна природа ових забрана, чак и у време ванредног стања, оправдана је природом норми општег међународног права.

ц) Комитет сматра да међународна заштита права особа која припадају мањинама укључује елементе који се морају поштовати у свим околностима. Ово проистиче из опште забране геноцида у међународном праву, из укључивања забране дискриминације у самом члану 4. (став 1.), и из неограничавајуће природе члана 18.

д) Као што је гарантовано Римским статутом Међународног кривичног суда, насилна депортација која није утемељена у међународном праву, у виду насилног измештања протеривањем или другим насилним методама с територија на којима се особе законито налазе, представља злочин против човечности. Легитимно право ограничења члана 12. Пакта за време стања изванредне јавне опасности не може никада бити узето као оправдање за овакво поступање.

е) Проглашење стања изванредне јавне опасности према члану 4. став 1. Пакта не може бити оправдање да држава, супротно члану 20. Пакта, пропагира рат или подстиче националну, верску или расну мржњу којом ће се позивати или подстицати на дискриминацију, нетрпељивост или насиље“.

На крају, ставом 3. члана 4. предвиђена је обавеза за државе чланице ПГПП које се користе правом одступања да одмах преко генералног секретара Уједињених нација, саопште осталим државама чланицама одредбе од којих су одступиле, као и разлоге овог одступања. Иста процедура обавештавања је предвиђена и приликом престанка одступања од обавеза из ПГПП. Ова одредба, пре свега, служи да би се утврдило да ли ограничења од извршења обавеза из ПГПП одговарају околностима случаја и како би Комитет за људска права обављао своју функцију, али и да би се остале државе чланице упознале са ограничењем²¹⁹.

Чланом 5. ПГПП предвиђено је да се ниједна одредба Пакта не може тумачити као да садржи било какво право за неку државу, групацију или појединца да обавља неку делатност или врши неки акт у циљу рушења права и слобода признатих овим пактом или да заведе већа ограничења од оних предвиђених овим пактом. Такође, предвиђено је да се не признаје никакво ограничење или одступање од основних људских права која су призната или важе у свакој држави чланици ПГПП на основу примене закона, конвенције, прописа или обичаја, под изговором да их Пакт не признаје или их признаје у мањој мери. Трећи део ПГПП садржи 22 члана, и то од члана 6. до члана 27. Реч је о централном делу ПГПП који уређује листу права и слобода гарантованих Пактом. Тако листа права проглашених ПГПП започиње правом на живот које је уређено одредбама члана 6. ПГПП. Овим чланом Пакта се најпре у ставу 1. констатује да је право на живот неодвојиво од људске личности, да је у питању право које мора да буде законом заштићено, те да нико не може да буде произвољно лишен живота. Дакле, и ПГПП наглашава посебност и значај права на живот, и то како местом које заузима на листи зајемчених права, тако и његовом садржином. Наиме, Пакт, поред констатације већ прихваћеног стандарда да је право на живот неодвојиво од људске личности, инсистира на обавези држава чланица да ово право морају заштити законом, те да морају забранити и

²¹⁹Тачка 17. Општег коментара број 29.

спречити произвољно лишење живота, чиме се државама намећу и позитивне и негативне обавезе.

О овој одредби ПГПП посебно се изјаснио и Комитет за људска права у Општем коментару број 6 и број 14²²⁰. Тако је посебно указано на важност заштите овог права да, поред доношења закона којима се штити ово право, заштите сваког од произвољног и арбитрарног лишавања живота, а што, поред осталог, подразумева да државе чланице „предузму мере не само да спречавају и кажњавају лишавање живота извршењем кривичног дела, већ и да спречавају самовољно убијање од стране својих безбедносних снага. Лишавање живота од стране државних власти је посебно важно питање. Стога, закон мора строго контролисати и ограничити околности у којима би појединац могао бити лишен живота поступањем тих органа“. У Општим коментарима је посебно наглашена потреба да се државе уговорнице придржавају обавезе из члана 6. ПГПП током рата и у ситуацијама масовног насиља²²¹.

Преосталих пет ставова члана 6. ПГПП уређују однос права на живот и смртне казне. Тако је одредбом става 2. прописано да се у државама где смртна казна није укинута, смртна пресуда може изрећи само за најтеже злочине, сходно законодавству на снази у часу када је дело почињено, при чему не може бити у супротности са одредбама овог пакта ни са Конвенцијом о спречавању и кажњавању злочина геноцида, а може се применити само на основу правноснажне пресуде коју је донео надлежни суд.

Ставом 3. је даље предвиђено да када лишење живота представља злочин геноцида, подразумева се да ниједна одредба овог члана не овлашћује државу чланицу овог пакта да одступи на било који начин од било које обавезе преузете на основу одредаба Конвенције о спречавању и

²²⁰Општи коментар број 6 усвојен је 1982. године, а Општи коментар број 14 је усвојен 1984. године.

²²¹Тачка 2. Општег коментара број 6.

кажњавању злочина геноцида, чиме се примат даје обавезама државе из Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида.

Ставом 4. је прописано да сваки осуђеник на смрт има право да затражи помиловање или замену казне, те да се амнестија, помиловање или замена смртне казне могу одобрити у свим случајевима, док је ставом 5. овог члана прописано да се смртна казна не може изрећи за злочине које су починила лица која нису навршила 18 година, нити се може извршити над бременитим женама.

На крају, ставом 6. члана 6. ПГПП је предвиђено да се ниједна одредба овог члана не може узети као разлог за одлагање или спречавање укидања смртне казне од стране државе чланице овог пакта.

Из наведених одредаба члана 6. ПГПП не произлази обавеза држава чланица да укину смртну казну, али је свакако изражена јака и снажна порука да имају обавезу да ограниче њену примену, тако што ће је, уколико сматрају да је потребно да остане у кривичном законодавству, прописати само за најтежа кривична дела. У том смислу је и у Општем коментару број 6 наведено да би државе чланице „требало да размотре преиспитивање решења свог кривичног законодавства, а свакако су обавезне да ограниче изрицање смртне казне само за „најтежа кривична дела“, те да „ све мере којима се укида смртна казна треба схватити као напредак у уживању права на живот“, при чему „се израз „најтежа кривична дела“ мора тумачити рестриктивно, тако да смртна казна буде врло изузетна мера“.

У Коментару се посебно указује да „из изричитих услова члана 6. произилази да смртна казна може бити изречена само у складу са законима који су на снази у време када је злочин почињен и никако у супротности с Пактом. Прописана процесна јемства морају се поштовати, укључујући право на правично суђење пред независним судом, претпоставку невиности, минимум гаранција за одбрану и право да случај буде поново разматран пред вишим судом. Ова права се користе уз посебна права на помиловање или умањење казне“. Додатно, члан 6. ПГПП један вид посебне заштите права на

живот пружа малолетним лицима и трудницама, будући да предвиђа да се смртна казна не може извршити над њима.

Дакле, уважавајући различитост и специфичност правних система и законодавне политике у кривичном праву сваке од држава чланица, чланом 6. ПГПП није укинута смртна казна, али је јасно исказана намера и потреба да се преиспита могућност укидања смртне казне или да се, уколико постоји у кривичном законодавству, смртна казна не изриче. Та намера и потреба је касније предочена и у правну норму, 15. децембра 1989. године, када је донет Други факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима који има за циљ укидање смртне казне, а о коме ће бити речи касније.

Иако члан 6. ПГПП говори о праву на живот и забрани арбитарног и самовољног лишења живота, овај члан подразумева и заштиту у случају нестанка појединаца. Тако је Комитет за људска права у Општем коментару број 6 указао да „државе чланице такође треба да предузму посебне и ефикасне мере да спрече нестанак појединаца, нешто што је на жалост постало честа појава, која пречесто води самовољном лишавању живота. Државе треба да установе ефикасна средства и процедуре да подробно истраже случајеве несталих лица под околностима које могу представљати кршење права на живот“²²².

Чланом 7. ПГПП је забрањен сваки облик злостављања. Овај члан ПГПП прописује да нико не може бити подвргнут мучењу или свирепим, нехуманим или унижавајућим казнама или поступцима, те да је посебно забрањено да се неко лице подвргне медицинском или научном експерименту без његовог слободног пристанка. Дакле, овим чланом се штити људско достојанство и неповредивост физичког и психичког интегритета појединца.

²²²Тачка 4. Општег коментара број 6.

Већ је поменуто да је реч о праву које не дозвољава никакво ограничење, чак и у ситуацијама опште опасности из члана 4. ПГПП. С тим у вези, Комитет за људска права је у Општем коментару број 20²²³ посебно нагласио „да никаква одступања од одредби члана 7. нису дозвољена и његове одредбе морају остати на снази“, те да „се никакво оправдање или олакшавајуће околности не могу користити као изговор за кршење члана 7. из било којих разлога, укључујући и оне засноване на наређењу претпостављеног службеника или јавних власти“²²⁴.

Поштовање члана 7. ПГПП од стране држава чланица пре свега подразумева њихову позитивну обавезу да уведу и спроведу законодавне и друге мере неопходне за спречавање дела забрањених у члану 7, и то без обзира да ли их чине особе које делују у званичном својству, изван њега или у приватном својству²²⁵. У Коментару се посебно наглашава обавеза држава чланица да уведу делотворне мере. Наиме, за правилно спровођење обавеза и примену члана 7. ПГПП „није довољно само забранити такво поступање или кажњавање или прогласити га злочином“, већ је потребно и предузимати законодавне, административне, судске и остале мере у циљу превенције и кажњавања дела мучења и окрутног, нехуманог и понижавајућег поступања на било којој територији која је под њиховом јурисдикцијом²²⁶.

Када је реч о дефиницији, члан 7. ПГПП не садржи елементе дефиниције било ког облика злостављања, нити установљава разлику између њих, при чему је у Коментару Комитета за људска права наглашено да разлике између ових појавних облика зависе од природе, сврхе и тежине конкретног поступања, те да се забрана злостављања односи не само на дела којима се наноси физички бол, већ и на дела која доводе до психичке патње жртве. Као један од примера, у Општем коментару број 20 наводи се да „да продужен боравак у самици притворених особа или особа на издржавању

²²³Општи коментар број 20 је усвојен 1992. године.

²²⁴Тачка 3. Општег коментара број 20.

²²⁵Тачка 2. Општег коментара број 20.

²²⁶Тачка 8. Општег коментара број 20.

затворске казне може прерасти у дела забрањена чланом 7.“, те да „у случајевима када држава уговорница примењује смртну казну за најозбиљније злочине, та казна мора бити строго ограничена у складу са чланом 6, она мора бити спроведена на начин који проузрокује најмање физичке и психичке патње“²²⁷. Поред наведеног, члан 7. ПГПП подразумева обавезу држава чланица да обезбеде делотворну заштиту лица лишених слободе и притворених лица, посебно приликом њиховог испитивања, те да обезбеде да сва места притвора немају било какву опрему која би се могла употребити за мучење или злостављање, као и да законом забране коришћење у судским поступцима изјаве или признања прибављених путем мучења или неког другог забрањеног поступања²²⁸.

Иако није изричито наведено у члану 7. ПГПП, из одредаба члана 2. став 3. ПГПП произлази позитивна обавеза држава чланица да обезбеде у својим националним системима делотворно правно средство у случају повреде забране злостављања. На том трагу је и тачка 14. Општег коментара број 20 која наглашава да „закон мора признавати право на жалбу против злостављања забрањеног у члану 7. Жалбе морају бити испитане без одлагања и на непристрасан начин од стране надлежних власти како би правно средство било сматрано делотворним“.

Поред забране мучења, свирепог, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања, посебно и изричито је забрањено вршење било каквих медицинских или научних експеримената, без слободног пристанка особе која је у питању. Као и у случају злостављања, на државама чланицама је додатна обавеза да, поред опште заштите, нарочиту пажњу и посебну заштиту у случају оваквих експеримената пруже онда када особе нису способне да дају ваљани пристанак, посебно особе које су лишене слободе.

Чланом 8. ПГПП забрањено је ропство, трговина робљем и присилан рад. Тако је ставом 1. овог члана прописано да се нико не може држати у

²²⁷Тач. 4. до 7. Општег коментара број 20.

²²⁸Тач. 11. и 12. Општег коментара број 20.

ропству, те да су ропство и трговина робљем забрањени у сваком облику, док је ставом 2. истог члана ПГПП предвиђено да се нико не може држати у потчињености.

Став 3. члана 8. ПГПП уређује забрану присилног рада и садржи начелну одредбу по којој се нико не може приморати на присилан или обавезан рад. Даље се наводи да, у земљама где нека кривична дела могу бити санкционисана затвором са присилним радом, неће се сматрати присилним радом издржавање казне присилног рада коју је изрекао надлежни суд. Такође, не сматра се као присилан и обавезан рад, у смислу става 3. члана 8. ПГПП, сваки рад или служба који се нормално траже од лица затвореног на основу редовне судске одлуке или условно пуштеног на слободу пошто је било предмет такве одлуке, као ни свака служба војног карактера и, у земљама где се признаје одбијање служења војске, свака национална служба која се на основу закона захтева од оних који одбију да служе војску, нити се сматра као присилан и обавезан рад свака служба која се захтева у случају више силе или катастрофе која угрожава живот или благостање заједнице, као ни сваки рад или служба који чине део нормалних грађанских обавеза.

Члан 9. ПГПП уређује једно од најважнијих права – право на слободу и безбедност. Тако је ставом 1. овог члана гарантовано да сваки појединац има право на слободу и на безбедност своје личности, те да нико не може бити произвољно ухапшен или притворен, нити може бити лишен слободе, осим из разлога и у поступку који је предвиђен законом. Дакле, ПГПП гарантује да свако лишење слободе мора бити у складу са законом, односно да је лишење слободе допуштено само из разлога и у поступку који су предвиђени законом, а чиме се спречава самовољно лишење слободе.

Ставом 2. члана 9. ПГПП су даље проглашена права која има лице лишено слободе. Наиме, свако ухапшено лице биће у тренутку хапшења обавештено о разлозима хапшења, тако што ће се у најкраћем року писменим путем обавестити о свакој оптужби против њега.

Поред тога, ставом 3. истог члана је предвиђено да ће свако лице које је ухапшено или притворено због кривичног дела бити у најкраћем року изведено пред судију или другог државног службеника који је законом овлашћен да врши судску функцију, при чему ПГПП не дефинише шта се подразумева под формулацијом „најкраћи рок“. Општим коментаром број 8²²⁹ је констатовано да је најчешће прецизнији временски период и рок одређен законима већине држава чланица, при чему Комитет за људска права у овом коментару сугерише да овој рок не сме бити дужи од неколико дана²³⁰. Истим ставом је гарантовано и суђење у разумном року. Према члану 9. став 3. ПГПП, притварање лица која чекају на суђење није обавезно нити је опште правило, али пуштање на слободу лица може бити условљено гаранцијама које обезбеђују присуство тог лица на суђењу у било ком стадијуму судског поступка, као и у случају потребе, ради извршења пресуде. С тим у вези, Општим коментаром број 8 је указано на то да притвор пре суђења треба да представља изузетак, те да укупно трајање притвора пре суђења не сме бити неразумно дуго, при чему је на државама и да уведу и правилно примењују механизме и мере којима се скраћује рок трајања притвора пре суђења²³¹.

Чланом 9. став 4. ПГПП је гарантована судска контрола законитости притвора. Тако је предвиђено да свако лице које је хапшењем или притварањем лишено слободе има право да поднесе жалбу суду како би суд, без одлагања, одлучио о законитости притвора и наредио његово пуштање на слободу, уколико је притвор незаконит. Надаље, према ставу 5. истог члана, свако лице које је жртва незаконитог хапшења или притвора има право на накнаду штете.

²²⁹Општи коментар број 8 је усвојен 1982. године.

²³⁰Тако је чланом 29. став 2. Устава Републике Србије утврђено да лице лишено слободе без одлуке суда мора без одлагања, а најкасније у року од 48 часова, бити предато надлежном суду, у противном се пушта на слободу.

²³¹Тачка 3. Општег коментара број 8.

Чланом 10. ПГПП је гарантовано човечно поступање са лицима лишеним слободе. Тако је ставом 1. члана 10. ПГПП прописано да ће се са сваким лицем које је лишено слободе поступати хумано и са поштовањем урођеног достојанства људске личности. С тим у вези, Комитет за људска права је у Општем коментару број 21 нагласио да се члан 10. став 1. ПГПП „односи на све особе лишене слободе према закону и ауторитету државе и које се налазе у затвору, болницама – посебно психијатријским болницама – притворским или поправним установама или било где другде“, те да би „државе уговорнице требало да осигурају да се поштују принципи предвиђени овим чланом у свим институцијама и установама у којима се држе лица која се налазе под њиховом јурисдикцијом“²³². У Општем коментару број 21 је указано на то да право да се са особама лишеним слободе поступа на хуман начин и уз поштовање достојанства њихове личности представља основно и универзално применљиво правило, те да „примена овог правила, као минимума, не може зависити од материјалних средстава којима државе чланице располажу“. Такође, ово правило мора бити примењено без дискриминације по било ком основу²³³.

Ставом 2. члана 10. ПГПП је уређено питање поступања са лицима која се налазе у притворским и затворским јединицама. Поред опште одредбе из става 1. која се примењује на њих, ставом 2. је предвиђено да су окривљена лица, осим у изузетним случајевима, одвојена од осуђених лица и подвргнута посебном режиму који одговара њиховом статусу неосуђиваних лица, те да су малолетни окривљени, о чијем се случају мора решавати хитно, одвојени од одраслих окривљених. Оваквим одвајањем у оквиру притворских, односно затворских јединица се наглашава статус и положај неосуђених особа, односно притвореника, који, поред осталог, имају и право на поштовање претпоставке невиности.

²³²Тачка 2. Општег коментара број 21.

²³³Тачка 4. Општег коментара број 21.

Ставом 3. члана 10. ПГПП је регулисано поступање према осуђеним особама. Тако је прописано да казнени режим обухвата поступак са осуђеницима чији је главни циљ њихово поправљање и друштвена рехабилитација, те да су млади преступници одвојени од одраслих и подвргнути режиму који одговара њиховим годинама и њиховом законском статусу. У вези са овим правом, Општим коментаром број 21 је наглашено да се од држава чланица очекује да уведу законске, административне или практичне мере којима ће обезбедити реедукацију осуђеника, њихово стручно саветовање и обуку. Такође, очекује се да државе чланице, у циљу испуњења обавеза из члана 10. став 3. ПГПП, малолетне преступнике одвајају од одраслих, као и да их подвргну третману који одговара њиховом узрасту и правном статусу, као што је краће радно време и контакт са родбином, а у циљу подстицања њиховог поправљања и рехабилитације²³⁴.

Чланом 11. ПГПП је предвиђено да нико не може да буде затворен из једног јединог разлога што није у стању да изврши уговорну обавезу.

Чланом 12. ПГПП је уређено питање слободе кретања. Тако је ставом 1. овог члана гарантована слобода кретања и слобода избора места становања, односно боравка и предвиђено да свако лице које се законито налази на територији неке државе има право да се слободно креће у њој и да слободно изабере своје место становања. Начелно, држављани држава чланица увек законито бораве на територији своје државе. Стога је питање о коме се изјашњавао и Комитет за људска права у Општем коментару број 27²³⁵ питање слободе кретања странаца и њиховог законитог боравка на територији неке државе. То питање се може уредити домаћим законодавством којим се улазак страног држављанина на територију државе може подвргнути одређеним ограничењима, али под условом да су та ограничења у складу са међународним обавезама државе. С тим у вези, у Општем коментару је наглашено „да се страни држављанин који је на

²³⁴Тач. 10. до 13. Општег коментара број 21.

²³⁵Општи коментар број 27 је усвојен 1999. године.

нелегалан начин ушао у државу, али чији је статус регулисан, има сматрати за некога ко се законито налази на територији државе у смислу члана 12. ПГПП“, при чему, када се лице једном законито нађе на територији неке државе, свако ограничење његових или њених права као и сваки третман другачији од третмана који имају држављани, мора да буде оправдано по правилима одређеним у члану 12. став 3. ПГПП²³⁶.

Слобода кретања подразумева читаву територију државе, при чему лица имају право да се крећу од једног до другог места у оквиру државе и да се настане и бораве где год желе. Према мишљењу Комитета за људска права, слобода кретања и избора места становања не сме да буде условљена никаквом сврхом или разлогом који би приморавали појединца да се креће или да остаје у истом месту, а евентуална ограничења морају бити у складу са ставом 3. овог члана ПГПП, при чему је искључена могућност забране уласка или боравка на одређеном делу територије²³⁷.

Ставом 2. члана 12. ПГПП зајемчено је право сваког лица да напусти било коју земљу, укључујући и своју. Дакле, реч је о ужем праву које је саставни део слободе кретања, а који подразумева слободно напуштање територије неке државе. У вези са овим правом, у Општем коментару број 27 је наглашено да „слобода да се напусти територија неке државе не сме да зависи од било какве сврхе путовања или од временског периода који појединац намерава да проведе ван земље. Ово се односи како на путовање у иностранство тако и на одлазак у случају трајне емиграције“²³⁸. Већ је поменуто да се гаранције из члана 12. ПГПП могу, поред лица која се законито налазе на територији неке државе, примењивати и на стране држављане. У том смислу, наведена одредба става 2. овог члана ПГПП подразумева право страног држављанина, који се на основу закона протерује

²³⁶Тачка 4. Општег коментара број 27.

²³⁷Тач. 5. до 7. Општег коментара број 27.

²³⁸Тачка 8. Општег коментара број 27.

из земље да изабере државу у коју жели да оде, под условом да држава о којој је реч то одобри.

Надаље, иако одредбом члана 12. став 2. ПГПП то није изричито прописано, Комитет за људска права је у поменутом Општем коментару указао на то да право да се напусти земља, укључујући и своја, мора да подразумева и право на издавање неопходних путних исправа, најчешће пасоша, при чему је издавање пасоша неком лицу, у складу са домаћим законима, углавном дужност државе чији је он држављанин²³⁹. С тим у вези, Комитет за људска права је приметио да „пракса многих држава показује да законске одредбе и административне мере негативно утичу на право појединца да напусти неку државу, нарочито своју“, те да је од посебног значаја за мирно уживање овог права и слободе да се законска и фактичка ограничења права и слобода држављана и странаца да се напусти земља примењују у складу са чланом 12. став 3. ПГПП, а којом одредбом Пакта је уређено питање ограничења овог права.

Дакле, поменута одредба члана 12. став 3. ПГПП уређује питање ограничења слободе кретања и слободе избора места становања, односно боравишта. Тако ова одредба прописује да наведена права могу бити ограничена само ако су ова ограничења предвиђена законом, ако су она потребна ради заштите националне безбедности, јавног реда, јавног здравља или морала или права и слободе других лица и ако су у складу са осталим правима која признаје ПГПП.

Реч је о изузетним околностима под којима могу да се ограниче права садржана у прва два става члана 12. ПГПП. У том смислу, ова одредба о ограничењу права предвиђа услове под којима до ограничења наведених права и слобода може доћи. Као прво, да би ова ограничења била допуштена и у складу са чланом 12. ПГПП, морају да буду прописана законом, при чему закон мора да утврди услове под којима права могу да се подрвргну

²³⁹Тачка 9. Општег коментара број 27.

ограничењу. Такође, „закони којима се дозвољавају ограничења морају да садрже прецизне критеријуме и не смеју да дају неограничену слободу одлучивања онима који су задужени за спровођење тих ограничења у дело“²⁴⁰.

Даље, ограничење права и слобода из ст. 1. и 2. члана 12. ПГПП морају да буду неопходна за заштиту наведених вредности у демократском друштву и морају да буду у сагласности с осталим правима које Пакт гарантује. С тим у вези, Комитет за људска права је у Општем коментару број 27 нагласио да, приликом усвајања закона који утврђују ограничења у смислу члана 12. став 3. ПГПП, поред описаног квалитета закона, државе чланице треба да се руководе принципом да ограничења не смеју да нарушавају суштину самог права, те да однос између права и ограничења, нормe и изузетка, не сме да буде непропорционалан и несразмеран суштини којој ограничење служи – заштити таксативно набројаних вредности у демократском друштву. Дакле, „није довољно да ограничења служе у дозвољене сврхе. Она такође морају да буду неопходна да би се наведене вредности заштитиле. Мере ограничења морају да буду у складу с принципом пропорционалности, морају да буду одговарајуће за остварење своје заштитне функције, морају да буду најмање наметљива средства од свих која служе истој сврси и морају да буду сразмерна интересу који треба да заштите“²⁴¹.

На крају, треба поменути да ограничења која су дозвољена према члану 12. став 3. ПГПП треба да буде усклађена с осталим правима која гарантује Пакт и основним принципима једнакости и забране дискриминације. У супротном, ограничење уз прављење било какве разлике по било ком основу, представља очигледно кршење одредаба Пакта²⁴².

²⁴⁰Тач. 12. и 13. Општег коментара број 17.

²⁴¹Тачка 14. Општег коментара број 27.

²⁴²Тачка 18. Општег коментара број 27.

Члан 12. став 4. ПГПП предвиђа да нико не може бити произвољно лишен права да уђе у своју земљу. У вези са овом одредбом, у Општем коментару број 27 је констатовано да је реч о праву које је засновано на посебном односу који појединац има према својој земљи, те да ово право има различите манифестације, а пре свега право да се остане у својој земљи, право на повратак некога ко је напустио своју земљу, као и право да се први пут дође у земљу уколико је особа рођена ван ње. Такође, у Коментару је указано на то да је право на повратак од највећег значаја за избеглице које добровољно траже повратак, те да ово право подразумева и забрану присилног премештања становништва или масовног протеривања у друге земље.

У вези са питањем произвољног лишења права из члана 12. ПГПП, у Општем коментару је наглашено да се појам произвољности односи на сваки облик државног деловања – законодавни, административни и судски, а чиме се гарантује да свако, чак и законом допуштено задирање у ово право, мора да буде у складу са одредбама, намерама и циљевима Пакта и да у сваком случају мора да буде разумно у датим околностима, при чему Комитет за људска права констатује да државе чланице не смеју никога произвољно спречити да се врати у своју земљу тако што ће му одузети националност или га протерати у трећу земљу.

Члан 13. ПГПП се тематски наставља на члан 12. Наиме, чланом 13. ПГПП је регулисано питање протеривања странаца. Тако је овом одредбом прописано да странац који се легално налази на територији државе чланице овог пакта може бити протеран само ради извршења одлуке донете на основу закона и, осим ако се томе не противе нужни разлози националне безбедности, он мора да има могућност да изнесе разлоге против његовог протеривања, као и да његов случај буде разматран од стране надлежне власти, с тим што ће у том циљу одредити свога заступника.

Иако није изричито наведено, члан 13. ПГПП је применљив на све процедуре предузете у циљу принудног одласка странца, без обзира да ли су

у домаћем праву назване протеривањем или неким другим термином, при чему се гаранције из ове норме односе само на оне странце који су законито налазе на територији једне државе уговорнице. Овакво тумачење члана 13. ПГПП је дао и Комитет за људска права у Општем коментару број 15²⁴³. Међутим, ако је законитост уласка или боравка странца споран, било која одлука која би у том тренутку водила његовом протеривању или депортацији, морала би се донети у складу с чланом 13. ПГПП.

Члан 13. ПГПП непосредно регулише само процедуру и даје одређене процесне гаранције, а не и битне основе за протеривање, будући да се наводи да протеривање може бити спроведено само „на основу одлуке донете у складу са законом“. Када је реч о тим процесним гаранцијама, поред недопуштености произвољног протеривања, сваки странац има право на појединачну одлуку о његовом случају, у којој ће се истаћи разлози против његовог/њеног протеривања, те право да одлука буде размотрена пред надлежним органом или неким кога је надлежни орган овластио. Такође, странцу се морају дати све могућности и средства како би искористио ефикасан правни лек против протеривања, тако да то право у свим околностима његовог случаја мора бити делотворно. Од права на делотворни правни лек се може одступити изузетно, само када то захтевају разлози националне безбедности.

Члан 14. ПГПП уређује питање гаранција које појединац ужива пред судовима. Реч је о сложеном члану који садржи већи број, првенствено, процесних јемстава, онога што се, у најширем смислу речи, назива правичним суђењем.

Тако је ставом 1. члана 14. ПГПП прописано да су сви једнаки пред судовима и судовима правде. Даље је гарантовано право сваког лица да његов случај буде расправљан правично и јавно пред надлежним, независним и непристрасним судом, установљеним на основу закона који

²⁴³Општи Коментар број 15 усвојен је 1986. године.

одлучује о основаности сваке оптужбе подигнуте против њега у кривичним стварима или о оспоравању његових грађанских права и обавеза. Овом одредбом ПГПП је предвиђено да се може наредити искључивање јавности за време трајања целе расправе или једног дела у интересу морала, јавног реда или националне безбедности у демократском друштву, или ако то интерес личног живота странака захтева, или још ако то суд сматра апсолутно потребним из разлога посебних околности случаја када би јавност штетила интересима правде. Ипак, свака пресуда донета у кривичним или грађанским стварима биће јавна, осим ако интерес малолетника захтева да се поступа друкчије или ако се расправа односи на брачне спорове или на старатељство деце. Дакле, ставом 1. члана 14. ПГПП се гарантује једнакост пред судовима, право на правично и јавно суђење, како у кривичним, тако и у грађанским стварима, и то пред законито установљеним надлежним, независним и непристрасним судом.

Према Општем коментару број 32²⁴⁴, одредбе члана 14. ПГПП се односе на све судове, без обзира да ли су редовни или судови посебних надлежности, при чему је неопходно да су судови основани у складу са законом, те да су законом обезбеђене јасне гаранције да ће предмет и у пракси бити расправљен пред надлежним, независним и непристрасним судом. Када је реч о јавности, Комитет за људска права је у поменутом Коментару нагласио да је „јавност поступка важан чувар у интересу појединца и целог друштва“. Наведена одредба члана 14. став 1. ПГПП дозвољава могућност да судови потпуно или делимично искључе јавност, али само из разлога који су таксативно набројани у истој одредби. У осталим случајевима, расправљање пред судом мора бити отворено за јавност.

Одредбом члана 14. став 2. ПГПП је гарантована претпоставка невиности. Овом одредбом је предвиђено да се за свако лице које је оптужено за кривично дело претпоставља да је невино док његова кривица не буде законски установљена. Према слову Општег коменатра број 32 у

²⁴⁴Општи коментар број 32 односи се на правосуђе и усвојен је 2007. године.

питању је право које је од „фундаменталног значаја за заштиту људских права“, будући да се сматра да је свако лице које је оптужено за кривично дело невино, док се не докаже његова кривица. Дакле, терет доказивања оптужбе је на тужилаштву, а у случају сумње, према принципу *in dubio pro reo*, одлучује се у корист оптуженог, при чему се нико не може прогласити кривим док се оптужба не докаже ван сваке разумне сумње.

Чланом 14. став 3. ПГПП се јемчи више права које има свако лице које је оптужено за кривично дело, а која представљају минимум гаранција које државе чланице морају обезбедити. Најпре је овом одредбом гарантовано право оптуженом да буде обавештен у најкраћем року, на језику који разуме и у појединостима, о природи и разлозима оптужбе која је подигнута против њега. У вези са овим јемствима, Комитет за људска права је у Општем коментару број 32 нагласио да се она „односе на све случајеве кривичних дела, укључујући и оне чији починиоци нису у затвору“. У Коментару је наглашено да право оптуженог да „у најкраћем року“ буде информисан о оптужби подразумева да на описан начин буде информисан чим надлежни органи подигну оптужницу, односно када суд или тужилаштво одлуче да предузму било коју процесну радњу против окривљене особе или га јавно прозову као таквог. У сваком случају, оптужени има право да се упозна са наводима оптужбе која мора да садржи чињенице о законским основама и чињеницама на којима је заснована.

Истим ставом 3. члана 14. ПГПП тачком б) даље је гарантовано право оптуженог да располаже потребним временом и олакшицама у вези са припремањем своје одбране, као и право да комуницира са слободно изабраним браниоцем. У вези са овим правима, у Општем коментару број 32 је констатовано да значење појма „довољно времена“ зависи од околности сваког случаја, али „могућности морају укључити приступ документима и другим доказима који су оптуженом неопходни да би припремио своју одбрану као и прилику да узме адвоката и да с њим комуницира“, при чему

се подразумева да се комуникација оптуженог са браниоцем одвија у условима потпуног поштовања тајности њихове комуникације.

Одредбом члана 14. став 3. тачка ц) ПГПП гарантовано је право оптуженом да му буде суђено без непотребног одуговлачења, односно право на суђење у разумном року. Према Општем коментару број 32, ова гаранција се не односи само на почетак суђења, већ на све фазе кривичног поступка, укључујући и жалбени поступак.

Тачком д) истог члана и става ПГПП је гарантовано право оптуженог да присуствује расправи и да се сам брани или да има браниоца кога је изабрао, те да, ако нема браниоца, буде обавештен о свом праву да га има, као и да му се сваки пут кад то захтевају интереси правде, додели бранилац по службеној дужности бесплатно, ако нема могућности да га сам ангажује. Тачком е) је зајемчено право оптуженог да саслуша или да предложи да други саслушају сведоке који терете оптуженог, као и да издејствује долазак и саслушање сведока одбране под истим условима као и сведока оптужбе. Дакле, реч је о гаранцијама којима се обезбеђује да оптужени “има исту правну моћ да примора сведоке на присуство и да их испитује или унакрсно испитује као што то има тужилаштво”²⁴⁵.

Чланом 14. став 3. тачка ф) предвиђено је право оптуженог да добије бесплатно помоћ тумача ако не разуме или не говори језик на којем се води претрес. Ово право се односи и на странце и на држављане и „од основне важности за случајеве у којима игнорисање језика у поступку и проблеми у разумевању могу представљати велике препреке праву на одбрану”²⁴⁶.

И на крају, тачком г) истог става гарантовано је право оптуженом да не буде принуђен да сведочи против самог себе или да призна кривицу. Приликом тумачења ове гаранције, Комитет за људска права је у поменутом Коментару нагласио да се морају имати у виду и одредбе члана 7. и 10. став 1. ПГПП, будући да се често користе методи којима се крше ове одредбе, а

²⁴⁵Општи коментар број 32.

²⁴⁶Општи коментар број 32.

како би се натерао оптужени да призна кривицу или да сведочи против самог себе. Стога постоји обавеза држава чланица да законом пропишу да су докази прикупљени на овај начин или у било којој форми принуде, апсолутно неприхватљиви.

Одредбом члана 14. став 4. ПГПП је предвиђено да ће се у поступку који се води против малолетника водити рачуна о њиховом узрасту и о интересу њиховог преваспитавања. Ово право подразумева обавезу држава чланица да законима којима се уређује поступак против малолетника предвиде посебна решења како би се обезбедила могућност за њихово преваспитавање, при чему морају уживати макар иста права и заштиту која пунолетна лица уживају по члану 14. ПГПП.

Члан 14. став 5. ПГПП је прописано да свако лице проглашено кривим за неко кривично дело има право да му, у складу са законом, виши суд испита одлуку о кривици и казни. Комитет за људска права је у Општем коментару број 32 нагласио да је у поступку о жалби потребно, поред осталог, обезбедити приступ суду, те да се у жалбеном поступку води рачуна о правичности и јавности расправе у смислу члана 14. став 1. ПГПП.

Одредбом члана 14. став 6. ПГПП је предвиђено право на надокнаду осуђеном лицу у случају да је осуђујућа пресуда, због судске грешке, накнадно поништена или уколико је осуђеник помилован. Тако ПГПП прописује да ако коначно изречена кривична пресуда буде доцније поништена или ако је дато помиловање због тога што нова или накнадно откривена чињеница доказује да се радило о судској грешци, лице које је издржало казну на основу ове осуде ће бити обештећено у складу са закону. Према овој одредби, осуђено лице неће имати право на надокнаду уколико се докаже да је оно у потпуности или делимично криво за неблаговремено откривање непознате чињенице.

Последњом одредбом члана 14. ПГПП је гарантовано начело *ne bis in idem*. Тако је одредбом члана 14. става 7. ПГПП прописано да нико не може бити гоњен или кажњен због кривичног дела у вези којег је већ био

ослобођен кривице или осуђен правноснажном пресудом према закону и кривичном поступку сваке земље. У вези са овим општеприхваћеним јемством у кривичном праву, Комитет за људска права је у Општем коментару број 32 нагласио да је од посебног значаја да државе чланице у домаћем законодавству, као и у примени, направе разлику између обнављања судског поступка оправданог изузетним околностима и поновног суђења забрањеног у смислу принципа *ne bis in idem*.

Чланом 15. ПГПП гарантовано је начело законитости у кривичном праву – *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*. Тако је ставом 1. овог члана предвиђено да нико не може бити осуђен због дела или пропуста који нису представљали кривично дело према домаћем или међународном праву у тренутку када су почињена. Даље је прописано и да се не може изрећи казна која је већа од оне која би се применила у тренутку када је кривично дело почињено, при чему ако после извршења овог кривичног дела закон предвиди лакшу казну, кривац треба да се користи тиме.

Ставом 2. истог члана ПГПП је прописано да се одредбе овог члана неprotиве суђењу или кажњавању сваког лица због дела или пропуста који су, према општим принципима права која признају све нације, сматрани кривичним делом у тренутку када су почињени.

Одредбом члана 16. ПГПП гарантовано је да свако има право да му се призна на сваком месту правни субјективитет.

Чланом 17. ПГПП се јемчи право на приватност у најширем смислу. Тако је ставом 1. овог члана прописано да нико не може бити предмет самовољних или незаконитих мешања у његов приватни живот, у његову породицу, у његов стан или његову преписку, нити незаконитих повреда нанесених његовој части или његовом угледу. Ставом 2. истог члана ПГПП је гарантовано право сваког лица на законску заштиту против оваквих мешања или повреда.

Дакле, члан 17. ПГПП штити појединце од самовољних и незаконитих мешања у приватан и породични живот, дом, преписку, као и од

повреде части и угледа. Овим чланом ПППП је уведена, с једне стране, позитивна обавеза за државе чланице да обезбеде поштовање ових права, односно да обезбеде мирно уживање ових права кроз деловање законодавних, управних и правосудних органа. С друге стране, уведена је и негативна обавеза за државе чланице, односно обавеза држава чланица да се уздрже од самовољног и незаконитог мешања у вршење ових права. О томе говори и Општи коментар број 16²⁴⁷. Наиме, Комитет за људска права је у наведеном коментару указао на то да државе чланице имају обавезу да се не упуштају у мешања која нису у складу с чланом 17. Пакта, као и да обезбеде законодавни оквир који ће забрањивати такво понашање физичких и правних лица²⁴⁸.

Такође, у овом Коментару, дата су појашњења термина, па тако „незаконит“ значи да до мешања не сме доћи, осим у случајевима предвиђеним законом, те да свако мешање у вршење ових права мора имати законски основ, при чему тај законски основ мора бити у складу са одредбама, циљевима и сврси Пакта²⁴⁹. У вези са изразом „самовољно мешање“, Комитет за људска права је у Коментару нагласио да „самовољно мешање“ може обухватити и мешање које је законито према домаћем праву, те да увођење концепта самовољности обезбеђује да свако законито мешање мора да буде у складу са одредбама, циљевима и сврхом Пакта, као и да у сваком случају мешање мора бити оправдано²⁵⁰.

Појму „породица“, према Општем коментару број 16, треба дати широко тумачење тако да обухвати све оне појединце који чине породицу у смислу како је схвата друштво државе чланице о којој се ради, док се појам „дом“ треба схватити тако да означава место у ком појединац борави или обавља свој уобичајен посао²⁵¹.

²⁴⁷Општи коментар број 16 је усвојен 1988. године.

²⁴⁸Тачка 10. Општег коментара број 16.

²⁴⁹Тачка 3. Општег коментара број 16.

²⁵⁰Тачка 4. Општег коментара број 16.

²⁵¹Тач. 5. и 6. Општег коментара број 16.

У Коментару је наглашено и да „поштовање члана 17. ПГПП захтева да интегритет и поверљивост преписке буду гарантовани *de jure* и *de facto*“, те да би „преписка требало да буде испоручена примаоцу без пресретања и без отварања или читања на било који други начин“, као и да би „претрес нечијег дома требало ограничити на потрагу за неопходним доказима“ при чему се „не сме дозволити да такав претрес прерасте у узнемиравање“²⁵².

Најзад, члан 17. ПГПП гарантује право на поштовање части и угледа сваког појединца, па стога постоји обавеза држава чланица да донесу одговарајуће правне прописе у ту сврху, а којима се, поред осталог, мора обезбедити да сваки појединац има могућност да се на делотворан начин штити од незаконитих и самовољних повреда, те да има делотворан правни лек против оних који су одговорни за овакве повреде права на част и углед²⁵³.

Члан 18. ПГПП садржи четири става којима се уређује питање слободе мисли, савести и вероисповести. Тако је ставом 1. овог члана ПГПП предвиђено да свако лице има право на слободу мисли, савести и вероисповести, те да ово право подразумева слободу исповедања и примања вере или убеђења по свом нахођењу, као и слободу да ту веру или убеђење испољава појединачно или заједно са другима, како јавно тако и приватно, кроз култ, вршење верских и ритуалних обреда и веронауку.

Реч је о једном сложеном праву које укључује слободу мишљења о свим питањима, личним уверењима и посвећености вероисповести или убеђењима, који се могу испољавати појединачно или у заједници с другима. Комитет за људска права је у Општем коментару број 22²⁵⁴, који се бави овим чланом ПГПП, поред осталог, нагласио државама чланицама чињеницу да се слобода мисли и слобода савести штите једнако са слободом вероисповести и убеђења, те да се „суштинска природа ових слобода такође

²⁵²Тачка 8. Општег коментара број 16.

²⁵³Тачка 11. Општег коментара број 16.

²⁵⁴Општи коментар број 22 је усвојен 1993. године.

одражава у чињеници да се од ове одредбе не може одступити, чак ни у време ванредног стања, како је наведено у члану 4. став 2. Пакта²⁵⁵. Дакле, овај члан ПГПП разликује слободу мисли, савести, вероисповести или убеђења од слободе испољавања вероисповести или убеђења. Када је реч о првим, ПГПП не дозвољава никаква ограничења слободе мисли и савести, нити слободе вероисповести или убеђења или прихватања вероисповести или убеђења по сопственом избору, већ су у питању слободе које се безусловно штите.

У тачки 2. Општег коментара број 22 је констатовано да се овим чланом штите све вере и убеђења, као и право да се не исповеда ниједна вера ни убеђење, при чему се члан 18. ПГПП не ограничава само на традиционалне вероисповести, нити на вероисповести и убеђења са институционалним особинама, као ни на праксу сличну традиционалним вероисповестима.

Ставом 2. члана 12. ПГПП је прописано да нико не може бити предмет принуде којом би се кршила слобода његовог исповедања или примања вере или убеђења по његовом нахођењу. Значи, овим ставом се „забрањује принуда која би нанела штету праву придржавања и прихватања вероисповести или убеђења, укључујући употребу или претњу физичком силом или кривичним санкцијама ради приморавања верника или неверника да остану привржени својим верским убеђењима и конфесијама, да се одрекну своје вероисповести или да се преобрате“²⁵⁶. Истоветну заштиту уживају сви који се придржавају убеђења која нису верске природе.

Већ је поменуто да члан 18. ПГПП разликује слободу мисли, савести, вероисповести или убеђења од слободе испољавања вере или убеђења, те да слобода мисли, савести, вероисповести не може бити ограничена. Међутим, могуће је да се слобода испољавања вере или убеђења ограничи, а о чему говори став 3. члана 18. ПГПП.

²⁵⁵Тачка 1. Општег коментара број 22.

²⁵⁶Тачка 5. Општег коментара број 22.

Тако је ставом 3. прописано да слобода испољавања вере или убеђења може бити предмет само оних ограничења која предвиђа закон, а која су нужна ради заштите јавне безбедности, реда, здравља или морала, или пак основних права и слобода других лица. Дакле, према ПГПП, могуће је и допуштено је да државе чланице ограниче слободу испољавања вере или убеђења, али само под условом да је ограничење прописано законом, те да је неопходно за заштиту јавне безбедности, поретка, здравља или морала или основних права и слобода других, при чему ограничења не могу бити дискриминаторска по било ком основу. Ограничења се могу применити само у сврхе у које су прописана и морају бити непосредно примерена и сазмерна циљу којем служе.

С тим у вези, Комитет за људска права је у Општем коментару број 22 нагласио да се „слобода од принудног придржавања или прихватања вере или убеђења и слобода родитеља и старатеља да осигурају верско и морално образовање не могу ограничити“²⁵⁷.

И на крају, у ставу 4. члана 18. ПГПП предвиђена је обавеза држава чланица овог пакта да поштују слободу родитеља, као и у случају законских старатеља, да обезбеде својој деци оно верско и морално образовање које је у складу са њиховим сопственим убеђењима.

Члан 19. ПГПП се тематски наставља на члан 18. ПГПП и гарантује слободу мишљења и слободу изражавања мишљења. Тако је ставом 1. овог члана ПГПП предвиђено да нико не може бити узнемираван због својих мишљења, при чему је реч о слободи која не може бити ограничена.

Ставом 2. члана 19. ПГПП зајемчено је да свако лице има право на слободу изражавања, те да ово право, без обзира на границе, подразумева слободу изналажења, примања и ширења информација и идеја свих врста, у усменом, писменом, штампаном или уметничком облику, или на било који

²⁵⁷Тачка 8. Општег коментара број 22.

начин по слободном избору. Дакле, овом одредбом ПГПП гарантује се више појавних облика слободе изражавања.

Одредбом члана 19. став 3. ПГПП уређено је питање ограничења слобода из става 2. Тако је овом одредбом прописано да остваривање слобода предвиђених у ставу 2. овог члана обухвата посебне дужности и одговорности, па да у том смислу оно може бити подвргнуто извесним ограничењима. Тако ограничења морају бити изричито одређена законом и потребна из разлога поштовања права или угледа других лица, као и заштите државне безбедности, јавног реда, јавног здравља и морала. Дакле, да би ограничење слободе изражавања било у складу са ПГПП, потребно је да је ограничење изричито прописано законом, те да је ограничење потребно и неопходно ради заштите права или интереса појединца, као и ради заштите виших интереса заједнице као целине. Таква интерпретација овог члана је дата и од стране Комитета за људска права у Општем коментру број 10²⁵⁸.

Одредбом члана 20. став 1. ПГПП је предвиђена обавеза државама чланицама да законом забране свако пропагирање рата, док је ставом 2. истог члана предвиђено да је сваки позив на националну, расну или верску мржњу који представља подстицање на дискриминацију, непријатељство или насиље, законом забрањен.

У вези са чланом 20. ПГПП, Комитет за људска права је усвојио Општи коментар број 11²⁵⁹ у којем је у тачки 2. наглашено да је законска забрана пропаганде рата „у потпуности у складу са правом на слободу изражавања која је гарантована чланом 19. ПГПП, а чије уживање носи са собом одређене дужности и одговорности“. У Коментару је указано и на то да се забрана на основу става 1. односи на све форме пропаганде које представљају претњу или доводе до агресије или нарушавања мира супротно Повељи Уједињених Нација, док се став 2. противи сваком заговарању националне, расне или верске мржње које представља подстицање на

²⁵⁸Општи коментар број 10 је усвојен 1983. године.

²⁵⁹Општи коментар број 11 је усвојен 1983. године.

дискриминацију, непријатељство или насиље, било да таква пропаганда или подстицање имају унутрашњи или спољни карактер.

Одредбама члана 21. ПГПП је признато право мирног окупљања. Пактом је предвиђено да се вршење овог права може ограничити, под условом да је ограничење у складу са законом, те да је потребно у једном демократском друштву ради заштите интереса националне безбедности, јавне безбедности, јавног реда или ради заштите јавног здравља или морала или права и слобода других лица. Дакле, као и у случају горе наведених права и слобода, право мирног окупљања је могуће ограничити само ако је ограничење законито, неопходно ради заштите интереса других лица или заштите интереса заједнице као целине, као и ако је пропорционално циљу коме служи.

Одредбом члана 22. став 1. ПГПП јемчи се сваком лицу право слободног удруживања са другим лицима, укључујући ту и право на оснивање синдиката и учлањење у исте ради заштите својих интереса. Ставом 2. истог члана је предвиђено да вршење овог права може бити предмет ограничења само ако је у складу са законом и ако је потребно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности, јавног реда или ради заштите јавног здравља и морала или права и слобода других лица. Такође, овом одредбом је даље прописано да овај члан не спречава да се вршење овог права од стране чланова оружаних снага и полиције подвргне законским ограничењима.

Одредбом члана 22. став 1. ПГПП је прописано да ниједна одредба овог члана не допушта државама чланицама Конвенције Међународне организације рада о синдикалној слободи и заштити синдикалних права из 1948. године да донесе законске мере које би нарушавале или да примењују закон на начин који би нарушавао гаранције предвиђене наведеном конвенцијом.

Чланом 23. ПГПП уређено је питање породице. Тако је ставом 1. овог члана предвиђено да је породица природни и основни саставни део

друштва, те да има право на заштиту друштва и државе. Дакле, према овој одредби ПГПП, постоји позитивна обавеза држава чланица да усвоје законодавне, административне и друге мере којима ће осигурати заштиту породице.

Када је реч о самој породици, ПГПП не садржи дефиницију породице, али је Комитет за људска права у Општем коментару број 19²⁶⁰ указао на то да се форма породице може у неким сегментима разликовати од државе до државе, па чак у различитим регионима исте државе, те да стога није могуће тој форми дати општеприхваћену дефиницију. Међутим, у Општем коментару број 19 је наглашено да, „када се група особа сматра породицом у законодавству и пракси једне државе, та група мора уживати заштиту из члана 23. ПГПП“²⁶¹.

Одредбом члана 23. став 2. ПГПП је предвиђено да се право на склапање брака и оснивања породице признаје мушкарцима и женама зрелим за брак, док је ставом 3. истог члана прописано да се ниједан брак не може склапати без слободног и потпуног пристанка будућих супружника. Дакле, ПГПП познаје традиционални концепт брака, као заједнице живота жене и мушкарца. С друге стране, ПГПП не одређује које је то доба зрелости жене и мушкарца у погледу ступања у брак, али је неспорно да је у питању доба у ком је сваки од супружника способан да да слободан и потпун пристанак, односно да слободно и самостално изрази вољу за склапањем брака.

Одредбом члана 23. став 4. ПГПП је прописано да ће државе чланице овог пакта донети одговарајуће мере ради обезбеђења једнакости у правима и одговорности супружника у односу на брак, и то за време брака и приликом његовог раскида, при чему ће се у случају раскида брака, предузети мере ради обезбеђења потребне заштите деце. Ово подразумева позитивну обавезу за државе чланице да предузму све неопходне мере и

²⁶⁰Општи коментар број 19 је усвојен 1990. године.

²⁶¹Тачка 2. Општег коментара број 19.

кораке како би осигурале једнака права и одговорности супружника и то, како током трајања брака, тако и у случају њиховог престанка.

У Општем коментару број 19 је посебно наглашено да се равноправност супружника током брака односи на сва питања која проистичу из њиховог односа као што су избор места становања, вођење домаћинства, образовање деце и деоба имовине, као и да је забрањен било какав дискриминаторни третман везан за основе и процедуре раставе или развода, старатељства над децом, издржавања или алиментације, права на посете или губитка или враћања родитељског права, будући да је у оваквим случајевима најважнији интерес деце²⁶².

Чланом 24. ПГПП су гарантована основна права детета. Тако је ставом 1. овог члана предвиђено да свако дете, без дискриминације засноване на раси, боји, полу, језику, вери, националном или социјалном пореклу, имовном стању или рођењу, има право да му његова породица, друштво и држава указују заштиту коју захтева његов статус малолетника. Ово подразумева да државе чланице, поред права која су малолетницима и деци изричито гарантована и заштићена ПГПП и поводом којих морају усвојити мере, а о којима је већ било речи, имају према члану 24. ПГПП позитивне обавезе да, без дискриминације, усвоје и спроводе посебне мере за заштиту деце.

У Општем коментару број 17²⁶³, Комитет за људска права је указао да Пакт не прецизира које мере треба усвојити, па је на свакој од држава чланица да их одреди, а у светлу заштите најбољег интереса деце на својој територији и у оквиру своје надлежности. Међутим, у Коментару је указано да, поред мера које се тичу гарантовања и заштите права која су уређена ПГПП, државе чланице могу усвојити и спроводити мере економске, социјалне и културне природе²⁶⁴. Такође, ПГПП није дефинисано у ком

²⁶²Тач. 8. и 9. Општег коментара број 19.

²⁶³Општи коментар број 17 је усвојен 1989. године.

²⁶⁴Тачка 3. Општег коментара број 17.

старосном добу дете постаје пунолетно, те је на државама чланицама да домаћим законима уреде ово питање.

Према ставу 2. члана 24. ПГПП, свако дете, одмах после рођења, мора бити уписано у матичну књигу рођених и носити неко име. Овом одредбом се, поред осталог, обезбеђује и право на признање правне способности детета, као и лакше и делотворније уживање осталих зајемчених права.

Одредбом члана 24. став 3. ПГПП је гарантовано право сваког детета да стекне неко држављанство. С тим у вези, у Општем коментару број 17 је констатовано да је сврха овог права да се спречи да друштво и држава пружи мању заштиту детету јер је без држављанства, али да ова одредба ПГПП не предвиђа обавезу државе да нужно мора дати држављанство детету рођеном на својој територији. Међутим, Комитет за људска права је у Коментару нагласио да се од држава чланица захтева да усвоје све одговарајуће мере, и то како једнострано, тако и у сарадњи са осталим државама, да би свако дете чим се роди стекло неко држављанство. У Општем коментру је посебно наглашено да се никаква дискриминација у односу на стицање држављанства не сме дозволити према унутрашњем праву, каква је на пример дискриминација између брачне и ванбрачне деце, или деце родитеља без држављанства или дискриминација на основу држављанства једног или оба родитеља.

Чланом 25. ПГПП уређено је питање права на учествовање у јавним пословима и бирачко право. Тако је овим чланом ПГПП предвиђено да сваки грађанин има право и могућност, без икакве дискриминације поменуте у члану 2. ПГПП и без неоснованих ограничења да учествује у управљању јавним пословима, било непосредно, било преко слободно изабраних представника, да бира и да буде биран на повременим истинским, општим, једнаким и тајним изборима, који обезбеђују слободно изражавање воље бирача, као и да буде примљен, под општим једнаким условима, у јавне службе своје земље.

Дакле, овим чланом ПГПП је проглашено више типичних политичких права, а која припадају грађанима држава чланица. С тим у вези, Комитет за људска права је у Општем коментару број 25²⁶⁵ нагласио да, за разлику од осталих права и слобода гарантованих Пактом која су загарантована свим појединцима који се налазе на територији или су под надлежношћу одређене државе, члан 25. ПГПП проглашава и штити права „сваког грађанина“, те да је стога на државама чланицама да домаћим законима одреде појам грађанина, односно држављанства у контексту права која јемчи члан 25. ПГПП. Међутим, државама није дозвољено прављење по било ком основу било какве разлике међу грађанима у погледу уживања ових права²⁶⁶. Стога и сви услови које државе чланице прописују, а који се односе на уживање права гарантованих чланом 25. ПГПП, треба да буду засновани на објективним и разумним критеријумима²⁶⁷.

У вези са правом грађанина да учествује у управљању јавним пословима, било непосредно, било преко слободно изабраних представника, у Општем коментару број 25 је констатовано да „обављање јавних послова“ представља широк концепт који обухвата вршење политичке моћи, пре свега вршењем законодавне, извршне и административне власти, и то кроз формулисање и спровођење политике на међународним, домаћим, регионалним и локалним нивоима. Када је реч о начину обављања јавних послова, оно се може остварити непосредно, када грађани директно учествују у вршењу јавних послова или посредно, преко својих слободно изабраних представника²⁶⁸.

С тим у вези је и бирачко право грађана, активно и пасивно, а које се остварује на изборима. Када је реч о самим изборима, ПГПП не прописује нити фаворизује одређени изборни систем, већ предвиђа да избори морају

²⁶⁵Општи коментар број 25 је усвојен 1996. године.

²⁶⁶Тачка 3. Општег коментара број 25.

²⁶⁷Тачка 4. Општег коментара број 25.

²⁶⁸Тач. 5. и. 6. Општег коментара број 25.

бити повремени, односно периодични, општи, једнаки и тајни, те да је потребно да се обезбеди и оствари слободно изражавање воље бирача.

Комитет за људска права је у Општем коментару 25 указао на обавезу држава чланица да предузму, пре свега законодавне, делотворне мере како би омогућили свим лицима са правом гласа да то право и остварују, те да основи за евентуално ограничење ових права морају бити законом установљени, објективни и разумни. Иста обавеза држава чланица постоји и у погледу гарантовања и ефикасног спровођења права и могућности кандидовања на јавну функцију²⁶⁹.

У погледу права и могућности грађанана да под општим, једнаким условима буде примљен у јавне службе своје земље, постоји позитивна обавеза држава чланица да на основу принципа опште једнакости законом регулишу доступност положаја у јавној служби. „Да би се омогућила доступност ових положаја на основу принципа опште једнакости, критеријуми и поступци именовања, унапређења, суспензије и смењивања морају да буду објективни и разумни“, при чему је „у неким случајевима неопходно спровођење позитивних мера како би се јавна служба учинила доступном свим грађанима“²⁷⁰.

Одредбом члана 26. ПГПШ је зајемчена једнакост пред законом и једнака законска заштита, без дискриминације. Тако је овом одредбом прописано да су сва лица једнака пред законом и имају право без икакве дискриминације на подједнаку заштиту закона, те да у том смислу, закон мора да забрањује сваку дискриминацију и да обезбеди свим лицима подједнаку и успешну заштиту против сваке дискриминације, нарочито у погледу расе, боје, пола, језика, вере, политичког или другог убеђења, националног или социјалног порекла, имовног стања, рођења или сваког другог стања.

²⁶⁹Тач. 11. до 16. Општег коментара број 25.

²⁷⁰Тачка 25. Општег коментара број 25.

У Општем коментару број 18²⁷¹, Комитет за људска права се бавио тумачењем члана 26. ПГПП. У овом Коментару је најпре указано да, поред члана 2. став 1. ПГПП, као и других горе поменутих одредби ПГПП који гарантују једнакост пред законом и забрањују дискриминацију, члан 26. ПГПП не обезбеђује само свим појединцима једнакост пред законом, као и једнаку законску заштиту, већ забрањује било какву дискриминацију на основу закона и јемчи свим лицима подједнаку и ефикасну заштиту против сваке дискриминације по било ком основу²⁷². Дакле, реч је о једном „аутономном праву“, јер се овим чланом ПГПП „забрањује дискриминација у закону или у пракси у било којој материји коју држава регулише или штити“, па стога „када држава усвоји законодавство, оно мора бити у складу са условима из члана 26. ПГПП и не може бити дискриминаторно“²⁷³. Додатно, у Општем коментару је посебно констатовано да свако разликовање не представља дискриминацију, под условом да су критеријуми за разликовање правични и објективни, те да им је сврха постизање циља који је дозвољен према ПГПП²⁷⁴.

Пакт не дефинише дискриминацију, али је у Општем коментару број 18 Комитет за људска права указао на то да „би термин „дискриминација“ који је употребљен у Пакту, требало схватити тако да означава било какво разликовање, искључивање, ограничавање или давање предности засноване на основама као што су раса, боја, пол, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или друштвено порекло, имовину, рођење или други статус, а који за циљ или последицу имају угрожавање или онемогућавање признавања, уживања или остваривања свих права и слобода свих људи под једнаким условима“²⁷⁵.

²⁷¹Општи коментар број 18 је усвојен 1989. године.

²⁷²Тачка 1. Општег коментара број 18.

²⁷³Тачка 12. Општег коментара број 18.

²⁷⁴Тачка 13. Општег коментара број 18.

²⁷⁵Тачка 7. Општег коментара број 18.

Такође, у Општем коментару број 18 је наглашено и то да начело једнакости понекад од држава чланица захтева да предузму конкретне активности ради смањивања или елиминисања услова који узрокују или помажу одржавању дискриминације забрањене Пактом, а које могу представљати и мере преференцијалног третмана, односно афирмативне акције. Све док су такве мере потребне да би се исправила дискриминација у пракси, сматра се да се ради о дозвољеном и законитом разликовању на основу ПГПП²⁷⁶.

Последњи члан Трећег дела ПГПП, члан 27, бави се питањем мањина. Овај члан предвиђа да у државама где постоје етничке, верске или језичке мањине, лица која припадају тим мањинама не могу бити лишена права да имају, заједно са другим члановима своје групе, свој посебни културни живот, да испољавају и упражњавају своју сопствену веру или да се служе својим језиком. Битно је нагласити да је реч о праву које ПГПП признаје појединцима који припадају мањинским групама и допуњује сва остала права која су осталим одредбама ПГПП већ гарантована појединцима.

У Општем коментару број 23²⁷⁷, Комитет за људска права је нагласио да „уживање права на која се односи члан 27. не угрожава суверенитет и територијални интегритет државе чланице“²⁷⁸. Такође, указано је на то да члан 27. ПГПП штити припаднике одређене групе са заједничком културом, вероисповести и/или језиком, те да лица на која се овај члан примењује не морају нужно да буду држављани државе чланице нити да имају стални боравак у њој, при чему члан 27. ПГПП признаје права лицима која припадају мањинама које „постоје“ у одређеној држави чланици²⁷⁹.

Иако је члан 27. дефинисан негативно, неспорно да он прописује постојање права за припаднике мањина. У том смислу, „држава уговорница има обавезу да постојање и остваривање овог права заштити од евентуалног

²⁷⁶Тачка 11. Општег коментара број 18.

²⁷⁷Општи коментар број 23 је усвојен 1994. године.

²⁷⁸Тачка 3.2. Општег коментара број 23.

²⁷⁹Тач. 5.1. и 5.2. Општег коментара број 23.

ускраћивања или кршења“, па су стога „позитивне мере заштите неопходне не само у случају кршења права од стране државе, било од стране законодавних, судских или административних власти, већ и против аката других лица у надлежности државе уговорнице“²⁸⁰. У Општем коментару број 23 је указано и на то да „иако су права која су заштићена чланом 27. индивидуална, она зависе од тога у којој мери одређена мањинска група може да очува своју културу, језик или вероисповест“, те да „могу да буду неопходне позитивне мере којима би државе штитиле идентитет мањине и права њених припадника да уживају и развијају сопствени културни живот и језик и исповедају своју веру у заједници с другим члановима те групе“²⁸¹.

Четврти део ПГПП садржи 18 чланова, од члана 28. до члана 45. Овим делом је установљен Комитет за људска права и уређено питање његових надлежности, а о којима ће бити више речи касније у овом раду.

Пети део ПГПП садржи два члана. Чланом 46. ПГПП је предвиђено да се ниједна одредба овог пакта не може тумачити као да нарушава одредбе Повеље Уједињених нација и уставе специјализованих установа, који одређују одговорност разних органа Организације Уједињених нација и специјализованих установа по питањима која су обрађена у овом пакту.

Чланом 47. ПГПП је прописано да се ниједна одредба овог пакта не може тумачити као да нарушава право својствено свим народима да уживају и да у потпуности и слободно користе своја природна богатства и изворе.

Шести део ПГПП садржи шест чланова, од члана 48. до члана 53. и уређује питање присупања и ратификације ПГПП и његово ступање на снагу, резерви на одредбе ПГПП и остале прелазне и завршне одредбе.

Тако је одредбом члана 48. став 1. ПГПП прописано да је овај пакт отворен за потписивање сваке државе чланице Организације Уједињених нација или чланице једне од њених специјализованих установа, сваке државе чланице Статута Међународног суда правде, као и сваке државе коју

²⁸⁰Тачка 6.1. Општег коментара број 23.

²⁸¹Тачка 6.2. Општег коментара број 23.

Генерална скупштина позове да постане чланица овог пакта, а ставом 2. истог члана да овај пакт подлеже ратификацији, те да се инструменти о ратификацији депонују код генералног секретара Уједињених нација. Ставом 3. члана 48. ПГПП је предвиђено да је овај пакт отворен за приступање свакој раније поменутој држави која може постати чланица, а ставом 4. да се приступање врши депоновањем инструмената о приступању код генералног секретара Организације Уједињених нација. Одредбом члана 48. став 5. ПГПП је прописано да генерални секретар Организације Уједињених нација обавештава све државе које су потписале овај пакт или оне које су му приступиле, о депоновању сваког инструмента о ратификацији или приступању.

Дакле, члан 48. ПГПП предвиђа да држава може постати чланица ПГПП на два начина, и то потписивањем ПГПП, након којег следи ратификација или приступањем ПГПП²⁸². Када је реч о томе која држава може постати чланица ПГПП, то су све чланице Организације Уједињених нација или чланице једне од њених специјализованих агенција, свака држава чланица Статута Међународног суда правде, као и свака држава коју Генерална скупштина позове да постане чланица.

Чланом 49. ПГПП је уређено питање ступања на снагу ПГПП. Тако је ставом 1. прописано да овај пакт ступа на снагу три месеца од дана депоновања код генералног секретара Организације Уједињених нација тридесет петог инструмента о ратификацији или приступању. Ставом 2. истог члана ПГПП је предвиђено да за сваку државу која ратификује овај пакт или која му приступи после депоновања тридесетпетог инструмента о ратификацији, наведени пакт ступа на снагу три месеца од дана депоновања инструмента о ратификацији или приступању те државе.

²⁸²Указујемо да су наведени начини из члана 49. ПГПП на који држава постаје чланица ПГПП у складу са Бечком конвенцијом о уговорном праву („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 30/72).

Члан 50. ПГПП се бави питањем територијалне примене ПГПП, а о чему је већ било речи. Тако овај члан предвиђа да се одредбе овог пакта примењују, без икаквог ограничења и изузетка, на све јединице које су саставни део федеративних држава.

Одредбама члана 51. ПГПП је уређено питање измена и допуна ПГПП. Тако је ставом 1. овог члана предвиђено да свака држава чланица овог пакта може да предложи измену или допуну чији текст подноси генералном секретару Организације Уједињених нација, након чега генерални секретар доставља све предлоге измена и допуна државама чланицама овог пакта, тражећи од њих да му назначе да ли желе да се сазива конференција држава чланица ради разматрања или гласања о поднетим предлозима. Ако се најмање једна трећина држава изјасни за ово сазивање, генерални секретар сазива конференцију под окриљем Организације Уједињених нација. Свака измена или допуна коју је усвојила већина држава присутних и које гласају, подноси се ради одобрења Генералној скупштини Уједињених нација. Ставом 2. истог члана 51. ПГПП је прописано да усвојене измене и допуне ступају на снагу када их одобри Генерална скупштина Уједињених нација и када их прихвати две трећине држава чланица овог пакта према њиховим уставним правилима. Одредбом члана 51. став 3. ПГПП је уређено питање ступања на снагу и примене усвојених измена ПГПП. Тако је предвиђено да кад ове измене и допуне ступе на снагу, оне обавезују државе чланице које су их прихватиле, с тим што остале државе чланице остају везане одредбама овог пакта, као и сваком изменом или допуном коју су раније прихватиле.

Члан 52. ПГПП предвиђа да, независно од саопштења предвиђених у ставу 5. члана 48. овог пакта, генерални секретар Организације Уједињених нација обавештава све државе поменуте у ставу 1. члана 48. ПГПП о стављеним потписима на овај пакт и о инструментима о ратификацији или приступању депонованим сходно члану 48, као и дану ступања на снагу овог

пакта сходно члану 49. овог пакта и о дану ступања на снагу измена и допуна предвиђених у члану 51. овог пакта.

Одредбама члана 53. ПГПП је прописано да се овај пакт, чији су енглески, француски, руски, шпански и кинески текст подједнако веродостојни, депонује у архиву Организације Уједињених нација, те да генерални секретар Уједињених нација доставља оверену копију овог пакта свим државама поменутих у члану 48. овог пакта.

Пре него што се изложи структура и садржина два факултативна протокола која су усвојена уз ПГПП, битно је указати да ПГПП не садржи одредбу која се бави престанком важења ПГПП, нити предвиђа могућност отказивања или повлачења. О овом питањима, односно питању континуитета обавеза посебно се изјашњавао Комитет за људска права у Општем коментару број 26²⁸³. Тако је у Коментару најпре указано на то да се могућност престанка важења, отказивања или повлачења мора разматрати уз примену одговарајућих обичајних правила међународног права садржаних у Бечкој конвенцији о уговорном праву, те да на основу ових правила, отказивање или повлачење није могуће, осим у случају када се утврди да су државе уговорнице имале намеру да дозволе могућност или право на отказивање или повлачење или да је такво право садржано у самој природи уговора.

У Општем коментару број 26 се даље наводи да „то што се у Пакту не говори о могућности отказивања није само случајна омашка показује и чињеница да члан 41. став 2. Пакта дозвољава држави уговорници да повуче свој пристанак на надлежност Комитета да разматра међудржавне поднеске тако што ће упутити ноту одговарајуће садржине, док таква одредба не постоји у случају отказивања или повлачења из Пакта“, те да, поред тога, “ први Опционални протокол уз Пакт, о којем се преговарало и који је

²⁸³ Општи коментар број 26 је усвојен 1997. године.

прихваћен истовремено с Пактом, дозвољава државама уговорницама да га откажу²⁸⁴.

У овом коментару је посебно наглашено да се Комитет за људска права, сходно својој дугогодишњој пракси, доследно држао тумачења да када је грађанима једном загарантована заштита према ПГПП, та заштита важи за одређену територију и наставља да им буде гарантована, без обзира на промене у власти државе чланице, укључујући ту и раздруживање у више од једне државе, сукцесију државе или било какво накнадно поступање државе чланице, које би за последицу или циљ могло имати ускраћивање права зајемчених ПГПП. Стога се у Општем коментару број 26 закључује да међународно право не дозвољава држави која је ратификовала ПГПП или му је приступила, као ни држави која је правни наследник потписнице, да откаже или повуче свој потпис²⁸⁵.

Такође, указујемо и на то да ПГПП не садржи општу одредбу која уређује питање подношења резерви на одредбе ПГПП којима се гарантују права и слободе, те се, стога, примењују општа правила међународног права и Бечка конвенција о уговорном праву. Битно је указати и то да ПГПП не забрањује резерве, нити говори о било којој врсти дозвољених резерви, али чињеница да резерве нису забрањене, не значи истовремено да је свака резерва и дозвољена. Према члану 19. тачка ц) Бечке конвенције о уговорном праву, тамо где резерва није забрањена уговором или спада међу одређене дозвољене категорије резерви, држава чланица може ставити резерву у тренутку потписивања, ратификовања, прихваћања, одобравања уговора или приступања уговору, осим ако резерва није неспојива са предметом и циљем уговора. Дакле, у случају резерви на ПГПП, битно је да није у питању резерва која је супротна предмету и циљу ПГПП.

Како је реч о битном питању тумачења и правилне примене ПГПП, Комитет за људска права је усвојио Општи коментар број 24 - Питања у вези

²⁸⁴Тачка 2. Општег коментара број 26.

²⁸⁵Тач. 4. и 5. Општег коментара број 26.

са резервама поднетим приликом ратификације или приступања ПГПП или његовим факултативним протоколима или у вези са изјавама на основу члана 41. ПГПП²⁸⁶. О члану 41. ПГПП ће више бити речи у делу рада који се односи на надлежност Комитета за људска права.

Начелно, у Општем коментару број 24 је најпре констатовано да се највећи број резерви који је поднет на ПГПП односи на резерве којима са одбацује обавеза обезбеђивања и гарантовања одређеног права гарантованог Пактом, друге су поднете у више уопштеном облику, са намером да и у будућности обезбеде примат одређених домаћих правних прописа, док се неке резерве односе на надлежност Комитета за људска права.

У Коментару је даље назначено да „број резерви, њихов садржај и обим могу да утичу на ефективну имплементацију Пакта и теже слабљењу поштовања обавеза држава уговорница“, те да је стога, „важно да државе тачно знају које су обавезе заиста преузеле на себе, као и које су преузеле друге државе уговорнице“, па се „мора утврдити да ли је једна једнострана изјава у суштини резерва или интерпретативна декларација и утврдити њена прихватљивост и дејство“²⁸⁷.

Комитет за људска права је нагласио да „није увек лако разликовати резерву од изјаве о начину на који једна држава тумачи неку одредбу или излаже њену политику у вези с тим питањем. Пажња треба да се обрати на намеру државе, а не на форму документа. Уколико нека изјава, без обзира на њену форму и име, има за сврху да искључи или ограничи правне последице примене одређеног уговора на дотичну државу, таква изјава се сматра резервом. Насупрот томе, уколико се у такозваној резерви само износи начин на који држава схвата неку одредбу, али се не одбацује нити се мења начин примене те одредбе на дотичну државу, онда се не ради о резерви“²⁸⁸.

²⁸⁶Општи коментар број 24 је усвојен 1994. године.

²⁸⁷Тачка 1. Општег коментара број 24.

²⁸⁸Тачка 3. Општег коментара број 24.

Већ је речено да ПГПП не забрањује резерве, нити говори о било којој врсти дозвољених резерви, али да то истовремено не значи и да је свака резерва дозвољена, будући да мора бити у сагласности са предметом и циљем ПГПП. С тим у вези, Комитет за људска права је у Општем коментару број 24 указао на то да ПГПП, за разлику од неких других уговора о људским правима, не садржи референце на тест циља и сврхе, те да је таква оцена ствар тумачења и прихватљивости резерви. У Коментару је наглашено да „циљ и сврха Пакта јесте да створи правно обавезујуће стандарде људских права дефинишући одређена грађанска и политичка права и постављајући их у оквир обавеза које су правно обавезујуће за државе које су ратификовале Пакт. Такође, циљ и сврха Пакта је да обезбеди ефикасан механизам надзора над преузетим обавезама“²⁸⁹.

Комитет за људска права у Коментару изричито указује да, иако уговори којима државе само размењују обавезе дозвољавају тим државама да *inter se* ограниче примену међународног права, то не важи у случају међународних уговора о људским правима, будући да се они закључују у корист лица каја се налазе под јурисдикцијом тих држава. Стога, оне одредбе ПГПП које представљају међународно обичајно право не могу да буду предмет резерви. Тако држава не може да стави резерву на забрану ропства, мучења и излагање лица свирепом, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, забрану самовољног лишавања живота, самовољног хапшења и лишавања слободе појединаца, на слободу мисли, савести и вероисповести, на претпоставку невиности. Такође, не може се извршити смртна казна на трудницама и деци, нити се дозвољава заговарање националне, расне или верске мржње, као ни да се лицима довољне старосне доби за брак не признаје право на брак, или да се мањинама пориче право да имају свој културни живот, исповедају своју веру или да се служе својим језиком²⁹⁰.

²⁸⁹Тачка 7. Општег коментара број 24.

²⁹⁰Тачка 8. Општег коментара број 24.

У Општем коментару је указано и то да ПГПП не предвиђа само одређена права, већ и важне гаранције за њихово остваривање, којима се обезбеђује неопходан оквир за уживање права гарантованих ПГПП. Стога резерве којима је циљ да укину поменуте гаранције нису допуштене, као што је, на пример, резерва на став 3. члана 2. ПГПП, а којом држава даје изјаву да не намерава да обезбеди правне лекове у случају кршења људских права. Такође, држава чланица не може да стави резерву на обавезу да према члану 40. ПГПП поднесе извештај на разматрање Комитету за људска права.

У Коментару је наглашено и то да резерве морају бити јасно одређене и јавне, како би Комитет, као и они који подпадају под надлежност државе која ставља резерву и остале државе уговорнице могли тачно да знају које обавезе у вези с људским правима је држава преузела на себе, а које не. То даље значи да резерве не смеју да буду уопштене, већ морају да се односе на одређену одредбу ПГПП и да прецизно одреде обим те резерве у односу на конкретну одредбу²⁹¹. Такође, указано је и на то да би државе чланице требале да обезбеде да се периодично разматра и преиспитује нужност одржавања резерви, при чему резерве треба да буду повучене чим то буде могуће²⁹².

О ставу Комитета за људска права на резерве држава поднете на факултативне протоколе ће бити више речи у наредном делу који се односи на протоколе уз ПГПП.

2.4.2. (Први) Факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима

Већ је речено да је (Први) Факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима (у даљем тескту: Факултативни протокол уз ПГПП) усвојен истовремено када и ПГПП, 16. децембра 1966.

²⁹¹Тачка 19. Општег коментара број 24.

²⁹²Тачка 20. Општег коментара број 24.

године, , а ступио је на снагу 23. марта 1976. године²⁹³. Овим Протоколом установљена је надлежност Комитета за људска права да прими и разматра представке које потичу од појединаца који тврде да су жртве кршења неког од права. Имајући у виду да ће надлежност Комитета за људска права да поступа по појединачним представкама бити касније детаљно анализирана, укратко ћемо изложити структуру и основне информације о овом Протоколу.

Факултативни протокол уз ПГПП садржи преамбулу и 14 чланова. У Преамбули је указано да би бољем обезбеђењу постизања циљева ПГПП и примене његових одредаба одговарало да се овласти Комитет за људска права да разматра појединачне представке.

Чланом 1. Протокола уз ПГПП је установљена надлежност Комитета за људска права да прима и разматра појединачне представке, док су наредним члановима, од 2. до 6. прописани услови под којима се може изјавити појединачна представка, а о којима ће бити речи у наредном делу.

Члан 6. Протокола уз ПГПП предвиђа обавезу Комитета да у годишњи извештај, који сачињава сагласно члану 45. ПГПП, укључи и сажети преглед свих делатности на основу овог Протокола.

Наредни члан, члан 7. Протокола уз ПГПП, говори о праву на петицију колонијалних народа.

Одредбе члан 8. Протокола уз ПГПП уређују питање начина на које се државе чланице обавезују на Протокол. Тако је, као и у случају ПГПП, предвиђено да је Протокол отворен за потписивање и ратификацију свакој држави која је потписала и ратификовала ПГПП, као и да је отворен за приступање свакој држави која је ратификовала ПГПП или му је приступила. Дакле, претходни услов да држава постане чланица Протокола уз ПГПП јесте да је претходно постала чланица ПГПП.

²⁹³На дан 1. децембра 2015. године 115 држава су биле чланице (Првог) Факултативног протокола. Подаци доступни на:
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-5&chapter=4&lang=en.

Као и у случају ПГПП, инструменти ратификације и инструменти о приступању, депонују се код Генералног секретара Уједињених нација, при чему он обавештава све државе које су потписале Протокол или су му приступиле, о депоновању сваког инструмента о ратификацији или приступању.

Одредбе члана 9. Протокола уз ПГПП се баве питањем ступања на снагу Протокола уз ПГПП. Тако је ставом 1. овог члана Протокола уз ПГПП предвиђено да под условом ступања на снагу Пакта, овај Протокол ступа на снагу три месеца после депоновања код Генералног секретара Уједињених нација десетог инструмента о ратификацији или приступању. Ставом 2. истог члана је прописано да за сваку државу која ратификује овај Протокол или му приступи после депоновања десетог инструмента о ратификацији или приступању, поменути Протокол ступа на снагу три месеца после депоновања од стране ове државе њеног инструмента о ратификацији или приступању.

Члан 10. Протокола уз ПГПП садржи истоветну одредбу о територијалној примени, као и ПГПП. Тако је овим чланом прописано да се одредбе овог Протокола примењују, без икаквог ограничења и изузетка, на све јединице федералних држава.

Одредбама члана 11. Протокола уз ПГПП је уређено питање измена и допуна Протокола уз ПГПП. Ставом 1. овог члана је прописано да свака држава уговорница овог Протокола може предложити његову измену или допуну и њихов текст доставити Генералном секретару Уједињених нација. Генерални секретар ће, потом, проследити све предложене измене или допуне државама уговорницама овог Протокола, тражећи од њих да му саопште да ли желе сазивање конференције држава уговорница ради разматрања тих предлога и гласања о њима. Ако се најмање једна трећина држава изјасни у прилог овог сазивања, Генерални секретар Уједињених нација сазива конференцију под окриљем Уједињених нација. Свака измена или допуна коју је усвојила већина држава уговорница присутних на

конференцији и које учествују у гласању подлеже одобрењу Генералне скупштине Уједињених нација. Одредбом става 2. истог члана Протокола уз ПГПП је предвиђено да ове измене или допуне ступају на снагу када их одобри Генерална скупштина Уједињених нација и прихвати две трећине држава уговорница овог Протокола, саобразно њиховим уставним поступцима, док је ставом 3. прописано да када ове измене или допуне ступе на снагу, оне су обавезне за све државе уговорнице које су их прихватиле, док друге државе уговорнице остају везане одредбама овог Протокола и сваком изменом и допуном коју су раније прихватиле.

Битна новина у односу на ПГПП је члан 12. Протокола уз ПГПП, који се бави питањем могућности државе чланице да откаже овај Протокол. Тако је ставом 1. члана 12. Протокола уз ПГПП прописано да свака држава уговорница може, у свако доба, отказати овај Протокол путем писменог саопштења упућеног Генералном секретару Уједињених нација, те да отказ производи дејство три месеца од дана када је Генерални секретар примио саопштење. Одредбом става 2. овог члана је прописано да отказ неће спречити примену одредаба овог Протокола на свако саопштење поднето на основу члана 2. пре него што отказ произведе дејство.

Члан 13. Протокола уз ПГПП установљава обавезу Генералног секретара Уједињених нација да обавештава све државе које се помињу у ставу 1. члана 48. ПГПП о потписима стављеним на овај Протокол и о депонованим инструментима ратификације и приступања, о датуму ступања на снагу овог Протокола и о датуму ступања на снагу сваке измене или допуне, као и о отказима Протокола.

Последњи члан Протокола уз ПГПП предвиђа да се овај Протокол, чији су текстови на енглеском, кинеском, шпанском, француском и руском подједнако веродостојни, депонује у архиви Уједињених нација, а да ће Генерални секретар Уједињених нација доставити оверене преписе овог Протокола свакој држави на коју се односи члан 48. Пакта.

У вези са питањем могућности подношења резерви на Факултативни протокол уз ПГПП биће више речи у делу који се односи на надлежност Комитета за људска права установљену овим протоколом. На овом месту указујемо на то да је Комитет за људска права у Општем коментару број 24 нагласио да је циљ и сврха овог Протокола прихватање надлежности Комитета да прима и разматра представке појединаца који тврде да су жртве кршења било којег права гарантованог ПГПП од стране било које државе уговорнице, те да државе уговорнице прихватају основна права појединаца на основу ПГПП, а не Факултативног протокола. У Коментару је констатовано да је улога Факултативног протокола да се дозволи да ове тврдње у вези с правима из ПГПП буду размотрене пред Комитетом. Стога „резерва на обавезу државе да поштује и обезбеди право гарантовано ПГПП, поднесене на Факултативни протокол, а да претходно није поднета на само право у Пакту, не утиче на дужност те државе да поштује своју основну обавезу“²⁹⁴.

Комитет за људска права, у овом Општем коментару, закључује да се на ПГПП не може уложити резерва преко Факултативног протокола, али да би таква резерва могла да делује тако што Комитет за људска права на основу Факултативног протокола не би имао право да испитује у којој мери држава поштује своју обавезу. Како је циљ и сврха Факултативног протокола да омогући да Комитет за људска права разматра у којој мери држава поштује права која је дужна да поштује према ПГПП, резерва којом би се ово спречавало била би супротна циљу и сврси Факултативног протокола, чак и уколико не би била у супротности са ПГПП. Уколико је резерва на неку основну обавезу први пут поднета на основу Протокола, она би у суштини изражавала намеру државе чланице да не дозволи Комитету да изнесе своје мишљење у вези с одређеним чланом Пактом у појединачном случају.

²⁹⁴Тачка 13. Општег коментара број 24.

2.4.3. Други факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима

Други факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима (у даљем тескту: Други факултативни протокол уз ПГПП) усвојен је истовремено када и ПГПП и (Први) факултативни протокол уз ПГПП, 16. децембра 1966. године, а ступио је на снагу 11. јула 1991. године²⁹⁵.

Другим факултативним протоколом уз ПГПП укида се смртна казна. Овај Протокол садржи Преамбулу и 11 чланова. У Преамбули је указано на то да укидање смртне казне доприноси поштовању људског достојанства и прогресивном развоју људских права, наглашено је да Универзална декларација о људским правима и ПГПП „снажно сугеришу њено укидање“, а посебно је указано на то да се све мере предузете у циљу укидања смртне казне сматрају унапређењем заштите права на живот.

Одредбама члана 1. Другог факултативног протокола уз ПГПП зајемчено је да нико у надлежности државе уговорнице овог Протокола не може бити погубљен, те да ће државе уговорнице предузети све неопходне мере у оквиру своје надлежности у циљу укидања смртне казне.

Чланом 2. став 1. овог Протокола је предвиђено да резерве на овај протокол нису дозвољене, сем резерви стављених у тренутку ратификације или приступања које омогућавају да смртна казна буде примењена за време рата, као и за најтежа кривична дела војне природе почињена у току ратног стања. Ставом 2. истог члана Другог факултативног протокол је прописана обавеза државе уговорнице која је ставила овакву резерву да у тренутку ратификације или приступања проследи Генералном секретару Уједињених нација текст одговарајућих одредби закона које се примењују у време рата,

²⁹⁵На дан 1. децембар 2015. године 81 држава је била чланица Другог факултативног протокола уз ПГПП. Подаци доступни на https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-12&chapter=4&lang=en.

док је ставом 3. прописана обавеза државе уговорнице која је ставила овакву резерву да обавести Генералног секретара Уједињених нација о проглашењу и укидању ратног стања на својој територији.

У вези са питањем резерви на Други факултативни протокол, Комитет за људска права је у Општем коментару број 24 указао на то да је „основна сврха Другог факултативног протокола да прошири обим основних обавеза преузетих прихватањем Пакта које се односе на право на живот, тако што забрањује егзекуције и укида смртну казну“. У Коментару се даље наводи да овај Протокол садржи одредбу која се тиче резерви, на основу које се утврђује да ли је резерва дозвољена или не. Наиме, одредба члана 2. став 1. овог Протокола прописује да је дозвољена само једна категорија резерви – резерва којом се задржава право на примену смртне казне за време рата на основу осуде за најтеже злочине војне природе почињене у току ратног стања, али да државе уговорнице које желе да задрже за себе поменуто право морају да испоштују две процедуралне обавезе. Тако став. 2 члана 2. овог Протокола обавезује такву државу да приликом ратификације или приступања обавести Генералног секретара о тексту одговарајућих одредби закона који се примењују у време ратног стања. Ова обавеза постоји у сврху ванредне извесности и јавности, те резерва без оваквих додатних информација, по ставу Комитета за људска права, не може да има правно дејство. Како одредба члана 2. став 3. Другог факултативног протокола захтева да држава која је поднела овакву резерву обавести Генералног секретара о проглашењу и укидању ратног стања на својој територији, Комитет за људска права сматра да ниједна држава не може да поступа по оваквој резерви, то јест, да сматра законитом егзекуцију извршену у току рата, уколико није испоштовала процедуралне захтеве из става 3. члана 2. овог Протокола²⁹⁶.

Одредбом члана 3. Другог факултативног протокола уз ПГПП је предвиђена обавеза државе уговорнице овог Протокола да у извештаје које

²⁹⁶Тачка 16. Општег коментара број 24.

подносе Комитету за људска права у складу са чланом 40. ПГПП укључе податке о мерама предузетим у циљу испуњења обавеза преузетих овим протоколом.

Члан 4. Другог факултативног протокола уз ПГПП прописује да ће у односу на државе уговорнице ПГПП које су дале изјаву у складу са чланом 42, надлежност Комитета за људска права да прима и разматра саопштења у којима нека држава уговорница тврди да друга држава уговорница не испуњава своје обавезе бити проширена и на одредбе овог Протокола, сем ако држава у питању није изјавила супротно у тренутку ратификације или приступања. О овој одредби Другог факултативног протокола биће више речи у делу који се односи на надлежност Комитета за људска права.

Одредбом члана 5. Другог факултативног протокола уз ПГПП је предвиђено да ће у односу на државе уговорнице Првог факултативног протокола уз ПГПП, надлежност Комитета за људска права да прима и разматра саопштења која потичу од појединаца у њиховој надлежности бити проширена и на одредбе овог Протокола, осим ако држава у питању није изјавила супротно у тренутку ратификације или приступања. Како је овом одредбом предвиђено да се, поред права зајмечених ПГПП, појединачна представка може изјавити и због повреде права гарантованих Другим факултативним протоколом, о томе ће бити више речу у делу који се бави питањем надлежности Комитета за људска права да поступа по појединачним представкама.

Одредбама члана 6. овог Протокола је прописано да ће се одредбе овог Протокола примењивати као допунске одредбе ПГПП, те да је без утицаја на могућност стављања резерве у складу са чланом 2. овог Протокола, па право зајмечено чланом 1. став 1. овог Протокола неће бити подложно укидању у складу са чланом 4. Пакта. Како се овим протоколом у суштини проширује, односно допуњава листа права проглашених ПГПП једним изузетно важним правом – правом на живот и укидањем смртне

казне, отуда и одредба о немогућности примене члана 4. ПГПП на ту одредбу Другог факултативног протокола.

Чланом 7. Другог факултативног протокола уз ПГПП је уређено питање начина на који државе пристају да буду обавезане овим међународним уговором. Као и у случају ПГПП и (Првог) Факултативног протокола, предвиђено да је овај Протокол отворен за потписивање свакој држави која је потписала ПГПП, те да овај Протокол подлеже ратификацији сваке државе која је ратификовала ПГПП или му је приступила, при чему ће инструменти ратификације бити депоновани код Генералног секретара Уједињених нација. Даље је предвиђено да ће овај Протокол бити отворен за приступање свакој држави која је ратификовала ПГПП или му је приступила, те да ће се приступање извршити депоновањем инструмената о приступању код Генералног секретара Уједињених нација. Истим чланом је прописано да ће Генерални секретар Уједињених нација обавестити све државе које су потписале овај Протокол или су му приступиле о депоновању сваког инструмента о ратификацији или приступању. Дакле, као и у случају (Првог) Факултативног протокола, да би држава постала уговорница овог међународног уговора, потребно је да је претходно постала уговорница ПГПП. Свакако да је могуће да држава истовремено када је дала пристанак да постане уговорница ПГПП, да пристанак и за протоколе, али је недопуштено да држава која није чланица ПГПП, постане чланица било ког од два факултативна протокола.

Одредбама члана 8. Другог факултативног протокола уз ПГПП је уређено питање ступања на снагу. Тако је прописано да Протокол ступа на снагу три месеца после депоновања код Генералног секретара Уједињених нација десетог инструмента о ратификацији или приступању, а да за сваку државу која ратификује овај Протокол или му приступа после депоновања десетог инструмента о ратификацији или приступању, поменути Протокол ступа на снагу три месеца после депоновања од стране ове државе њеног инструмента о ратификацији или приступању.

И Други факултативни протокол уз ПГПП садржи идентичну одредбу о територијалној примени као и ПГПП и (Први) факултативни протокол уз ПГПП. Тако је чланом 9. предвиђено да ће се одредбе овог Протокола примењивати, без икаквог ограничења или изузетка, на све чланице савезних држава.

Члан 10. овог Протокола прописује да ће Генерални секретар Уједињених нација обавестити све државе на које се односи члан 48. став 1. ПГПП о резервама, саопштењима и обавештењима у складу са чланом 2. овог Протокола, о изјавама датим у складу са члановима 4. и 5. овог Протокола, о потписима, ратификацијама и приступањима у складу са чланом 7. овог Протокола, као и о датуму ступања на снагу овог Протокола у складу са чланом 8. Протокола.

Последњи члан Другог факултативног протокола, члан 11, прописује да ће овај протокол, чији су текстови на арапском, кинеском, енглеском, француском, руском и шпанском језику подједнако веродостојни, бити депонован у архиви Организације Уједињених нација, а да ће Генерални секретар Уједињених нација доставити оверене преписе овог Протокола свакој држави на коју се односи члан 48. Пакта.

2.5. Комитет за људска права

Већ је поменуто да је Комитет за људска права установљен Четвртим делом ПГПП и то чланом 28. ПГПП. Реч је о сталном, уговорном, експертском телу Уједињених нација које је основано са задатком да у оквиру својих надлежности прати и надзире примену ПГПП од стране држава чланица ПГПП и протокола уз ПГПП. Обично се за Комитет за људска права, као и за друга уговорна тела Уједињених нација, каже да су то

аутономни органи ван хијерархије Уједињених нација, али који су повезани са системом Уједињених нација²⁹⁷.

Комитет за људска права је започео свој рад 1977. године. Иако није најстарији комитет у оквиру система Уједињених нација, Комитет за људска права је свакако најважније уговорно тело Уједињених нација за заштиту људских права. Овакав статус, пре свега, произлази из широко одређених надлежности које има Комитет за људска права, као и његовог досадашњег рада.

2.5.1. Избор и положај чланова Комитета за људска права

Чланом 28. ПГПП установљен је Комитет за људска права који броји 18 чланова. ПГПП уређено је и питање услова за избор, избор и положај чланова Комитета за људска права, док су Правилником о раду, на основу одредби ПГПП, даље уређена ова питања.

Када је реч о условима за избор чланова Комитета за људска права, ПГПП предвиђа следеће услове. Најпре, члан Комитета за људска права може бити само држављанин државе чланице ПГПП²⁹⁸, при чему је ПГПП предвиђено да у Комитету за људска права може да заседа само један држављанин једне исте државе²⁹⁹.

Поред услова држављанства државе чланице, потребно је да је реч о особи која има високе моралне квалитете и чија је компетентност у области људских права призната, при чему ће се приликом избора чланова водити рачуна о корисности учешћа неких лица која имају правно искуство³⁰⁰. Такође, ПГПП прописује да се приликом избора чланова Комитета за људска права мора водити рачуна о праведној географској расподели и о

²⁹⁷М. Пауновић, Б. Кривокапић, И. Крстић, *op.cit.*, стр. 60.

²⁹⁸Члан 28. став 1. ПГПП.

²⁹⁹Члан 31. став 1. ПГПП.

³⁰⁰Члан 28. став 2. ПГПП.

заступљености разних облика цивилизација, као и о главним правним системима³⁰¹.

Напред наведени услови су у корелацији са одредбом ПГПП која предвиђа да се чланови Комитета за људска права бирају и да заседају у личном својству³⁰². Тиме је на недвосмислен начин потврђена природа овог тела Уједињених нација, односно да је реч о експертском телу у коме чланови делују независно од државе чији су држављани, а о чему ће бити више речи касније.

Одредбама чл. 29. до 31. ПГПП уређено је питање поступка избора чланова Комитета за људска права и динамике првог избора чланова Комитета за људска права. Тако је предвиђено да право предлагања кандидата за члана Комитета за људска права имају све државе чланице ПГПП, при чему свака држава може предложити највише два лица и то искључиво своја држављанина, те да исто лице може поново бити предложено³⁰³.

Поступак за избор сваког члана Комитета за људска права започиње најмање четири месеца пре сваког избора, када Генерални секретар Организације Уједињених нација позива писменим путем државе чланице ПГПП да у року од три месеца одреде кандидате које предлажу за чланове Комитета за људска права³⁰⁴. Након достављања имена кандидата, Генерални секретар Организације Уједињених нација саставља листу свих предложених кандидата по абecedном реду, у којој наводи и државе чланице које су их предложиле. Овако састављена листа се саопштава државама чланицама ПГПП најкасније месец дана пре сваког избора³⁰⁵.

³⁰¹Садашњи чланови Комитета за људска права су држављани следећих држава: Тунис, Алжир, САД, Француска, Египат, Јордан, Црна Гора, Уганда, Грчка, Италија, Велика Британија, Костарика, Аргентина, Маурицијус, Немачка, Израел, Грузија и Суринам. Подаци доступни на <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/Membership.aspx>.

³⁰²Члан 28. став 3. ПГПП.

³⁰³Члан 29. ст. 2. и 3. ПГПП.

³⁰⁴Члан 30. став 2. ПГПП.

³⁰⁵Члан 30. став 3. ПГПП.

Након тога, Генерални секретар Организације Уједињених нација сазива састанак у седишту Организације, ради избора чланова Комитета за људска права. Чланови Комитета за људска права бирају се са листе предложених кандидата, тајним гласањем, при чему је потребно да кандидати испуњавају преходно наведене услове из члана 28. ПГПП³⁰⁶. Приликом гласања, кворум сачињава две трећине држава чланица ПГПП, а за чланове Комитета за људска права су изабрани они кандидати који добију највећи број гласова и апсолутну већину гласова представника држава чланица које су присутне и које гласају³⁰⁷.

Мандат чланова Комитета за људска права траје четири године, при чему они могу бити поновно изабрани по описаној процедури, под условом да су поновно и предложени³⁰⁸.

ПГПП уређује и питање динамике избора првог састава Комитета за људска права и предвиђа да се први избори за чланове Комитета за људска права одржавају најкасније шест месеци након ступања на снагу ПГПП³⁰⁹.

Речено је да мандат начелно траје четири године. Међутим, мандати девет чланова који су изабрани приликом првог бирања престају после две године, а одмах после првог бирања председник састанка о коме је било речи у члану 30. ПГПП жребом одређује имена ових девет чланова.

Осим овог изузетка који је постојао приликом првог избора за девет чланова Комитета за људска права, избори за нове чланове Комитета за људска права одржавају се по истеку редовног четворогодишњег мандата, под условим и у претходно описаном поступку³¹⁰.

Одредбама чл. 33. и 34. ПГПП је уређено питање попуњавања упражњених места чланова Комитета за људска права којима је престала функција пре истека четворогодишњег мандата. Наиме, поред истека

³⁰⁶Члан 29. став 1. ПГПП.

³⁰⁷Члан 30. став 4. ПГПП.

³⁰⁸Члан 32. став 1. ПГПП.

³⁰⁹Члан 30. став 1. ПГПП.

³¹⁰Члан 30. став 2. ПГПП.

мандата, што је редован начин престанка функције члана Комитета, ПГПП наводи три начина на који може привремено престати функција члана Комитета за људска права. Прво, функција члану Комитета за људска права може привремено престати ако то једногласно закључе остали чланови, у ком случају председник Комитета за људска права о томе обавештава Генералног секретара Организације Уједињених нација, а који објављује да је упражњено место тог члана Комитета за људска права³¹¹. Функција члану Комитета за људска права може привремено престати и смрћу или оставком члана, о чему председник Комитета за људска права обавештава Генералног секретара Уједињених нација, који тада објављује да је место упражњено од дана смрти или од дана када оставка ступа на снагу³¹².

У сваком од наведених случајева, упражњено место се објављује државама чланицама ПГПП, осим ако мандат члана кога треба заменити не истиче у року од шест месеци од дана када је одсуство објављено. Објављивање врши Генерални секретар Уједињених нација, који извештава државе чланице ПГПП о упражњеном месту, након чега државе чланице могу, у року од два месеца, да одреде кандидате ради попуњавања упражњеног места. Одређивање кандидата за привремено упражњено место спроводи се на исти начин и под истим условима као и у случају редовног кандидовања чланова Комитета за људска права³¹³. Након тога, Генерални секретар Уједињених нација саставља листу по алфавитном реду свих предложених кандидата и доставља је државама чланицама ПГПП, ради избора. Избор за попуњавање упражњеног места врши се на исти начин и под истим условима као и у случају редовног избора чланова Комитета за људска права³¹⁴.

Имајући у виду да је у питању попуњавање привремено упражњеног места члана Комитета за људска права, битно је нагласити да сваки члан

³¹¹Члан 33. став 1. ПГПП.

³¹²Члан 33. став 2. ПГПП.

³¹³Члан 34. став 1. ПГПП.

³¹⁴Члан 34. став 2. ПГПП.

Комитета који је изабран на место за које је објављено да је упражњено, заседа у Комитету за људска права до дана редовног истека мандата члана Комитета чије је место било упражњено и које је новоизабрани члан „наследио“³¹⁵.

ПГПП је прописано да сваки члан Комитета за људска права, пре него ступи на дужност, мора да се на јавној седници свечано обавеже, заклетвом, да ће своје функције обављати потпуно непристрасно и савесно³¹⁶. Овом одредбом ПГПП се посебно и формално наглашава непристрасан положај који чланови Комитета, као и сам Комитет имају, како у односу на државе чланице, тако и у односу на саму Организацију Уједињених нација.

ПГПП је предвиђено да први састанак Комитета за људска права сазива Генерални секретар Уједињених нација у седишту Уједињених нација, а након тога се састанци Комитета заказују и одржавају у свим случајевима предвиђеним Пословником о раду Комитета за људска права, при чему се састанци Комитета редовно одржавају у седишту Уједињених нација у Њујорку или у канцеларији Уједињених нација у Женеви³¹⁷. Комитет за људска права бира своје службенике на период од две године, при чему они могу бити поновно изабрани³¹⁸. Такође, Комитет за људска права сам доноси свој Пословник о раду³¹⁹. Међутим, ПГПП прописује да Пословник о раду мора садржати две одредбе, и то да кворум сачињава 12

³¹⁵Члан 34. став 3. ПГПП.

³¹⁶Члан 38. ПГПП и правило 16. Пословника о раду.

³¹⁷Члан 37. ПГПП.

³¹⁸Члан 39. став 1. ПГПП.

³¹⁹Комитет за људска права је усвојио Привремени Пословник о раду током прве и друге седнице, а накнадно је Половник о раду измењен и допуњен током 3, 7. и 36. заседања Комитета. На састанку одржаном 26. јула 1989. године, Комитет је усвојио Пословник и елиминисао из наслова термин „привремени“. Пословник је у каснијим годинама претрпео више измена и допуна. Важећи Пословник о раду је усвојен на 103. заседању Комитета. Текст Пословника о раду Комитета за људска права доступан на http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2f3%2fREV.10&Lang=en.

чланова Комитета и да се одлуке Комитета за људска права доносе већином гласова³²⁰.

Пословником о раду уређено је питање избора председника односно председавајућег и потпредседника, односно његових заменика³²¹. Тако је правилом 17. предвиђено да Комитет за људска права бира из реда својих чланова председника (председавајућег), три потпредседника (заменика председавајућег), као и известиоца. Ова лица се бирају на период од две године, при чему постоји могућност реизбора³²².

Председник врши функције које су му поверене ПГПП и Пословником о раду и одлукама Комитета за људска права. Уколико председник није у могућности да присуствује седници Комитета за људска права, он ће одредити једног од потпредседника који ће деловати у својству председавајућег у ком случају има иста права и дужности као председник Комитета за људска права³²³.

Чланом 36. ПГПП је предвиђено да Генерални секретар Уједињених нација ставља Комитету за људска права на располагање потребно особље и материјална средства која су потребна ради ефикасног вршења функција које су му поверене на основу ПГПП и протокола уз ПГПП. Пословник о раду садржи посебне одредбе о Секретаријату. Тако је прописано да Комитет за људска права образује Секретаријат Комитета чије функционисање обезбеђује Генерални секретар Уједињених нација. Наиме, Пословником о раду је прописано да Генерални секретар обезбеђује потребно особље и остале услове за ефикасно обављање функција Комитета за људска права³²⁴.

Пословником о раду је уређен и однос Комитета за људска права и Генералног секретара. Тако је правилом 25. Пословника о раду прописано да Генерални секретар или представник Генералног секретара присуствује свим

³²⁰Члан 39. став 2. ПГПП.

³²¹Начин гласања за председника и потпредседника уређен је правилима од 58. до 60. Пословника о раду.

³²²Правило 18. Пословника о раду.

³²³Правило 20. и 21. Пословника о раду.

³²⁴Правило 22. и 23. Пословника о раду.

састанцима Комитета за људска права на којима може давати усмене или писмене изјаве. Надаље, Генерални секретар је одговоран за све неопходне аранжмане Комитета за људска права и његових тела, као и за информисање чланова Комитета о било којим темама и питањима која могу бити предмет разматрања пред Комитетом³²⁵.

Члан 35. ПГПП уређује једно од питања положаја чланова Комитета за људска права, и то накнаде за обављање функције члана Комитета. Тако је одредбом овог члана ПГПП предвиђено да се, по одобрењу Генералне скупштине Уједињених нација, члановима Комитета за људска права исплаћују накнаде које падају на терет средстава Организације Уједињених нација, и то под условима које одређује Генерална скупштина према важностима функција које члан обавља у Комитету за људска права.

За положај чланова Комитета за људска права и сам Комитет од посебне је важности члан 43. ПГПП који предвиђа да чланови Комитета и чланови *ad hoc* комисија за помирење које могу бити установљене према члану 42. ПГПП и о којима ће бити више речи касније, имају право на олакшице, привилегије и имунитете који се признају стручњацима у мисији Организације Уједињених нација, према одговарајућим одељцима Конвенције о привилегијама и имунитетима Уједињених нација³²⁶. Тако према овој Конвенцији, чланови Комитета за људска права, поред осталог, уживају имунитет од личног хапшења или задржавања и заплене њиховог личног пртљага, судски имунитет за дела која су извршили у обављању своје мисије, а који задржавају и по престанку функције, неприкосновеност свих писмена и докумената, олакшице у погледу монетарних или девизних прописа, имунитет и олакшице у погледу личног пртљага које имају и дипломатски агенти. Посебно је важно напоменути да су привилегије и имунитети дати члановима Комитета за људска права у интересу Организације Уједињених нација, а не ради њихове личне користи. Стога,

³²⁵Правило 25. и 26. Пословника о раду.

³²⁶„Службени лист ФНРЈ“, број 20/50.

Генерални секретар има и овлашћење, али и обавезу да лиши имунитета члана Комитета за људска права у свим случајевима када би, по његовом мишљењу, тај имунитет могао да спречи да правда буде задовољена и када он може бити укинут без штете по интересе Организације Уједињених нација³²⁷.

Дакле, из наведених одредаба ПГПП о начину избора, избору и положају чланова Комитета за људска права произлази експертска природа самог Комитета за људска права, будући да његови чланови заседају и делују у личном својству, независно од државе чији су држављани и која их је предложила за функцију. Ово посебно подразумева политичку непристрасност чланова Комитета за људска права. Поред одредби ПГПП које гарантују непристрасност и независност Комитета за људска права и његових чланова и Пословник о раду садржи одређене одредбе о томе. Тако је Пословником предвиђено да члан Комитета неће разматрати и расправљати о појединачној представи изјављеној против државе чланице која је предложила тог члана Комитета. Та непристрасност се додатно осигурава и начином на који се, у складу са чланом 36. ПГПП, исплаћује накнада за обављање функције.

Битно је поменути да ПГПП и Пословник о раду не уређују питање евентуалног система контроле поштовања принципа независности и непристрасности Комитета за људска права и његових чланова. Једини контролни механизам који у том смислу постоји, јесте обавеза Комитета за људска права да сваке године Генералној скупштини Уједињених нација, преко Економског и социјалног савета, доставља извештај о свом раду³²⁸.

³²⁷Одељак 23. Конвенције о привилегијама и имунитетима Уједињених нација.

³²⁸Члан 45. ПГПП.

2.5.2. Седнице Комитета за људска права

Када је реч о раду Комитет за људска права и његовим седницама, Пословник о раду садржи више одредаба о томе и предвиђа да Комитет редовно заседа три пута годишње³²⁹. Поред редовних заседања, Пословник предвиђа и могућност заказивања и одржавања ванредних седница. Тако је Пословником о раду прописано да председник Комитета за људска права може заказати ванредну седницу када Комитет није у редовном заседању. Ванредна седница се заказује када, уз консултације са осталим званичницима Комитета, председник Комитета тако одлучи, по захтеву већине чланова Комитета, као и по захтеву државе чланице ПГПП³³⁰. Председник Комитета заказује ванредну седницу и одређује датум њеног одржавања у најкраћем могућем року, и то након консултација са Генералним секретаром Уједињених нација, водећи посебно рачуна о календару конференција одобрених од стране Генералне скупштине³³¹.

Након одређивања датума одржавања ванредне седнице Комитета за људска права, Генерални секретар обавештава чланове Комитета о времену и месту одржавања првог састанка у оквиру заседања. Правило је да у случају редовног заседања информације о датуму и месту одржавања седница буду достављене члановима Комитета бар шест недеља раније, а у случају ванредног заседања бар 18 дана раније³³².

Када је реч о дневном реду, ово питање је такође регулисано одредбама Пословника о раду. Тако Генерални секретар Уједињених нација припрема Предлог дневног реда сваког редовног заседања, у консултацији са председавајућим Комитетом, а у складу са релевантним одредбама ПГПП и Опционог протокола уз ПГПП. Овај Предлог дневног реда обухвата сваку ставку чије је стављање на дневни ред наложио Комитет на претходном

³²⁹Правило 2. Пословника о раду.

³³⁰Правило 3. тачка 1. Пословника о раду.

³³¹Правило 3. тачка 2. Пословника о раду.

³³²Правило 4. Пословника о раду.

заседању, сваку ставку коју је предложио председник Комитета, сваку ставку коју је предложила држава потписница ПГПП, сваку ставку који је предложио члан Комитета, као и сваку ставку који је предложио Генерални секретар, а које се односе на функције Генералног секретара из ПГПП, протокола уз ПГПП или Пословника о раду³³³. Имајући у виду саму природу одржавања ванредних седница Комитета, и предлог њиховог дневног реда се састојати само од оних тема које су предложене за разматрање на том ванредном заседању³³⁴.

Правило је да прва тачка дневног реда сваке од седница Комитета за људска права буде усвајање дневног реда, осим када је седница сазвана ради избора председника и потпредседника Комитета за људска права, у ком случају се примењује посебна одредба Пословника о раду³³⁵. Такође, Комитет за људска права може током заседања да измени и допуни предложени дневни ред, тако што ће, по потреби, одложити или брисати предложене тачке дневног реда, при чему се само хитне и важне ставке могу додати предложеном дневном реду³³⁶.

Генерални секретар Ујединјених нација доставља свим члановима Комитета за људска права предлог дневног реда, заједно са документима који се односе на сваку од предложених ставки дневног реда, и то, као што је већ речено, најмање шест недеља пре почетка редовног заседања Комитета за људска права³³⁷.

Правило је да су седнице Комитета за људска права и његових радних тела, у начелу, јавне. Комитет за људска права, међутим, може одлучити да своје седнице, као и седнице радних тела, буду затворене за јавност, посебно ако то произилази из релевантних одредби ПГПП или протокола. Тако је изричито предвиђено да се усвајање закључних запажања о извештајима

³³³Правило 6. Пословника о раду.

³³⁴Правило 7. Пословника о раду.

³³⁵Правило 8. Пословника о раду.

³³⁶Правило 9. Пословника о раду.

³³⁷Правило 10. Пословника о раду.

држава чланица, у смислу члана 40. ПГПП, увек одржава на седницама које су затворене за јавност³³⁸. Међутим, како би рад Комитета за људска права био доступан јавности, прописано је да ће Генерални секретар Уједињених нација на крају сваког заседања Комитета или његових радних тела које је затворено за јавност издати саопштење³³⁹.

Правило је да се са свих заседања Комитета за људска права и његових радних тела, сачињавају записници. Записнике са јавних и нејавних седница Комитета сачињава Секретаријат. Правило је да се нацрти записника у најкраћем могућем року достављају члановима Комитета за људска права, као и свим другима учесницима састанка, који могу, у року од три радна дана од дана пријема нацрта записника, доставити исправке Секретаријату. У случају постојања неслагања у вези предложених исправки, председник Комитета, односно председавајући радног тела посредују у постизању консензуса о коначном тексту спорног дела записника, пре чему у случају наставка неслагања, одлуку о коначном тексту записника доноси Комитет за људска права, односно чланови радног тела Комитета³⁴⁰.

Коначни текстови записника са јавних заседања Комитета за људска права су општи документи који се могу дистрибуирати, осим у изузетним околностима, када Комитет одлучи другачије. Збирка коначних текстова записника са нејавних заседања Комитета за људска права се доставља члановима Комитета и другим учесницима заседања, а другим заинтересованима се може доставити под условом и у тренутку када то Комитет одлучи³⁴¹.

Пословником о раду је детаљно уређено и питање вођења седница. Тако је поновљена одредба ПГПП да 12 чланова Комитета за људска права чине кворум који је потребан за рад Комитета³⁴².

³³⁸Правило 33. Пословника о раду.

³³⁹Правило 34. Пословника о раду.

³⁴⁰Правило 35. Пословника о раду.

³⁴¹Правило 36. Пословника о раду.

³⁴²Правило 37. Пословника о раду.

Већ је поменуто да седницама Комитета за људска права председава председник Комитета, или у случају његове спречености, један од потпредседника. Пословник о раду предвиђа да председник Комитета отвара и затвара сваки састанак Комитета, води и усмерава дискусију, обезбеђује поштовање правила, даје реч члану Комитета, ставља ставку на гласање, објављује исход гласања и одлуку Комитета. Председник Комитета, односно председавајући, у складу са овим правилима, руководи поступцима Комитета и и одржавањем реда на седницама Комитета. Па тако председник, односно председавајући може у току расправе о одређеном питању дневног реда, предложити Комитету да се ограничи време расправе сваког од говорника, да се ограничи број обраћања сваког од говорник који може да говори о било ком питању дневног реда, као и о листи говорника и закључењу расправе. Председник одлучује о стављању тачака дневног реда на гласање, при чему је овлашћен да предложи одлагање или закључење дебате о одређеном питању, као и одлагање или обуставу састанка. Дебата сваког од говорника пред Комитетом се мора односити на конкретно питање које се расправља пред Комитетом, при чему председавајући може одузети реч говорнику чије примедбе нису релевантне за тему дискусије³⁴³.

Током расправе о било ком питању, члан Комитета може у свако доба предложити измену распореда тачака дневног реда, а о чему одмах одлучује председавајући у складу са Пословником о раду. У случају негативне одлуке, члан Комитета може изјавити жалбу против одлуке председавајућег, а о којој одмах одлучују чланови Комитета³⁴⁴. Такође, током расправе о било ком питању, члан Комитета може да тражи одлагање расправе о одређеној тачки која је на дневном реду, у ком случају, поред члана који је подносилац предлога, још један члан може говорити у прилог, а један против предлога, након чега се предлог о одлагању одређене тачке ставља на гласање³⁴⁵. Већ је

³⁴³Правило 38. Пословника о раду.

³⁴⁴Правило 39. Пословника о раду.

³⁴⁵Правило 40. Пословника о раду.

поменуто да председник Комитета, односно председавајући, могу ограничити време говорнику поводом било ког питања које се налази на дневном реду, а што може учинити и Комитет³⁴⁶.

По правилу, расправу закључује председник Комитета за људска права, односно председавајући и то након обраћања свих заинтересованих говорника³⁴⁷. Поред тога, постоји могућност да било који члан у сваком тренутку предложи закључење дебате поводом одређене тачке дневног реда, без обзира на то да ли је неки други члан или представник изразио жељу да говори, у ком случају о предлогу за закључење расправе говоре највише два члана која се томе противе, након чега се предлог ставља на гласање³⁴⁸. Такође, током расправе о било којем питању, члан може да предложи прекид или одлагање састанка, о ком предлогу нема дискусија, већ се одмах ставља на гласање³⁴⁹.

Правилником о раду је прописана листа питања која увек имају приоритет као тачке дневног реда у односу на остале предложене тачке, и то обустава састанка, одлагање састанка, одлагање расправе о одређеној тачки дневног реда и закључење расправе о одређеној тачки дневног реда³⁵⁰. Битно је и да сваки предлог може бити повучен од стране предлагача у било које време до почетка гласања о предлогу, под условом да предлог није измењен и допуњен, при чему такав исти повучени предлог може бити поново предложен од стране другог члана Комитета за људска права³⁵¹.

Пословником о раду је предвиђено у случају да је одређени предлог усвојен или одбијен, тај предлог се не може поново разматрати на истој седници, осим ако Комитет тако одлучи. У том случају, о томе да се преиспита поновно стављање одређеног предлога на дневни ред, говоре по

³⁴⁶Правило 41. Пословника о раду.

³⁴⁷Правило 42. Пословника о раду.

³⁴⁸Правило 43. Пословника о раду.

³⁴⁹Правило 44. Пословника о раду.

³⁵⁰Правило 45. Пословника о раду.

³⁵¹Правило 48. Пословника о раду.

два члана у корист предлога и два члана која се томе противе, након чега се предлог ставља на гласање³⁵².

Питање гласања чланова Комитета за људска права такође је уређено Пословником о раду³⁵³. Тако је прво правило које се односи на питање гласања да сваки члан Комитета има један глас³⁵⁴. Друго, начелно правило, је да се одлуке Комитета доносе већином гласова присутних чланова, осим ако је ПГПП или посебном одредбом Пословника о раду предвиђено другачије³⁵⁵. Међутим, пракса Комитета за људска права је да се одлуке доносе консензусом, када год је то могуће, посебно јер је временом установљено да покушаји да се постигне консензус нису негативно утицали на нормално функционисање, ефикасност и ажурност у раду Комитета.

Пословником је прописано да се гласање спроводи јавно, по правилу дизањем руке, при чему сваки члан Комитета за људска права може тражити гласање прозивком, у ком случају се гласање сваког члана уноси у записник. Изузетак од оваквог, јавног гласања, јесте гласање за избор председника и потпредседника Комитета, при чему и у том случају Комитет може одлучити да и ово гласање буде јавно³⁵⁶. У ситуацији када поводом истог питања постоје два или више предлога, правило је да Комитет за људска права гласа о предлозима по редоследу њиховог приспећа, при чему на основу резултата гласања, Комитет оцењује да ли ће прећи на гласање о следећем предлогу³⁵⁷. У случају подељених гласова о свим питањима осим о питањима избора, сматра се да је предлог одбијен³⁵⁸.

Поред ових начелних правила о заседањима Комитета за људска права и гласању на седницама, Пословник о раду садржи низ правила која се

³⁵²Правило 49. Пословника о раду.

³⁵³Правила од 50. до 61. Пословника о раду.

³⁵⁴Правило 50. Пословника о раду.

³⁵⁵Правило 51. Пословника о раду.

³⁵⁶Правило 52. и 53. Пословника о раду.

³⁵⁷Правило 58. Пословника о раду.

³⁵⁸Правило 61. Пословника о раду.

односе и примењују у поступцима поводом тачно одређених надлежности Комитета за људска права, а о којима ће бити више речи у наредном делу.

Већ је поменута могућност постојања помоћних тела Комитета за људска права. Тако је Пословником о раду предвиђено да Комитет за људска права, у вршењу својих надлежности, а у складу са ПГПП и протоколима уз ПГПП, може оснивати подкомитете и друга *ad hoc* помоћна или радна тела, уколико је то потребно за нормално и редовно функционисање и рад Комитета за људска права. У том случају, Комитет за људска права је надлежан да установи таква помоћна тела и да им повери одређене послове из своје надлежности, при чему је дозвољено да сама помоћна тела изаберу своје званичнике и донесу правила о раду, под условом да су иста у сагласности са одредбама ПГПП, протокола уз ПГПП и Пословником о раду³⁵⁹.

На крају треба поменути и да су званични језици пред Комитетом за људска права арапски, кинески, енглески, француски, руски и шпански, а да су радни језици Комитета за људска права арапски, енглески, француски, руски и шпански, при чему су Пословником о раду детаљно уређена остала питања употребе званичних и радних језика пред Комитетом³⁶⁰.

2.5.3. Основне надлежности Комитета за људска права

Већ је поменуто да Комитет за људска права представља стално, експертско, тело које је установљено ПГПП са основним циљем да прати и надгледа спровођење ПГПП и протокола уз ПГПП. Из овог, основног задатка Комитета за људска права, установљене су четири основне надлежности Комитета за људска права, и то: испитивање периодичних извештаја држава чланица, усвајање општих коментара, испитивање међудржавних представки и испитивање појединачних представки.

³⁵⁹Правило 62. Пословника о раду.

³⁶⁰Правила од 28. до 32. Пословника о раду.

У наставку ћемо изложити основне карактеристике прве три надлежности Комитета за људска права, као и поступка који Комитет спроводи на основу тих надлежности. Након тога ћемо детаљно анализирати надлежност Комитета за људска права да испитује појединачне представке, поступак у коме то чини и одлуке које тим поводом доноси, као и механизам праћења извршења одлука Комитета за људска права донетих по појединачним представкама.

2.5.3.1. Испитивање периодичних извештаја држава чланица

Може се рећи да надлежност Комитета за људска права да испитује периодичне извештаје држава чланица ПГПП и протокола уз ПГПП представља стандардну, уобичајену форму којом се на међународном нивоу, од стране уговорног, сталног, експертског тела, прати и надгледа спровођење и примена међународних уговора о људским правима. Наиме, готово све конвенције донете у оквиру система Уједињених нација, које се баве заштитом људских права, познају систем периодичног извештавања од стране држава чланица и испитивања тих извештаја од стране сталног експертског тела. Стога, као што је и изложено у делу 2.3. овог рада, све конвенције Уједињених нација које чине језгро међународних људских права садрже одредбе о обавези држава чланица тих конвенција да достављају периодичне извештаје о примени конвенција, као и одредбе о надлежности експертских тела установљених наведеним конвенцијама, да испитују те извештаје држава чланица. Тиме је у оквиру Уједињених нација постављен стални надзорни систем којим се прати примена међународних уговора о људским правима од стране држава чланица тих међународних уговора.

Тако и ПГПП предвиђа у члану 40. да се државе чланице ПГПП обавезују да подносе извештаје о донетим мерама којима се спроводе у живот права призната ПГПП, као и о постигнутим успесима у остваривању

ових права. Дакле, ПГПП је установљена уговорна обавеза за државе чланице да достављају периодичне извештаје у којима наводе све мере које су усвојиле са циљем да спроведу и уведу у живот сва права и слободе признате ПГПП, као и да извештавају о резултатима које се остварују у примени ПГПП на националном нивоу. Истим чланом ПГПП је прописано да се сви извештаји подносе Генералном секретару Уједињених нација који их доставља Комитету за људска права на разматрање. Истом одредбом члана 40. став 2. ПГПП је посебно наглашено да у извештајима треба навести, уколико је потребно, факторе и тешкоће који ометају примену одредаба ПГПП. И Пословником о раду је посебно наглашено да се у извештај уносе сви фактори и тешкоће са којима се држава чланица сусреће и који утичу на имплементацију ПГПП³⁶¹.

Обавеза држава чланица да подносе извештаје о примени ПГПП индиректно проистиче и у вези је са одредбама члана 2. ПГПП којим је, као што је раније поменуто, предвиђено да се државе чланице обавезују да поштују и гарантују свим лицима која се налазе на њиховој територији и која потпадају под њихову надлежност, права призната ПГПП, без дикриминације, као и да, у складу са својим уставним поступком и одредбама ПГПП, предузму кораке који би омогућили усвајање таквих законских или других мера којима могу да остваре права призната ПГПП, а која нису још ступила на снагу. Ово додатно подразумева да гарантују и обезбеде на националном нивоу ефикасно правно средство у случају повреде права и слобода проглашених ПГПП.

Будући да је реч о суштински изузетно важној обавези држава чланица, као и надлежности Комитета за људска права, Комитет је донео опште упутство и смернице за подношење извештаја³⁶². Сличну врсту упутства за подношење периодичних извештаја уговорним телима

³⁶¹Правило 66. тачка 1. Пословника о раду.

³⁶²Текст Упутства доступан на <https://www1.umn.edu/humanrts/hrcommittee/reportguidelines-2001.html>.

Уједињених нација донео је и Високи комесар за људска права³⁶³. Овим упутствима и смерницама се државама чланицама олакшава поступак припреме извештаја, а истовремено се извештаји стандардизују и чине једнообразним у форми, као и у подацима које садрже, и олакшава се Комитету да разматра ситуацију у погледу људских права у свакој држави чланици на равноправној основи. Такође, тиме се доприноси ажурнијем, бољем и ефикаснијем вршењу надлежности Комитета за људска права приликом усвајања општих коментара.

ПГПП је уређено и питање динамике подношења извештаја тако што је прописано да се први извештај подноси у року од годину дана од дана ступања на снагу ПГПП за сваку државу чланицу у питањима која се на њу односе, док се сваки наредни извештај према, одредбама ПГПП, подноси када то Комитет за људска права буде затражио. Према одлуци Комитета за људска права из 1981. године³⁶⁴, након иницијалног извештаја, сваки наредни извештај се подноси у року од пет година, при чему се тиме не утиче на право Комитета да затражи достављање извештаја у било које време.

Када је реч о садржини првог, иницијалног извештаја, у Пословнику о раду, као и у упутству и смерницама је посебно указано да је то прва прилика за државу чланицу да покаже Комитету до ког степена су њени закони и пракса у сагласности са одредбама ПГПП. Тако извештај треба да садржи уставни и правни оквир за имплементацију права признатих ПГПП, законске и друге мере које су усвојене са циљем да примене ПГПП, приказ напретка који је остварен и којим се обезбеђује уживање права и слобода гарантованих ПГПП. Извештај посебно треба да садржи приказ сваког од појединачних права и слобода проглашених ПГПП и то тако што се наводи чињенично стање у држави чланици у погледу тог права или слободе,

³⁶³Текст доступан на <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/manualhrren.pdf>.

³⁶⁴Одлука Комитета за људска права из 1981. године, а која је ревидирана 1981. године ССРР/С/19/Rev.1.

практична доступност, као и ефекти примењених мера којима се штите права и слободе гарантоване ПГПП³⁶⁵. У упутству се наглашава да извештај посебно треба да појасни како држава чланица примењује члан 2. ПГПП и извршава обавезе које има на основу овог члана ПГПП. Такође, потребно је појаснити да ли је ПГПП саставни део домаћег правног система и да ли се може непосредно применити, као и да ли се на његове одредбе позивају судови и други државни органи, те да ли су права и слободе из ПГПП зајемчена уставом и другим законима. У упутству се наводи и да извештај треба да садржи и податке о судским, управним и другим надлежним државним органима који су одговорни за примену ПГПП, као и информације о постојању механизма којим се обезбеђује ефикасно правно средство у случају повреде права из ПГПП. Уз иницијални извештај достављају се и релевантни уставни, законски и други текстови којима се поткрепљују подаци из извештаја о предузетим мерама у примени ПГПП. Ово представља основни део периодичног извештаја, који се, у случају када дође до промена у напред наведеним информацијама, по потреби може ажурирати.

У случају да је држава чланица ставила резерву или декларацију на неку од одредби ПГПП, потребно је да се у иницијалном извештају објасни разлог, односно оправданост стављене резерве или декларације. Такође, у случају да је држава чланица одступила од извршења обавеза из ПГПП у случају постојања изузетне опште опасности, у смислу члана 4. ПГПП, потребно је да у извештају наведе датум увођења посебних мера ограничења права и слобода проглашених ПГПП, степен ограничења, поступак којима су уведене мере ограничења и ефекти ограничења, при чему је потребно пружити појашњење да је свака од уведених мера којима се одступа од обавеза из ПГПП и ограничавају права и обавезе у складу са ПГПП.

Поред ситуације одступања од извршења обавеза из ПГПП у случају постојања изузетне опште опасности, у смислу члана 4. ПГПП, могућа је ситуација да постоји ограничење у примени конкретног права или слободе.

³⁶⁵Правило 66. тачка 1. Пословника о раду.

Наиме, већ је указано на то да одређена права и слободе проглашене ПГПП, по својој природи, а и по самом тексту ПГПП, дозвољавају одређена, тачно дефинисана ограничења. Стога, државе чланице, у ситуацији постојања ограничења неког конкретног права или слободе, извештавају Комитет за људска права о природи тих ограничења и њиховом обиму.

Поменуто је да је од посебног значаја да се у извештајима наведу, уколико их има, сви фактори који стварају тешкоће у примени ПГПП, а посебно како ти фактори утичу на примену ПГПП. Истовремено, државе чланице ПГПП у периодичном извештају детаљно наводе и описују кораке и мере које су предузеле или планирају да предузму, како би превазишле тешкоће у примени ПГПП. Комитет за људска права је у поменутом упутству нагласио значај достављања статистичких података, као једног од параметра који му омогућавају да процени напредак у примени ПГПП и уживању права и слобода зајемчених ПГПП.

Већ је речено да је питање динамике подношења извештаја уређено ПГПП који предвиђа да се први извештај подноси у року од годину дана од дана ступања на снагу ПГПП за сваку државу чланицу у питањима која се на њу односе, док се сваки наредни извештај према одлуци Комитета за људска права редовно подноси у року од пет година, али и у било које време када Комитет то затражи.

Када је реч о садржини сваког наредног периодичног извештаја, у упутству Комитета за људска права се наводи да наредни периодични извештаји треба да буду конципирани на две полазне тачке. Прва, кључна запажања у вези са претходним извештајем и преглед и опис оствареног напретка у односу на оцену Комитета датог у претходном извештају. Друга, опис тренутне ситуације и мера које је држава чланица предузела у циљу даљег остваривања напретка у правцу уживања права и слобода гарантованих ПГПП лицима која се налазе на њеној територији или надлежности. У упутству је указано на то да периодични извештаји требају бити структурирани тако да прате чланове ПГПП, при чему у случају

непостојања нових информација, исто треба нагласити у извештају. У случају постојања посебних околности, као што су суштинске промене у политичком и правном приступу државе потписнице, у периодичном извештају је потребно изложити нове законске, административне или судске мере, а којима се утиче на имплементацију ПГПП.

ПГПП не садржи одредбу о начину на који Комитет разматра извештај. ПГПП једино помиње да Генерални секретар Организације Уједињених нација може, после саветовања са Комитетом, доставити специјализованим заинтересованим установама копију свих делова извештаја који би се могли односити на област њихове надлежности³⁶⁶. Исту одредбу садржи и Пословник о раду, при чему је Пословником о раду предвиђено да Комитет може позвати специјализоване организације да у одређеном року доставе коментаре на делове извештаја који се односе на област њихове надлежности³⁶⁷. То значи да се у разматрању извештаја, поред информација које достави држава потписница, користе и информације које обезбеде специјализоване агенције. Поред тога, последњих деценију посебну улогу приликом разматрања периодичних извештаја има и невладин сектор и информације које они доставе у форми тзв. „извештаја из сенке“. Стога Комитет за људска права подржава идеју да се невладине организације и цивилно друштво укључе у фазу припреме извештаја, а како би периодични извештај приказао свеобухватно стање људских права и примене ПГПП у држави потписници.

Из одредаба Пословника о раду, а и праксе Комитета за људска права произлази да се извештај разматра у конструктивном разговору са делегацијом државе потписнице. Циљ овог дијалога јесте боље разумевање околности и ситуације у вези са применом ПГПП у тој држави потписници, као и евентуално унапређење питања поштовања и заштите права и слобода из ПГПП.

³⁶⁶Члан 40. став 3. ПГПП.

³⁶⁷Правило 67. Пословника о раду.

Поступак разматрања извештаја започиње након достављања извештаја од стране државе потписнице, када се поднети извештај објављује и чини доступним јавности. Након тога, Комитет за људска права на седници која претходи седници која је предвиђена за расправу и дебату поводом извештаја, међу својим члановима бира од 4 до 6 чланова који чине Радну групу за извештаје земаља –Country Report Task Force (CRTF), а међу којима се одређује и извештач. Реч је о члановима Комитета за људска права којима се поверава задатак да поједноставе поступак разматрања извештаја и унапреде дијалог са државом потписницом, те да припреме листу спорних питања која се унапред доставља држави потписници ради припреме одговора, а која служе као полазни основ за дебату о извештају.

Када је реч о самој седници на којој се јавно разматра извештај, најчешће томе претходи затворени састанак чланова Комитета за људска права са представницима специјализованих агенција, а неретко и са представницима невладиног сектора на коме се разматрају претходно дати коментари и „извештај из сенке“. Сама седница на којој се разматра извештај започиње излагањем делегата државе потписнице и представљањем извештаја, као и давањем одговора са листе претходно достављених питања, након чега чланови Комитета постављају питања ради даљег појашњења извештаја и примене ПГПП у држави потписници. Имајући у виду да је крајњи циљ разматрања извештаја са делегацијом државе потписнице унапређење и боља примена ПГПП, пракса је показала да „квалитет дијалога у великој мери зависи од квалитета личности одређених да воде дијалог са Комитетом“³⁶⁸. Стога је и оправдано очекивање Комитета за људска права изражено и у упутству и смерницама за подношење извештаја да делегацију државе потписнице представљају лица која због знања која поседују могу да објасне стање људских права у тој држави, као и да одговоре на писана и усмена питања и коментаре Комитета у вези са применом ПГПП.

³⁶⁸К. Томушат, Људска права између идеализма и реализма, стр. 184.

Након разматрања извештаја, Комитет за људска права даје своје примедбе и закључна разматрања у вези са извештајем и расправом са делегацијом. Закључна разматрања по правилу садрже увод, позитивне аспекте извештаја, чињенице и тешкоће који отежавају примену ПГПП, примедбе, као и сугестије и препоруке, при чему је пракса да се на крају назначи и рок у коме се има поднети следећи извештај³⁶⁹. Ови закључци са примедбама и препорукама се достављају државама чланицама, као и све примедбе општег карактера за које Комитет оцени да су целисходне. Такође, Комитет за људска права може да достави Економском и социјалном савету ове примедбе са копијама извештаја које је примио од држава чланица ПГПП, при чему се примедбе и закључци о извештају уносе у годишњи извештај који Комитет за људска права подноси Генералној скупштини са закључцима³⁷⁰. Сва закључна разматрања се објављују и доступна су јавности. Битно је поменути да је временом створена пракса да се у периодичне извештаје уносе и мере које је држава чланица предузела поводом препорука Комитета за људска права донетих у испитивању појединачних представки изјављених против те државе чланице. Иако нису правно обавезујућа за државе чланице, закључна разматрања могу бити ефикасно средство у постицању главног циља извештавања – правилне примене ПГПП од стране држава чланица. Наиме, држава чланица која је заинтересована да „има добар биланс“³⁷¹ у области људских права, свакако ће пажљиво и детаљно размотрити закључна разматрања и препоруке које је Комитет за људска права дао у својим закључним разматрањима и радити на њиховом прихватању, при чему свакако да извештавање медија о томе, као и невладиног сектора додатно појачавају одговорност државе чланице да озбиљно узме у разматрање све напомене које су изнете у извештају.

³⁶⁹Official Records of the HRCee (1991/92), II, 275, стр. 306.

³⁷⁰Члан 40. ст. 4. и 5. ПГПП.

³⁷¹К. Томушат, Људска права између идеализма и реализма, стр. 194.

Додатно, почев од 2001. године, Комитет за људска права је установио нови положај – специјалног известиоца за праћење спровођења закључних разматрања³⁷². Мандат специјалног известиоца је да, у сарадњи са државом чланицом која доставља извештај о праћењу, прати спровођење закључних разматрања и препорука које је Комитет за људска права упутио држави и процењује динамику и напредак извршења тих препорука, а што је свакако олакшавајући фактор приликом, како припреме наредног периодичног извештаја, тако и евентуалног благовременијег увођења нових законодавних, административних и судских мера за ефикаснију примену ПГПП, а што је свакако крајњи циљ периодичног извештавања.

2.5.3.2. Општи коментари Комитета за људска права

ПГПП не садржи изричиту одредбу којом се установљава надлежност Комитета за људска права да усваја опште коментаре, већ та надлежност произлази из одредбе члана 40. став 4. ПГПП којом је предвиђено да Комитет за људска права доставља државама чланицама „све примедбе општег карактера које сматра целисходним“.

Сврху општих коментара најбоље објашњава увод у документ ССРР/С/21/Rev.1 – Општи коментари, а које је 19. маја 1989. године усвојио Комитет за људска права на основу члана 40. став 4. ПГПП. У том уводу је наведено: „Комитет жели да подвуче своју жељу да помаже државама уговорницама у испуњавању обавеза извештавања. Ови општи коментари скрећу пажњу на поједине аспекте тог питања, али немају тенденцију да буду ограничавајући, нити да дају предност различитим аспектима примене Пакта. Ови коментари ће, с времена на време, бити праћени другим коментарима који ће одговарати изазовима времена и искуству које то може да омогући....Сврха ових општих коментара је да ову праксу учини

³⁷²Видети: Civil and Political Rights: The Human Rights Committee, Fact Sheet No.15 (Rev. 1).

доступном свим државама уговорницама како би се промовисала даља примена Пакта, да скрене пажњу државама на недостатке изнете у већем броју извештаја, да предложи побољшања у процедури извештавања и стимулише активности држава и међународних организација у промовисању и заштити људских права. Ови коментари би требало да буду предмет интересовања и других држава, посебно оних које су у процесу приступања Пакту, како би се побољшала сарадња свих држава у општем промовисању и заштити људских права³⁷³.

Дакле, из напред наведеног објашњења Комитета за људска права произлази да је примарни циљ општих коментара тумачење одредаба ПГПП, као и појашњење и одређивање њиховог смисла и граница примењивости, а како би се коначно државама чланицама помогло у извршењу свих обавеза предузетих на основу ПГПП. Додатно, због могућности различитог тумачења одредби ПГПП од стране сваке од држава чланица, као и различитог тумачења обавеза које из ПГПП проистичу, општим коментарима се свакако утиче на једнообразност у примени и пракси ПГПП од стране сваке од држава чланица.

Из претходног дела у коме је описана садржина чланова ПГПП, односно садржина права и слобода које ПГПП гарантује, видљиво је да се већина општих коментара односи на одређени члан ПГПП, односно на право и слободу које тај члан јемчи, при чему се општим коментарима објашњава начелни став Комитета за људска права о садржини, циљу и домашају одређеног права и слободе, као и обавезама државе чланице, те евентуалних ограничења у вршењу права ако је реч о релативном праву, односно слободи.

Имајући у виду текст ПГПП и општију формулацију већине права и слобода гарантованих ПГПП, Комитет за људска права је временом допуњавао и мењао неке од коментара, будући да је ПГПП жив инструмент који мора одговорити изазовима сваког времена. Додатно, последњих година

³⁷³Видети: Report of the Human Rights Committee, Official Records of the General Assembly, Thirty-sixth Session, Supplement No. 40 (A/36/40), annex VII.

у оквиру Уједињених нација због постојања више међународних конвенција о људским правима, као и уговорних тела и комитета којима се у неким деловима преклапају надлежности, разматрана је могућност усвајања паралелних или заједничких општих коментара од стране комитета³⁷⁴.

Иако општи коментари Комитета за људска права нису правно обавезујући за државе чланице, неспорна је њихова важност и значај за тумачење одредаба ПГПП³⁷⁵.

2.5.3.3. Међудржавне представке

ПГПП је уставновљена надлежност Комитета за људска права да разматра међудржавне представке. Ова надлежност регулисана је члановима 41. и 42. ПГПП, као и Пословником о раду Комитета, при чему су предвиђене две процедуре испитивања међудржавних представки.

Услов да би Комитет уопште могао да прими и узме у разматрање међудржавну представку јесте да је држава чланица прихватила такву надлежност Комитета. Тако је одредбом члана 41. став 1. ПГПП предвиђено да свака држава чланица ПГПП може, на основу овог члана, да изјави у сваком тренутку да признаје надлежност Комитета да прима и разматра саопштења у којима једна држава тврди да нека друга држава чланица не испуњава своје обавезе на основу овог пакта. Саопштења која се подносе на основу овог члана могу бити примљена и разматрана само ако потичу од државе чланице која је дала изјаву којом признаје, што се ње тиче, надлежност Комитета, а што даље значи да Комитет за људска права не прима саопштење од државе чланице која није дала овакву изјаву³⁷⁶. Дакле, потребно је да су обе државе у спору дале наведену изјаву и прихватиле ови надлежност Комитета за људска права.

³⁷⁴Видети: Civil and Political Rights: The Human Rights Committee, Fact Sheet No.15 (Rev. 1).

³⁷⁵М. Пауновић, Б. Кривокапић и И. Крстић, Основи међународних људских права, стр. 97.

³⁷⁶Чланом 41. став 2. ПГПП је прописано да одредбе овог члана ступају на снагу када десет држава чланица ПГПП депонује ратификационе инструменте.

Изјава се депонује код генералног секретара Организације Уједињених нација, који доставља копију осталим државама чланицама. Ову изјаву држава чланица може у свако доба повући путем саопштења које се упућује генералном секретару Уједињених нација. Међутим, повлачење изјаве о прихватању надлежности Комитета да одлучује о међудржавним представкама без утицаја је на разматрање сваког питања које је предмет већ достављеног саопштења, односно представке, а што значи да се започети поступци имају окончати. Након повлачења изјаве о прихватању надлежности, Комитет за људска права неће примати никакво друго саопштење неке државе чланице, осим уколико заинтересована држава чланица не да нову изјаву³⁷⁷.

Поменуто је да се поступање Комитета за људска права по међудржавним представкама одвија кроз две процедуре. Прва је регулисана чланом 41. ПГПП и започиње тако што једна држава чланица ПГПП која је дала изјаву о прихватању ове надлежности Комитета подноси саопштење (представку) другој држави чланици која је, такође, прихватила ову надлежност Комитета, у ком скреће пажњу тој држави да не примењује одредбе ПГПП. Држава којој је послато саопштење (представка) даје држави која је доставила саопштење (представку) објашњење или сваку другу писмену изјаву којима разјашњава питање. Одредба члана 41. став 1. тачка а) ПГПП предвиђа да се одговор државе чланице која је примила саопштење (представку) доставља држави чланици која је саопштење послала непосредо и то у року од три месеца. Истом одредбом ПГПП прописано је да писмена изјава којом се разјашњава спорно питање по могућству садржи и појашњења о правилима процедуре и о правним средствима која су већ коришћена, која су покренута или која се могу још користити. У овој фази поступка Комитет за људска права није укључен, будући да ПГПП и Пословником о раду није предвиђено да се иницијално саопштење (представка), као ни одговор друге државе чланице достављају Комитету.

³⁷⁷Члан 41. став 2. ПГПП.

Међутим, уколико у року од шест месеци од дана пријема првобитног саопштења од стране државе којој је ово упућено, питање не буде решено на задовољство обе државе чланице, свака од тих држава има право да саопштење поднесе непосредно Комитету, при чему се о томе обавештава и друга заинтересована држава чланица. Од тог тренутка, почиње надлежност Комитета за људска права да поступа по међудржавним представкама.

Одредбом члана 41. ПГПП су предвиђени и услови који морају бити испуњени како би Комитет за људска права могао решавати о једном предмету. Тако је прописано да је претходни услов за расправљање пред Комитетом за људска права да су сва расположива унутрашња правна средства коришћена и исцрпљена, сходно општепризнатим принципима међународног права, при чему се ово правило не примењује у случајевима где поступци по жалби превазилазе разумне рокове³⁷⁸. Када је реч о начину на који Комитет за људска права разматра међудржавне представке и његовом домашају, творци ПГПП су се одлучили за једну врсту дипломатског поступања, будући да је ПГПП предвиђено да Комитет ставља своје добре услуге на располагање заинтересованим државама чланицама, а у циљу постизања споразумног решења питања које је засновано на поштовању људских права и основних слобода, како их признаје ПГПП³⁷⁹. То значи да Комитету за људска права у поступку по међудржавним представкама није дата судска, па чак ни квази судска улога, чиме је суштински одређена и сама природа овог поступка, а што свакако не искључује његову евентуалну ефикасност, будући да је сами циљ пружања добрих услуга Комитета постизања споразумног решења спорног питања и то у духу ПГПП.

Тако Комитет за људска права на седници која је затворена за јавност разматра међудржавну представку (саопштења)³⁸⁰, а да је претходно од

³⁷⁸Члан 41. став 1. тачка ц) ПГПП.

³⁷⁹Члан 41. став 1. тачка е) ПГПП.

³⁸⁰Члан 41. став 1. тачка д) ПГПП.

заинтересованих држава чланица у спору тражио да му доставе свако умесно обавештење. Државе чланице које су супротстављене стране у овом поступку имају право да буду представљене приликом разматрања предмета од стране Комитета, те да улажу како писмене, тако и усмене примедбе³⁸¹.

Одредбом члана 41. став 1. тачка х) ПГПП је предвиђено да Комитет за људска права мора да поднесе извештај у року од дванаест месеци, рачунајући од дана када је примио представку (саопштење) једне од заинтересованих држава чланица. Уколико је постигнуто споразумно решење засновано на поштовању људских права и слобода, Комитет се у свом извештају ограничава на кратко изношење чињеница и постигнутог решења. У супротном случају, када споразумно решење није постигнуто, Комитет се у свом извештају ограничава на кратко изношење чињеница, при чему се уз такав извештај прилаже и текст писмених примедба и записника о усменим примедбама које су ставиле заинтересоване државе, а који се заједно са извештајем доставља заинтересованим државама чланицама.

Члан 42. ПГПП уређује другу процедуру поступања по међудржавним представкама, а која се примењује под условом да претходни поступак пружања добрих услуга Комитета за људска права није успешно окончан на задовољство заинтересованих држава чланица. Поред овог услова, потребно је да су државе чланице које се налазе у спору дале претходну сагласност да Комитет за људска права заснује надлежност по члану 42. ПГПП. Разматрање међудржавних представки по члану 42. ПГПП се састоји у томе што Комитет за људска права, по прибављеној сагласности држава чланица у спору, одређује *ad hoc* Комисију за помирење која ставља на располагање своје добре услуге заинтересованим државама чланицама, а у циљу постизања мирног решења питања заснованог на поштовању ПГПП. Дакле, као и у случају претходно описане фазе, Комисије за помирење нема судска, нити квази судска овлашћења, већ је њен домашај у пружању добрих услуга приликом решавања спорног питања.

³⁸¹Члан 41. став 1. тачка г) ПГПП.

Комисија за помирење се састоји од пет чланова који су именовани уз сагласност заинтересованих држава чланица. Ако заинтересоване државе чланице не постигну споразум о саставу Комисије у року од три месеца, чланови Комисије о којима се нису могле сагласити бирају се тајним гласањем међу члановима Комитета за људска права, већином од две трећине чланова Комитета³⁸².

Чланови Комисије за помирење заседају у личном својству и не могу бити држављани ни заинтересованих држава чланица, ни државе која није члан ПГПП, као ни државе која није дала изјаву о прихватању надлежности Комитета за људска права да поступа по међудржавним представкама³⁸³. Одредбом члана 42. став 3. ПГПП је прописано да Комисија за помирење бира свог председника и доноси сопствена правила процедуре. Секретаријат Комитета за људска права пружа Комисији за помирење своје услуге³⁸⁴.

Правило је да Комисија за помирење одржава своје састанке у седишту Организације Уједињених нација или у канцеларији Уједињених нација у Женеви. Међутим, она може да, у сагласности са генералним секретаром Уједињених нација и заинтересованим државама чланицама састанак одржи у било ком другом месту³⁸⁵.

Комисија за помирење најпре разматра и прегледава податке које је добила од Комитета за људска права, а може да захтева и да јој државе чланице које се налазе у спору пруже свако умесно накнадно обавештење. Након подрбног и свеобухватног разматрања спорног питања, Комисија за помирење подноси извештај председнику Комитета за људска права, при чему извештај мора бити предат најкасније у року од дванаест месеци од дана када јој је поверен задатак, а који се доставља и заинтересованим

³⁸²Члан 42. став 1. тачка б) ПГПП.

³⁸³Члан 42. став 2. ПГПП.

³⁸⁴Члан 42. став 5. ПГПП.

³⁸⁵Одредбама члана 42. ст. 9. и 10. ПГПП је предвиђено да заинтересоване државе чланице сnose подједнако трошкове чланова Комисије на основу прерачуна који доноси Генерални секретар Уједињених нација којим може, у случају потребе, да исплати трошкове члановима Комисије пре него што их заинтересоване државе чланице надокнаде.

државама чланицама. У случају да Комисија не може да доврши разматрање питања у року од дванаест месеци, и даље постоји обавеза припреме и достављања извештаја, при чему се у извештају укратко само назначава докле се стигло са разматрањем спорног питања.

У случају да су добре услуге Комисије за помирење биле успешне и ако је постигнуто споразумно решење питања, засновано на поштовању људских права признатих ПГПП, Комисија се у свом извештају ограничава да укратко наведе чињенице и постигнуто решење. Надаље, уколико се не постигне решење међу државама чланицама, Комисија за помирење у извештају наводи своје закључке по свим чињеницама које се односе на питање које се расправља између заинтересованих држава чланица, као и своје констатације у вези са могућностима постизања споразумног решења питања. Овај извештај садржи и писмене примедбе и записник о усменим примедбама заинтересованих држава чланица. У вези са последњим случајем ПГПП је предвиђено даље поступање, тако што је државама чланицама у спору остављен рок од три месеца од пријема извештаја да саопше председнику Комитета за људска права да ли прихватају или не извештај Комисије.

ПГПП, нити Пословник о раду не садрже одредбе о томе да ли се извештај Комисија јавно објављује. Ово, свакако, не спречава Комитет за људска права да, извештавајући о својим активностима, у смислу члана 45. ПГПП, у оквиру својег извештаја који подноси Генералној скупштини обавести и о овим процедурама и закључцима поводом међудржавних представки. Из свега напред наведеног се може закључити да је систем разматрања међудржавних представки од стране Комитета за људска права веома ограничен и у суштини се састоји у пружању добрих услуга државама у спору. То, с друге стране, свакако не умањује тежину закључка коју Комитет за људска права изведе.

Но, да ли због саме природе поступка или нечег другог, до сада ниједна међудржавна представка није изјављена Комитету за људска права.

Један од разлога за то, свакако може бити и одредба члана 44. ПГПП којом је предвиђено да се одредбе о спровођењу у живот ПГПП примењују без штете за поступке који су установљени по питању људских права према или на основу битних инструмената и конвенција Организације Уједињених нација и специјализованих установа, и не спречавају државе чланице да прибегну другим поступцима за решавање неког спора, сходно међународним општим или посебним споразумима који их обавезују. Конкретније, на основу члана 44. ПГПП, државама чланицама стоји на располагање, пре или након описаних процедура из чл. 41. и 42. ПГПП, обраћање другим међународним институцијама за решавање спорова, пре свега Међународном суду правде³⁸⁶.

2.5.4. Појединачне представке³⁸⁷

Надлежност Комитета за људска права да поступа по појединачним представкама установљена је (Првим) Факултативним протоколом уз ПГПП. Тиме је појединцу отворен директан, непосредан пут ка једном универзалном међународном уговорном телу – Комитету за људска права. Као и код осталих универзалних међународноправних уговорних тела Уједињених нација о којима је било речи, и ова надлежност Комитета за људска права је релативна, будући да за заснивање надлежности Комитета да прима и разматра представке које потичу од појединаца који тврде да су жртве кршења неког од права и слобода гарантованих ПГПП, неопходно је да је држава чланица прихватила ову надлежност Комитета.

Ова надлежност Комитета за људска права установљена је ради бољег обезбеђења постизања циљева ПГПП и примене његових одредаба, а што је

³⁸⁶Thomas Buergenthal, *The UN Human Rights Committee*, Max Planck UNYB (2001), стр. 367.

³⁸⁷У Опционом протоку се појединачна представка назива саопштење, а подносилац аутор саопштења, али ћемо због једнообразности термина који се користе у раду, за саопштење користити израз појединачна представка, а за аутора саопштења израз подносилац представке.

наведено и у Преамбули (Првог) Факултативног протокола. Имајући у виду управо да је циљ (Првог) Факултативног протокола примена одредаба ПГПП кроз пружање појединцима непосредне, међународноправне заштите права и слобода зајемчених ПГПП, неопходно је да је држава чланица, пре него је постала чланица овог протокола, потписала и ратификовала ПГПП.

Под условом ступања на снагу ПГПП, сам Протокол уз ПГПП за сваку државу која ратификује овај Протокол или му приступи после депоновања десетог инструмента о ратификацији или приступању, ступа на снагу три месеца после депоновања од стране ове државе њеног инструмента о ратификацији или приступању³⁸⁸. Од тог тренутка, заснива се и надлежност Комитета за људска права да може да разматра појединачне представке изјављене против те државе, под условом да су испуњене друге претпоставке предвиђене овим Протоколом и Пословником о раду.

Већ је поменуто да је чланом 12. Протокола уз ПГПП предвиђено да свака држава уговорница може, у свако доба, отказати овај Протокол путем писменог саопштења упућеног Генералном секретару Уједињених нација, те да отказ производи дејство три месеца од дана када је Генерални секретар примио саопштење. Међутим, отказ не спречава примену одредаба овог Протокола на свако саопштење, односно појединачну представку поднету на основу овог Протокола, пре него што отказ произведе дејство. Другим речима, три месеца након што Генерални секретар прими саопштења о отказу од стране одређене државе чланице, престаје надлежност Комитета за људска права да прима и разматра будуће појединачне представке изјављене против те државе чланице, али се тиме не утиче на поступање Комитета по појединачним представкама изјављеним пре него што је отказ почео да производи правно дејство.

Такође, поменуто је да се Комитет за људска права у свом Општем коментару број 24 изјаснио о могућности стављања резерве на (Први)

³⁸⁸Члан 9. (Првог) Факултативног протокола уз ПГПП.

Факултативни протокол уз ПГПП. У овом Општем коментару, Комитет је нагласио да је циљ и сврха овог Протокола прихватање надлежности Комитета да прима и разматра представке појединаца који тврде да су жртве кршења било којег права и слобода гарантованих ПГПП од стране било које државе уговорнице. Тиме државе уговорнице прихватају основна права појединаца на основу ПГПП, а не Факултативног протокола, па је и улога и сврха Факултативног протокола да се успостави одговарајући механизам заштите појединачних права и слобода и дозволи да се ове тврдње у вези наводних кршења права и слобода гарантованих ПГПП размотре и испитају пред Комитетом за људска права. Стога се не може, преко (Првог) Факултативног протокола, уложити резерва на ПГПП, већ би, уколико би држава чланица и ставила резерву на овај Протокол, то у суштини деловало тако што Комитет за људска права не би могао да преко појединачних представки испитује у којој мери држава поштује своју обавезу предузету на основу ПГПП. Но, како је сврха (Првог) Факултативног протокола управо да се омогући да Комитет за људска права, испитивањем навода из појединачних представки, разматра у којој мери држава чланица поштује права и слобода које је дужна да поштује према ПГПП, резерва којом би се ово деловање Комитета за људска права осујетило била би у суштини супротна циљу и сврси Факултативног протокола.

Оваквим тумачењем Комитета за људска права недвосмислено и јасно је изражен став Комитета да је неприхватљива свака резерва на Факултативни протокол, а која је супротна његовом циљу и сврси³⁸⁹.

³⁸⁹На дан 1. децембра 2015. године 27 држава је ставило резерве на неке од одредби (Првог) Факултативног протокола уз ПГПП. Већина резерви се односи на одредбу члана 5. став 2. ПГПП.

2.5.4.1. Претпоставке и услови за разматрање појединачних представки

Из напред наведеног произлази закључак да први услов за заснивање надлежности Комитета за људска права да прима и разматра појединачне представке на основу (Првог) Факултативног протокола јесте да је држава чланица ПГПП постала страна уговорница Протокола. (Први) Факултативни протокол, као што му и име каже је факултативан за државе чланице ПГПП, те је тиме и надлеженост Комитета да прима и разматра појединачне представке изјављене против одређене државе чланице ПГПП факултативна, све до момента док држава чланица ПГПП не постане чланица Протокола. Од тог момента, држава чланица је аутоматски признала надлежност Комитета за људска права да прима и разматра појединачне представке изјављене против ње. Чак је у члану 1. Протокола посебно наглашено да Комитет за људска права неће примати никаква саопштења, односно појединачне представке која се тичу државе уговорнице ПГПП која није странка овог Протокола³⁹⁰.

У члану 1. Протокола даље су наведена још два услова за изјављивање појединачних представки. Наиме, потребно је да појединачна представка потиче од појединаца који спадају под надлежност државе чланице Протокола. Даље, потребно је да појединац тврди да је жртва кршења права и слобода зајемчених ПГПП од стране те државе уговорнице.

Када је реч о услову надлежности *ratione loci*, односно да појединачна представка потиче од појединаца који спадају, пре свега под територијалну надлежност државе чланице Протокола, у пракси је постављено питање тумачења појма надлежност. Наиме, било је случајева да су државе чланице Протокола истицале да је потребно да је подносилац појединачне представке потпадао под надлежност државе чланице у тренутку подношења

³⁹⁰Иста одредба је садржана и у правилу 83. тачка 3. Пословника о раду.

појединачне представке. Међутим, Комитет за људска права је заузео став да је услов надлежности *ratione loci* испуњен уколико подносилац појединачне представке докаже да је у време када се десило наводно кршење права или слобода зајемчених ПГПП потпадао под надлежност те државе чланице³⁹¹.

Надаље, друго питање у вези са појмом надлежности тиче се односа члана 2. став 1. ПГПП и члана 1. Протокола³⁹². Наиме, одредбом члана 2. став 1. ПГПП предвиђено је да се „државе чланице овог пакта обавезују да поштују и гарантују свим лицима која се налазе на њиховој територији и која потпадају под њихову надлежност права призната овим пактом...“, без дискриминације, док је одредбом члана 1. Протокола предвиђено да „свака држава уговорница Пакта која постане страна уговорница овог Протокола признаје да је Комитет надлежан да прима и разматра представке које потичу од појединаца који спадају под њену надлежност...“. Дакле, док Протокол гарантује механизам заштите за појединце који спадају под надлежност државе чланице, ПГПП гарантује права лицима која се налазе на њиховој територији и која потпадају под њихову надлежност.

Из напред наведеног, неке државе чланице су извеле закључак да Комитет за људска права може да разматра једино појединачне представке које потичу од лица која потпадају под њихову територијалну надлежност. Међутим, приликом разматрања појединачних представки, Комитет за људска права није прихватио овај аргумент држава чланица, већ је заузео став да се формулација појединци који потпадају под надлежност одређене државе чланице има тумачити у смислу односа који постоји поводом

³⁹¹Видети: предмет *Antonio Viana Acosta против Уругваја*, број представке 110/1981, од 29. марта 1984. године, 2 Selected Decisions of the Human Rights Committee under Optional Protocol (1990), страна 148. Текст предмета и одлуке доступан на http://www.ohchr.org/Documents/Publications/SelDec_2_en.pdf.

³⁹²Т. Buergenthal, *The UN Human Rights Committee*, стр. 378.

повреде права гарантованог ПГПП између државе чланице и тог појединаца, а не у смислу места где се повреда права из ПГПП догодила³⁹³.

Друга претпоставка за подношење појединачних представки, а која произлази из члана 1. Протокола, односи се на то да подносилац представке мора бити жртва наводне повреде права и слобода из ПГПП. То, најпре значи да *actio popularis* представка није допуштена, те да је правило да подносилац мора бити тзв. директна жртва наводне повреде права и слобода³⁹⁴. У име појединца који је жртва наводне повреде права из ПГПП, а на основу изричитог овлашћења, представку може изјавити и пуномоћник.

Дакле, право на појединачну представку признаје се само физичким лицима, а не и правним лицима и невладиним организацијама, те се као подносилац појединачне представке може појавити само физичко лице³⁹⁵. Међутим, Комитет за људска права може узети у разматрање представку изјављену од групе лица која тврди да трпи исту врсту повреде, при чему је у овом случају неопходно да свако од тих лица појединачно образложи свој статус жртве, као и тврдње о повреди права³⁹⁶. Уколико у току трајања поступка пред Комитетом за људска права, подносилац „жртва“ премине, поступак могу наставити његови наследници³⁹⁷. У случају да се наследници не јаве Комитету, поступак се обуставља³⁹⁸.

Међутим, имајући у виду да природа неких права (на пример права на живот), као и околности конкретног случаја онемогућавају да жртва сама, непосредно изјави појединачну представку, Комитет за људска права је

³⁹³Видети предмет *Lopez Burgos против Уругваја*, број представке 52/1979, од 29. јула 1981. године, 1 Selected Decisions of the Human Rights Committee under Optional Protocol (1985), страна 88. Доступно на http://www.ohchr.org/Documents/Publications/SelDec_1_en.pdf.

³⁹⁴Видети предмет *Ó Colchúin против Ирске*, број представке 1038/2001. Одлука доступна на <http://juris.ohchr.org>.

³⁹⁵Видети предмет *Mariategui против Аргентине*, број представке 1371/2005. Одлука доступна на <http://juris.ohchr.org>.

³⁹⁶Видети предмет *Ominayak, Chief of the Lubicon Lake Band против Канаде*, број представке 167/1984. Одлука доступна на <http://juris.ohchr.org>.

³⁹⁷Видети предмет *Croes против Холандије*, број представке 164/1984, предмет *Hopi Bessert против Француске*, број представке 549/1993, предмет *Arenz против Аустрије* број представке 1138/2002.

³⁹⁸Видети предмет *Wallen против Тринидада и Тобага*, број представке 419/1990.

заузео став да се може узети у разматрање и појединачна представка коју није изјавила наводна жртва, већ неко у њено име, уколико наводна жртва није у могућности да то сама учини. Касније је овај став Комитета преточен и у одредбу Пословника о раду³⁹⁹.

Поред напред наведених претпоставки, у члану 2. Протокола је даље предвиђено да сваки појединац који тврди да је жртва кршења ма ког од права наведених у ПГПП може поднети Комитету на разматрање писмену представку, под условом да је исцрпео сва расположива унутрашња правна средства. Основна идеја поштовања и заштите људских права у оквиру система установљеног ПГПП, јесте да се поштовање и заштита права и слобода из ПГПП делотворно осигурају и обезбеде на националном нивоу. Стога Комитет за људска права представља врсту контролног механизма заштите и то у случају када заштита права и слобода гарантованих ПГПП изостане на националном нивоу или ако је та заштита неефикасна. Отуда је и обавеза подносиоца да проба да заштиту наводно повређеног права и слободе покуша да оствари пред надлежним домаћим органима⁴⁰⁰.

Овај услов је поновољен и у одредби члана 5. став 2. (б) Протокола, при чему је овом одредбом прописан и изузетак од правила о исцрпености расположивих унутрашњих правних средства. Наиме, правило о исцрпености расположивих унутрашњих правних средства се не примењује ако је поступак по жалби продужен преко разумног рока. Реч је о правилу које садрже и остале конвенције Уједињених нација. То значи да у случају да подносилац није пре обраћања Комитету за људска права исцрпео унутрашња правна средства, потребно је да приликом подношења појединачне представке наведе разлоге због којих није искористио правни пут предвиђен домаћим правом и да те разлоге поткрепи доказима.

³⁹⁹Правило 96. став 1 (б) Пословника о раду.

⁴⁰⁰Видети предмет *M.G.C. против Аустралије*, број представке 1875/2009, предмет *Bolshakov против Русије*, број представке 1946/20102, предмет *Tonenkaуа против Украјне*, број представке 123/2011 и предмет *N.U. против Норвешке*, број представке 2341/2014. Одлуке доступне на <http://juris.ohchr.org>.

Главни разлог, свакако, треба бити неразумно дуго трајање поступка по жалби. Поред овог разлога, могући оправдавајући разлози за неисцрпљивање унутрашњих правних средстава, а које Комитет за људска права може прихватити, могу бити недоступност, неефикасност и неделотворност понуђених унутрашњих правних средстава. Оваква евентуална тврдња подносиоца појединачне представке захтева да у самој представци наведе све разлоге, као о доказе из којих се може очигледно закључити да унутрашња правна средства не би била ефикасна и делотворна, односно да су теоријски доступна, али да у пракси нису⁴⁰¹.

У вези са теретом доказивања, правило је да подносилац пружи доказе да је исцрпео расположива унутрашња правна средства или да пружи доказе зашто су правна средства недоступна и неефикасна, након чега се терет доказивања пребацује на државу која треба да докаже да је тај правни лек био и доступан и делотворан⁴⁰².

Одредбом члана 3. Протокола предвиђено је да Комитет неће прихватити ниједну представку поднету на основу овог Протокола ако је непотписана или за коју сматра да представља злоупотребу права на подношење таквих представки или да је неспојива са одредбама ПГПП. Дакле, у члану 3. Протокола су набројана још три услова за изјављивање појединачне представке.

Најпре, свака појединачна представка мора бити потписана, у супротном њу Комитет неће узети у разматрање. Ово, пре свега, подразумева да анонимне појединачне представке нису дозвољене⁴⁰³, нити представке у којима, кроз потпис, није јасно исказана намера подносиоца да заиста он изјављује представку. Стога, и када у име појединца који је жртва наводне

⁴⁰¹Видети предмет *Huseynov против Азербејџана*, представка број 2042/2011. Одлука доступна на <http://juris.ohchr.org>.

⁴⁰²S. Joseph, J. Schultz, M. Castan, *The International Covenant on Civil and Political Rights, Second edition*, Oxford University Press, 2004, § 1.39

⁴⁰³Правило 96(а) Пословника о раду Комитета.

повреде права и слобода из ПГПП представку изјављује пуномоћник, то подразумева постојање изричитог потписаног овлашћења.

Надаље, Комитет за људска права неће узети у разматрање ни појединачну представку за коју сматра да представља злоупотребу права на подношење појединачних представки. Када је реч о томе шта Комитет за људска права сматра злоупотребом права на представку, из праксе Комитета произлази да разлог за одбацивање представке по овом основу може бити начелно критиковање и приговарање на пристрасност и незаконитост рада и поступања државних органа, без навођења конкретних разлога, нити пружања било каквих доказа о томе⁴⁰⁴, те неоправдано дуг протек времена између последње одлуке домаћег органа и дана подношења појединачне представке, а који подносилац појединачне представке не може да оправда⁴⁰⁵.

С тим у вези, одредба правила 96(ц) Пословника о раду даје јасно одређење када неоправдано дуг протек времена може представљати злоупотребу права на појединачну представку. Тако, према овом правилу, Комитет може прогласити представку неприхватљивом због злоупотребе права на појединачну представку када је она поднета пет година након што је донета последња одлука домаћег органа или три године након што је донета одлука у поступку пред неким другим међународним органом за испитивање или решавање, осим у случају да постоји разумно оправдање за такво кашњење, а које је изложено у представци.

Треба поменути да је ово правило почело да се примењује за све представке поднете након 1. јануара 2012. године. Свакако да је један од главних разлога за увођење овог правила чињеница да Факултативни протокол не предвиђа рок у коме се појединачна представка мора изјавити Комитету за људска права. Другим речима, у ситуацији када не постоји

⁴⁰⁴Видети предмет *J.J.C. против Канаде*, број представке 367/1989, (1991-1992), HRC Report, GAOR, Suppl. No. 40 (Doc. A/47/40), 372, цитирано из Т. Buergenthal, *op.cit.*, стр. 382.

⁴⁰⁵Предмет *Kudrna против Чешке*, број представке 1582/2007 и предмет *Chytil против Чешке*, број представке 1452/2006. Одлуке у овим предметима доступне на <http://juris.ohchr.org>.

прописан рок за благовременост појединачних представки, подносилац може, а што је често случај, изјавити своју представку у било које доба, па чак и пар година након што се наводна повреда права и слобода из ПГПП десила. Но, да би се то предупредило уведено је ово правило којим ће након протекла рока од пет, односно три године од последње релевантне одлуке, представка бити одбачена због злоупотребе права. Поред овог правила, став је Комитета за људска права да време од исцрпљивања домаћих правних средстава до изјављивања представке не сме бити неразумно дуго, како не би знатно отежало поступање Комитета или заинтересоване државе.

У погледу услова (не)спојивости представке са одредбама ПГПП, реч је о неспојивости због временског ограничења обавеза државе преузетих по ПГПП (*ratione temporis*), неспојивости због ограничења у материји која се ПГПП регулише (*ratione materiae*), неспојивости због ограничења у надлежности државе (*ratione loci*) и неспојивости у погледу „тужиоца“ и „туженог“ (*ratione personae*).

О неспојивости због ограничења у надлежности државе (*ratione loci*) је претходно било речи. Када је реч о неспојивост због ограничења у материји која се ПГПП регулише, односно (не)спојивости *ratione materiae*, потребно је да је право или слобода на које се позива подносилац представке заштићено ПГПП. У супротном, представка ће бити проглашена неприхватљивом⁴⁰⁶.

Нespoјивост због временског ограничења обавеза државе преузетих по ПГПП (*ratione temporis*) је правило које је у складу са општим правилима међународног права и начелом неретроактивности одредбе Протокола. Другим речима, надлежност Комитета за људска права *ratione temporis* обухвата само период после прихватања надлежности да Комитет разматра појединачне представке изјављене против те државе чланице, од ког датума па надаље сва наводна чињења и нечињења једне државе морају бити у

⁴⁰⁶Видети предмет *X против Данске*, представка број 2186/2012, предмет *Б. и Ц. против Чешке*, број представке 1967/2010. Одлуке у овим предметима доступне на <http://juris.ohchr.org>.

складу са ПГПП. Конкретно, датум је три месеца од дана када је држава чланица ратификовала Факултативни протокол којим је признала надлежност Комитета за људска права да разматра појединачне представке изјављене против ње.

Комитет за људска права може узети у обзир чињенице из периода пре давања изјаве о прихватању надлежности Комитета у оној мери у којој се може сматрати да су оне проузроковале стање које траје и после тог дана или да могу бити релевантне за разумевање чињеница које су се догодиле после тог дана⁴⁰⁷.

Коначно, неспојивост у погледу „тужиоца“ и „туженог“ (*ratione personae*) подразумева, пре свега, да починилац наводне повреде ПГПП буде држава уговорница или да се та повреда ПГПП може њој приписати. У супротном, Комитет неће узети у разматрање ту представку. Такође, Комитет неће разматрати представку ако је представка поднета против државе која није ратификовала Факултативни протокол и прихватила надлежност Комитета. Поред овога, Комитет за људска права неће узети у разматрање представку ако подносилац нема статус, односно процесну легитимацију за изјављивање представке или ако је представка поднета против другог појединца⁴⁰⁸.

У члану 5. Протокола даље су наведени услови за изјављивање појединачних представки. Тако Комитет за људска права неће разматрати ниједну представку појединаца ако се није уверио да се исто питање већ не разматра у поступку пред неким другим међународним органом за испитивање или решавање и да је појединац исцрпео сва расположива унутрашња правна средства, осим ако је поступак по жалби продужен преко

⁴⁰⁷Видети предмет *Könye and Könye против Мађарске*, представка број 520/92. Одлука доступна на <http://juris.ohchr.org>.

⁴⁰⁸Видети предмет *Yuzerchuk против Белорусије*, број представке 1906/2009 и предмет *Belyatsky против Белорусије*, број представке 2165/2012. Одлуке доступне на <http://juris.ohchr.org>.

разумног рока⁴⁰⁹. Већ је било речи о услову исцрпљености свих расположивих унутрашњих правних средства и изузетку од овог правила, а то је да се правило не примењује ако је поступак по жалби продужен преко разумног рока.

Када је у питању услов да се исто питање већ не разматра у поступку пред неким другим међународним органом за испитивање или решавање, треба нагласити да се и на овај услов примењује изузетак, а то је да се правило не примењује ако је поступак пред тим другим међународним органом продужен преко разумног рока.

Дакле, реч је о услову чија је сврха да се, поводом наводно исте повреде зајемченог права, истог предмета, истог лица, избегне истовремено вођење и дуплирање међународних поступака, као и доношење истовремених, а различитих одлука у истом случају. Дакле, у питању је један облик међународне правне литиспенденције.

Најпре треба указати да се овај услов примењује и основ је за неприхватање појединачних представки само ако је поступак пред неким другим међународним органом за испитивање или решавање у току. Другим речима, представка неће бити одбачена ако се подносилац јавио Комитету за људска права након што је окончан поступак пред неким другим међународним органом.

Међутим, управо је ово био разлог зашто је велики број држава које су Високе стране уговорнице Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода ставиле резерву на овај члан Протокола. Наиме, да би избегле ситуацију да се након окончања поступка пред Европским судом, поводом истог предмета, изјашњава и Комитет за људска права, стављањем резерве на овај услов прихватљивости појединачне представке, ограничиле су могућност Комитета за људска права да разматра те предмете.

⁴⁰⁹Члан 5. став 2. (а) и (б) Пословника о раду.

Резерве ових држава⁴¹⁰ на члан 5. тачка 2 (а) Факултативног протокола у суштини допуњују ову одредбу Протокола, и то тако што наглашавају да Комитет неће разматрати ниједну представку појединаца ако се исто питање већ не разматра или је размотрено у поступку пред неким другим међународним органом за испитивање или решавање. То значи да на основу ових резерви Комитет не може разматрати истоветне предмете који су већ окончани пред неким другим међународним телом, првенствено пред Европским судом за људска права.

Посебно питање је питање дејства тих резерви у зависности од тога како је окончан поступак пред другим међународним телом. Наиме, да ли се резерве примењују ако је поступак пред другим међународним телом окончан одбацивањем појединачне представке. Одговор на ово питање дао је Комитет за људска права још давне 1982. године у предмету *АМ против Данске*, када је применом резерве одбацио појединачну представку, зато што је утврђено да је исто питање већ расправљено пред Европским судом који је ту представку одбацио као очигледно неосновану⁴¹¹. Овакву праксу, Комитет је наставио и каснијих година⁴¹².

С друге стране, питање је да ли би оваква врста резерве била сметња за одлучивање Комитета за људска права, ако је пре тога Европски суд одбацио представку зато што није изјављена у року предвиђеном Европском конвенцијом, а посебно што сам Факултативни протокол не прописује такву врсту рока. Такође, исто питање се може поставити ако је појединачна представка претходно одбачена пред Европским судом због неспојивости *ratione materiae*, односно зато што се подносилац позвао на повреду права које није гарантовано Европском конвенцијом, а то право јесте зајемчено

⁴¹⁰Европске државе које су ставиле овакву резерву на одредбу члана 5. тачка 2 (б) Факултативног протокола су: Аустрија, Хрватска, Данска, Француска, Немачка, Исланд, Ирска, Италија, Луксембург, Малта, Норвешка, Пољска, Молдавија, Румунија, Русија, Словенија, Шпанија, Шведска и Турска.

⁴¹¹Видети предмет *АМ против Данске*, број представке 121/1982, (1981-1982), HRC Report, GAOR, Suppl. No. 40 (Doc. A/37/40), 212, цитирано из Т. Buergenthal, *op.cit.*, стр. 383.

⁴¹²Видети предмет *Aarrass против Шпаније*, број представке 2008/2010 и предмет *Pronina против Француске*, број представке 2390/2014. Одлуке доступне на <http://juris.ohchr.org>

ПГПП. Овакве врсте резерви не би смеле бити препрека да Комитет за људска права, након Европског суда за људска права, узме у разматрање представке⁴¹³.

С тим у вези, треба поменути и да формулација „исто питање“ подразумева да представка није суштински истоветна са другом представком изјављеном другом међународном телу. Истоветност питања подразумева истоветност наводне жртве и тужене државе чланице, истоветност чињеница случаја, као и истоветност притужбе која се износи пред оба међународна тела и права које је наводно повређено⁴¹⁴.

Коначно, иако није изричито предвиђен као услов за изјављивање појединачних представки, али је предвиђен у правилу 96(б) Пословника о раду, Комитет за људска права, на основу члана 2. Протокола, испитује и да ли су тврдње о повреди права и слобода из ПГПП у појединачној представци поткрепљене, и то како разлозима, тако и доказима, односно да ли је реч о очигледно неоснованој представци. Па тако уколико уз представку нису приложени докази којима се могу поткрити тврдње о наводном кршењу ПГПП, Комитет такву представку неће узети у разматрање. Такође, Комитет неће узети у разматрање ни представку у којој је *prima facie* очигледно да је неоснована тврдња о повреди права и слобода из ПГПП⁴¹⁵. Уколико се подносилац појединачном представком обраћа Комитету како би Комитет још једном оценио доказе и утврдио другачије чињенично стање од оног које је утврдио домаћи суд, и таква представка ће, по овом истом основу, бити проглашена неприхватљивом⁴¹⁶.

⁴¹³Т. Buergenthal, *op.cit.*, стр. 383.

⁴¹⁴Видети предмет *Fanali против Италије*, број представке 75/1980 и предмет *Pronina против Француске*.

⁴¹⁵Видети предмет *М.Р.Р. против Шпаније*, број представке 2037/2011, предмет *Сањада Мора против Шпаније*, број представке 2070/2011, предмет *Х против Данске*, број представке 2515/2014, предмет *Х против Данске*, број представке 2523/2015. Одлуке доступне на на <http://juris.ohchr.org>.

⁴¹⁶Видети предмет *А.В.К. против Новог Зеланда*, број представке 1998/2010, предмет *Х.С. против Аустралије*, број представке 2015/2010, предмет *Л.Ф. против Новог Зеланда*, број представке 2211/2012. Одлуке доступне на <http://juris.ohchr.org>.

Дакле, појединачна представка мора бити изјављена од стране активно легитимисаног лица, против државе која је у време подношења представке ратификовала Протокол, због повреде права гарантованог ПГПП. Подносилац представке мора претходно у домаћем правном систему исцрпети сва правна средства или доказати да поступак пред домаћим органом траје неразумно дуго. Тако изјављена представка не сме представљати злоупотребу права на представку, нити садржати очигледно неосновану и непоткрепљену твдњу о кршењу ПГПП. Коначно, појединачна представка не сме бити идентична представци коју разматра или је, у случају постојања резерве на овај услов, разматрало неко друго међународно тело.

Уколико појединачна представка испуњава напред наведене услове, Комитет ће такву представку разматрати у меритуму. У супротном, биће проглашена неприхватљивом.

2.5.4.2. Поступање и одлучивање о појединачним представкама

Појединачне представке изјављују се Комитету за људска права, на једном од радних језика Комитета⁴¹⁷, преко генералног секретара. Не постоји форма у којој се представка изјављује Комитету, а поступак пред Комитетом је бесплатан. Да би олакшали подносиоцима да правилно изјаве појединачну представку и остваре заштиту својих зајемчених права и слобода, припремљен је модел представке⁴¹⁸. Ово, свакако, не спречава да подносиоци самостално, у форми коју они желе, поднесу представку, докле год представка има све елементе потребне за разматрање.

Када је реч о садржини представке, потребно је да она садржи личне податке подносиоца, означање државе чланице против које се изјављује

⁴¹⁷Радни језици Комитета за људска права су арапски, енглески, француски, руски и шпански.

⁴¹⁸ Модел представке доступан на <http://www.unhchr.ch/html>.

представка, предмет представке, одредбу или одредбе ПГПП које су наводно повређене, што детаљнији и конкретнији опис чињеница случаја, као и образложење у чему се тачно састоји повреда права и слобода из ПГПП. Поред тога, потребно је да се наведе да ли се исто питање расправља пред неким другим међународним телом, и ако се расправља, у којој фази се налази. Коначно, потребно је да се у представци наведу домаћа правна средства која су изјављена пре обраћања Комитету, те у случају да нису искоришћена сва расположива правна средства, потребно је да се наведу разлози и приложе докази за то⁴¹⁹. Такође, за потпуно и правилно утврђивање чињеница случаја, корисно је да подносилац достави сву релевантну документацију и доказе, као и да укаже на праксу, како Комитета за људска права, тако и других међународних тела који се баве заштитом људских права.

Већ је поменуто да не постоји рок у коме се изјављује појединачна представка Комитету за људска права. Став је Комитета за људска права да време од исцрпљивања домаћих правних средстава до изјављивања представке не сме бити неразумно дуго, како не би знатно отежало поступање Комитета или заинтересоване, тужене државе. Додатно, неразумно дуг протек времена од одлуке домаћег суда по последњем изјављеном правном средству до подношења представке, могу водити оцени Комитета да је злоупотребљено право на појединачну представку⁴²⁰.

Пријем појединачне представке региструје генерални секретар, који о томе обавештава Комитет⁴²¹. Пре него што достави појединачну представку Комитету за људска права, заједно са резимеом садржине представке, генерални секретар може од подносиоца представке затражити да у одређеном року достави појашњења у вези са условима за изјављивање појединачне представке.

⁴¹⁹Правило 86. тачка 1. Пословника о раду.

⁴²⁰Правило 96 (ц) Пословника о раду.

⁴²¹Правило 84. Пословника о раду.

За сваки регистровани предмет који садржи све формалне податке, генерални секретар у најкраћем року припрема и прослеђује члановима Комитета резиме релевантних информација које су добијене од подносиоца⁴²².

Правило је да Комитет и његова помоћна тела разматрају појединачне представке на затвореним седницама, при чему Комитет може издати саопштење за јавност у вези са представком коју разматра⁴²³.

Надаље, већ је поменуто да члан Комитета неће учествовати у разматрању појединачне представке изјављене против државе са чије листе је изабран, нити ће учествовати ако је лично заинтересован за предмет. Такође, члан Комитета ће бити изузет из расправљања у појединачној представци, ако је у било ком својству учествовао у доношењу одлука домаћих органа⁴²⁴. Коначно, сам члан Комитета за људска права се може из било ког разлога повући из разматрања одређене појединачне представке, а о чему обавештава председавајућег⁴²⁵.

Комитет за људска права разматра представке према датуму њиховог пријема. Комитет може одлучити да споји две или више појединачних представки и да их заједно разматра⁴²⁶.

Само разматрање појединачне представке одвија се у две фазе – испитивање прихватљивости појединачне представке и испитивање њеног меритума.

Треба поменути да на основу правила 92. Пословника о раду, подносилац може тражити доношење појединачне мере. Комитет ће усвојити привремену меру и о томе обавестити заинтересовану државу, уколико за подносиоца представке може наступити неотклоњива штета. Одлучивање о привременој мери, због своје хитности, има приоритет у раду Комитета.

⁴²²Правила 85, 86. и 87. Пословника о раду.

⁴²³Члан 5. тачка 3. Опционог протокола и правила 88. и 89. Пословника о раду.

⁴²⁴Правило 90. Пословника о раду.

⁴²⁵Правило 91. Пословника о раду.

⁴²⁶Правило 94. Пословника о раду.

Испитивање прихватљивости појединачне представке подразумева испитивање постојања услова и претпоставки које појединачна претпоставка мора да испуни, како би Комитет разматрао њену суштину. Реч је о горе описаним условима и претпоставкама.

Уколико захтева даља испитивања и изјашњења о прихватљивости, појединачна представка се, што је раније могуће, доставља заинтересованој, туженој држави чланици, како би доставила своја запажања⁴²⁷. Тужена држава у року од шест месеци доставља одговор на наводе из представке, при чему је потребно да држава одговори како на питања прихватљивост, тако и на питања меритума представке, као и да укаже на то да постоје домаћа правна средства која нису коришћена, а која су доступна и делотворна. Изузетно, од државе чланице се може тражити да се изјасни само о прихватљивости појединачне представке, при чему и сама држава чланица може у року од два месеца од дана пријема комуникације да затражи да Комитет прогласи представку неприхватљивом⁴²⁸. Комитет за људска права, помоћна тела или специјални известилац могу од обе стране у поступку затражити да у одређеном року доставе додатна запажања која су потребна за потпуно разјшњење предмета⁴²⁹.

Одлуку о прихватљивости појединачне представке може донети Комитет за људска права или његово помоћно тело. Према правилу 95. Пословника о раду, Комитет за људска права може да оформи једно или више помоћних тела, као и посебног судију известиоца⁴³⁰ и да им повери испитивање прихватљивости појединачне представке. Оваква одлука се може донети без даљег испитивања или након достављања представке туженој држави на одговор и запажања.

⁴²⁷Правило 97. тачка 1. Пословника о раду.

⁴²⁸Правило 97. тач. 2. и 3. Пословника о раду.

⁴²⁹Правило 97. тачка 5. Пословника о раду.

⁴³⁰Институт Специјалног известиоца за нове представке и привремене мере уведен је одлуком Комитета из 1989. године, са мандатом да прима и разматра прихватљивост појединачних претсавки, као и да прима и даје предлог за укадање привремених мера. Његов мандат је временом проширен, а последњи пут је то учињено одлуком Комитета од 6. маја 2014. године.

Уколико помоћно тело оцени да појединачна представка не испуњава све потребне услове и да је треба прогласити неприхватљивом, такав предлог ће упутити Комитету, који онда формално потврђује оцену помоћног тела. Ова могућност постоји, само под условом да помоћно тело има бар пет чланова и да су се једногласно изјаснили о неприхватљивости⁴³¹. Међутим, Комитет и поред оцене и предлога помоћног тела може одлучити да се о испуњености услова прихватљивости изјашњава на пленарној седници сам Комитет⁴³². Одлука о неприхватљивости појединачне представке доставља се подносиоцу, као и туженој државу уколико је појединачна представка била комуницирана⁴³³.

Уколико приликом испитивања прихватљивости појединачне представке Комитет за људска права, помоћна тела или специјални известилац закључе, пре изјашњења тужене државе, да појединачна представка испуњава услове прихватљивости, о томе ће се обавестити тужена држава која има шест месеци да достави свој одговор на наводе из представке, те да се изјасни о прихваљивости и меритуму представке⁴³⁴. Одговор тужене државе се доставља подносиоцу који може у одређеном року да достави додатно изјавшњење⁴³⁵. Треба поменути да Комитет за људска права може након пријема одговора од тужене државе и објашњења која је држава дала, да преиспита своју одлуку о прихватљивости и прогласи представку неприхватљивом.

Комитет разматра меритум представке на основу свих писмених обавештења и информација која су му поднели појединци и заинтересована држава, након чега доноси одлуку о томе да ли је прекршен ПГПП или не⁴³⁶. Одлука се сматра усвојеном ако је за њу гласала већина чланова Комитета, при чему сваки члан Комитета који је гласао против има право на издвојено

⁴³¹Правило 93. тачка 3. Пословника о раду.

⁴³²Правило 93. тачка 3. Пословника о раду.

⁴³³Правило 98. Пословника о раду.

⁴³⁴Правило 99. тач. 1. и 2. Пословника о раду.

⁴³⁵Правило 99. тачка 3. Пословника о раду.

⁴³⁶Члан 5. став 1. Факултативног протокола и правило 100. тачка 1. и 2. Пословника о раду.

мишљење које је саставни део одлуке. И ова одлука се доставља подносиоцу појединачне представке и заинтересованој држави⁴³⁷.

Одлука Комитета за људска права о суштини појединачне представке даје одговор на питање да ли је у конкретном случају подносиоцу повређено право и слобода из ПГПП. Поред тога, одлука Комитета за људска права садржи основне податке о појединачаној представци, податке о странкама, утврђено чињенично стање, притужбу, образложење разматрања прихватљивости представке, разматрање меритума представке и став и оцену Комитета о повреди права и слобода која се назива и мишљење Комитета.

Уколико Комитет за људска права нађе да је подносиоцу повређено право и слобода гарантована ПГПП, одлука ће садржати и обавештење заинтересованој, одговорној држави да, на основу члана 4. став 2. Протокола, у току следећих шест месеци достави Комитету писмена објашњења или изјаве о мерама које је евентуално предузела како би спровела у дело мишљење Комитета за људска права. Комитет, најчешће у виду мишљења, указује одговорној држави да су мере које треба преузети како би се отклонила повреда одређеног права понављање поступка пред домаћим органима, плаћање накнаде штете, измена или допуна закона, као и пуштање лица лишеног слободе на слободу. Оваква одлука Комитета је коначна и не постоји могућност њеног даљег преиспитивања.

Већ је речено да Комитет за људска права није судски орган, већ је један облик квази судског органа. Стога ни одлука Комитета за људска права којом је утврђена повреда права и слободе гарантоване ПГПП није правно обавезујућа за одговорне државе чланице. Такође, не постоји санкција за одговорну државу у случају да се не повинује мишљењу, односно ставовима и оценама које је Комитет изнео у одлуци.

Међутим, државе чланице су се на основу члана 2. ПГПП обавезале да ће поштовати и гарантовати свим лицима која се налазе на њиховој

⁴³⁷Члан 4. став 1. Факултативног протокола и правило 100. тачка 3. Пословника о раду

територији и која потпадају под њихову надлежност, права призната ПГПП, као и да ће у случају повреде права из ПГПП обезбедити ефикасно правно средство. Стога се предузимање мера како би се поступило по одлуци Комитета, може сматрати врстом обавезе коју одговорна држава чланица има на основу члана 2. ПГПП.

Поред тога, Комитет за људска права у годишњи извештај укључује сажети преглед свих делатности које је предузео на основу Протокола, а који укључује и преглед одлука у којима је прекршен ПГПП, као и поступање одговорне државе чланице након што је одлука донета⁴³⁸. Оваква врста притиска на државу чланицу да предузме одговарајуће мере, како би поступила у складу са одлуком Комитета за људска права, свакако није идеалан модел извршења одлука Комитета. Како би се додатно оснажио правно необавезујући систем извршења одлука Комитета, 1990. године је уведена follow up процедура.

2.5.4.3. Follow up процедура

Follow up процедура одлука које је Комитет за људска права донео на основу члана 5. став 4. Пословника о раду, јесте процедура која је установљена са идејом да се непосредније и константно прате мере које државе чланице предузимају након што Комитет утврди повреду права и слобода из ПГПП, те да се државама чланицама препоручи одређено даље поступање.

Овај мандат је одлуком Комитета за људска права из јуна 1990. године поверен специјалном известиоцу за follow up процедуру, а који се од тада бира међу члановима Комитета за људска права. Институт специјалног известиоца је касније нормиран одредбом правила 95. тачка 3. Пословника о раду, а активности специјалног известиоца за follow up процедуру су од

⁴³⁸Члан 6. Факултативног протокола.

1995. године саставни део годињег извештаја о раду Комитета за људска права⁴³⁹.

Мандат специјалног известиоца за follow up процедуру састоји се у успостављању непосредног контакта са надлежним домаћим органима како би, у року одређеном чланом 4. став 2. Протокола, доставили Комитету писмена објашњења или изјаве о мерама које су предузете у циљу спровођења ставова и оцена из одлуке Комитета.

Овом процедуром се, преко специјалног известиоца, обезбеђује стални и непосреднији контакт између надлежних органа у одговорној држави чланици и Комитета за људска права, и то у процедури која је мало флексибилнија и којом се олакшава, како Комитету, тако и држави чланици, да се отклони ситуација која је настала повредом права и слобода гарантованих ПГПП.

Тако специјални извештај најпре од државе тражи да у року који најчешће износи 90 дана, али који свакако не сме прелазити рок од шест месеци утврђен чланом 4. став 2. Факултативног протокола, достави информације о планираним и предузетим мерама. Након пријема информација, специјални извештај започиње једну врсту дијалога са одговорном државом чланицом, а који је, пре свега, усмерен ка налажењу начина да се на националном нивоу обезбеди подносиоцу представке делотворно правно средство којим ће се отклонити утврђена повреда права и слобода из ПГПП. Одговор државе, који се назива и follow-up одговор треба да садржи што конкретније информације и податке о планираним и предузетим мерама. Међутим, некада follow-up одговор и информације могу

⁴³⁹A. Randelzhofer, C. Tomuschat, *State Responsibility and the Individual: Reparation in Instances of Grave Violation of Human Rights*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/London/Boston, 1999, стр. 39-40.

стићи и од самог подносиоца представке, као и од невладиних организација⁴⁴⁰.

У случају да одговорна држава чланица пропусти да достави follow-up одговор, даље активности специјалног известиоца ће бити усмерене ка успостављању непосредне комуникације са релеватним домаћим органима, при чему је могуће да специјални извештач затражи и да посети ту државу чланицу. Уколико држава чланица настави да игнорише специјалног известиоца, односно настави да не доставља информације о планираним и предузетим мерама, Комитет за људска права ће у свој годишњи извештај унети и овакво поступање одговорне државе чланице.

Већ је поменуто да је оваква врста јавног објављивања података о несарадњи државе чланице и одбијању да поступи по одлукама Комитета, свакако једна врста притиска на државу, будући да је реч о лошем публицикету.

Међутим, у случају да одговорна држава чланица редовно доставља информације и податке о планираним и предузетим мерама у циљу извршења одлуке Комитета за људска права, специјални извештач може, на основу тих информација, али и информација добијених од подносиоца представке и невладиних организација, да донесе препоруку о напретку који држава чланица чини, укључујући и да је у потпуности поступила по ставовима и оценама Комитета за људска права и отклонила повреду права и слобода из ПППП. Овакве препоруке специјалног известиоца, са добрим публицикетом државе чланице, такође се јавно објављују у годишњем извештају о раду Комитета за људска права.

⁴⁴⁰T. Barkhuysen, M. L. van Emmerik, P. H. P. H. M. C. Kempen, *The Execution of Strasbourg and Geneva Human Rights Decisions in the National Legal Order*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/London/Boston, 1999, стр. 110-112.

2.6. Нови изазови и потенцијалне реформе система

Раније је поменуто да је једна од обавеза Уједињених нација и њених држава чланица, свеопште поштовање и заштита људских права и основних слобода, без дискриминације, те да је у циљу остварења ових обавеза у оквиру Уједињених нација усвојено више међународних конвенција о људским правима.

За Универзалну декларацију о људским правима, ПГПП и протоколима усвојеним уз ПГПП и ПЕСП говори као о Међународној повељи о људским правима. Поред ових међународних уговора, у Уједињеним нацијама је усвојено више конвенција о појединим људским правима за које се, поред наведених пактова и Универзалне декларације о људским правима, често каже да су језгро међународних људских права.

Као што се може закључити из кратког приказа тих конвенција, свака од њих садржи сличну, односно готово исту структуру. Тако свака од конвенција садржи опште одредбе којима се дефинишу основни појмови из конвенције, одређују обавезе које државе чланице имају на основу конвенције, одређује листа гарантованих права и слобода које су предмет те конкретне конвенције и установљава независно, експертско тело, које је надлежно да надгледа спровођење и примену конвенције од стране држава чланица. Такође, то независно експертско тело је надлежно и да разматра појединачне представке изјављене против држава чланица конвенције, али само под условом да је држава чланица прихватила надлежност експертског тела да разматра појединачне представке изјављене против ње.

Главна обавеза држава чланица на основу сваке од ових конвенција свакако јесте поштовање и заштита на националном нивоу права и слобода гарантованих тим међународним уговором. У том смислу је сваком од конвенција установљена обавеза за државе чланице да експертским, уговорним телима основаним тим конвенцијама, достављају периодичне извештаје о примени конвенција.

У пракси то доводи до ситуације да државе чланице имају обавезу да различитим уговорним телима готово истовремено достављају извештаје о примени конвенције. Додатно, у пракси неких уговорних тела систем извештавања није дао добре резултате, посебно због непостојања адекватних механизма и средстава за принудно спровођење обавезе извештавања. Такође, због чињенице да више конвенција јемчи исто право, те да уговорна тела – комитети, могу поводом истог догађаја разматрати појединачне представке због повреде тог права, јавила се потреба да се започне процес реформе и јачања система људских права који је установљен међународним конвенцијама Уједињених нација.

Овај процес реформе и јачања система започет је под окриљем Генералне скупштине Уједињених нација, која је почев од 2009. године усвојила четири резолуције које се односе на јачање система људских права који је установљен међународним конвенцијама⁴⁴¹. У овим резолуцијама, указано је на потребу да државе чланице извршавају своје обавезе предузете конвенцијама, а посебно оне које се односе на подношење уговорним телима периодичних извештаја о примени конвенција. У том смислу је указано на потребу да се систем извештавања поједностави, те да се међу уговорним телима усагласи процедура извештавања, као и да се седнице уговорних тела одржавају чешће.

Посебна улога у праћењу препорука које су дате у резолуцијама и предлагању даљих мера дата је Високом комесару за људска права и председавајућима комитета. Извештај Високог комесара за људска права поднет је Генералној скупштини 26. јуна 2012. године⁴⁴². У извештају је указано на проблеме у погледу обавезе држава чланица да подносе периодичне извештаје, након чега су изложени предлози којима ће се систем извештавања поједноставити и учинити ефикаснијим.

⁴⁴¹Резолуција 66/254 од 23. фебруара 2012. године, Резолуција 66/295 од 17. септембра 2012. године, Резолуција 68/2 од 20. септембра 2013. године и Резолуција 66/268 од 9. априла 2014. године. Резолуције доступне на <http://www.un.org/>.

⁴⁴²Извештај доступан <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRTD/Pages/TBStrengthening.aspx>.

У вези са поступањем комитета по појединачним представкама, предложено је формирање заједничне радне групе, при чему ће сваки комитет бити представљен са својим чланом. Овом мером би се међу комитетима развили доследни стандарди заштите права, осигурала би се доследна и усаглашена пракса, како у тумачњу права, тако и у поступању са појединачним представкама. Додатно, учествовањем експерата специјализованих за посебне области људских права обезбедило би се кохерентније и свеобухватније разматрање појединачних представки.

Надаље, предложено је доношење практичног водича о условима прихватљивости појединачних представки, као и успостављање заједничке базе праксе свих комитета, која ће, поред одлука донетих по појединачним представкама, укључивати и извештаје по follow up процедурама. Коначно, предложено је да се испита могућност вођења поступка пријатељских поравнања.

Реформе Уједињених нација које су усмерене на јачање система људских права установљеног међународним конвенцијама, примарно су усмерене ка јачању ефикасности система извештавања. Свакако да су од стране Уједињених нација и њених органа препознати проблеми и изазови са којима се комитети суочавају приликом разматрања појединачних представки. Но, будући да је у питању факултативна надлежност комитета, која зависи од воље и пристанка саме државе чланице, очекивано је да ће главни напори у будућим реформама и даље бити усмерени ка систему извештавања и главној функцији коју уговорна тела о људским правима имају у систему Уједињених нација, а то је да кроз редовно разматрање извештаја држава чланица прате и надзиру примену међународних конвенција о људским правима у државама чланицама.

ТРЕЋИ ДЕО

САВЕТ ЕВРОПЕ – ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА

3.1. Систем заштите људских права у Савету Европе

Савет Европе основан је 5. маја 1949. године од стране десет западноевропских држава⁴⁴³. Реч је о регионалној, међудржавној организацији, основаној са првенственим циљем да промовише идеју о јединству европског континента и да окупи државе које деле заједничке вредности - заштиту људских права, владавине права и плуралистичке демократије⁴⁴⁴. Тако је и у самој Преамбули Статута Савета Европе наведено да је предуслов очувања људског друштва и цивилизације стварање организације у којој би се европске државе јаче повезале око заједничких циљева.

Чланом 1. Статута, као основни циљ Савета Европе, наведено је „остварење већег јединства између чланица“ које ће се постићи преко „органа Савета, разматрањем питања од заједничког интереса, закључивањем споразума и заједничком акцијом“ у најразличитијим областима, осим војне области, будући да је Статутом изричито искључено бављење питањима националне одбране. Као примарна надлежност новонастале организације, предвиђена је заштита и унапређење људских права и слобода и поштовање владавине права, што су истовремено и услови које држава мора испуњавати како би остварила чланство у Савету Европе⁴⁴⁵.

⁴⁴³Државе оснивачи Савета Европе су: Белгија, Велика Британија, Данска, Ирска, Италија, Луксембург, Норвешка, Француска, Холандија и Шведска.

⁴⁴⁴Jacobs, White and Ovey, *The European Convention on Human Rights – Fifth Edition*, Oxford University Press, 2010, стр. 4.

⁴⁴⁵Видети члан 3. Статута Савета Европе.

Само државе које су способне и спремне да се придржавају ових циљева могу постати чланице Савета Европе⁴⁴⁶, али и задржати чланство, будући да су чланом 8. Статута Савета Европе предвиђене санкције за чланице које крше и не придржавају се обавеза преузетих чланством.

Истовремено са стварањем Савета Европе, развијала се идеја стварања регионалног правног акта који би био правни извор система заштите људских права и слобода у оквиру Савета Европе. При реализацији ове идеје, главна питања која су се постављала у органима Савета Европе односила су се на питање суверенитета држава и његово ограничење.

Наиме, став неких држава је био да ће се, уколико појединци добију могућност да се „суде“ са својим државама пред међународним телом, ограничити пуни суверенитет држава, будући да ће се тиме истовремено дозволити да на унутрашње ствари државе утиче међународна заједница. Са друге стране, у оквиру Комитета министара, Консултативне скупштине и Комитета за правна и административна питања, органа Савета Европе основаних Статутом, предузета је снажна иницијатива за доношење међународног уговора којим би се наметнула додатна одговорност државама чланицама Савета Европе за поштовањем људских права и слобода, уз стварање правног и институционалног оквира којим би се обезбедила пуна примена обавеза преузетих таквим међународним уговором⁴⁴⁷.

Након расправа које су вођене у органима Савета Европе, 5. новембра 1949. године, Комитет министара је позвао државе чланице да именују експерте који ће учествовати у изради нацрта будуће међународне конвенције⁴⁴⁸.

⁴⁴⁶Србија са сматра правним наследником Државне заједнице Србија и Црна Гора, која је примљена у чланство Савета Европе 3. априла 2003. године. Наиме, после одвајања Црне Горе из Државне заједнице, на основу одлуке Комитета министара од 14. јуна 2006. године, Србија је остварила континуитет чланства у Савету Европе и при конвенцијама.

⁴⁴⁷A. Mowbray, *Cases and Materials on the European Convention on Human Rights*, Second Edition, Oxford University Press, 2007, стр. 1-11.

⁴⁴⁸“*Massage to Europeans*” усвојена на последњој пленарној седници делегата Конгреса одржаној у Хагу од 8. до 10. маја 1948. године.

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: Европска конвенција или Конвенција) коначно је донета у Риму 4. новембра 1950. године, као први међународни уговор настао у оквиру Савета Европе. Конвенција је ступила на снагу 3. септембра 1953. године. Узимајући Универзалну декларацију о људским правима Организације Уједињених нација из 1948. године као полазну тачку, творци Европске конвенције настојали су да кроз поштовање, развијање и очување основних људских права и слобода, обезбеде један од циљева Савета Европе. Поред гарантовања каталога људских права и слобода, истовремено је Конвенцијом установљен и институционални оквир којим се обезбеђује пуна примена Европске конвенције, чиме је створен потпуни и стални систем правне заштите људских права и слобода на регионалном нивоу.

Систем заштите људских права и слобода остварен Европском конвенцијом, уз касније модификације и надограђивање протоколима, показао је своју успешност и делотворност чињеницом да постоји више од 50 година. Током овог периода, у оквиру система предвиђеног Европском конвенцијом, створени су стандарди заштите и механизми примене и тумачења тих стандарда у области људских права и слобода, при чему је истовремено дошло и до уједначавања правне праксе држава потписница Европске конвенције у области људских права⁴⁴⁹.

Поред Европског суда, за конвенцијски систем од значаја су и други органи Савета Европе, и то Комитет министара и Комесар за људска права. Но, најпре треба поменути да је у оквиру Савета Европе, надлежност подељена између шест основних органа, и то Парламентарне скупштине, Конгреса локалних и регионалних власти, Комитета министара, Генералног секретара, Комесара за људска права и Европског суда за људска права.

Комитет министара представља стално тело Савета Европе, основано Статутом. Њега чине министри иностраних послова држава чланица Савета

⁴⁴⁹Jacobs, White and Ovey, *op. cit.*, стр.10-14.

Европе, односно стални дипломатски представници држава чланица у Стразбуру, седишту Савета Европе. Главно овлашћење Комитета министара јесте да, на препоруку Парламентарне скупштине или по сопственој иницијативи, разматра одговарајуће мере за остварење циљева Савета Европе. Ове мере, поред осталог, подразумевају и закључење конвенција или споразума и усвајање од стране држава чланица Савета Европе⁴⁵⁰.

У вршењу надлежности утврђених Европском конвенцијом, Комитет министара поступа у складу са својим овлашћењима утврђеним Статутом Савета Европе. Тако у оквиру своје надзорне функције, Комитет министара надзире извршење пресуда и одлука Европског суда, односно оцењује да ли је одговорна држава извршила појединачне и/или опште мере утврђене пресудом или одлуком Европског суда. О овој улози Комитета министара, биће више речи у делу који се односи на извршење пресуда и одлука Европског суда. Такође, Комитет министара је на основу Конвенције овлашћен да тражи саветодавно мишљење о питањима која се тичу Европске конвенције и протокола уз њу, а о чему ће бити речи у делу који се односи на надлежности судских формација.

Комесар за људска права је самостални орган у оквиру Савета Европе, установљен Резолуцијом (99) 50 Комитета министара од 7. маја 1999. године⁴⁵¹. Главни задатак Комесара за људска права је да у државама чланицама Савета Европе прати поштовање људских права, као и да подиже свест у државама чланицама о потреби поштовања и заштите права и слобода гарантованих Конвенцијом. Такође, Комесар за људска права може доносити препоруке, давати мишљења или припремати извештаје о било којој теми која произлази из његових овлашћења⁴⁵².

⁴⁵⁰Члан 15. Статута Савета Европе.

⁴⁵¹Комесара за људска права бира Парламентарна скупштина Савета Европе на период од шест година. О свом раду подноси извештај Парламентарној скупштини.

⁴⁵²Jacobs, White and Ovey, *op. cit.*, стр.16

3.2. Конвенције Савета Европе за заштиту људских права

Поред Европске конвенције, која свакако представља најзначајнији уговор Савета Европе, у оквиру ове међународне организације је донето више стотина конвенција, од којих су свакако најзначајније Европска конвенција о спречавању мучења и нечовчних или понижавајућих казни и поступака и Европска социјална повеља.

3.2.1. Европска конвенција о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни и поступака

Европска конвенција о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни и поступака⁴⁵³ је усвојена од стране Саветодавне скупштине 28. септембра 1983. године, а ступила је на снагу 1. фебруара 1989. године⁴⁵⁴.

Ова Конвенција садржи Преамбулу и 23 члана, који су подељени у 5 поглавља.

У Преамбули је најпре указано на то да су државе чланице Савета Европе, потписнице ове конвенције, имале у виду да одредба члана 3. Конвенције о заштити људских права и основних слобода предвиђа да „нико се не сме подвргнути мучењу или нечовечном, односно понижавајућем поступању или кажњавању“, те да особе које сматрају да су жртве повреде члана 3. могу да се користе механизмима које предвиђа ова Конвенција. У Преамбули је даље наглашено да се заштита особа лишених слободе од мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака може

⁴⁵³Република Србија ратификовала је Конвенцију о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих поступака и кажњавања Законом о ратификацији који је ступио на снагу 3. априла 2003. године („Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 9/03).

⁴⁵⁴Ова Конвенција је новелирана Протоколом 1 и Протоколом 2 од 4. новембра 1993. године.

појачати вансудским средствима превентивног карактера која се заснивају на посетама.

Првим поглављем ове Конвенције установљен је Европски комитет за спречавање мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака (у даљем тексту: Комитет). Овај Комитет путем посета особама лишеним слободе испитује како се према њима поступа са циљем да, уколико је потребно, повећа заштиту тих особа од мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака⁴⁵⁵. Даље је предвиђено да ће свака држава уговорница дозволити да се, у складу са овом Конвенцијом, спроводе посете особама које су јавне власти лишиле слободе у сваком месту које је у оквиру њене надлежности.

Друго поглавље уређује питања састава Комитета, услова за избор чланова, избор чланова, њихов положај и мандат⁴⁵⁶. Комитет се састоји од онолико чланова колико има страна уговорница, а чланове овог Комитета бира Комитет министара.

Трећим поглављем је уређен поступак посете које Комитет организује. У питању су места на којима се налазе лица лишена слободе, како би Комитет након спроведене посете оценио како држава поступа према њима. Овом Конвенцијом је предвиђено да делегације Комитета имају неограничен приступ овим местима и право да се без ограничења крећу по њима. Након сваке посете, Комитет припрема и доставља извештај дотичној држави о спроведеној посети. Извештај садржи налазе Комитета и његове препоруке, коментаре и захтеве за информацијама. Комитет, такође, захтева и достављање одговора и информација поводом питања која је покренуо у свом извештају. Делегација Комитета обавља посете периодично, обично једном у сваке четири године, при чему је могуће и да се спроведу додатне, „*ad hoc*“ посете. Конвенцијом је предвиђено да Комитет мора да обавести

⁴⁵⁵Члан 1. Европске конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни и поступака.

⁴⁵⁶Чл. од 4. до 6. Европске конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни и поступака.

дотичну државу да намерава да обави посету, након чега делегација Комитета може у било ком тренутку да оде на било које место где се могу налазити лица лишена слободе. Конвенцијом је предвиђено да Комитет о својим активностима сваке године подноси извештај Комитету министара, који се прослеђује и Парламентарној скупштини ради објављивања у јавности⁴⁵⁷.

Четвртим поглављем је уређена обавеза сваке државе уговорнице да одреди официра за везу са Комитетом⁴⁵⁸, питање привилегија и имунитета чланова Комитета⁴⁵⁹ и односа ове Конвенције са националним законодавством и Европском конвенцијом⁴⁶⁰.

Пето поглавље садржи прелазне и завршне одредбе које уређују питање потписа и ратификације, ступања на снагу, територијалне примене, отказа Конвенције и депоновања ратификационих инструмената⁴⁶¹.

3.2.2. Ревидирана европска социјална повеља

Ревидирана европска социјална повеља (у даљем тексту: РЕСП) усвојена 1996. године, а ступила на снагу 1999. године⁴⁶². Овим међународним уговором извршена је ревизија Европске социјалне повеље⁴⁶³.

У Преамбули РЕСП је указано на то да су се Европском социјалном повељом из 1961. године и додатним протоколима, државе чланице Савета

⁴⁵⁷Чл. од 7. до 15. Европске конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни и поступака.

⁴⁵⁸Члан 15. Европске конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни и поступака.

⁴⁵⁹Члан 16. Европске конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни и поступака.

⁴⁶⁰Члан 17. Европске конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни и поступака.

⁴⁶¹Чл. од 18. до 23. Европске конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни и поступака.

⁴⁶²Република Србија је Законом из 2009. године потврдила Ревидирану европску социјалну повељу ("Службени гласник РС – Међународни уговори", број 42/09).

⁴⁶³Б. Лубарда, *Ревидирана европска социјална повеља - Обавезе државе и улога социјалних партнера после ратификације*, Социјално-економски савет РС, Београд, 2009, стр. 7- 12.

Европе сложиле да обезбеде свом становништву социјална права која су прецизирана у тим документима, како би побољшали животни стандард и социјално благостање. Даље је указано да је Министарска конференција о људским правима одржана у Риму 5. новембра 1990. године нагласила потребу да се, с једне стране, очува недељива природа свих људских права било да су она грађанска, политичка, економска, социјална или културна и да се, с друге стране, Европској социјалној повељи пружи свеж подстицај. У Преамбули је исказана решеност држава да осавремене и прилагоде суштински садржај Европске социјалне повеље, како би посебно узеле у обзир суштинске социјалне промене до којих је дошло од усвајања њеног текста. На крају, у Преамбули је дата предност РЕСП, која је замишљена тако да постепено заузме место Европске социјалне повеље, да унесе права гарантована Повељом и њеним досадашњим изменама, права гарантована Додатним протоколом из 1988. године, те да дода нова права.

Првим делом РЕСП су стране уговорнице прихватиле као циљ своје политике, којем теже свим одговарајућим средствима, како националним, тако и међународним, постизање услова у којима права и принципи зајемчени РЕСП могу бити делотворно остварени.

Другим делом су гарантована права и то: право на рад, право на правичне услове рада, право на безбедне и здраве радне услове, право на правичну накнаду, право на организовање, право на колективно преговарање, право деце и омладине на заштиту, право запослених жена на заштиту материнства, право на професионалну оријентацију, право на професионалну обуку, право на заштиту здравља, право на социјалну сигурност, право на социјалну и медицинску помоћ, право на бенефиције из службе социјалног старања, право особа са инвалидитетом на независност, социјалну интеграцију и учешће у животу заједнице, право породице на социјалну, правну и економску заштиту, право деце и омладине на социјалну, законску и економску заштиту, право на уносан посао на територији друге стране уговорнице, право радника миграната и њихових

породица на заштиту и помоћ, право на једнаке могућности и једнак третман у питањима запошљавања и рада без дискриминације по основу пола, право на информисање и консултовање, право учешћа у одлучивању о радним условима и радној средини и њиховом побољшавању, право старијих лица на социјалну заштиту, право на заштиту у случајевима престанка радног односа, право радника на заштиту њихових потраживања у случају несолвентности послодавца, право на достојанство на раду, право радника са породичним обавезама на једнаке могућности и једнак третман, право радничких представника на заштиту у предузећу и на додељивање адекватних погодности, право на информисање и консултације у случајевима колективног отпуштања, право радника на заштиту од сиромаштва или социјалне искључености и право на становање⁴⁶⁴.

Трећим делом су утврђене обавезе држава уговорница и дефинисан однос РЕСП са Европском социјалном повељом. Тако је предвиђено да се свака од страна уговорница обавезује на поштовање најмање шест од девет чланова из Дела II РЕСП, као и да се обавезује на поштовање још једног броја чланова или нумерисаних ставова Дела II Повеље који може сама да одабере, под условом да укупни број чланова или нумерисаних ставова на које се обавезе није мањи од 16 чланова или 63 нумерисана става⁴⁶⁵. Надаље, предвиђено је да се о томе обавештава генерални секретар Савета Европе, при чему свака страна може, у неком каснијем тренутку, изјавити у обавештењу које упути генералном секретару, да се обавезује на поштовање

⁴⁶⁴Чл. од 1. до 23. РЕСП.

⁴⁶⁵У ред ових девет основних начела, поред оних шест која су преузета из Европске социјалне повеље, додата су још три основна социјална права: право деце и омладине на заштиту, право породице на социјалну, правну и економску заштиту и право на једнакост шанси и поступања у областима запошљавања и занимања без дискриминације по основу полне припадности. У погледу ове обавезе, Србија је, поред осталог, ратификовала у целости чланове 1. (право на рад), 5. (право на организовање), 12. (право на социјалну сигурност), 13. (право на социјалну и медицинску помоћ), 16. (право породице на социјалну, правну и економску заштиту) и 20. (право на једнаке могућности и једнак третман у питањима запошљавања и рада без дискриминације по основу пола), док у погледу члана 6. који регулише право на колективно преговарање изјава о прихватању, није обухватила став 4.

било којих других чланова или нумерисаних ставова Дела II које још није прихватила. Ове накнадно преузете обавезе сматрају се саставним делом ратификације, прихватања или сагласности и производе исто дејство првог дана месеца од истека месец дана од датума обавештења. Даље је предвиђено да је свака страна обавезна да има систем инспекције рада који одговара националним условима⁴⁶⁶.

У вези са односом РЕСП са Европском социјалном повељом и Додатним протоколом из 1988. године, прописано је да ниједна страна уговорница Европске социјалне повеље или Додатног протокола не може ратификовати, приступити или прихватити РЕПС, а да се не сматра обавезаном на поштовање, у најмањој мери оних одредаба које кореспондирају са одредбама Европске социјалне повеље и, када то одговара, Додатног протокола на које се обавезала. Даље је предвиђено да прихватање обавеза на основу било које одредбе РЕПС, од датума ступања на снагу ових обавеза за дотичну страну уговорницу, производи дејство престанка примене одговарајућих одредаба Европске социјалне повеље и, када то одговара, Додатног протокола у односу на дотичну страну уговорницу, у случају када се она обавезала на поштовање једног или оба ова инструмента. Оваквим уређењем је дат примат РЕПС у односу на Европску социјалну повељу, али је приступање и ратификација РЕСП условљено минимумом оних права која је држава уговорница претходно преузела Европском социјалном повељом, а чиме се гарантује да се ниво достигнутих права неће смањивати.

Четвртим делом је предвиђено да примена правних обавеза садржаних у РЕСП подлеже истом надзору као и у случају Европске социјалне повеље, а то подразумева испитивање периодичних извештаја које достављају државе чланице, и то посебно у погледу примене у законодавству и пракси одредби РЕСП које су ратификацијом прихватиле⁴⁶⁷. Поступак

⁴⁶⁶Члан А Дела III РЕПС.

⁴⁶⁷Члан 22. Европске социјалне повеље.

испитивања извештаја одвија се уз учешће Комитета независних експерата Европског комитета за социјална права, Комитета владиних представника, Парламентарне скупштине Савета Европе, као и уз учешће Комитета министара.

Надаље, РЕСП предвиђа да се одредбе Додатног протокола уз Европску социјалну повељу, које предвиђају систем колективних жалби, за државе које су ратификовале Протокол примењују и на обавезе из РЕСП. Према овом систему, држава уговорница може да изјави да прихвата право и другој репрезентативној невладиној организацији у њеној јурисдикцији, а која се бави питањима која су уређена РЕСП, да може поднети жалбу против ње, с тим да ово право може да буде временски ограничено⁴⁶⁸. О колективној жалби одлучује Комитет независних експерата. Па тако ако Комитет независних експерата утврди да су испуњени услови за допуштеност жалбе, о томе, посредством генералног секретара, обавештава државу уговорницу и подносиоца жалбе, остављајући им рок у коме могу да доставе своја писмена обавештења и разјашњења, односно коментаре⁴⁶⁹. Комитет независних експерата одлучује на основу достављених објашњења, информација или примедби које су благовремено поднеле странке, с тим да Комитет може позвати представнике странака у спору на усмену расправу. Комитет независних експерата доноси одлуку о меритуму жалбе, односно саставља свој извештај са закључцима о томе да ли држава уговорница на задовољавајући начин примењује одредбу РЕСП на коју се односи жалба, односно да ли је повредила неку своју обавезу из РЕСП. Свој извештај Комитет експерата доставља Комитету министара, као и држави уговорници у питању и подносиоцу жалбе. Након тога, Комитет министара усваја резолуцију већином гласова, а ако извештај Комитета независних експерата садржи став о незадовољавајућој примени одредбе РЕСП, Комитет министара може усвојити двотрећинском већином препоруку, која се

⁴⁶⁸Члан 2. Протокола уз Европску социјалну повељу.

⁴⁶⁹Члан 7. Протокола уз Европску социјалну повељу.

доставља држави уговорници у питању. Држава чланица којој је достављена препорука дужна је да у свом наредном извештају обавести Комитет министара о предузетим мерама у циљу реализације препоруке Комитета министара.

Пети део јемчи начело забране дискриминације и уређује питање дерогација у време рата или јавне опасности, питање ограничења права, односа између РЕСП и унутрашњег права или међународних споразума, извршења предузетих обавеза и амандмана, док шети део садржи прелазне и завршне одредбе о потпису и ратификацији, ступању на снагу, територијалној примени, отказивању и депоновању ратификационих инструмената.

3.3. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода

Већ је поменуто да је Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода донета 4. новембра 1950. године, а да је ступила на снагу 3. септембра 1953. године.⁴⁷⁰ У односу на изворни текст и механизам заштите који су њени творци предвидели, Европска конвенција и њени механизми заштите права и слобода које јемчи, доживели су неке измене и допуне, а које ћемо изложити на наредним странама.

3.3.1. Изворна Европска конвенција и измене и допуне

У изворном облику у којем је усвојена 1950. године, Европском конвенцијом је, пре свега, установљена обавеза Високих страна уговорница да јемче свакоме у својој надлежности права и слободе гарантоване

⁴⁷⁰Република Србија је ратификовала Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода Законом о ратификацији који је ступио на снагу 3. априла 2003. године („Службени лист СЦГ“ - Међународни уговори, број 9/03).

Европском конвенцијом, гарантована је листа права и слобода и установљен механизам заштите тих права и слобода, а који је подразумевао образовање два органа, Европске комисије за људска права и Европског суда за људска права. Ова два органа су, заједно са Комитетом министара Савета Европе, били надлежни и одговорни да врше надзор над извршењем обавеза које су државе преузеле ратификујући Европску конвенцију⁴⁷¹.

Од ступања на снагу Конвенције 1953. године усвојено је 16 протокола, од којих је 14 ступило на снагу⁴⁷². Протоколима 1, 4, 6, 7, 12 и 13 проширен је каталог права и слобода које се гарантују Европском конвенцијом. Протоколом 2⁴⁷³ проширена је надлежност Европског суда који је, ступањем на снагу овог протокола, постао овлашћен да даје саветодавна мишљења, али је овај протокол ступањем на снагу Протокола 11 постао интегрални део Конвенције. Протоколом 9⁴⁷⁴ дато је право појединцима да сами упућују своје представке Европском суду за људска права, уз услов да је држава Висока страна уговорница ратификовала Протокол 9 и уз прихватање колегијума за проверу, али су ови услови, заједно са самим Протоколом 9 накнадно укинати ступањем на снагу Протокола 11 којим је и извршена

⁴⁷¹О историјском контексту усвајања Европске конвенције видети: Jacobs and White, *Historical Backgrounds and Institutions*, European Convention on Human Rights, Third Edition, Oxford University Press, 2002. стр. 1.-13.

⁴⁷²Протокол 15 је усвојен 24. јуна 2013. године, али још увек није ступио на снагу, јер је за то потребан пристанак свих држава потписница Европске конвенције. Овим Протоколом је посебно наглашен принцип супсидијарности конвенцијског механизма, као обавеза држава чланица да на националном нивоу осигурају потпуну примену Европске конвенције и признато је начело маргине слободне процене. Такође, предвиђено је да се рок за изјављивање представки скрати са шест месеци на четири месеца. Република Србија је потписала овај Протокол 13. децембра 2013. године, а ратификовала га је 29. маја 2015. године.

Протокол 16 је усвојен 2. октобра 2013. године, али још увек није ступио на снагу у односу на Републику Србију, будући да Република Србија није потписала, нити ратификовала овај Протокол, а реч је о опционом протоколу. Овим Протоколом је предвиђена могућност да највиши национални суд затражи од Европског суда саветодавно мишљење у вези са тумачењем Европске конвенције, а поводом конкретног предмета који се води пред тим највишим националним судом.

⁴⁷³Протокол 2 је усвојен 6. маја 1963. године, а ступио је на снагу 21. септембра 1970. године.

⁴⁷⁴Протокол 9 је усвојен 6. новембра 1990. године, а ступио је на снагу 1. октобра 1994. године.

највећа реформа система, којом је, поред осталог, укинута Европска комисија, Европски суд за људска права постао је стални орган, а његова надлежност, која је до тада била факултативна, постала је обавезна за све државе чланице. Протоколом 14 који је, као и Протокол 11 интегрисан у текст Европске конвенције, модификован је постојећи систем и уведена је нова судијска функција судије појединца. Како би се превазишла ситуација настала у вези са ступањем на снагу Протокола 14⁴⁷⁵, након 119. састанка министара спољних послова држава чланица Савета Европе који је одржан 30. априла 2009. године, 27. маја 2009. године усвојен је Протокол 14 *bis* уз Европску конвенцију, а који је према одредбама самог Протокола 14 *bis* ступио на снагу 1. октобра 2009. године⁴⁷⁶. Након тога, Протокол 14 је ступио на снагу 1. јуна 2010. године. Осталим протоколима извршена је измена у организацији и поступцима пред органима образованим Европском конвенцијом⁴⁷⁷.

3.3.2. Начела и аутономни појмови Европске конвенције

Европски суд за људска права је у својој пракси развио начела и аутономне појмове у вези са применом Конвенције⁴⁷⁸. Нека од њих произлазе из текста саме Конвенције, а нека су резултат тумачења

⁴⁷⁵Русија је била једина од 47 држава чланица која није била ратификовала Протокол 14 и тиме у суштини блокирала његово ступање на снагу и благовремено спровођење реформе коју је Протокол 14 предвидео.

⁴⁷⁶Према одредби члана 6. Протокола 14 *bis*, тај Протокол ступа на снагу првог дана у месецу након истека три месеца од датума када три државе уговорнице Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода изразе сагласност да буду обавезане Протоколом.

⁴⁷⁷О основним подацима о Конвенцији и протоколима видети: Ј. Омејац, *Конвенција за заштиту људских права и темељних слобода у пракси Еуропског суда за људска права*, Нови информатор, Загреб, 2013, стр. 12-31.

⁴⁷⁸О тумачењу Европске конвенције и главним начелима видети: D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, Second Edition, Oxford University Press, 2009, стр. 5-21 и Jacobs, R. White, C. Ovey, *The European Convention on Human Rights*, Fifth Edition, Oxford University Press, 2010, стр.73-81.

Конвенције од стране Европског суда⁴⁷⁹. Овде ћемо изложити само неке од њих, а који се најчешће помињу у теорији и пракси људских права.

Тако је једно од основних начела конвенцијског система начело обавезности које произлази из члана 1. Европске конвенције. Наиме, чланом 1. Европске конвенције, који претходи Делу I, утврђена је обавеза поштовања људских права, односно утврђено је да Високе стране уговорнице јемче свакоме у својој надлежности права и слободе одређене у Делу I Европске конвенције. Саме обавезе које државе имају по Конвенцији се односе на њене негативне обавезе и позитивне обавезе⁴⁸⁰. Негативна обавеза државе чланице подразумева да је држава дужна да се уздржи од поступања којим ће повредити нечије право или слободу гарантовану Конвенцијом. С друге стране, позитивна обавеза државе подразумева различите облике чињења и поступања државе, а које за циљ имају заштиту људских права⁴⁸¹. Ове обавезе су у вези са другом обавезом изричито наведеном у члану 46. Конвенције, а која се односи на обавезу извршења одлука Европског суда и о којој ће бити више речи у делу који се односи на извршење одлука Европског суда⁴⁸².

Још једно начело које произлази из самог текста Конвенције јесте начело супсидијарности. Наиме, самим обавезивањем на поштовање људских права и слобода гарантованих Конвенцијом, државе чланице су се обавезале да ће у свом националном систему осигурати сваком лицу које је у њеној надлежности да ужива права и слободе гарантоване Конвенцијом. Поред тога, на државама чланицама је да обезбеде и механизам заштите права и слобода из Европске конвенције, па је стога и један од услова који подносилац појединачне представке мора испунити тај да је пре обраћања

⁴⁷⁹ О правним доктринама и начелима за интерпретацију конвенцијских права видети: Ј. Омејац, *op.cit.*, стр. 1012-1296.

⁴⁸⁰ D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 18-21.

⁴⁸¹ О позитивним обавезама држава чланица видети: J.-F. Akandji-Kombe, *Positive obligations under the European Convention on Human Rights A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights, Human rights handbooks, No. 7*, Council of Europe, 2007 и Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 71-77.

⁴⁸² Д. Поповић, *Европско право људских права*, Службени гласник, 2012, стр. 42.

Европском суду искористио сва правна средства доступна у домаћем праву, односно да је искористио „национални правни пут за заштиту права“⁴⁸³. Дакле, механизам заштите права установљених Европском конвенцијом је супсидијаран националним системима заштите људских права. Принцип супсидијарности конвенцијског механизма, као обавеза држава чланица да на националном нивоу осигурају потпуну примену Европске конвенције изричито је наведен и посебно наглашен и у Протоколу 15 уз Европску конвенцију.

Надаље, из одредби Европске конвенције и праксе Европског суда произашла су и начела која се односе на временско важење Конвенције, њено територијално важење, надлежност *ratione personae* и надлежност према трећим лицима⁴⁸⁴, а о којима ће више бити речи у делу рада који се бави условима које појединачна представка мора испунити.

Начело поља слободне процене државе чланице је начело које је произашло из примене Европске конвенције, односно појам проистекао из праксе Европског суда⁴⁸⁵. Наиме, већ је поменуто да држава по Конвенцији има одређене обавезе, те да се примена Конвенције простире на области које се односе на људска права, док је, с друге стране, конвенцијски систем супсидијаран у односу на национални систем. У тако, у суштини, супротстављеним интересима, границу између области и обавеза које државе имају и између примене начела супсидијарности „није лако одредити и оне су повучене деловањем судске праксе“. Кроз праксу, дошло се до закључка да државе чланице имају извесна дискрециона права, а којима се државама чланицама оставља простор за слободно деловање и поступање када тумаче и примењују Конвенцију⁴⁸⁶. Овим начелом се и признаје поштовање особености националних правних поредака. У прилог чињеници да је реч о

⁴⁸³*Ibid*, стр. 45.

⁴⁸⁴*Ibid*, стр. 50-70.

⁴⁸⁵D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 11-14.

⁴⁸⁶Д. Поповић, *op.cit*, стр. 80-83.

изузетно важном начелу конвенцијског система говори и то да је он доживео своје нормирање кроз одредбе Протокола 15 уз Европску конвенцију.

Коначно, услед непостојања јасних дефиниција у погледу одређених појмова, Европски суд је развио праксу аутономних појмова, којом је дао сопствене дефиниције и значење сваком од тих појмова. Реч је о појмовима који постоје у унутрашњим правним системима држава чланица, али којима је Европски суд дао посебно, ново значење. Додатно, ови појмови нису „статични, него су напротив подложни развоју или еволуцији“⁴⁸⁷.

3.3.3. Садржина Европске конвенције и протокола уз њу – Права и слободе гарантоване Европском конвенцијом

Поменуте су измене које су протоколима учињене током година у односу на основни текст Европске конвенције, те да су измене предвиђене Протоколима 11 и 14 интегрисане у основни текст Европске конвенције и чине њен саставни део. Стога, када данас говоримо о Европској конвенцији онда мислимо на основни текст у који су интегрисане све измене, као и на Протоколе 1, 4, 6, 7, 12 и 13 уз Европску конвенцију, а којима се годинама повећавала листа права и слобода које Европска конвенција јемчи⁴⁸⁸.

У наставку овог дела, биће изложена основна права и слободе који су гарантовани Европском конвенцијом и протоколима уз њу, као и остале одредбе из ових уговора, а који се тичу одступања од права и слобода у случају ванредних околности, потписа и ратификације, територијале примене, ступања на снагу.

Права и слободе гарантовани Европском конвенцијом и протоколима уз њу су формално разврстани у 29 члана Европске конвенције и протокола уз

⁴⁸⁷*Ibid*, стр. 84-85.

⁴⁸⁸Гренутни статус потписа и ратификација Европске конвенције и њених протокола, као и потпуна листа декларација и резерви држава чланица су доступни на www.conventions.coe.int.

њу⁴⁸⁹. Већина ових одредби формулише права на апстрактан начин, а њихову праву садржину и значење даје Европски суд њиховим тумачењем.

Сама Европска конвенција састоји се од Преамбуле и 58 чланова подељених у три дела.

У Преамбули изворне Конвенције, као и у раније поменутих конвенцијама Уједињених нација, наглашен је значај Универзалне декларације о људским правима чији је циљ да обезбеди опште и делотворно признање и поштовање права прокламованих у њој. Надаље, у Преамбули је указано да је циљ Савета Европе постизање већег јединства између његових чланица, те да је очување и развијање основних људских права и слобода један од начина којим се тај циљ може постићи. На крају, у Преамбули је изражена јасна намера и решеност држава чланица, као европских земаља које су сличних погледа и имају заједничко наслеђе политичких традиција, идеала, слободе и владавине права, да предузму прве кораке за заједничко остваривање права наведених у Универзалној декларацији.

Део I уређује права и слободе, односно листу права и слобода која се гарантује Европском конвенцијом. Овај део садржи 17 чланова.

Листа права која су гарантована Европском конвенцијом почиње са јемством права на живот. Тако је чланом 2. став 1. Конвенције предвиђено да је право на живот сваког лица заштићено законом и нико не сме бити намерно лишен живота, осим приликом извршења пресуде суда којом је осуђен за злочин за који је ова казна предвиђена законом. У ставу 2. истог члана је прописано да се лишење живота не сматра противним овом члану ако проистекне из употребе силе која је апсолутно нужна из разлога изричито побројаних у Конвенцији. Тако се лишење живота не сматра противним ако је наступило због одбрана неког лица од незаконитог насиља, да би се извршило законито хапшење или спречило бекство лица законито лишеног слободе, као приликом законитих мера које се предузимају у циљу

⁴⁸⁹J. Омејац, *op.cit*, стр. 838.

сузбијања нереда или побуне. Додатно, Конвенција у члану 15. забрањује одступање од гаранција датих у члану 2.

У питању је свакако најзначајније право зајемчено Конвенцијом, јер је заштитни објекат управо сам живот⁴⁹⁰. Овим чланом се суштински штити свако лице од незаконитог, односно арбитрарног лишења живота, при чему се у Конвенцији наводе разлози у којима евентуално одузимање живота може бити оправдано. Ово право у себи подразумева и негативну и позитивну обавезу државе. Тако држава, најпре, мора да се суздржи од незаконитог одузимања живота било ког лица које се налази у њеној надлежности. Такође, свака држава чланица има и позитивну обавезу да предузме, пре свега законодавне, али и друге врсте мера, којима ће осигурати заштиту живота⁴⁹¹.

Тумачењем одредби члана 2. Европске конвенције, утврђен је материјално правни и процесно правни аспект овог права. Тако материјално правни аспект права на живот, у суштини подразумева да је забрањено незаконито лишење живота, док процесно правни аспект подразумева обавезу државе да делотворно и ефикасно истражи случајеве насилног лишења живота, и то како од стране државног органа, тако и од стране лица лишеног слободе и сваког трећег лица⁴⁹².

Одредбом члана 3. Европске конвенције забрањено је мучење и предвиђено је да нико не сме бити подвргнут мучењу, или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Као и у случају права на живот, према члану 15. став 2. Конвенције, овај члан не трпи дерогацију права и ограничења у случају ванредних околности.

⁴⁹⁰D. Korff, *A guide to the implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights, Human rights handbooks, No. 8*, Council of Europe, 2006.

⁴⁹¹Више о праву на живот видети: А. Мовбрау, *op.cit.*, стр. 112-140, Ј. Омејац, *op.cit.*, стр. 893, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 158-160.

⁴⁹²О материјално правном и процесно правном аспектима права на живот видети: D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 37-67, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit.*, стр. 172-176. Ј. Омејац, *op.cit.*, стр. 893-911, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 160-174.

Реч је о праву којим је забрањен сваки облик злостављања, треба поменути да је у пракси Европског суда дефинисан сваки од појавних облика злостављања и начелно одређена граница између мучења, нечовечног поступања и кажњавања, као и понижавајућег поступања и кажњавања⁴⁹³.

И ово право, поред негативне обавезе државе чланице да се уздржи од сваког облика злостављања, такође подразумева и позитивну обавезу државе да предузме, пре свега законодавне, али и друге врсте мера, којима ће спречити сваки облик злостављања према лицима који се налазе у њеној надлежности. Поред овог, постоји и посебна позитивна обавеза државе да делотворно и ефикасно истражи све случајеве наведеног злостављања учињеног према лицима која се налазе у њеној надлежности.

Као и у случају права на живот, јемство забране сваког облика злостављања подразумева постојање материјално правног и процесно правног аспекта тог јемства. Тако материјално правни аспект подразумева заштиту права сваког лица на психички и физички интегритет, а процесно правни аспект је у корелацији са позитивном обавезом државе да спроведе делотворну и ефикасну истрагу, па подразумева гаранцију да ће се, у случају да се злостављање и деси, таква истрага и споровести⁴⁹⁴.

Чланом 4. Европске конвенције забрањено је ропство и принудни рад. Тако је ставом 1. овог члана прописано да се нико не сме држати у ропству или ропском положају, док је ставом 2. истог члана прописано да се ни од кога не може захтевати да обавља принудни или обавезни рад. Одредбом става 3. истог члана Европске конвенције је предвиђено да за сврхе овог члана израз “принудни или обавезни рад” не обухвата: а) рад уобичајен у склопу лишења слободе одређеног у складу са одредбама члана 5. ове Конвенције или током условног отпуста; б) службу војне природе или, у

⁴⁹³A. Reidy, *The prohibition of torture Human rights handbooks, No. 6 A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights, Human rights handbooks, No. 6*, Council of Europe, 2002.

⁴⁹⁴Више о забрани злостављања видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 69-111, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit*, стр. 176-194, A. Mowbray, *op.cit*, стр. 145-229, J. Омејац, *op.cit*, стр. 911-930, Д. Поповић, *op.cit*, стр. 175-206.

земљама у којима се признаје приговор савести, службу која се захтева уместо одслужења војне обавезе; ц) рад који се изискује у случају какве кризе или несреће која прети опстанку или добробити заједнице; д) рад или службу који чине саставни део уобичајених грађанских дужности.

Чланом 3. Конвенције нису дефинисани ропство и принудни рад, али је Европски су у пракси усвојио класичну дефиницију ропства, садржану у Конвенцији о забрани ропства. Тако је ропство дефинисано као стање или погодба једног лица над којим се врше атрибути права својине или неких права из права својине. Битно је поменути да, према члану 15. став 2. Конвенције, забрана ропства не трпи ограничења у случају ванредних околности.

Када је реч о забрани принудног или обавезног рада, у питању је потврда начела слободе рада од стране твораца Конвенције. Принудни рад је негација слободе рада. Он представља сваки облик рада или услуга, привременог или у одређеним ситуацијама, који се налаже одређеном лицу, против или независно од његове воље, под претњом изрицања санкција, а који је различит од ропског рада.

Изузеци предвиђени одредбом члана 4. став 3. Конвенције објашњавају различите појавне облике грађанске дужности и рада у случају законитог лишења слободе, па се тако принудним радом не сматра рад уобичајен у склопу законитог лишења слободе или током условног отпуста, рад у служби војне природе или, у земљама у којима се признаје приговор савести, рад који се очекује у случају ванредних околности које прете опстанку или добробити заједнице, као и сваки облик рада или службе у оквиру уобичајених грађанских дужности⁴⁹⁵.

Чланом 5. Европске конвенције зајамчено је право на слободу и безбедност, као и низ других посебних права које има лице лишено

⁴⁹⁵Више о забрани ропства и принудног рада видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 113-118, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit.*, стр. 195-208, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 219-240, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 207-214.

слободе⁴⁹⁶. Тако је, најпре, ставом 1. предвиђено да свако има право на слободу и безбедност личности, те да нико не може бити лишен слободе, осим у следећим случајевима и у складу са законом прописаним поступком: а) у случају законитог лишења слободе на основу пресуде надлежног суда; б) у случају законитог хапшења или лишења слободе због неизвршења законите судске одлуке или ради обезбеђења испуњења неке обавезе прописане законом; ц) у случају законитог хапшења или лишења слободе ради привођења лица пред надлежну судску власт због оправдане сумње да је извршило кривично дело, или када се то оправдано сматра потребним како би се предупредило извршење кривичног дела или бекство по његовом извршењу; д) у случају лишења слободе малолетног лица на основу законите одлуке у сврху васпитног надзора или законитог лишења слободе ради његовог привођења надлежној власти; е) у случају законитог лишења слободе да би се спречило ширење заразних болести, као и законитог лишења слободе душевно поремећених лица, алкохоличара или уживалаца дрога или скитница; ф) у случају законитог хапшења или лишења слободе лица да би се спречио његов неовлашћени улазак у земљу, или лица против кога се предузимају мере у циљу изгона или екстрадиције.

Дакле, овом одредбом је гарантовано право на слободу и безбедност личности и одређени су услови под којима може доћи до законитог лишења слободе. Најпре, лишење слободе ће бити законито, под условом да је лишење слободе спроведено у законом прописаном поступку, а да је потребно и неопходно из побројаних разлога. Овим ставом се, у погледу законитости разлога, као и поступка у коме се неко лице лишава слободе,

⁴⁹⁶M. Macovei, *The right to liberty and security of the person A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights, Human rights handbooks, No. 5*, Council of Europe, 2002.

тражи да домаћи закон има одређен квалитет, односно да буде предвиљив и јасан⁴⁹⁷.

Одредбом става 2. члана 5. Европске конвенције је даље гарантовано да свако ко је ухапшен мора бити обавештен без одлагања и на језику који разуме о разлозима за његово хапшење и о свакој оптужби против њега.

Реч је о једном од посебних права које лице лишено слободе има, а које у себи садржи више права. Тако ова одредба намеће држави обавезу да неодложно обавести лице лишено слободе о оптужби, као и разлозима за лишење слободе, и то на језику који разуме. Када је реч о одређењу конструкције „без одлагања“, Европски суд је њу оценио у зависности од околности сваког конкретног случаја, али је свакако у питању време од неколико часова од тренутка лишења слободе. Треба поменути и да до повреде овог права неће доћи ако су испуњени сви кумулативно одређени услови које држава мора да испуни у случају законитог лишења слободе неког лица⁴⁹⁸.

Одредбом члана 5. став 3. Европске конвенције је прописано да свако ко је ухапшен или лишен слободе ради привођења пред надлежну судску власт због оправдане сумње да је извршило кривично дело, или када се то оправдано сматра потребним како би се предупредило извршење кривичног дела или бекство по његовом извршењу, мора без одлагања бити изведен пред судију или друго службено лице законом одређено да обавља судске функције. Надаље, исто лице мора имати право да му се суди у разумном року или да буде пуштено на слободу до суђења, при чему пуштање на слободу може бити условљено јемствима да ће се лице појавити на суђењу.

У питању је одредба којом се, такође, гарантује више посебних права, а која се односе на започињање поступка судске контроле, законитости

⁴⁹⁷Више о овом праву видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 121-164, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit*, стр. 209-215, A. Mowbray, *op.cit*, стр. 240-296, Д. Поповић, *op.cit*, стр. 215-232.

⁴⁹⁸Више о овом праву видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 164-168, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit*, стр. 214-215, A. Mowbray, *op.cit*, стр. 296-298, Д. Поповић, *op.cit*, стр. 232-233.

лишења слободе и евентуалног преиспитивања алтернативног начина којим би се могло обезбедити присуство тог лица на суђењу. И овде до повреде овог права неће доћи ако су испуњени сви кумулативно одређени услови које држава мора да испуни у погледу права лица да, без одлагања, буде изведено пред судију⁴⁹⁹.

Надаље, ставом 4. истог члана Европске конвенције је предвиђено да свако ко је лишен слободе има право да покрене поступак у коме ће суд хитно испитати законитост лишења слободе и наложити пуштање на слободу ако је лишење слободе незаконито.

Дакле, овом одредбом се лицу лишеном слободе гарантује право на судску контролу и испитивање законитости лишења слободе, и то како постојања разлога за лишење слободе, тако и самог поступка. За разлику од претходно изложеног права који подразумева обавезу државе да без одлагања започне и спроведе поступак судске контроле законитости лишења слободе, овде се судска контрола спороводи по захтеву самог лица. Дакле, суштински, овом одредбом се гарантује присуп суду који ће хитно испитати законитост лишења слободе. Такође, потребно је да је суд снабдевен овлашћењем да то лице, у случају постојања незаконитости, одмах пусти на слободу. У случају да се судском контролом законитости лишења слободе утврди да је лице незаконито лишено слободе, како због непостојања или престанка постојања разлога, тако и због незаконитости самог поступка, суд је дужан да то лице пусти на слободу⁵⁰⁰.

Коначно, одредбом става 5. члана 5. Конвенције гарантовано је да свако ко је био ухапшен или лишен слободе у супротности с одредбама овог члана има утуживо право на накнаду.

⁴⁹⁹Више о овом праву видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 168-182, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit*, стр. 217-224, A. Mowbray, *op.cit*, стр. 298-312, Д. Поповић, *op.cit*, стр. 233-236.

⁵⁰⁰Више о овом праву видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 182-197, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit*, стр. 236-240, A. Mowbray, *op.cit*, стр. 312-339, Д. Поповић, *op.cit*, стр. 236-238.

Битно је најпре поменути да ова одредба не говори о накнади штете, те подносилац представке не мора доказивати постојање штете, већ суд утврђује висину новчане накнаде која се досуђује оштећеном због незаконитог лишења слободе. У вези са овим правом, битно је да домаће право познаје могућност да лице које је самовољно лишено слободе може добити новчану накнаду због таквог, незаконитог рада државних орага, те да висина досуђене накнаде не буде непропорционална циљу који се оваквом компензацијом постиже према оштећеном⁵⁰¹.

Члан 6. Европске конвенције гарантује право на правично суђење. У питању је једно сложено право којим се, пре свега, гарантује низ посебних, углавном процесних права⁵⁰².

Тако је у ставу 1. овог члана предвиђено да свако, током одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама, или о кривичној оптужби против њега, има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона. Пресуда се мора изрећи јавно, али се штампа и јавност могу искључити с целог или с дела суђења у интересу морала, јавног реда или националне безбедности у демократском друштву, када то захтевају интереси малолетника или заштита приватног живота странака, или у мери која је, по мишљењу суда, неопходно потребна у посебним околностима када би јавност могла да нашкоди интересима правде.

Дакле, овом одредбом гарантује се низ посебних права које свако лице има у судском поступку. С тим у вези, Европски суд је заузео низ ставова о пољу примене члана 6. Конвенције и садржини аутономног појма „грађанска права и обавезе“, као и појма „кривичне оптужбе“⁵⁰³.

⁵⁰¹Више о овом праву видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 197-198, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit.*, стр. 240, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 339-340, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 238.

⁵⁰²D. Vitkauskas, G. Dikov, *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights*, Council of Europe human rights handbooks, Council of Europe Strasbourg, 2012.

⁵⁰³О пољу примене члана 6. Конвенције видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 201-235, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit.*, стр. 242-254, A.

Када је реч о правима која се гарантују чланом 6. став 1. Конвенције, већина ових права је изричито наведена у самој Конвенцији, као што су право на правичност, право на јавну расправу, право на суђење у разумном року, право на независан и непристрасан суд, право на законито установљен суд. Друга права, пак, настала су тумачењем Конвенције од стране Европског суда, као што су право на присуп суду, право на образложену судску одлуку, право на једнакост странака у поступку, право на правну сигурност и право на правно средство⁵⁰⁴.

Надаље, истом одредбом је гарантовано и право на јавно изрицање пресуде, док је у погледу присуства штампе и јавности током суђења предвиђена могућност њиховог искључења или ограничења са целог или са дела суђења. У овом ставу су наведени и разлози за искључење или ограничење јавности и штампе, при чему је потребно да је испуњен услов да је такво поступање суда било неопходно и потребно у посебним околностима, јер би јавност могла да нашкоди интересима правде.

Претпоставка невиности гарантована је одредбом члана 6. став 2. Европске конвенције. Овом одредбом је предвиђено да свако ко је оптужен за кривично дело мора се сматрати невиним све док се не докаже његова кривица на основу закона.

Свакако да је реч о једној од најзначајнијих гаранција окривљеног у кривичном поступку, али се овај став примењује и на оне грађанске предмете које, према аутономном појму, Европски суд сматра „кривичним“, као што су предмети у случајевима дисциплинских поступака у оквиру једне професије.

Mowbray, *op.cit.*, стр. 341-380, Н. Мол, К. Харби, *Право на правично суђење - Водич за примену члана 6. Европске конвенције о људским правима*, Савет Европе, Београд, 2007, стр. 17-40, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 239-245.

⁵⁰⁴О правима из члана 6. став 1. Конвенције видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 235-299, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit.*, стр. 254-266, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 380-445, Н. Мол, К. Харби, *op.cit.*, стр. 58-93, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 249-260.

Ово право, пре свега, подразумева да је, по правилима о терету доказивања, током суђења на оптужби да докаже постојање кривице. Такође, ово право подразумева да су, поред суда, и остали државни органи обавезни да поштују начело претпоставке невиности, и то како током трајања суђења, тако и након доношења ослобађајуће пресуде, односно пресуде којом се оптужба одбија⁵⁰⁵.

Последњим ставом члана 6. Конвенције зајемчено је више посебних права које има лице које је оптужено за кривично дело. Тако је овом одредбом прописано да свако ко је оптужен за кривично дело има следећа минимална права: да без одлагања, подробно и на језику који разуме, буде обавештен о природи и разлозима оптужбе против њега; да има довољно времена и могућности за припремање одбране; да се брани лично или путем браниоца кога сам изабере или, ако нема довољно средстава да плати за правну помоћ, бесплатно добије браниоца по службеној дужности када интереси правде то захтевају; да испитује сведоке против себе или да постигне да се они испитају и да се обезбеди присуство и саслушање сведока у његову корист под истим условима који важе за оне који сведоче против њега и да добије бесплатну помоћ преводиоца ако не разуме или не говори језик који се употребљава на суду.

Дакле, реч је о више посебних права које окривљени има током поступка, и то обавештавање оптуженог о разлозима оптужбе, право на могућност припреме одбране и право на одбрану, право на испитивање сведока и право на преводиоца⁵⁰⁶.

Чланом 7. Европске конвенције јемчи се право на кажњавање само на основу закона. Ставом 1. овог члана је прописано да се нико не може

⁵⁰⁵О начелу претпоставке невиности видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 299-306, Jacobs, R. White, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 445-453, Н. Мол, К. Харби, *op.cit.*, стр. 106-108, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 260-262.

⁵⁰⁶О посебним правима окривљеног из члана 6. став 3. Европске конвенције видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 306-329, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 454-467, Н. Мол, К. Харби, *op.cit.*, стр. 109-131, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 262-267.

сматрати кривим за кривично дело извршено чињењем или нечињењем које, у време када је извршено, није представљало кривично дело по унутрашњем или међународном праву, нити се може изрећи строжа казна од оне која се могла изрећи у време када је кривично дело извршено. У ставу 2. истог члана је предвиђен изузетак од овог правила и прописано да овај члан не утиче на суђење и кажњавање неког лица за чињење или нечињење које се у време извршења сматрало кривичним делом према општим правним начелима која признају цивилизовани народи.

Реч је о праву којим је прокламовано традиционално начело кривичног права *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* и којим се штити више права које окривљени има, а који се односе на осуду и кажњавање. Тако је овим чланом забрањена осуда лица без постојања одредби закона по којома је то дело квалификовано као кривично дело, као и строже кажњавање окривљеног, односно ретроактива осуда и кажњавање. Другим речима, гарантује се *ex post facto* осуда и *ex post facto* кажњавање.

У пракси Европског суда, посебно је инсистирано на томе да домаћи закон, на основу којег је одређено лице осуђено, има одређени квалитет. Тако тај закон мора садржати предвидљиве одредбе, односно одредбе на основу којих ће појединцу бити сасвим јасно која поступања представљају кривично дело. Такође, овај захтев предвидљивости се очекује и од судске праксе настале на основу тог закона. Додатно, закон мора бити доступан.

У погледу јасне одређености квалификације одређеног поступања као кривичног дела, Конвенција инсистира у потпуности на томе, па је за осуду потребно да је то дело, и у време када је извршено, представљало кривично дело по унутрашњем или међународном праву.

Истим чланом је предвиђен један изузетак од овог правила и предвиђено да овај члан не утиче на суђење и кажњавање неког лица за

чињење или нечињење које се у време извршења сматрало кривичним делом према општим правним начелима која признају цивилизовани народи⁵⁰⁷.

Право на поштовање приватног и породичног живота, дома и преписке гарантовано је чланом 8. Европске конвенције. Тако је у ставу 1. овог члана предвиђено да свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке. Дакле, овим чланом су гарантована четири посебна права, а која се, у начелу односе на сферу приватности. Треба поменути да је свако од ових права, као аутономни појам, доживело своје дефинисање од стране Европског суда. Углавном је овим правима дато широко значење и поље примене⁵⁰⁸.

У ставу 2. истог члана су предвиђени услови и разлози за евентуално ограничење овог права. Тако се јавне власти неће мешати у вршење овог права, сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

Поред услова и разлога за дозвољено ограничење права, ова одредба имплицира негативну обавезу држава чланица да се уздрже од сваког мешања и задирања у вршење овог права. Такође, ово право подразумева позитивну обавезу држава чланица да обезбеди мирно уживање гарантованих права на поштовање приватног живота, породичног живота, дома и преписке.

Дакле, реч је о ограниченим правима, при чему да би дошло до допуштеног ограничења ових права, Конвенција, кроз прописане услове и

⁵⁰⁷О члану 7. Европске конвенције видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 331-240, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 469-483, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 268-276.

⁵⁰⁸U. Kilkelly, *The right to respect for private and family life A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No. 1, Council of Europe, 2001 и И. Роагна, *Заштита права на поштовање приватног и породичног живота, у складу са Европском Конвенцијом о људским правима*, Савет Европе, Генерални директорат за људска права и владавину права, Старзбур, 2012.

разлоге, одређује границу ограничења, односно границу могуће и дозвољене интервенције државе.

Да би ограничење права било допуштено, потребно је да је ограничење прописано законом и да је спроведено у складу са тим законом, односно да је засновано на закону. Даље, потребно је да постоји један од наведених легитимних циљева за ограничење права, односно да је ограничење права у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других. Коначно, потребно је да је ограничење заиста било и неопходно у демократском друштву ради заштите легитимног циља, те да је задирање и мешање у право било оправдано и пропорционално циљу који се желео постићи⁵⁰⁹.

Слобода мисли, савести и вероисповести гарантована је чланом 9. Европске конвенције. Тако је ставом 1. овог члана прописано да свако има право на слободу мисли, савести и вероисповестим, те да ово право укључује слободу промене вере или уверења и слободу сваког да, било сам или заједно с другима, јавно или приватно, испољава веру или уверење молитвом, подучавањем, обичајима и обредом. Дакле, у питању је гаранција сваког облика постојања и испољавања уверења, као и права на промену или на непостојање истог⁵¹⁰.

У ставу 2. истог члана Европске конвенције предвиђено је да слобода исповедања вере или убеђења сме бити подвргнута само законом прописаним ограничењима неопходним у демократском друштву у интересу

⁵⁰⁹О члану 8. Европске конвенције видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 341-424, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit.*, стр. 334-401, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 485-593, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 293-309.

⁵¹⁰J. Murdoch, *Protecting the right to freedom of thought, conscience and religion under the European Convention on Human Rights*, Council of Europe human rights handbooks, Council of Europe, 2012 и J. Murdoch, *Freedom of thought, conscience and religion - A guide to the implementation of Article 9 of the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No. 9, Council of Europe, 2007

јавне безбедности, ради заштите јавног реда, здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

Као и у случају претходних права, и ова права и слободе поразумевају негативну обавезу држава чланица, односно да се уздрже од мешања у њихово уживање и вршење. Такође, судска пракса је развила позитивне обавезе држава чланица у вези са чланом 9. Конвенције, а које подразумевају предузимање мера којима ће се свим лицима у њеној надлежности омогућити мирно уживање ових права и слобода.

Но, као и у случају права из члана 8. Конвенције, и ова права и слободе је могуће ограничити. Да би дошло до дозвољеног ограничења ових права и слобода, потребно је да је ограничење спроведено у складу са законом. Надаље, потребно је да се ограничење врши ради заштите неког од легитимних циљева, и то ради интереса јавне безбедности, ради заштите јавног реда, здравља или морала, или ради заштите права и слобода других. И коначно, потребно је да је испуњен услов неопходности у демократском друштву и пропорционалности, односно да је ограничење заиста било и потребно ради заштите легитимног циља, те да је задирање и мешање у право било оправдано и пропорционално циљу који се желео постићи⁵¹¹.

Слобода изражавања гарантована је чланом 10. Европске конвенције. Најпре је у ставу 1. прописано да свако има право на слободу изражавања, те да ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе, при чему овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа.

Овим чланом гарантују се различити облици слободе изражавања. Тако овај члан подразумева гаранцију и заштиту слободе поседовања мишљења, слободе саопштавања информација и идеја и слободе да се

⁵¹¹О члану 9. Европске конвенције видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 425-441, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit.*, стр. 402-424, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 595-621, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 311-323.

примају информације и идеје. Члан 10. Европске конвенције штити и негативну слободу, односно слободу да се не изражава. Такође, овај члан се примењује и на слободу штампе, као и на слободу радио и телевизијског емитовања. Треба поменути да се чланом 10. Конвенције штити не само садржај информација и идеја, већ и форма у којој су информације и идеје изражене, као и да овај члан обухвата различите видове изражавања⁵¹².

И овај члан Конвенције намеће државама чланицама негативну обавезу да се уздрже од мешања у уживање права. Такође, и према члану 10. Европске конвенције постоје позитивне обавезе држава чланица, а које подразумевају предузимање мера којима ће се свим лицима у њеној надлежности омогућити мирно уживање слободе изражавања.

Пошто коришћење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, у ставу 2. истог члана 10. Европске конвенције је прописано да се слобода изражавања може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.

Дакле, и овде је реч о ограниченој слободи, при чему Конвенција говори о формалностима, условима, ограничењима или казнама. Као и код претходно описаних права и слобода, и овде су услови за допуштено ограничење истоветни. Најпре је потребно да су те формалности, услови, ограничења или казне прописаним законом, при чему закон мора има одређени квалитет, односно да буде доступан, јасан и предвидљив. Надаље, ове формалности, услови, ограничења или казне морају служити неком од легитимних циљева наведених у ставу 2. Имајући у виду значај ове слободе

⁵¹²М. Масовеј, *Слобода изражавања - Водич за примену члана 10 Европске Конвенције о људским правима*, Приручник из области људских права, бр. 2, Савет Европе, 2008.

у демократском друштву и могућност њене злоупотребе, листа легитимних циљева се мало разликује од оних предвиђених члановима 8. и 9. Конвенције. Тако се слобода изражавања ограничава ако је то у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства. И на крају, потребно је да је испуњен и услов пропорционалности употребљених мера ограничења и циља који се желео постићи, односно да је ограничење било неопходно у демократском друштву⁵¹³.

Слобода окупљања и удруживања зајемчена је чланом 11. Европске конвенције. Тако је ставом 1. прописано да свако има право на слободу мирног окупљања и слободу удруживања с другима, укључујући право да оснива синдикат и приступи му ради заштите својих интереса. Сам појам мирног окупљања је широк и Европски суд је поводом овог аутономног појма развио богату праксу. Свакако најважнија питања у вези са уживањем ове слободе односе се на пријаву одобрења скупа и понашање учесника скупа.

Када је реч о слободи окупљања, у питању је политичка слобода којом појединци или групе изражавају своје ставове и мишљења, најчешће политичке природе. Када је реч је о слободи удруживања, она се признаје облицима који су формалније организованији од скупа, при чему је неопходно да је у питању добровољно организовање, да би се уживала заштити по члану 11. Конвенције. Најчешће су то политичке странке и синдикати.

Надаље, и овај члан подразумева негативну обавезу држава чланица, односно да се уздрже од самовољног мешања у њихово вршење. То, пре

⁵¹³О члану 10. Европске конвенције видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 444-513, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit*, стр. 425-450, A. Mowbray, *op.cit*, стр. 623-721, Д. Поповић, *op.cit*, стр. 324-349.

свега, поразумева да није допуштено самовољно забрањивање и распуштање удруживања, нити је допуштено самовољно забрањивање и распуштање окупљања.

Као и у случају горе поменутих релативних слобода, у ставу 2. је најпре констатовано да се за вршење ових права не смеју постављати никаква ограничења. Међутим, и овде је допуштено ограничење, под условом да је органичење прописано законом и неопходно у демократском друштву, ради заштите легитимних циљева, и то интереса националне безбедности или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других. Додатно, ставом 2. је предвиђено да држава чланица има већи степен слободе када је реч о њој самој, односно када је у питању законито ограничавање вршења ових права припадницима оружаних снага, полиције или државне управе⁵¹⁴.

Чланом 12. Европске конвенције је гарантовано право на склапање брака. Тако је овим чланом прописано да мушкарци и жене одговарајућег узраста имају право да ступају у брак и заснивају породицу у складу с унутрашњим законима који уређују вршење овог права. Дакле, сама Европска конвенција препознаје традиционални концепт брака, између мушкарца и жене. Међутим, у оквиру права на поштовање приватног и породичног живота из члана 8. Европске конвенције, Европски суд за људска права је признао низ права истополним заједницама живота⁵¹⁵. Овим чланом је, такође, гарантовано право на заснивање породице и то у складу с унутрашњим законима који уређују вршење овог права.

Право на делотворни правни лек је гарантовано чланом 13. Европске конвенције. Тако овај члан прописује да свако коме су повређена права и

⁵¹⁴О члану 11. Европске конвенције видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 516-548, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit*, стр. 451-476, A. Mowbray, *op.cit*, стр. 723-778, Д. Поповић, *op.cit*, стр. 357-372.

⁵¹⁵О члану 11. Европске конвенције видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 549-556, A. Mowbray, *op.cit*, стр. 779-787, Д. Поповић, *op.cit*, стр. 290-292.

слободе предвиђени у овој Конвенцији има право на делотворан правни лек пред домаћим властима, без обзира на то да ли су повреду извршила лица која су поступала у службеном својству.

Ово право је у корелацији са основном обавезом држава чланица из члана 1. Европске конвенције да свим лицима у њеној надлежности обезбеди поштовање, али и заштиту права и слобода гарантованих Конвенцијом. Такође, овај члан је и у вези са начелом супсидијарности и обавезом држава да заштиту повређених права пруже на националном нивоу, и то тако што ће осигурати постојање делотворног правног лека.

Према пракси Европског суда, да би овај члан био примењив у једном предмету, потребно је да постоји његова веза са неким другим правом из Европске конвенције, као и да је захтев који је подносилац представке поставио пред домаћим судом основан, односно да је заслужио мериторно расправљање и одлучивање пред домаћим судом.

Европска конвенција не садржи дефиницију делотворног правног лека. Дакле, у питању је још један аутономни појам чије значење је одредио Европски суд. Тако да би било делотворно, поред доступности, правно средство мора бити у стању да домаћим судовима омогући да, бар прећутно, испитају тврдњу о повреди датог права из Конвенције, те да буде у стању да директно исправи повреду права, при чему мора понудити реалне изгледе за успех⁵¹⁶.

Дискриминација је забрањена чланом 14. Европске конвенције. Тако је овим чланом предвиђено да се уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, повезаност с неком националном

⁵¹⁶О члану 13. Европске конвенције видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 517-575, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 779-806, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 277-280.

мањином, имовина, рођење или други статус. Додатно, Протоколом 12 зајемчена је општа забрана дискриминације, а о чему ће бити речи касније.

Европска конвенција не дефинише дискриминацију, али је, према пракси Европског суда, дискриминација свако разликовање по било ком основу у погледу уживања права и слобода, а које нема своје објективно и разумно оправдање. Конвенција у члану 14. наводи неке од недопуштених основа дискриминације, при чему је и сваки други необјективан и неразуман основ разликовања недопуштен. Дакле, да би говорили о неком од облика дискриминације, потребно је да постоји по било ком основу различито поступање, односно третман лица који се налази у готово истоветној ситуацији, а да тај различит третман нема своје објективно и разумно оправдање.

Везано за примену члана 14. Европске конвенције, Конвенција упућује на то да уживање права и слобода из Конвенције мора бити без дискриминације, а што даље значи да повреда овог члана Европске конвенције мора бити у вези са повредом неког другог права и слободе гарантоване Конвенцијом⁵¹⁷.

Члан 15. Европске конвенције уређује питање одступања у ванредним околностима. Тако је ставом 1. овог члана предвиђено да свака Висока страна уговорница у доба рата или друге јавне опасности која прети опстанку нације, може да предузме мере које одступају од њених обавеза по овој Конвенцији, и то у најнужнијој мери коју изискује таква ситуација, с тим да те мере не буду у нескладу с њеним другим обавезама према међународном праву.

Међутим, претходна одредба не допушта одступања од члана 2. којим је гарантовано право на живот, осим у погледу смрти проузроковане законитим ратним поступцима, нити члана 3. којим је забрањено

⁵¹⁷О забрани дискриминације видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 578-615, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit*, стр. 546-568, A. Mowbray, *op.cit*, стр. 807-833, Д. Поповић, *op.cit*, стр. 381-393.

злостављање, као ни члана 4. став 1. Конвенције којим је забрањено ропство и принудни рад, и коначно члана 7. којим је гарантовано право на кажњавање само на основу закона.

Према одредби члана 15. став 3. Европске конвенције, свака Висока страна уговорница која користи своје право да одступи од одредби Конвенције обавештава генералног секретара Савета Европе о мерама које предузима и разлозима за њих. Такође, Висока страна уговорница обавештава генералног секретара Савета Европе када такве мере престану да делују и када одредбе Конвенције поново почну да се примењују у потпуности.

Дакле, реч је о члану Конвенције који уређује питање услова за дозвољену дерогацију права и слобода из Европске конвенције, па је тако први услов да је држава чланица обавестила генералног секретара Савета Европе о одступању, односно о мерама које предузима и разлозима за њих. Следећи услов који мора постојати за дозвољено одступање од права и слобода из Конвенције, јесте да постоји рат или друга јавна опасност која прети опстанку нације. Дакле, потребно је да је реч о опасности са озбиљном тежином. Надаље, мере које држава предузима и којима ограничава права и слободе из Конвенције морају бити најнужније, при чему сама одступања не смеју бити у супротности са другим обавезама које држава чланица има по међународном праву.

И поред ових услова за дозвољено одступање, творци Конвенције су препознали да нека права представљају апсолутно заштићене категорије, па тако ограничење права није дозвољено у погледу смрти проузроковане законитим ратним поступцима, нити у погледу забране злостављања, као ни забране ропства и принудног рада, и коначно у погледу права на кажњавање само на основу закона⁵¹⁸.

⁵¹⁸О члану 15. Европске конвенције видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 617-645, A. Mowbray, *op.cit*, стр. 835-858, Д. Поповић, *op.cit*, стр. 32-36

Члан 16. Европске конвенције уређује питање ограничења политичке активности странаца. Наиме, овим чланом Европске конвенције је предвиђено да се ниједна одредба чланова 10, 11. и 14. Европске конвенције, а којима се јемчи слобода изражавања, слобода окупљања и забрањује дискриминација, не сме тумачити тако да спречава Високе стране уговорнице да ограничавају политичку делатност странаца.

Надаље, чланом 17. Европске конвенције је уређено питање забрана злоупотребе права. Тако је овом одредбом предвиђено да се ништа у овој Конвенцији не може тумачити тако да подразумева право било које државе, групе или лица да се упусте у неку делатност или изврше неки чин усмерен на поништавање било ког од наведених права и слобода или на њихово ограничавање у већој мери од оне која је предвиђена Конвенцијом.

Коначно, чланом 18. Европске конвенције је регулисано питање границе коришћења ограничења права и прописано да се ограничења наведених права и слобода која су дозвољена Европском конвенцијом не смеју примењивати ни у које друге сврхе осим оних због којих су прописана⁵¹⁹.

Део II Европске конвенције носи назив Европски суд за људска права и о овом делу ће више речи бити касније.

Део III Европске конвенције садржи остале одредбе. Тако члан 52. Европске конвенције уређује питање обавезе давања обавештења генералном секретару и прописује да ће по пријему захтева од генералног секретара Савета Европе, свака Висока страна уговорница пружити објашњење о начину на који њено унутрашње право обезбеђује делотворну примену свих одредаба ове Конвенције. Реч је о једној врсти подношења извештаја, при чему је главни акценат овог извештавања, односно обавештавања, да се детаљно опише начин на који национално право обезбеђује делотворну

⁵¹⁹О члановима 16, 17. и 18. Европске конвенције видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 647-654, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 859-865.

примену Европске конвенције, а што подразумева како законодавне, тако и административне, судске и све остале мере.

Одредбом члана 53. Европске конвенције су обезбеђена постојећа људска права и прописано да се ниједна одредба ове Конвенције неће тумачити тако да ограничава, односно угрожава људска права и основне слободе који би били признати по законима сваке Високе стране уговорнице или по сваком другом споразуму чија је она страна уговорница.

Члан 54. Европске конвенције уређује питање овлашћења Комитета министара. Према овом члану, ништа у овој Конвенцији не задире у овлашћења која су дата Комитету министара Статутом Савета Европе.

Чланом 55. Европске конвенције искључени су други начини за решавање спора. Тако овај члан предвиђа да су се Високе стране уговорнице сагласиле да се неће користити, изузев ако постоји посебан споразум, постојећим међусобним уговорима, конвенцијама или декларацијама како би неки спор који произилази из тумачења или примене ове Конвенције путем представке поднеле да се решава неким другим начином, а не онима који су предвиђени овом Конвенцијом.

Питање територијале примене Европске конвенције уређено је чланом 56. Тако је ставом 1. овог члана предвиђено да приликом ратификације, или у свако доба после тога, свака држава може изјавити, путем нотификације упућене генералном секретару Савета Европе, да ће се, у складу са одредбама става 4. овог члана, ова Конвенција примењивати на све или на неку од територија за чије је међународне односе одговорна. Ставом 2. истог члана је прописано да ће се Конвенција примењивати на територију или територије означене у нотификацији почев од тридесетог дана по пријему ове нотификације од стране генералног секретара Савета Европе, док је ставом 3. прописано да ће се при примени одредаба ове Конвенције на таквим територијама водити рачуна о локалним потребама. Коначно, ставом 4. истог члана је предвиђено да свака држава која је дала изјаву у сагласности са ставом 1. овог члана може у свако доба после тога да

изјави да прихвата надлежност Европског суда у погледу примања представки од појединаца, невладиних организација или група, према одредбама члана 34. Конвенције, а у односу на неку или више територија на које се изјава односи.

Одредбе члана 57. Европске конвенције уређују питање резерви. Тако је овим чланом предвиђено да приликом потписивања ове Конвенције, или приликом депоновања инструмента ратификације, свака држава може ставити резерву на сваку појединачну одредбу Конвенције у обиму у коме неки закон који је тада на снази на њеној територији није у сагласности са том одредбом, при чему је изричито прописано да резерве општег карактера нису дозвољене на основу овог члана. Свака резерва стављена на основу овог члана садржи кратку изјаву о закону о коме је реч.

Питање отказивања Европске конвенције је уређено чланом 58. Према овом члану, Висока страна уговорница може да откаже ову Конвенцију тек по истеку пет година од дана када је постала страна уговорница и то путем отказа са шестомесечним отказним роком, који се доставља генералном секретару Савета Европе, који о томе обавештава друге Високе стране уговорнице. У случају да држава откаже Европску конвенцију, отказ не може имати за последицу да се Висока страна уговорница у питању ослободи својих обавеза према Конвенцији у погледу сваке радње учињене до дана када је отказ почео да дејствује, а која би могла да представља кршење тих обавеза. Како је услов да Висока страна уговорница Европске конвенције буде чланица Савета Европе, овим чланом је предвиђено да у случају престанка чланства у Савета Европе, та држава престаје да буде и уговорница Европске конвенције. Коначно, Европска конвенција се може отказати у односу на сваку територију за коју је сагласно одредбама члана 56. изјављено да се примењује.

Последњи члан Европске конвенције се бави питањем потписа и ратификација. Како је услов за приступање Европској конвенцији чланство у Савету Европе, тако је овим чланом предвиђено да је Конвенција отворена за

потпис чланицама Савета Европе, при чему је наглашено да се Европска конвенција мора ратификовати. Дакле, ратификација је начин на који држава чланица постаје обавезана Европском конвенцијом. Ратификациони инструменти се депонују код генералног секретара Савета Европе. Поред држава чланица Савета Европе, приступ Европској конвенцији има и Европска унија. Истим чланом је предвиђено да Европска конвенција ступа на снагу по депоновању десет ратификационих инструмената, а да у погледу сваког потписника који је буде ратификовао после тога, ступа на снагу на дан када овај депонује свој инструмент ратификације. Обавеза је да генерални секретар Савета Европе обавештава све чланице Савета Европе о ступању на снагу Конвенције, о именима Високих страна уговорница које су је ратификовале и о свим накнадно депонованим ратификационим инструментима.

Додатни или Протокол 1 уз Европску конвенцију о људским правима и основним слободама усвојен је 20. марта 1952. године у Паризу, а ступио је на снагу 18. маја 1954. године⁵²⁰. Овим Протоколом допуњена је листа права гарантованих Европском конвенцијом, међу којима је и право које представља једну од најзначајнијих тековина конвенцијског система – право на мирно уживање имовине.

Додатни Протокол се састоји од преамбуле и шест чланова којима су гарантована три права, док су преосталим члановима уређена питања територијалне примене, односа Протокола са Европском конвенцијом и потписа и ратификације.

У Преамбули је указано да су владе потписнице, као чланице Савета Европе, решене да предузму кораке ради обезбеђења заједничког спровођења извесних права и слобода поред оних већ садржаних у Делу I Европске конвенције.

⁵²⁰На дан 1. децембра 2015. године, 45 држава чланица Савета Европе, међу којима је и Србија, ратификовале су Протокол 1 уз Европску конвенцију. Подаци доступни на http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/009/signatures?p_auth=kJ6fsGf.

Тако је чланом 1. Протокола 1 заштићена имовина и прописано да свако физичко и правно лице има право на неометано уживање своје имовине.

Сама Конвенција не дефинише појам имовине, већ је овај аутономни појам дефинисан од стране Европског суда и разликује се од националних квалификација овог појма. Тако се под имовином сматра не само својина, већ и бројна друга имовинска права. Овим чланом Конвенције се штити постојећа имовина, као и легитимно очекивање имовине, док, с друге стране, овим чланом Конвенције није гарантовано право на стицање имовине⁵²¹.

Истим чланом је предвиђено да нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права, чиме су дефинисани услови под којима имовина може бити ограничена или одузета. Другим речима, право на имовину је право сваког физичког и правног лица на заштиту од аката којима се самовољно укидају или ометају права коришћења и располагања имовине. Одузимање подразумева експропријацију, конфискацију и национализацију, а ограничење подразумева ометање власника у вршењу неког од атрибута права имовине, а које може имати и облик уређивања начина на који ће се имовина користити.

Дакле, ни ово право није апсолутно, будући да имовина може бити и ограничена и одузета. До дозвољеног ограничења или одузимања права имовине може доћи под условом да је ограничење или одузимање спроведено под условима прописаним законом и општим начелима међународног права, те да је до њега дошло зато што служи једном једином легитимном циљу – јавном интересу. Додатно, потребно је да је испуњен и

⁵²¹A. Grgić, Z. Mataga, M. Longar, A. Vilfan, *The right to property under the European Convention on Human Rights A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights and its protocols*, Human rights handbooks, No. 10, Council of Europe, 2007 и M. Carss-Frisk, *The right to property A guide to the implementation of Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No. 4, Council of Europe, 2001

услов пропорционалности, односно да постоји правична равнотежа јавног и приватног интереса.

Коначно, чланом 1. Протокола 1 је прописано да напред наведене одредбе ни на који начин не утичу на право државе да примењује законе које сматра потребним да би регулисала коришћење имовине у складу с општим интересима или да би обезбедила наплату пореза или других дажбина или казни. Другим речима, држави чланици се оставља слобода да регулише коришћење имовине у складу са општим интересима или како би обезбедила наплату пореза или других дажбина или казни⁵²².

Право на образовање гарантовано је чланом 2. Протокола 1. Овим чланом је предвиђено да нико не може бити лишен права на образовање. Према члану 2. Протокола 1, у вршењу свих својих функција у области образовања и наставе, држава поштује право родитеља да обезбеде образовање и наставу који су у складу с њиховим верским и филозофским уверењима. Дакле, реч је о, пре свега, позитивној обавези државе да обезбеди систем образовања и наставу према како верским, тако и филозофским уверењима родитеља⁵²³.

Право на слободне изборе гарантовано је чланом 3. Протокола 1 уз Европску конвенцију. Тако је овим чланом предвиђено да се Високе стране уговорнице обавезују да у примереним временским размацима одржавају слободне изборе са тајним гласањем, под условима који обезбеђују слободно изражавање мишљења народа при избору законодавних тела.

У питању је једно од политичких права, тековина савремене демократије. Оно подразумева, пре свега право на редовне, слободне и тајне изборе, при чему се државама чланицама оставља слобода да саме изаберу тип изборног система, докле год се тим системом обезбеђује слободно

⁵²²О праву на имовину видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 655-696, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit.*, стр. 477-505, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 895-955, J. Омејац, *op.cit.*, стр. 952-1009, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 396-417.

⁵²³О праву на образовање видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 697-709, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit.*, стр. 506-518, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 958-972, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 350-355.

изражавање мишљења народа при избору законодавних тела. Ово право подразумева и право на активно и пасивно бирачко право⁵²⁴.

Члан 4. овог Протокола уређује питање територијалне примене. Ова одредба је истоветна одредби Европске конвенције. Чланом 5. Додатног Протокола је уређен однос Протокола са Европском конвенцијом и предвиђено је да се одредбе члана 1, 2, 3 и 4 овог Протокола, у погледу Високих страна уговорница, сматрају додатним члановима Европске конвенције, те да се све одредбе Конвенције примењују у складу с тим. Коначно, чланом 6. Протокола 1 уређено је питање потписа и ратификације, на начин на који је то учињено и у Конвенцији.

Протоколом 4 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода обезбеђена су извесна права и слободе која нису укључена у Европску конвенцију и први Протокол. Овај Проткол усвојен је 16. септембра 1963. године у Стразбуру, а ступио је на снагу 2. маја 1968. године⁵²⁵. Састоји се од Преамбуле и седам чланова којима је гарантовано четири права, док су осталим члановима уређена питања територијалне примене, однос са Европском конвенцијом, те питања потписа и ратификације.

У Преамбули овог Протокола, као и Протокола 1, указано је на решеност влада потписница, као чланица Савета Европе, да предузму кораке ради обезбеђења заједничког спровођења извесних права и слобода поред оних већ садржаних у Делу I Европске конвенције, те члановима 1. до 3. Протокола 1 уз Конвенцију.

Одредбом члана 1. Протокола 4 је забрањен дужнички затвор и прописано је да се нико не може лишити слободе само зато што није у стању да испуни уговорну обавезу.

⁵²⁴О праву на слободне изборе видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 711-733, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit.*, стр. 519-532, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 973-988, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 372-380.

⁵²⁵Протокол 4 уз Европску конвенцију су ратификовале 43 државе чланице Савета Европе, међу којима је и Србија. Према подацима са http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/046/signatures?p_auth=kJ6fsGf.

Слобода кретања је гарантована чланом 2. овог Протокола. Тако је овим чланом прописано да свако ко се законито налази на територији једне државе има, на тој територији, право на слободу кретања и слободу избора боравишта. Такође, свако је слободан да напусти било коју земљу, укључујући и сопствену.

Истим чланом уређено је и питање ограничења ових права и прописано да се никаква ограничења не могу оставити у односу на вршење ових права, сем оних која су у складу са законом и која су неопходна у демократском друштву у интересу државне или јавне безбедности, ради очувања јавног поретка, за спречавање криминала, за заштиту здравља или морала или ради заштите права и слобода других.

Дакле, као и код раније наведених права и слобода која трпе дозвољено ограничење, и код слободе кретања су услови за дозвољено ограничење исти. Тако је потребно да је ограничење слободе кретања у складу са законом, те да је потребно ради заштити неког од легитимног циља наведеног у овом члану, ради заштите интереса државне или јавне безбедности, ради очувања јавног поретка, за спречавање криминала, ради заштите здравља или морала или ради заштите права и слобода других. Коначно, потребно је да постоји сразмерност употребљених мера ограничења са циљем који се желео постићи. Додатно, последњим ставом овог члана је предвиђено да се права зајемчена овим чланом могу, такође, у извесним областима, подвргнути ограничењима која су уведена у складу са законом и оправдана јавним интересом у демократском друштву⁵²⁶.

Одредбама члана 3. Протокола 4 уз Европску конвенцију забрањено је протеривања сопствених држављана и предвиђено да нико не може бити протеран, било појединачном било колективном мером, са територије државе чији је држављанин, нити може бити лишен права да уђе на

⁵²⁶О слободи кретања видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 736-743, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit*, стр. 533-545, A. Mowbray, *op.cit*, стр. 989-995.

територију државе чији је држављанин, док је чланом 4. овог Протокола забрањено групно, односно колективно протеривања странаца⁵²⁷.

Чланом 5. Протокола 4 уређено је питање територијалне примене. Ова одредба је садржински истоветна истим одредбама које садржи Европска конвенција и Проткол 1 уз Европску конвенцију. Члан 6. овог Протокола уређује однос Протокола 4 са Европском конвенцијом. И ова одредба је садржински истоветна истој одредби коју садржи Проткол 1 уз Европску конвенцију. Последњи члан Протокола 4 уз Европску конвенцију се бави питањем потписа и ратификације, као и ступања на снагу. Као и у случају Конвенције и Протокола 1, овај Протокол је отворен за потпис чланицама Савета Европе које су потписнице Конвенције, при чему се ратификује истовремено или после ратификације Конвенције, а ступа на снагу после депоновања пет ратификационих инструмената. У погледу сваке потписнице која га буде ратификовала након тога, овај Протокол ступа на снагу на дан када она депонује свој ратификациони инструмент. Ратификациони инструменти се депонују код генералног секретара Савета Европе, који има обавезу да обавести све чланице о томе које су чланице извршиле ратификацију.

Протоколом 6 уз Европску конвенцију, који је усвојен у Стразбуру 28. априла 1983. године, а који је ступио на снагу 1. марта 1985. године, укинута је смртна казна⁵²⁸. Државе чланице Савета Европе препознале су општу тежњу ка укидању смртне казне, будући да је у неколико држава чланица Савета Европе смртна казна укинута, а што је констатовано и у Преамбули овог Протокола. Протокол 6 уз Европску конвенцију садржи девет чланова.

⁵²⁷О члановима 3. и 4. Протокола 4 видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 743-745, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 995-998.

⁵²⁸Протокол 6 уз Европску конвенцију је ратификовало 46 држава чланица Савета Европе, међу којима је и Србија. Према подацима доступним на http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/114/signatures?p_auth=kpJ6fsGf.

Чланом 1. укинута је смртна казна и гарантовано да се нико не сме осудити на смртну казну или погубити, док је питање смртне казне за време рата регулисано чланом 2. Протокола. Тако је овом одредбом прописано да држава може у свом законодавству да предвиди смртну казну за дела извршена у доба рата или непосредне ратне опасности, при чему ће се таква казна применити само у случајевима предвиђеним законом и у складу с његовим одредбама. У случају да се држава чланица одлучи за постојање смртне казне за време рата, она је у обавези да обавештава генералног секретара Савета Европе о одговарајућим одредбама тог закона⁵²⁹.

Чланом 3. Протокола 6 регулисано је питање забране одступања и прописано да се од одредби овог Протокола не може одступити на основу члана 15. Европске конвенције, док је чланом 5. овог Протокола изричито забрањено стављање резерви на одредбе овог Протокола на основу члана 57. Европске конвенције. Одредбе члана 5. Протокола 6 уређују питање територијалне примене и то на исти начин на који је то учињено у Конвенцији и претходно усвојеним протоколима. Одредбом члана 6. овог Протокола регулисано је питање односа Протокола са Европском конвенцијом и прописано да се у погледу Високих страна уговорница одредбе члана 1. до 5. овог Протокола сматрају додатним члановима Конвенције и да се све одредбе Конвенције примењују у складу с тим.

У вези са потписом, ратификацијом и ступањем на снагу, чланови 7. и 8. Протокола 6 садрже готово идентичне одредбе као и претходно описани протоколи. Коначно, одредбом члана 9. Протокола 6 је на истоветан начин као и Конвенцијом и претходно усвојеним протоколима уређено питање улоге депозитара.

⁵²⁹D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 745-747.

Протокол 7 уз Европску конвенцију усвојен је у Стразбуру 22. новембра 1984. године, а ступио је на снагу 1. новембра 1988. године⁵³⁰. Овај Протокол садржи преамбулу и десет чланова.

Чланом 1. овог Протокола гарантована је заштита у поступку протеривања странаца. Тако је овим чланом предвиђено да се странац који законито борави на територији једне државе не може из ње протерати, осим на основу одлуке донете у складу са законом. Он, такође има следећа права: да изнесе разлоге којима оспорава протеривање, да се његов случај преиспита и да у ту сврху буде заступљен пред надлежном власти или лицем или лицима која та власт одреди.

Ставом 2. истог члана Протокола 7 је даље предвиђено ограничење овог права и прописано да се странац може протерати и пре него што искористи своја горенаведена права, ако је протеривање неопходно у интересу јавног реда или се заснива на разлозима државне безбедности⁵³¹.

Чланом 2. Протокола 7 уз Европску конвенције зајемчено је право на жалбу у кривичним стварима. Тако према овом члану, свако ко је одлуком суда осуђен за кривично дело има право да његову осуду или казну преиспита виши суд. Остваривање овог права, укључујући и основе за његово коришћење, уређује се законом. Међутим, и ово право може бити ограничено, а о чему говори став 2. истог члана Протокола. Тако право на жалбу у кривичним стварима може трпети изузетке када је реч о делима мањег значаја под условом да су прописана законом, у случајевима када је лицу у питању у првом степену судио највиши суд или је исто било осуђено након изјављене жалбе против ослобађајуће пресуде⁵³².

⁵³⁰Протокол 7 уз Европску конвенцију су ратификовале 44 државе чланице Савета Европе, међу којима је и Србија. Према подацима доступним на http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/117/signatures?p_auth=kJ6fsGf.

⁵³¹О заштити у поступку протеривања странаца видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 747-748, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 999-1000.

⁵³²О праву на жалбу у кривичним стварима видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 748-749, A. Mowbray, *op.cit.*, стр. 1000-1003.

Питање накнаде за погрешну осуду уређено је чланом 3. Протокола 7 уз Европску конвенцију. Тако ако је неко лице било правоснажном пресудом осуђено због кривичног дела и ако је касније његова пресуда била укинута или је био помилован због тога што нека нова или новооткривена чињеница неоспорно указује да се радило о судској грешци, лице које је претрпело казну као последицу такве осуде добиће накнаду у складу са законом или праксом дотичне државе. Такво лице неће имати право на накнаду за погрешну осуду ако се докаже да је оно у потпуности или делимично одговорно за то што непозната чињеница није благовремено откривена.

Чланом 4. Протокола 7 гарантовано је начело *ne bis in idem*. Тако је ставом 1. овог члана прописано да се никоме не сме поново судити нити се може поново казнити у кривичном поступку у надлежности исте државе за дело због кога је већ био правоснажно ослобођен или осуђен у складу са законом и кривичним поступком те државе⁵³³. Међутим, према ставу 2. истог члана Протокола одредбе претходног става не спречавају поновно отварање поступка у складу са законом и кривичним поступком дате државе, ако постоје докази о новим или новооткривеним чињеницама, или ако је у ранијем поступку дошло до битне повреде која је могла да утиче на његов исход. Истим чланом је изричито прописано да се овај члан не може ставити ван снаге на основу члана 15. Европске конвенције.

Једнакост супружника гарантована је чланом 5. Протокола 7 уз Европску конвенцију. Овим чланом је предвиђено да су у вези с браком, у току брака и у случају његовог раскида, супружници равноправни у погледу међусобних грађанскоправних права и обавеза и у свом односу према деци. Додатно, а у складу са начелом најбољег интереса детета, истим чланом је

⁵³³О члану 4. Протокола 7 видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 751-754, A. Mowbray, *op.cit*, стр. 1004-1010.

прописано да се овим чланом државе чланице не спречавају да предузимају неопходне мере у интересу деце⁵³⁴.

Питање територијалне примене Протокола 7 је уређено чланом 6. и то на истоветан начин као и у раније усвојеним протоколима, док је чланом 7. прописано да се у погледу Високих страна уговорница одредбе члана 1. до 6. овог Протокола сматрају додатним члановима Конвенције, те да се све одредбе Конвенције примењују у складу с тим.

Питање потписа и ратификације регулисано је чланом 8. Протокола. Тако је овај Протокол, као и остали протоколи, отворен за потпис чланицама Савета Европе које су потписнице Европске конвенције. И овај Протокол се ратификује, прихвата или одобрава, при чему држава чланица Савета Европе не може да ратификује, прихвати или одобри овај Протокол ако није истовремено или претходно ратификовала Конвенцију. И инструменти ратификације, прихватања или одобрења овог Протокола депонују се код генералног секретара Савета Европе. Одредбама члана 9. овог Протокола уређено је питање његовог ступања на снагу, а чланом 10. обавезе генералног секретара да обавештава државе чланице Савета Европе о сваком потпису, депоновању сваког инструмента ратификације, прихватања или одобрења, сваком датуму ступања на снагу овог Протокола и свакој другој радњи, обавештењу или саопштењу у вези с овим Протоколом.

Протокол 12 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода усвојен је у Риму, 4. новембар 2000. године, а ступио је на снагу 1. априла 2005. године⁵³⁵. Акцент овог Протокола је на општој забрани дискриминације, а што је наглашено и у Преамбули овог Протокола. Наиме, државе потписнице су приликом доношења овог Протокола имале посебно у виду основно начело да су сви људи једнаки пред законом и имају

⁵³⁴О члану 5. Протокола 7 видети: D.J.Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр. 754-755.

⁵³⁵Протокол 12 уз Европску конвенцију је ратификовало 19 држава Савета Европе, међу којима је и Србија. Према подацима доступни на http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/177/signatures?p_auth=kpJ6fsGf.

право на једнаку заштиту закона, те су исказале своју решеност да предузму даље кораке ради унапређивања једнакости свих људи колективном применом опште забране дискриминације. У Преамбули је посебно указано на то да начело недискриминације не спречава потписнице да предузимају мере ради унапређивања пуне и делотворне једнакости под условом да постоји објективно и разумно оправдање за такве мере. Поред Преамбуле, овај Протокол садржи шест чланова.

Чланом 1. Протокола 12 је зајемчена општа забрана дискриминације. Овим чланом је предвиђено да се уживање сваког права које закон предвиђа мора обезбедити без дискриминације по било ком основу, као што је пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, повезаност с неком националном мањином, имовина, рођење или други статус. Додатно, даље је прописано да јавне власти не смеју ни према коме вршити дискриминацију по основима као што су они поменути у овом члану.

Осталим члановима овог Протокола уређена су остала питања и то територијалне примене, односа Протокола са Европском конвенцијом, потписа и ратификације, ступања на снагу и функције депозитара, и то на суштински истоветан начин као и у осталим протоколима.

Протокол 13 уз Европску конвенцију уређује питање укидања смртне казне у свим околностима. Овај Протокол усвојен је у Виљнусу, 3. маја 2002. године, а ступио је на снагу 1. јула 2003. године⁵³⁶. Протокол 13 се састоји од Преамбуле и седам чланова.

У Преамбули, државе чланице Савета Европе, потписнице овог Протокола, посебно су указале на то да је право свакога на живот основна вредност у демократском друштву и да је укидање смртне казне од суштинске важности за заштиту овог права, као и за потпуно признавање

⁵³⁶Протокол 13 уз Европску конвенцију су ратификовале 44 државе чланице Савета Европе, међу којима је и Србија. Према подацима доступним на http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/187/signatures?p_auth=kpJ6fsGf.

урођеног достојанства свих људских бића. Даље је наглашена жеља да се учврсти заштита права на живот и указано да Протокол 6 уз Конвенцију, који се односи на укидање смртне казне, не искључује смртну казну за дела почињена у време ратног стања или стања непосредне ратне опасности, те да постоји решеност држава чланица да предузму одлучујући корак у циљу укидања смртне казне у свим околностима.

Тако је одредбом члана 1. овог Протокола зајемчено да се смртна казна укида, те да се нико не сме осудити на смртну казну или погубити. Одредбом члана 2. Протокола 13 је посебно наглашено да се ниједна одредба овог Протокола не може ставити ван снаге на основу члана 15. Конвенције, док је чланом 3. изричито забрањено стављање резерви на одредбе овог Протокола, а на основу члана 57. Конвенције.

Осталим члановима Протокола 13 уређена су питања територијалне примене, односа са Европском конвенцијом, потписа и ратификације, ступања на снагу, те питање функције депозитара, на начин на који је то учињено у претходно усвојеним протоколима.

3. 4. Европски суд за људска права

Већ је поменуто да је Европском конвенцијом установљен и механизам заштите зајемчених права и слобода. Најпре је овај механизам подразумевао оснивање два органа, Европске комисије за људска права (у даљем тексту: Комисија за људска права и Европска комисија) и Европског суда за људска права (у даљем тексту: Европски суд), којима је била поверена функција да кроз заштиту права и слобода гарантованих Конвенцијом, врше надзор над извршењем обавеза које су државе преузеле ратификујући Европску конвенцију.

Протоколом 11 уз Европску конвенцију, који је интегрисан у основни текст Европске конвенције, извршена је највећа реформа конвенцијског

система, будући да је тада основан стални Европски суд за људска права. Тако је чланом 19. Европске конвенције предвиђено да се, као стални орган, оснива Европски суд за људска права, а у циљу обезбеђења поштовање обавеза из Конвенције и протокола уз њу које су прихватиле Високе стране уговорнице. Но, пре него што изложимо организацију, надлежности и поступак пред Европским судом, најпре ћемо указати на неке најзначајније промене кроз које је прошао Европски суд, посебно кроз две реформе извршене Протоколима 11 и 14.

3.4.1. Историјат и реформе система

Творци Европске конвенције су Комисију за људска права и Европски суд замислили и образовали као тела која повремено заседају. Поред ова два повремена тела, још тада је постојао Комитет министара, као стални орган Савета Европе, који је имао извесну квази судску функцију.

Тако је након расправа које су претходиле усвајању Европске конвенције, као резултат произашло да су творци Конвенције предвидели две врсте спорова: међудржавне спорове у којима су странке у поступку могле бити државе потписнице Европске конвенције и спорове настале по појединачним представкама у којима се у улози тужиоца појављује појединац, а у улози тужене држава потписница Европске конвенције⁵³⁷.

Надлежност Европске комисије за међудржавне спорове била је обавезна. Наиме, било која држава уговорница могла је поднети Европској комисији представку против било које друге државе уговорнице, због наводног кршења права или слобода гарантованих Европском конвенцијом.

С друге стране, подносиоци појединачних представки – појединци, групе појединаца или невладине организације, могли су, такође, поднети Европској комисији представку против неке од држава уговорница, због наводног кршења

⁵³⁷J. Омејац, *op.cit*, стр. 90-97.

права или слобода гарантованих Европском конвенцијом. Међутим, ово право на подношење појединачне представке било је условљено. Наиме, признавање права на подношење појединачних представки било је предвиђено као могућност и као факултативна надлежност органа установљених Европском конвенцијом и могла се примењивати само против оних држава које су претходно, као обавезну, прихватиле и ову надлежност Европске комисије за људска права.

У случају постојања изјаве о прихватању надлежности за поступање по појединачним представкама, Комисија за људска права је деловала као врста филтер механизма. Најпре је Комисија испитивала прихватљивост представке, па је у случају да појединачна представка испуњава све прописане услове, утврђивала чињенице и давала мишљење о суштини ствари у конкретном предмету, односно утврђивала да ли је дошло до кршења права или слобода зајемчених Европском конвенцијом. Током поступка пред Комисијом за људска права била је отворена могућност да стране у спору постигну пријатељско поравнање. Уколико није дошло до поравнања, Комисија би припремила извештај о чињеницама предмета и давала мишљење о томе да ли је држава прекршила обавезе из Конвенције или не, који би онда доставила Комитету министара и држави у поступку.

Уколико је држава против које је поднета појединачна представка прихватила обавезну надлежност Европског суда за људска права, Комисија је имала период од три месеца од достављања извештаја Комитету министара да случај достави и Европском суду, ради доношења правоснажне и обавезујуће судске одлуке. Такође, Европском суду се могла обратити и држава уговорница чији је држављанин поднео представку, држава уговорница која је покренула поступак пред Комисијом или држава уговорница против које је поднета представка, док појединци нису имали право да сами износе своје предмете пред Европски суд.

У случају да предмет није у року од три месеца од достављања извештаја Комисије за људска права изнет пред Европски суд, Комитет министара би

двотрећинском већином одлучивао да ли је било кршења одредаба Европске конвенције и, зависно од случаја, доносио одлуку о „правичном задовољењу жртви“. Поред ове „квази судске“ функције, Комитет министара је био надлежан да се стара и надгледа извршење судских пресуда.

Дакле, у изворном облику, Комисија за људска права је имала функцију тријажног и истражног органа, а Европски суд и Комитет министара су у зависности од тога да ли је држава прихватила обавезну надлежност за поступке по појединачним представкама или не, вршили једну врсту судске функције⁵³⁸.

Почев од 1980. године, па све до данас, број представки које су поднете Европској комисији и Европском суду је значајно растао. Главни разлог за такав раст појединачних представки огледа се првенствено у специфичности система заштите права и слобода који је установљен Европском конвенцијом и коју су пружали Комисија и Европски суд, а у које су грађани имали поверење. Други разлог за нагли пораст броја представки лежао је и у чињеници да је након пада Берлинског зида дошло до придруживања нових држава⁵³⁹, чиме је и број лица које је систем штитио значајно повећан. Број поднесака који се годишње регистровао код Европске комисије повећао се са 404 у 1981. години на 4750 у 1997. години, а у Европском суду са 7, колико их је било 1981. године, на 119 у 1997. години⁵⁴⁰.

Све већи број предмета и појединачних представки довео је до оптерећености у раду Комисије и Европског суда и претио је да угрози ефикасност и делотворност система успостављеног Европском конвенцијом,

⁵³⁸Више о изворном конвенцијском систему видети: Н. Плавшић, Протокол 14 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Београд, 2009, магистарски рад.

⁵³⁹Од оснивања Савета Европе 1949. године до 1998. године, када је ступио на снагу Протокол 11, Конвенцији су приступиле следеће државе: Грчка, Турска, Исланд, Немачка, Аустрија, Кипар, Швајцарска, Малта, Португалија, Шпанија, Лихтенштајн, Сан Марино, Финска, Мађарска, Пољска, Бугарска, Естонија, Литванија, Словенија, Чешка Република, Словачка, Румунија, Андора, Летонија, Албанија, Молдавија, Македонија, Украјна, Русија и Хрватска.

⁵⁴⁰Видети: Explanatory Report to the Protocol No 11. to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established thereby.

нарочито у смислу трајања поступка пред телима образованим Европском конвенцијом. Ово је довело до нове расправе о неопходности реформе и прилагођавања механизма заштите обезбеђеног Конвенцијом, а што је за крајњи резултат имало усвајање Протокола 11 уз Европску конвенцију.

Већ је поменуто да је Протоколом 11 извршена прва реформа система. Њиме је радикално измењен и реформисан дотадашњи механизам заштите установљен Конвенцијом, у коме је Европска комисија имала функцију тријажног органа и заједно са Европским судом повремено заседала, а Комитет министара имао извесну „квази“судску функцију. Протоколом 11 уз Европску конвенцију поједностављена је структура система, и то реформисањем правила поступка, првенствено смањењем прописа, али и увођењем класичног судског карактера система. Овим Протоколом уведено је неколико суштинских организационих и структуралних новина⁵⁴¹.

Као прво, ванредни, повремени Европски суд и Комисија за људска права замењени су једним, јединственим, сталним, „новим“ Европским судом за људска права, чиме је систем постао искључиво судски. Истовремено је формално укинута Комисија за људска права, па се од ступања на снагу овог Протокола све представке, појединачне и државне, непосредно подносе Европском суду.

Протоколом 11 уз Европску конвенцију брисана је опциона, факултативна клаузула о праву на појединачну представку, чиме је укинута и факултативна надлежност Европског суда. Другим речима, по ступању на снагу Протокола 11, по први пут је установљено право на појединачну представку и уведена обавезна надлежност Европског суда за све државе уговорнице у поступцима по појединачним представкама. Тиме је, по први пут, појединац постао странка у поступку пред једним међународним судом, чиме му је обезбеђена непосредна међународна судска заштита гарантованих права и слобода.

⁵⁴¹J. Омејац, *op.cit*, стр. 99-105.

Да би се обезбедило поштовање обавеза из Европске конвенције и протокола уз њу које су прихватиле Високе стране уговорнице, одредбом члана 19. Европске конвенције који је у Конвенцију унет Протоколом 11, као што је речено, установљен је Европски суд за људска права. Овај нови Европски суд, за разлику од Европске комисије и старог Европског суда, замишљен је као стални орган који се састоји од оноликог броја судија колико је Високих страна уговорница⁵⁴². Протоколом 11 су утврђени услови за избор⁵⁴³ и поступак избора судија Европског суда⁵⁴⁴, њихов положај и статус, трајање мандата⁵⁴⁵ и престанак судијске функције⁵⁴⁶, а о чему ће бити више речи касније.

Према Протоколу 11, сада стални Европски суд је и даље надлежан да расправља и одлучује о две врсте спорова, о међудржавним споровима⁵⁴⁷ и о споровима насталим по појединачним представкама⁵⁴⁸. За обе врсте спорова, према Протоколу 11, надлежност Европског суда је обавезна за све државе Високе стране уговорнице.

Према реформи предвиђеној Протоколом 11, Европски суд је разматрао предмете из своје надлежности у следећим судијским формацијама: одборима од троје судија, већима од седам судија и Великом већу од 17 судија. Поред тога, Протоколом 11 су предвиђене још две врсте састава Европског суда која првенствено имају унутрашњу административну функцију. Реч је о Општој седници Европског суда и већима, а који су касније преименовани у одељења како би се разликовали од већа од седам судија.

Према Протоколу 11 уз Европску конвенцију, свака представка се прво износила пред одбор од троје судија који су испитивали прихватљивост представке, односно оцењивали да ли су испуњени услови прописани чланом 35. Европске конвенције. Одбор је могао једногласно да прогласи представку

⁵⁴²Видети ранији члан 20. Европске конвенције.

⁵⁴³Видети ранији члан 21. Европске конвенције.

⁵⁴⁴Видети ранији члан 22. Европске конвенције.

⁵⁴⁵Видети ранији члан 23. Европске конвенције.

⁵⁴⁶Видети ранији члан 24. Европске конвенције.

⁵⁴⁷Видети члан 33. Европске конвенције.

⁵⁴⁸Видети члан 34. Европске конвенције.

неприхватљивом или је скине са листе предмета, уколико се таква одлука могла донети без даљег испитивања⁵⁴⁹. У питању су појединачне представке које очигледно не испуњавају услове прихватљивости. Уколико одбор не донесе одлуку о неприхватљивости појединачне представке, о оваквом предмету је расправљало и одлучивало веће од седам судија. У том случају, веће је доносило јединствену одлуку о прихватљивости и пресуду о суштини појединачних представки⁵⁵⁰. Треба рећи да је надлежност да расправља и одлучује о прихватљивости и суштини међудржавних представки према Протоколу 11 била поверена већу од седам судија⁵⁵¹.

Протоколом 11 уведена је могућност да се, у изузетним случајевима, обезбеди двостепеност у одлучивању. Наиме, у року од три месеца од дана доношења пресуде већа, свака страна може да захтева да се предмет изнесе пред Велико веће, када ће колегијум од пет судија Великог већа одлучити да ли се предмет тиче неког значајног питања везаног за тумачење Конвенције или озбиљног питања од опште важности, у ком случају Велико веће одлучује о предмету пресудом⁵⁵². Друга надлежност Великог већа је предвиђена чланом 30. Конвенције. Наиме, веће од седам судија може, све док не донесе пресуду, уступити предмет на даљу надлежност Великом већу, уколико се поводом предмета који веће разматра покрене неко озбиљно питање од значаја за тумачење Конвенције или протокола уз њу, или ако решење питања пред већем може да доведе до одступања од претходне праксе Европског суда. Ова могућност је условљена пристанком обе стране у поступку.

Значајна новина која је уведена Протоколом 11 уз Европску конвенцију односила се на право на појединачну представку. Наиме, чланом 34. Европске конвенције, ово право је гарантовано свакој особи, невладиној организацији или групи лица која тврде да су жртве повреде права установљених Конвенцијом или протоколима уз њу, учињене од стране неке Високе стране

⁵⁴⁹Видети ранији члан 28. Европске конвенције.

⁵⁵⁰Видети ранији члан 29. Европске конвенције.

⁵⁵¹Видети ранији члан 29. став 2. Европске конвенције.

⁵⁵²Видети члан 43. Европске конвенције.

уговорнице. Као што је већ напоменуто, тиме је и надлежност Европског суда да поступа по појединачним представкама постала аутоматска и обавезна за све државе уговорнице Европске конвенције.

Надлежност Европског суда да даје саветодавна мишљења о правним питањима која се тичу тумачења Конвенције и протокола уз њу претходно је уведена Протоколом 2 уз Европску конвенцију. Ступањем на снагу Протокола 11, ова надлежност је измењена и допуњена, па је унета у основни текст Европске конвенције. Тако су одредбама чланова 47, 48. и 49. Европске конвенције били прописани услови, надлежност и поступак пред Европским судом за давање саветодавних мишљења. Предвиђено је да, на захтев Комитета министара, Европски суд у саставу Велико веће, даје саветодавна мишљења о правним питањима која се тичу тумачења Конвенције и протокола уз њу.

Дотадашња надлежност Комитета министара Савета Европе је битно измењена Протоколом 11 уз Европску конвенцију. Првенствено, укинута је надлежност Комитет министара да по достављању извештаја Европске комисије, одлучује о томе да ли је било кршења Конвенције и одређује шта би било „правично задовољење“ жртви. Протоколом 11 је посебно утврђена обавеза и одговорност држава Високих страна уговорница да извршавају правоснажне пресуде Европског суда у сваком предмету у коме су биле⁵⁵³. Протоколом 11 је такође прописано да се Комитету министара доставља свака правоснажна пресуда Европског суда који се даље стара и надгледа њено извршење⁵⁵⁴. Дакле, ступањем на снагу Протокола 11 уз Европску конвенцију Комитет министара, као главну, добија функцију надзора на извршењем пресуда Европског суда.

Ове суштинске реформе уведене Протоколом 11 допринеле су да међу грађанима Европе ојача ауторитет конвенцијског система заштите. Обезбеђено је право појединцима да се директно обрате Европском суду, побољшан је и унапређен приступ Европском суду, поједностављен је поступак пред

⁵⁵³Видети ранији члан 46. став 1. Европске конвенције.

⁵⁵⁴Видети ранији члан 46. став 2. Европске конвенције.

Европским судом, а све у циљу да се обезбеди поштовање, као и заштита права зајемчених Конвенцијом. Истовремено, овим реформама се желео постићи и један додатни, практичнији циљ. Наиме, овим реформама је обезбеђен механизам којим се Европски суд адекватно и благовремено носио са све већим бројем појединачних представки⁵⁵⁵.

У праћењу рада Европског суда, уочено је да од 1990. године, постоји значајно и стално увећање броја појединачних представки. Овај тренд раста броја предмета, као што је и поменуто, настао је првенствено због повећања броја држава које су у међувремену постале чланице Савета Европе и Високе стране уговорнице Конвенције⁵⁵⁶. Само у току 2003. године, Европски суд је примио више од 39 000 нових представки, а на крају те године у Европском суду је било преко 65 000 регистрованих предмета⁵⁵⁷.

Разлоге за овако велики раст броја представки упућених Европском суду треба видети у чињенице да је од отварања Протокола 11 за потпис 11. маја 1994. године до отварања Протокола 14 за потпис 13. маја 2004. године, чак 13 нових европских држава ратификовало Конвенцију⁵⁵⁸, чиме се и сам контролни механизам Конвенције проширио на још око 240 милиона појединаца. Поред тога, постојао је и општи тренд раста броја појединачних представки изјављених против држава које су биле потписнице Конвенције и пре 1994.

⁵⁵⁵Илустрације ради, наводимо статистичке податке објављене уз Извештај који је пратио усвајање Протокола 14. Наиме, Комисија за људска права и стари Европски суд су за 45 година, т.ј. од 1953. године до 1998. године донели 38 389 одлука (пресуда и других одлука), а јединствени стални Европски суд који је установљен Протоколом 11 је за 5 година донео 61 633 одлуке (пресуда и других одлука). Видети више о томе: Н. Плавшић, Протокол 14 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, магистарски рад.

⁵⁵⁶Од 1990. године до 1998. године када је ступио на снагу Протокол 11, чак 17 држава су постале чланице Савета Европе и Високе стране уговорнице Конвенције, углавном државе настале распадом бившег СССР и друге државе Источне Европе: Мађарска, Пољска, Бугарска, Естонија, Литванија, Словенија, Чешка Република, Словачка, Румунија, Андора, Летонија, Албанија, Молдавија, Македонија, Украјна, Русија и Хрватска.

⁵⁵⁷Број појединачних представки изјављених Европском суду је у 1990. години износио 5 279, а 1994. године чак 10 335, што је увећање од 96%. Године 1998. тај је број износио 18 164 (увећање од 76%), а 2002. године чак 34 546 (увећање од 90%). Подаци преузети из Explanatory Report to the Protocol No 14. to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention.

⁵⁵⁸Те државе су: Андора, Летонија, Албанија, Молдавија, Македонија, Украјина, Русија, Хрватска, Грузија, Азербејџан, Јерменија, Босна и Херцеговина и Србија. Након отварања Протокола 14 за потпис и ратификацију, Конвенцији су приступили Монако и Црна Гора.

године. Другим речима, расту броја појединачних представки нарочито је допринело поверење појединаца у систем заштите који су добијали пред Европским судом. У сваком случају, у 2004. години, под систем заштите људских права који је установљен Конвенцијом, потпадало је око 800 милиона људи.

Као последица оваквог масовног прилива појединачних представки упућених Европском суду, ефикасност и делотворност система Конвенције, па и сам кредибилитет и ауторитет Европског суда, постали су озбиљно угрожени. Наиме, све чешће се могло чути да Европски суд за људска права ускоро може постати жртва сопственог успеха.

Зато се 10 година по усвајању Протокола 11, у тренутку када су готово све европске државе постале потписнице Конвенције, поставило питање нове реформе система и хитног прилагођавања и модификовања постојећих механизма новонасталим околностима. Идеја измена и допуна постојећег система, која је касније преточена у Протокол 14 уз Европску конвенцију, настала је због потребе да се дугорочно обезбеди и осигура ефикасност и делотворност основне функције Европског суда за људска права – функције заштите људских права и слобода у Европи.

На Европској министарској Конференцији о људским правима, одржаној у Риму новембра 2000. године, у време обележавања 50 година од оснивања Савета Европе, закључено је да је „делотворност система Конвенције...сада главно питање и проблем“ и то због „тешкоћа са којима се Суд сусреће због сталног повећања броја појединачних представки упућених Суду“. Тим поводом, позван је Комитет министара да иницира темељну студију о испитивањима различитих могућности и опција којима се може осигурати и обезбедити дугорочна делотворност и ефикасност рада Европског суда за људска права.

Припрема израде и усвајања Протокола 14 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, текла је у више фаза и представља резултат колективног рада више субјеката и чиниоца⁵⁵⁹.

У припремним радовима који су претходили изради текста Протокола 14, уочено је да се пренатрпаност Европског суда предметима манифестује и изражава нарочито у два правца, и то: да постоји велики број поступака по појединачним представкама који су окончани пред Европским судом без одлуке у меритуму, најчешће јер су појединачне представке проглашене неприхватљивим (више од 90% свих представки) и да постоји велики број поступака који се води у Европском суду по појединачним представкама које имају исто или слично правно питање, а о коме постоји богата пракса Европског суда. Стога је рад на изради текста Протокола 14 уз Европску конвенцију био фокусиран на три главне области и то: испитивање мера које се могу спровести на националном нивоу, јачање филтер механизма у поступању са појединачним представкама и испитивање мера којима се обезбеђује извршење пресуда Европског суда.

Комитет министара је на 114. заседању усвојио Протокол 14 уз Европску конвенцију. Текст Протокола 14 отворен је за потписивање државама чланицама Европске конвенције 13. маја 2004. године⁵⁶⁰. Измене уведене Протоколом 14 највећим делом се односе на три главна поља у раду Европског суда, и то: 1) успостављање нових и јачање постојећих капацитета Европског суда да прочисти и филтерише велики број појединачних представки по којима Европски суд не доноси пресуде о суштини ствари (неприхватљиве појединачне представке); 2) увођење новог услова прихватљивости појединачних представки који се односи на случајеве у којима подносилац појединачне представке није претрпео значајну повреду права или штету, при чему овај услов садржи и две заштитне одредбе и 3)

⁵⁵⁹Више о раду на доношењу Протокола 14 видети Н. Плавшић, Протокол 14 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, магистарски рад.

⁵⁶⁰Ј. Омејац, *op.cit*, стр. 106-120.

увођење мера које се односе на поступање са предметима који се понављају (репетитивни, клонирани случајеви).

Циљ увођења ових функционалних измена био је да се смањи време које ће Европски суд потрошити бавећи се очигледно неприхватљивим појединачним представкама или питањима које се често појављују пред Европским судом, чиме би се оставило више времена, али и ресурса, да се Европски суд бави предметима у којима се постављају важна питања за поштовање и заштиту људских права и слобода. Дакле, Протоколом 14 је извршена нека врста рационализације која је изведена на начин да се очува и одржи ниво заштите појединаца гарантован институтом појединачне представке, као и да се одржи, али и побољша приступ Европском суду.

Остале измене које су уведене Протоколом 14 прате ову основну идеју и то на начин којим се очекује да ће се постићи очување и јачање постојећег система заштите права установљеног Конвенцијом. Тако је, поред осталог, Протоколом 14 у систем, по први пут, уведен институт судије појединца, предвиђена је могућност да се број судија у већу са 7 смањи на 5, проширена је надлежност одбора од 3 судије, проширена је надлежност Великог већа, дата је могућност Комесару за људска права Савета Европе да учествује у расправи у поступцима пред Европским судом и предвиђен је механизам за доношење јединствених пресуда Суда.

Једна од важних новина уведена Протоком 14 односи се на спровођење извршења правоснажних пресуда Европског суда. Наиме, Протоколом 14 је проширена надлежност Комитета министара Савета Европе у поступцима надгледања извршења одлука о пријатељском поравнању и извршења правоснажних пресуда Суда.

Дакле, Протоколом 14 су у постојећи конвенцијски систем уведене функционалне измене. Њима се није суштински променила, нити угрозила постојећа структура Европског суда и поступака пред Европским судом, већ је систем модификован на начин на који је постао више флексибилан и способан да се носи са постојећим и будућим изазовима. О овим и осталим

изменама и новинама уведеним Протоколом 14, а који су имплементирани у основни текст Конвенције биће више речи у наредном делу.

Треба поменути да је поред усвајања Протокола 14 уз Европску конвенцију, реформа конвенцијског система подразумевала и усвајање мера које државе Високе стране уговорнице пружају на националном нивоу, као и мера које се односе на обезбеђење извршења одлука Европског суда⁵⁶¹.

3.4.2. Судије Европског суда

Поменуто је да је Европски суд, као стални орган, основан Протоколом 11 уз Европску конвенцију. Циљ оснивања Европског суда био је у томе да се обезбеди поштовање обавеза из Конвенције и протокола уз њу које су, на основу члана 1. Европске конвенције, прихватиле Високе стране уговорнице⁵⁶². Европски суд чине судије и то онолики броја судија колико је Високих страна уговорница Европске конвенције⁵⁶³. То значи да свака држава чланица има по једног судију, независно од њене величине и броја становника, а чиме је јасно изражено начело једнакости држава у међународном праву⁵⁶⁴.

Европска конвенција садржи основна правила о положају и статусу судија Европског суда. Такође, Конвенција уређује питање услова за избор судија, поступак избора судија, трајање њиховог мандата и поступак разрешења. Тако је чланом 22. Европске конвенције предвиђено да за сваку страну уговорницу судију бира Парламентарна скупштина Савета Европе већином гласова, са листе од три кандидата које одређена Висока страна уговорница предложи. Другим речима, за избор судија Европског суда

⁵⁶¹О мерама које државе Високе стране уговорнице пружају на националном нивоу, као и о мерама које се односе на обезбеђење извршења одлука Европског суда видети Н. Плавшић, Протокол 14 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, магистарски рад.

⁵⁶²Члан 19. Европске конвенције.

⁵⁶³Члан 20. Европске конвенције.

⁵⁶⁴Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 96.

надлежна је Парламентарана скупштина која, већином гласова, са листе претходно достављене од стране државе потписнице Конвенције, бира једног од три кандидата те државе.

Да би постали судије, предложени кандидати морају испуњавати услове утврђене чланом 21. Европске конвенције, тачније морају имати високи морални углед и поседовати квалификације потребне за обављање високих судских функција, односно бити признати правни стручњаци.

Положај судија и њихов статус дефинисани су одредбом члана 21. став 2. Европске конвенције. Ова одредба предвиђа да судије суде у личном својству. Тиме се недвосмислено обезбеђује независност и самосталност судија од држава које су их кандидовале и са чије листе су изабрани или чији су држављани. Истовремено, оваквим положајем судија обезбеђује се и независност самог Европског суда. Овај положај појачан је одредбом о привилегијама и имунитетима судија из члана 51. Европске конвенције, као и одредбом о инкомпатибилности функција судија који се током свог мандата не могу бавити пословима који су неспојиви с њиховом независношћу, непристрасношћу или захтевима сталне службе.

Конвенцијом је предвиђено да мандат судији траје девет година, при чему изабрани судија након истека тог периода не може поново бити биран на претходно описан начин. У сваком случају, мандат судији истиче када напуни 70 година живота. Конвенција предвиђа и да након истека мандата судије остају на дужности, док им се не одреди замена. Међутим, они настављају да раде на предметима које су већ узели у разматрање⁵⁶⁵.

⁵⁶⁵Члан 23. ст. 1, 2. и 3. Европске конвенције.

Пре ступања на снагу Протокола 14, мандат судији је трајао шест година, при чему је постојала могућност поновног избора на судијску функцију. Ове одредбе о дужини трајања мандата судији и могућности реизбора критиковане су као решење које је умањивало независност, непристрасност и самосталност судија, будући да је мандат од шест година кратак, а да се избор од три кандидата увек мора обавити на националном нивоу, те да је судија који је очекивао обнову мандата претходно морао осигурати подршку државе која га предлаже.

Када се заједно тумаче одредба о старосној граници и дужини трајања мандата, не треба извести закључак да се као кандидат на листи за судију Европског суда не може појавити лице које у том тренутку има више од 61 годину. С тим у вези, државама чланицама је препоручено да на листу кандидата предлажу лица која би због година живота могли да остану на судијској функцији бар половину од деветогодишњег мандата. Такође, државама је препоручено да у ситуацијама када очекују престанак мандата судије због навршења радног века, благовремено доставе листу од три нова кандидата, и то најкасније шест месеци пре истека мандата судије који је изабран са листе те државе ⁵⁶⁶.

Конвенцијом је предвиђен поступак за разрешење судије. Одлуку о томе доноси Европски суд на Општој седници двотрећинском већином гласова када утврди да судија више не испуњава услове за обављање судијске функције. Конвенција не предвиђа могућност подношења оставке на судијску функцију, али је ово питање уређено Пословником о раду Суда. Наиме, судија може поднети оставку на своју функцију тако што је достави председнику Европског суда који је онда прослеђује генералном секретару Савета Европе. О томе се не доноси посебна одлука.

3.4.3. Организација Европског суда

Европски суд разматра и одлучује о предметима из своје основне надлежности у следећим судијским саставима: судија појединац, одбори од троје судија, већа од седам судија и Велико веће од 17 судија.

Европска конвенција предвиђа још два организациона облика рада Европског суда, и то Општу седницу Суда и веће као стално административно тело Европског суда. Ово веће је различито од већа од седам судија које представља судско тело променљивог састава. Зато је

⁵⁶⁶ Препорука 1649 Парламентарне скупштине Савета Европе од 2004. године, став 14.

Пословником о раду Суда предвиђено да ће се ова стална већа Европског суда звати одељења.

3.4.3.1. Облици унутрашње организација

Општа седница Европског суда представља посебан унутрашњи облик организације. Њу чине све судије Европског суда за људска права. Члан 25. Европске конвенције прописује надлежности Опште седнице Европског суда које се могу груписати у две основне: изборну и нормативну. Тако Општа седница бира председника и једног или два потпредседника Европског суда на период од три године, установљава већа, односно одељења Европског суда, бира председнике тих одељења, бира секретара Европског суда и његове заменике. У оквиру тзв. нормативне надлежности Опште седице Европског суда, Конвенцијом је прописано да Европски суд у овом саставу усваја пословник о свом раду. Поред наведеног, Општа седница подноси захтев Комитету министара Савета Европе да, на одређени период, број судија у већу смањи са седам на пет⁵⁶⁷.

Из наведеног произлази да ова овлашћења Опште седнице нису судске, већ административне, односно управне природе, будући да Европски суд у овом саставу не расправља и одлучује о предметима, већ одлучује о питањима која се првенствено тичу унутрашње организације и рада Европског суда.

Веће, односно одељење, представља други облик унутрашње организације Европског суда. То је орган сталног састава, образован од стране Опште седнице Суда, који се због разликовања од судског већа од седам судија назива одељење. Пословником о раду Суда је прописано да сваки од судија мора бити члан једног од одељења и да одлуку о распореду судија по одељењима доноси Европски суд на Општој седници. Конвенцијом

⁵⁶⁷У питању је ново овлашћење Опште седнице које је уведеном у систем Протоколом 14.

је прописано да председника одељења бира Општа седница, при чему постоји могућност њиховог поновног избора. Одељења на својим седницама из редова својих судија бирају одборе од троје судија, који су судска тела променљивог састава⁵⁶⁸.

3.4.3.2. Облици судских формација

Члан 26. Европске конвенције предвиђа да предмете у Европском суду разматрају судија појединац, одбори од троје судија, веће од седам судија и Велико веће од 17 судија. За сваки од ових облика судских формација, Европска конвенција прописује надлежност, као и њихов састав⁵⁶⁹.

Када је реч о судији појединцу, у питању је релативно нов институт, будући да је по први пут овај судски облик уведен у конвенцијски систем Протоколом 14 уз Европску конвенцију. Надлежност судије појединца утврђена је чланом 27. Европске конвенције. Тако судија појединац може да прогласи неприхватљивом или да скине с листе предмета Европског суда представку поднету на основу члана 34. Конвенције, ако се таква одлука може донети без даљег испитивања. Дакле, судија појединац је преузео ранију надлежност одбора и то само по питању неприхватљивости појединачних представки, а ово овлашћење судије појединца ограничено је захтевом да одлука о неприхватљивости представке мора бити донета без даљег испитивања.

Оваква одлука судије појединца је коначна. Уколико судија појединац не прогласи представку неприхватљивом или не скине предмет са листе предмета Суда, уступиће је на даљу надлежност и поступање одбору или већу.

⁵⁶⁸Члан 26. став 1. Европске конвенције.

⁵⁶⁹J. Омејац, *op.cit*, стр. 197-204.

Треба поменути да је Конвенцијом предвиђено ограничење, будући да судија, када суди као судија појединац, не може разматрати представку поднету против Високе стране уговорнице са чије је листе изабран⁵⁷⁰. Овим је додатно осигурана већа независност судија, као и самог Европског суда. Наиме, применом овог правила судија неће бити у прилици да као судија појединац донесе одлуку против своје државе, односно државе са чије је листе изабран.

Одбор од троје судије представља још један облик рада у коме Европски суд расправља предмете из своје надлежности. Са увођењем судије појединца у конвенцијски систем и преношењем садашње надлежности одбора на судију појединца, дошло је и до промена у раније установљеним надлежностима одбора. Тако је чланом 28. Конвенције предвиђено да је одбор надлежан да једногласном одлуком прогласи неприхватљивом или скине са листе предмета појединачну представку, ако се таква одлука може донети без даљег испитивања. Такође, одбор је надлежан и да прогласи прихватљивом појединачну представку и истовремено донесе пресуду о суштини спора, ако се предмет спора односи на тумачење или примену Конвенције или протокола уз њу, које је разјашњено у устаљеној пракси Европског суда.

Дакле, након ступања на снагу Протокола 14 одбор је постао надлежан да одлучује о прихватљивости представки и расправља и доноси пресуду у меритуму. Ово овлашћење одбора се односи само на појединачне представке поднете на основу члана 34. Конвенције и ограничено је одређеним условима. Наиме, одбор овакву одлуку мора донети једногласно и то под условом да је питање које је предмет спора претходно разјашњено, односно да о том питању постоји богата праска Европског суда. Најчешће су у питању случајеви из праксе о којима је веће често одлучивало. Међутим, није искључено да је у питању само једна пресуда Великог већа којом је о

⁵⁷⁰ Члан 26. став 3. Европске конвенције.

неком питању тумачења Европске конвенције или протокола принципијелно расправљено и одлучено.

Дакле, одбор може једногласном одлуком одлучивати о прихватљивости појединачне представке или пресудом одлучити и о суштини ствари. Неопходно је да одлука одбора буде једногласна. Уколико одбор не донесе једногласну одлуку, сматра се да одлука није ни донета и поступак се наставља пред већем од седам судија. Одлука одбора о прихватљивости појединачних представки или пресуда о суштини ствари је коначна.

Треба поменути да, након ступања на снагу Протокола 14, национални судија више не учествује по службеној дужности као члан одбора који доноси одлуку или пресуду, нити је његово присуство аутоматско. Међутим, одредбом члана 28. став 3. Европске конвенције прописано је да ако судија изабран са листе Високе стране уговорнице не учествује у раду одбора, одбор може у свакој фази поступка да позове тог судију да заузме место једног од чланова тог одбора, узимајући у обзир све релевантне чињенице, укључујући и то да ли је та Висока страна уговорница оспорила примену процедуре одлучивања у одбору. Дакле, одбор може, у било којој фази поступка, одлучити да позове судију изабраног са листе државе која је странка у поступку да замени једног судију члана одбора, под условом да је држава оспорила примену процедуре одлучивања у одбору. Европском конвенцијом није прецизирано које су то релевантне чињенице које се морају узети у обзир. Свакако једна од тих чињеница може бити и то да је национални судија добар познавалац правног система државе у поступку. Конвенција, међутим, прописује да једна од околности коју ће одбор узети у обзир јесте да ли је држава оспорила примену процедуре одлучивања у одбору.

Поменуто је да одељења Европског суда на својим седницама из редова својих судија бирају судска већа од седам судија. Ова већа представљају судска тела, променљивог састава, при чему Европска

конвенција не говори много о њиховом саставу. Тако члан 26. став 4. Конвенције прописује да у састав већа, по службеној дужности, улази судија изабран са листе заинтересоване државе или, ако таквог нема или није у могућности да учествује у раду, друго лице које изабере председник Суда са листе коју унапред подноси та Висока страна уговорница⁵⁷¹. Пословником о раду Суда прописне су друге одредбе о саставу седмочланог већа. Тако је правилом 26. став 1. (а) Пословника о раду Суда прописано да у састав већа, поред националног судије, улази и њиме председава председник одељења, који одређује и остале судије судећег већа.

Надлежност већа од седам судија одређена је чланом 29. Европске конвенције. Овај члан предвиђа да ће у случају да одбор од троје судија није донео једногласну одлуку о неприхватљивости представке или једногласну одлуку о прихватљивости и суштини ствари, веће одлучити о прихватљивости и суштини појединачних представки. Такође, веће одлучује о прихватљивости и суштини међудржавних представки.

Дакле, основна надлежност већа је да доноси одлуку о прихватљивости представке и о суштини ствари, како појединачних представки, тако и међудржавних представки. Након ступања на снагу Протокола 14, правило је да веће одлуку о прихватљивости појединачне представке и о суштини ствари доноси јединственом одлуком. Када је реч о међудржавним представкама изјављеним на основу члана 33. Конвенције, одредбом члана 29. став 2. Конвенције прописано је да ће се одлука о

⁵⁷¹Ступањем на снагу Протокола 14 промењен је систем избора *ad hoc* судије. Наиме, раније је било предвиђено да, по службеној дужности, у састав већа и Великог већа улази судија изабран са листе заинтересоване државе или, ако таквог нема или није у могућности да учествује у раду, друго лице по њеном избору које ће обављати судску функцију. Уведеним изменама сада председник Европског суда са листе коју унапред подноси Висока страна уговорница бира *ad hoc* судију. Овим новим правилом о постављењу *ad hoc* судије, уведена је обавеза за сваку од држава да претходно поднесу резервну листу судија, будући да се по досадашњој пракси дешавало да се држави уговорници дозвољавало да по започињању поступка пред Европским судом сама изабере *ad hoc* судију за тај поступак. Овом изменом обезбеђено је да председник Европског суда, у ситуацији када националног судије нема или није у могућности да учествује у раду већа или Великог већа, одреди које лице ће, са претходно одређене листе потенцијалних кандидата, заузети место *ad hoc* судије.

прихватљивости донети посебно, осим ако Европски суд, у изузетним случајевима не одлучи да донесе јединствену одлуку о прихватљивости и суштини ствари.

Веће своје одлуке доноси већином гласова судија. Уколико веће одлучује у меритуму, судија или судије који остану у мањини, уз пресуду могу, сагласно члану 45. став 2. Европске конвенције, приложити своје издвојено мишљење. Пресуда већа од седам судија је начелно коначна, уз изузетке који су изричито наведени у Европској конвенцијом, када коначну пресуду у предмету доноси Велико веће.

Пословником о раду Суда прописана су још два поступка пред већем. Један се односи на тумачење пресуде Европског суда, а други на одлучивање по захтеву за ревизију пресуде Европског суда.

Наиме, према првилу 79. Пословника о раду Суда, свака страна може у периоду од годину дана од дана доношења пресуде Европског суда, поднети Секретаријату Суда захтев за тумачење пресуде. У писменом захтеву који подноси, странка мора прецизно навести за које делове пресуде или образложења пресуде се тражи тумачење. Одлуку о томе да ли ће се захтев узети у разматрање, доноси веће у саставу у којем је и донело пресуду чије се тумачење тражи. Уколико то није могуће, председник Европског суда ће допунити или образovati веће применом система лутрије. У случају да веће усвоји захтев и одлучи да да тумачење пресуде, друга страна ће, пре тога, бити позвана да се изјасни на наводе из захтева за тумачење пресуде.

Пословником о раду Суда предвиђена је и могућност подношења захтева за ревизију пресуде⁵⁷². Овај захтев се може поднети уколико нека од страна у поступку, по доношењу пресуде Европског суда, открије чињеницу која је, да је била позната у тренутку одлучивања, могла имати одлучујући утицај. Неопходно је да чињеница на коју се захтевом указује није могла бити позната Европском суду, нити је могла оправдано бити позната самим

⁵⁷²Правило 80. Пословника о раду Суда.

странкама у поступку. Пословником је предвиђено да се захтев може поднети Секретаријату у року од шест месеци од дана сазнања за чињеницу. Као и у случају тумачења пресуде, одлуку о томе да ли ће се захтев за ревизију узети у разматрање, доноси веће у саставу у коме је донело пресуду чије се преиспитивање тражи. Уколико усвоји захтев за ревизију, Секретаријат ће позвати и другу страну у поступку да се изјасни о новим чињеницама случаја. Имајући у виду да ова врста поступка може створити правну несигурност, Европски суд је изузетно дозвољавао преиспитивање пресуда.

Велико веће представља највишу судску формацију која може разматрати и одлучивати о појединачним представкама или међудржавним споровима. Европска конвенција у члану 26. садржи одредбе којима се одређује број судија у саставу Великог већа, део састава Великог већа, а остатак одредби о Великом већу налазе се у Пословнику о раду Суда. Тако је предвиђено да, по службеној дужности, у састав Великог већа улази судија изабран са листе заинтересоване државе или, ако таквог нема или није у могућности да учествује у раду, друго лице које изабере председник Европског суда са листе коју унапред подноси та висока страна уговорница⁵⁷³. У састав Великог већа улазе и председник и потпредседници Европског суда, председници већа и друге судије изабране у складу са Пословником о раду Суда. Пословником о раду Суда⁵⁷⁴ је предвиђено да, изузимајући судије који су по Европској конвенцији обавезни чланови Великог већа, остатак судија до броја 17 зависи од тога о којој од надлежности Великог већа је реч, при чему коначни састав допуњује председник Европског суда лутријом, за сваки конкретан предмет. Пословником је предвиђено и да поред 17 изабраних судија, буду изабране бар још три судије за замену. Као и у случају образовања одељења Европског суда, приликом одређивања састава Великог већа, посебно се узима у обзир

⁵⁷³Видети фусноту 571.

⁵⁷⁴Правило 24. Пословника о раду Суда.

правилна географска распоређеност судија и разлике међу правним системима држава Високих страна уговорница.

Конвенција у члановима 30, 31. и 43. одређује два основна начина заснивања надлежности Великог већа, и то уступање надлежности Великом већу од стране већа од седам судија и обраћање Великом већу од стране странака.

Прва надлежност Великог већа представља могућност по којој веће од седам судија може, све док не донесе пресуду, да уступи на даљу надлежност Великом већу разматрање и одлучивање о предмету. Реч је о предметима у којима се покреће неко озбиљно питање од значаја за тумачење Конвенције или протокола уз њу, или предметима у којима решење питања пред већем може да доведе до резултата који није у сагласности са неком претходно донетом пресудом Европског суда. Уступање надлежности Великом већу условљено је претходном сагласношћу странака у поступку. Дакле, ова надлежност Великог већа је потенцијална и зависиће од значаја правног питања које веће расправља у конкретном предмету, односно од постојања могућности да дође до одступања од претходне праксе Суда, као и од пристанка странака у поступку.

Друга надлежност Великог већа регулисана је чланом 43. Европске конвенције и односи се на могућност обраћање Великом већу. Према овом члану, у посебним случајевима, свака странка из поступка вођеног пред већем може у року од три месеца од дана доношења пресуде већа да поднесе захтев да се предмет изнесе пред Велико веће. Европска конвенција прописује посебан поступак решавања предмета по оваквим захтевима странака и одређује да ће колегијум од пет судија Великог већа (тзв. панел) претходно испитивати захтев и донети одлуку о томе да ли се захтев прихвата или не, односно да ли ће се предмет разматрати пред Великим већем или не. Одлука колегијума ће зависити од тога да ли се предмет тиче неког значајног питања везаног за тумачење Конвенције или озбиљног питања од опште важности, али до сада нису установљени основи који

показују приступ по којем панел процењује, будући да се честим коришћењем ове процедуре може довести у питање принцип правне сигурности. Уколико колегијум прихвати захтев, Велико веће ће расправљати и пресудом одлучити о том предмету.

Како се овим поступком обезбеђује двостепеност у одлучивању, односно даје могућност да се поново расправља и одлучује о предмету који је већ био предмет одлучивања у већу од седам судија, Конвенција садржи посебну одредбу о саставу Великог већа. Наиме, да би се обезбедила непристрасност у доношењу пресуде Великог већа, у раду Великог већа не могу учествовати оне судије које су биле у саставу већа од седам судија и донеле пресуду која се сада разматра у Великом већу. Изузетак од овога су судија који је изабран са листе заинтересоване државе и председник одељења⁵⁷⁵.

Поред ове две надлежности, Велико веће, према члану 31. б) Конвенције, има овлашћење да на захтев двотрећинске већине чланова Комитета министара, одлучује о питањима која се односе на обавезу државе Високе стране уговорнице да се повинује и изврши правоснажну пресуду Европског суда⁵⁷⁶. Реч је о овлашћењу Великог већа које је унето у конвенцијски систем Протоколом 14, а са циљем да се пружи помоћ Комитету министара у надзору над извршењем пресуда и одлука Европског суда. То, свакако, представља и једну врсту додатне мере и притиска којом се жели обезбедити извршење правоснажних пресуда и одлука Европског суда од стране одговорне државе. Битно је напоменути да Велико веће, одлучујући о оваквом захтеву Комитета министара, не одлучује поново о повреди права гарантованог Европском конвенцијом, већ даје одговор на питање да ли је држава пропустила да испуни своју обавезу утврђену правоснажном пресудом и одлуком Европског суда.

⁵⁷⁵Члан 26. став 5. Европске конвенције.

⁵⁷⁶Члан 46. став 4. Европске конвенције.

Велико веће је, такође, овлашћено да даје саветодавна мишљења, а која су поднета на основу члана 47. Европске конвенције⁵⁷⁷. Наиме, на захтев већине гласова представника који имају право да у Комитету заседају, Европски суд може да даје саветодавна мишљења о правним питањима која се тичу тумачења Конвенције и протокола уз њу. Међутим, таква мишљења се не смеју бавити питањима која се односе на садржај или опсег права и слобода установљених Конвенцијом и протоколима уз њу, као ни било којим другим питањем које би Европски суд или Комитет министара могли да разматрају у вези с поступцима који се могу покренути у складу са Конвенцијом.

Своје одлуке Велико веће доноси већином гласова судија, при чему уздржавање од гласања није допуштено. Као и у случају седмочланог већа, судија или судије који остану у мањини, уз пресуду могу, сагласно члану 45. Конвенције, приложити своје издвојено мишљење.

Треба поменути и да је чланом 24. Европске конвенције регулисано питање Секретаријата Европског суда и извештача. Наиме, овим чланом је прописано да Европски суд има Секретаријат чије су функције и организација уређени Пословником о раду Суда. Протоколом 14 уведена је новина која се односи на Секретаријат и то кроз институт извештача који помажу судији извештачу, а који су потчињени председнику Европског суда и који чине део Секретаријата⁵⁷⁸. Функција извештача директно је у свом раду везана за судију извештача и његове надлежности, па се може рећи да је тиме ојачан систем у филтерисању предмета упућених Европском суду, односно ефикаснијем и благовременијем одбацивању што већег броја очигледно неприхватљивих представки.

⁵⁷⁷Члан 31. (ц) Европске конвенције.

⁵⁷⁸Правило 18а Пословника о раду Суда.

3.4.4. Надлежности Европског суда

Надлежност Европског суда утврђена је чланом 32. Европске конвенције. Она се протеже на све предмете који се тичу тумачења и примене Европске конвенције и протокола уз њу, а који су Европском суду упућени на основу захтева за одлучивање о међудржавним споровима, појединачним представкама, извршења пресуда и давања саветодавних мишљења.

Поменуто је да је Европска конвенција још у време доношења 1950. године, у међународноправни систем људских права увела једну револуционарну новину. Наиме, Европском конвенцијом установљено је право на појединачну представку. Овим правом појединац је, по први пут, стекао право на непосредну међународноправну заштиту гарантованих права и слобода, као и право да буде странка у спору пред међународним судом и то против државе⁵⁷⁹.

Тако према члану 34. Европске конвенције, свака особа, невладина организација или група лица која тврди да је жртва повреде права установљених Конвенцијом или протоколима уз њу, учињене од стране неке Високе стране уговорнице, може да се обрати директно Европском суду. Овим је на извештан начин успостављен међународноправни субјективитет појединца у области заштите људских права и слобода. Ово право на појединачну преставку условљено је одређеним захтевима и условима о којима ће бити речи касније.

Поменуто је да је до ступања на снагу Протокола 11, додатни услов који се морао остварити како би Европски суд поступао по појединачним представкама, био тај да је тужена држава претходно прихватила надлежност Европског суда да поступа по појединачним представкама. Након ступања на снагу Протокола 11, ова надлежност Европског суда постала је обавезна за

⁵⁷⁹Van Dijk P., Van Hoof F, Van Rijn A., Zwaak L., *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, Antwerpen-Oxford, Fourth Edition, 2006.

све државе Високе стране уговорнице. Без обира на то да ли се посматра број представки о којима је одлучивала Комисија за људска права и стари Европски суд или број представки о којима је одлучивао нови Европски суд, неспорно је да је главна надлежност Европског суда управо разматрање и одлучивање о појединачним представкама.

Поред надлежности Европског суда да поступа по појединачним представкама, Европска конвенција је прописала и надлежност Европског суда да расправља и одлучује о питањима тумачења и примене Конвенције која се поставе у међудржавним споровима. То значи да свака држава Висока страна уговорница има право да поднесе Европском суду представку због повреде одредаба Конвенције или протокола уз њу за коју сматра да се може приписати некој другој држави Високој страни уговорници.

Трећа надлежност Европског суда односи се на одлучивање о питањима која се односе на обавезу државе Високе стране уговорнице да се повинује и изврши правоснажну пресуду Европског суда. Ова надлежност Европског суда се заснива на основу захтева Комитета министара и усмерена је, пре свега, ка јачању надзора над извршењем пресуда и одлука Европског суда. О овом захтеву Европски суд одлучује у саставу Великог већа, а одлучивање подразумева утврђивање да ли је у конкретном случају држава пропустила да испуни своју обавезу претходно утврђену правоснажном пресудом или одлуком Европског суда.

Такође, као што је већ поменуто, Европски суд је надлежан да у саставу Великог већа даје саветодавна мишљења о правним питањима која се тичу тумачења Конвенције и протокола уз њу. Овај поступак се покреће по захтеву већине гласова представника који заседају у Комитету министара. Већ је речено да Европска конвенција садржи ограничења у погледу правних питања која могу бити предмет саветодавног мишљења. Тако предмет захтева за саветодавно мишљење не могу бити питања која се односе на садржај или обухват права и слобода установљених Конвенцијом и протоколима уз њу, као ни било које друго питање које би Европски суд или

Комитет министара могли да разматрају у вези с поступцима који се у будућности могу покренути у складу са Конвенцијом.

Имајући у виду тему овог рада, у наставку ћемо се, пре свега, бавити условима прихватљивости појединачних представки и поступком одлучивања по њима.

3.4.5. Појединачне представке

Речено је да је главна надлежност Европског суда разматрање и одлучивање о појединачним представкама. Ова надлежност прописана је чланом 34. Европске конвенције који предвиђа да свака особа, невладина организација или група лица која тврди да је жртва повреде права установљених Конвенцијом или протоколима уз њу, учињене од стране неке Високе стране уговорнице, може да се обрати директно Европском суду. Од ступања на снагу Протокола 11, ова надлежност Европског суда је обавезна за све Високе стране уговорнице. Да би Европски суд узео у разматрање појединачну представку, неопходно је да су испуњени услови прихватљивости појединачних представки.

3.4.5.1. Услови прихватљивости појединачних представки

Конвенција у члану 35. прописује јасно одређене услове које појединачна представка мора испуњавати како би била прихваћена и узета у расправљање о суштини ствари. Поред тога, одредба члана 34. Европске конвенције посредно одређује услове прихватљивости представке.

Тако најпре треба поменути да се сваки појединац, физичко лице, може позвати на заштиту Конвенције од наводне повреде учињене од било које Високе стране уговорнице онда када се та наводна повреда права или слобода догодила у надлежности државе о којој је реч, при чему подносилац

представке није у обавези да прецизира који члан Европске конвенције је повређен⁵⁸⁰.

Европска конвенција не одређује изричито круг лица која су овлашћена да изјаве представку на основу члана 34. Европске конвенције. Но, тај круг лица се може одредити тумачењем члана 34. Конвенције. Тако свако физичко или правно лице може остварити право на појединачну представку, без обзира на националност, боравиште, лични статус, положај или правну способност. Такође, свака невладина организација, осим оних које врше неки облик власти, може остварити право на подношење представке, као и било која група појединаца организована у неформални савез. Треба нагласити да одредба члана 34. Европске конвенције не допушта могућност да се подносе представке *in abstracto*, а што значи да се подносиоци представки не могу притуживати на неку одредбу домаћег права само зато што је она наводно у супротности са Конвенцијом, већ је потребно да је њеном применом на конкретан случај наводно дошло до повреде права и слобода гарантованих Европском конвенцијом⁵⁸¹.

Дакле, да би Европски суд представку прогласио прихватљивом, неопходно је да постоји активна легитимација, односно да подносилац представке спада у круг лица која су овлашћена да изјаве представку. Другим речима, није дозвољена *actio popularis* представка, већ је неопходно да лица, групе лица или невладине организације тврде да су жртве повреде права и слобода установљених Конвенцијом или протоколима уз њу. Конвенцијски систем је кроз аутономно тумачење ове одредбе у пракси, статус жртве признавао директним жртвама, индиректним жртвама, али и потенцијалним жртвама, али је заузео и ставове и правила о губитку статуса

⁵⁸⁰Практични водич кроз услове прихватљивости, Савет Европе/Европски суд за људска права, 2011, стр. 16. Доступно на http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_SRP.pdf.

⁵⁸¹*Ibid*, стр. 8-9.

жртве, будући да је неопходно да овај услов постоји у свим фазама поступка пред Европским судом⁵⁸².

Европска конвенција се не бави питањем заступања, али је Пословником о раду Суда уређена и ова материја. Тако представке могу бити поднете преко заступника, али се уз представку доставља и писмено пуномоћје за заступање, са конкретним и изричитим упутствима од наводне жртве⁵⁸³.

Да би Европски суд представку сматрао прихватљивом, неопходно је да су претходно исцрпени сви унутрашњи правни лекови и да је представка поднета у року од шест месеци од дана када је донета правоснажна одлука по последњем правном леку унутрашњег права.

Први наведени услов прихватљивости представке о исцрпености унутрашњих правних лекова представља једну од манифестација начела супсидијарности⁵⁸⁴. Наиме, основна идеја заштите људских права у оквиру система Конвенције, јесте да се та заштита ефикасно мора најпре осигурати и обезбедити на националном нивоу. Европска конвенција и њен контролни механизам заштите представљају врсту коректива и то у случају када заштита права и слобода гарантованих Конвенцијом изостане на националном нивоу или је неефикасна. Стога и сврха овог правила “лежи у томе да се националним властима, преваходно судовима, пружи могућност да спрече или да исправе наводна кршења Конвенције. Све се темељи на претпоставци која је изражена у члану 13. да унутрашњи правни поредак пружа делотворни правни лек за кршења права по Конвенцији”⁵⁸⁵.

Дакле, овим условом прихватљивости појединачних представки спречава се да се појединци или групе лица обраћају Европском суду пре него што су покушали да заштиту гарантованих права и слобода остваре

⁵⁸²*Ibid*, стр. 11-16 и D.J. Harris, M.O’Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 790-800.

⁵⁸³Правило 36. Пословника о раду Суда.

⁵⁸⁴О услову исцрпености домаћег правног пута видети: Ј. Омајец, *op.cit*, 544-564.

⁵⁸⁵Практични водич кроз услове прихватљивости, *op.cit*, стр. 16.

пред надлежним националним органима. Европски суд је кроз вишегодишњу праксу заузео став да се тзв. национални правни пут сматра исцрпним, ако су исцрпена редовна и делотворна правна средства⁵⁸⁶. Од значаја је и то да је у циљу заштите права и слобода гарантованих Конвенцијом, поштовања начела супсидијарности, али и смањења броја представки упућених Европском суду, Комитет министара често у својим извештајима упућеним државама указивао на потребу да се у националним системима држава уговорница донесу и примењују мере које обезбеђују на националном нивоу адекватну заштиту права и слобода из Европске конвенције⁵⁸⁷. Ове мере се првенствено односе на то да се правна средства домаћег права учине доступним и делотворним, не само у теорији, већ и у пракси, те да могу да пруже заштиту од повреде права и слобода гарантованих Конвенцијом⁵⁸⁸.

Када је реч о овом услову, он подразумева да се подносилац још пред домаћим органима суштински позвао на исту повреду гарантованих права и слобода коју је изнео и пред Европским судом, а не да те тврдње први пут износи у представи Европском суду⁵⁸⁹. Додатно, Европски суд је кроз праксу створио ставове који се односе на примену овог правила, и то на флексибилност правила, поштовања рокова и правила домаћег права, постојања више правних лекова и доступности и делотворности правих лекова⁵⁹⁰.

Такође, на оцену Европског суда о испуњености овог услова од значаја су правила о терету доказивања⁵⁹¹. Тако је правило да када држава тврди да нису исцрпљени сви унутрашњи правни лекови, она је та која сноси терет доказивања да подносилац представке није применио неки правни лек

⁵⁸⁶М. Пауновић, С. Царић, *Европски суд за људска права – Надлежност и поступак*, Центра за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, 2007

⁵⁸⁷*Guide to good practice in respect of domestic remedies*, adopted by the Committee of Ministers on 18 September 2013, Directorate General Human Rights and Rule of Law Council of Europe, 2013.

⁵⁸⁸К. Рид, *Европска конвенција о људским правима – Водич за практичаре*, Књига 1, Београдски центар за људска права, Београд, 2007.

⁵⁸⁹Д. Поповић, *op.cit*, стр. 124-127.

⁵⁹⁰Практични водич кроз услове прихватљивости, *op. cit*, стр. 17-19.

⁵⁹¹D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 767.

који му је био доступан и који је делотворан. Доступност таквог правног лека мора бити у довољној мери извесна у теорији и пракси и мора постојати јасан основ за тај правни лек у домаћем праву. Такође, на држави је да докаже да је тај правни лек могао да обезбеди правно задовољење у односу на притужбе подносиоца представке и да пружа разумне изгледе за успех⁵⁹².

Када се држава ослободи терета доказивања да је подносилац представке имао на располагању одговарајући делотворан правни лек, подносилац представке је дужан да докаже или да је тај правни лек искористио или да је тај лек из неког разлога био непримерен и неделотворан у конкретним околностима случаја или да је у питању правни лек који је уобичајено на располагању, али који је у околностима конкретног случаја неделотворан или да су постојале специјалне околности које су подносиоца представке ослободиле тог захтева⁵⁹³.

Други услов прихватљивост односи се на рок за изјављивање појединачне представке⁵⁹⁴. Тако ће појединачна представка бити благовремена, уколико је изјављена Европском суду у року од шест месеци од дана доношења правоснажне одлуке у конкретном случају пред надлежним домаћим органом. Један од основних разлога за одређивање рока јесте поштовање начела правне сигурности, како држава тако и самих подносилаца представки, али и избегавање да се појединци обраћају Европском суду са старим представкама. Такође, сврха овог правила јесте и да се „предмети који отварају питања по основу Конвенције буду размотрени у разумном року и да се заштите власти и друга заинтересована лица од могућности да се нађу у ситуацији неизвесности која би могла дуго да траје“⁵⁹⁵.

Имајући у виду да национални системи држава уговорница познају различите начине саопштавања правоснажних одлука домаћих органа

⁵⁹²Практични водич кроз услове прихватљивости, *op.cit*, стр.19.

⁵⁹³*Ibid*, стр. 20.

⁵⁹⁴О року за изјављивање појединачне представке видети: Ј. Омејац, *op.cit*, стр. 564-572.

⁵⁹⁵Практични водич кроз услове прихватљивости, *op.cit*, стр. 23.

странкама, у пракси Европског суда су се развили различити системи рачунања рока од шест месеци. Наиме, могуће је да рок од шест месеци почиње да тече од дана објављивања правоснажне одлуке или од дана достављања одлуке странци. Европски суд је кроз праксу заузео ставове и правила о рачунању рока у случајевима повреде права које су трајне природе или ако је повреда права произашла из више неповезаних догађаја или радњи. Посебно правило о рачунању рока од шест месеци постоји у случајевима када се пред домаћим органима води поступак по неделотворном, недоступном, односно неефикасном правном средству⁵⁹⁶. Будући да је Европски суд у погледу исцрпености националног правног пута заузео став да је неопходно да су исцрпена редовна и делотворна правна средства, рок од шест месеци ће у овој ситуацији почети да тече достављањем одлуке по редовном правном средству⁵⁹⁷.

Изузетак од два претходно наведена услова представља ситуација када је представка изјављена због повреде права на суђење у разумном року из члана 6. став 1. Европске конвенције. Наиме, у ситуацији када поступак пред домаћим органима очигледно сувише дуго траје, и кад нису испуњени услови о исцрпености домаћих правних средстава, те не постоји ни правоснажна одлука домаћег органа по којој се рачуна рок од шест месеци, Европски суд ће представку прогласити прихватљивом⁵⁹⁸.

Члан 35. Конвенције садржи и такозване негативно одређене услове прихватљивости представке. Наиме, Европски суд неће поступати по појединачним представкама које су анонимне⁵⁹⁹. Појединачна представка сматра се анонимном када не садржи ниједан елемент који Европском суду омогућује да идентификује подносиоца представке, при чему „непотписани образац за представку који садржи све детаље о личности, довољне да се

⁵⁹⁶*Ibid*, стр. 23-27 и D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр.776-781.

⁵⁹⁷К. Рид, *op.cit.* стр. 27.

⁵⁹⁸С. Царић, *Право на суђење у разумном року*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 75-78.

⁵⁹⁹Ј. Омејц, *op. cit.*, стр. 572-574.

отклони свака сумња у погледу идентитета подносиоца представке и после кога следи преписка коју је прописно потписао заступник подносиоца представке није анонимна представка⁶⁰⁰.

Надаље, Европски суд неће прихватити да разматра појединачну представку која је у суштини истоветна са представком коју је Европски суд већ разматрао, или која је већ поднета некој другој међународној инстанци ради испитивања, односно решавања, а која не садржи нове релевантне чињенице. Овај негативни услов прихватљивости појединачне представке због њене истоветности представља на неки начин примену начела *res iudicata* и начела забране литиспенденције на међународном плану, будући да се заштита права поред система створеног у оквиру Савета Европе, гарантује и пред телима Организације Уједињених нација, као и пред судовима Европске Уније.

Значи, Европски суд неће поступати, односно одбациће сваку појединачну представку која је претходно или истовремено предмет испитивања или одлучивања пред Европским судом или неким другим међународним органом.

У пракси ово значи да Европски суд неће узети у разматрање оне представке које су изјавила лица која су се поводом исте ствари већ обраћала Европском суду, при чему поред истог или истих подносилаца најчешће постоји и истоветни чињенични приказ као у ранијој представи. Дакле, реч је о истоветности са ранијом представком изјављеном Европском суду. Промену правне квалификације и аргуменатције у односу на ону из прве представке, уз исту чињеничну подлогу, Европски суд није третирао као нову представку⁶⁰¹. Међутим, у ситуацијама када је Европски суд представку одбацивао као преурањену, јер подносилац представке није исцрпео

⁶⁰⁰Практични водич кроз услове прихватљивости, *op. cit.*, стр.27 и D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit.*, стр.781-782.

⁶⁰¹*Ibid*, стр. 28-29.

унутрашња правна средства, Европски суд би након што подносилац исцрпе национални правни пут, нову представку могао поново испитивати⁶⁰².

Иста правила се, у суштини, примењују и уколико се подносилац претходно или истовремено обратио некој другој међународној инстанци, односно када постоји истоветност са представком поднетом другој међународној институцији⁶⁰³. Сврха овог услова је да се, поводом наводно исте повреде зајамченог права и истог предмета, избегне дуплирање међународних поступака који су се раније водили или се истовремено воде, као и доношења различитих одлука у истом случају. Дакле, тиме је у систем међународне заштите људских права уведена међународна литиспенденција.

Да би овај услов прихватљивости био испуњен, потребно је да су кумулативно испуњена два услова, и то да појединачна представка није у суштини истоветна са другом представком, а „што значи да чињенице, странке у спору и сама жалба не смеју бити идентични“ и да представка није већ поднета некој другој међународној инстанци ради испитивања, односно решавања⁶⁰⁴.

Када је реч о услову истоветности, потребно је да поред истоветности подносиоца и предмета, постоји и истоветност саме притужбе која се износи пред оба међународна тела. У супротном, не постоји суштински истоветна појединачна представка са другом представком.

Посебно су значајни ставови и правила које је Европски суд заузео поводом другог услова прихватљивости из члана 35. став 2 (б) Европске конвенције и значења „друге међународне инстанце“. Тако је Европски суд у вези са појмом поступка закључио да поступак мора бити јавни, односно да се односи на међудржавне институције и поступке. Такође, поступак мора бити међународни и независан. Додатно, појединачна представка мора бити поднета некој судској или квази судској инстанци. У супротном, Европски

⁶⁰²Ј. Омејац, *op. cit.*, стр. 574-577.

⁶⁰³Д. Поповић, *op. cit.*, стр. 121-122.

⁶⁰⁴Практични водич кроз услове прихватљивости, *op. cit.*, стр. 29-30.

суд неће из овог разлога прогласити неприхватљивом појединачну представку⁶⁰⁵.

С тим у вези, потребно је напоменути да ће Европски суд испитивати да ли постоји и да ли је остварен минимум процесних гаранција пред том другом међународном инстанцом. Тако ће се ценити да ли је спроведен контрадикторан поступак, као и да је одлука која је донета пред том међународном инстанцом по својој природи судска или квази судска, да ли је образложена, достављена странкама и да ли је објављена.

Уколико су, поред услова истоветности, испуњени сви ови услови, Европски суд ће закључити да је реч о „другом међународном поступку истраге или решавања“, из ког разлога ће, по овом основу, представка бити проглашена недопуштеном. Другим речима, ако се о једном истом случају истог лица са истом притужбом води поступак или је одлучено или решено пред неком другом међународном инстанцом, Европски суд ће такву представку прогласити недопуштеном, под условом да представка не садржи нове релеванте чињенице⁶⁰⁶.

Коначно, Европски суд је заузео став да се, поред осталих, поступак пред Комитетом за људска права Уједињених нација, може сматрати „поступком пред другом међународном инстанцом“ у смислу члана 35. став 2 (б) Европске конвенције⁶⁰⁷.

Европска конвенција даље у члану 35. став 3. (а) предвиђа да ће Европски суд прогласити неприхватљивом сваку појединачну представку поднету на основу члана 34. за коју сматра да је неспојива са одредбама Конвенције или протокола уз њу, очигледно неоснована, или представља злоупотребу права на представку. Дакле, Конвенција предвиђа још три групе разлога због којих се представка може одбацити као неприхватљива.

⁶⁰⁵*Ibid*, стр. 29-30.

⁶⁰⁶Ј. Омејац, *op.cit*, стр. 577-584.

⁶⁰⁷Видети одлуке Европског суда у предметима *Calcerrada Fornieles u Cabeza Mato против Шпаније*, *Rauger против Аустрије*, *C.W. против Финске* и *D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, op.cit*, стр.782-785.

Као прво, Европски суд ће прогласити неприхватљивом и одбацити сваку појединачну представку за коју сматра да је неспојива са одредбама Конвенције или протокола уз њу⁶⁰⁸. У пракси је ова одредба о неспојивости представке тумачена кроз четири ограничавајућа критеријума, и то: неспојивост због временског ограничења обавеза државе преузетих по Конвенцији (*ratione temporis*), неспојивост због ограничења у материји која се Конвенцијом регулише (*ratione materiae*), неспојивост због ограничења у надлежности државе (*ratione loci*) и неспојивост у погледу „тужиоца“ и „туженог“ (*ratione personae*)⁶⁰⁹.

Када је реч о услови (не)спојивости *ratione temporis*, може се рећи да је ово правило у складу са општим правилима међународног права и начелом неретроактивности одредбе Конвенције „која не обавезују Високу страну уговорницу у односу на било коју радњу или чињеницу које су се догодиле или било које стање које је престало да постоји пре дана ступања на снагу ове Конвенције у односу на ту Високу страну уговорницу“⁶¹⁰. По правилу, то значи да надлежност Европског суда *ratione temporis* обухвата само период после ратификације Конвенције или протокола уз њу од стране тужене државе чланице, од ког датума па надаље сва наводна чињења и нечињења једне државе морају бити у складу са Конвенцијом и протоколима уз њу. Међутим, Европски суд може узети у обзир чињенице из периода пре ратификације у оној мери у којој се може сматрати да су оне проузроковале стање које траје и после тог дана или да могу бити релевантне за разумевање чињеница које су се догодиле после тог дана. Дужност је Европског суда да испита на сопствену иницијативу своју надлежност *ratione temporis* и то у свакој фази поступка, јер је у питању надлежност Европског суда, а не питање прихватљивости појединачне представке⁶¹¹. У вези са применом ових

⁶⁰⁸Ј. Омејац, *op.cit.*, стр. 615-711.

⁶⁰⁹М. Пауновић, С. Царић, *op.cit.*, стр. 37.

⁶¹⁰Практични водич кроз услове прихватљивости, *op.cit.*, стр. 40-41.

⁶¹¹*Ibid.*, стр. 40-41.

правила и ставова, Европски суд је заузео додатне ставове, посебно оне који се односе на конкретна права гарантована Конвенцијом⁶¹².

Када је реч о неспојивост због ограничења у материји која се Конвенцијом регулише, односно (не)спојивности *ratione materiae*, потребно је да право на које се позива подносилац представке мора бити заштићено Европском конвенцијом и протоколима уз њу. Треба поменути да „иако Суд није надлежан да испитује наводне повреде права заштићених другим међународним инструментима, он приликом дефинисања значења појмова и термина у тексту Конвенције може и мора узети у обзир и друге елементе међународног права који не спадају у Конвенцију“⁶¹³.

Ову надлежност Европски суд има обавезу да испитује у свакој фази поступка, без обзира на то да ли је туженој држави онемогућено или јој је допуштено да изнесе такав приговор, при чему ће представке које се тичу неке одредбе Европске конвенције у односу на коју је тужена држава ставила резерву бити проглашене неспојивим *ratione materiae* са одредбама Европске конвенције. Поред овог начелног правила, треба поменути да је Европски суд заузео бројне ставове који се односе на границе делокруга конкретних права из Конвенције или протокола уз њу⁶¹⁴.

Питање (не)спојивост појединачне представке због ограничења у надлежности државе, односно питање надлежности *ratione loci*, односи се на то да ли се наводна повреда Европске конвенције догодила у надлежности тужене државе или на територији коју та држава стварно контролише. Стога, када се представке заснивају на догађајима који су се збили на територији ван територије Високе стране уговорнице и не постоји веза између тих догађаја и било ког органа власти у надлежности те Високе стране

⁶¹²Практични водич кроз услове прихватљивости, стр. 41-45 и D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, S.M. Buckley, C. Warbrick, Op.cit, стр.801-803.

⁶¹³Практични водич кроз услове прихватљивости, стр.46.

⁶¹⁴*Ibid*, стр.46-69. Ово се, пре свега, односи на питање делокруга права на правично суђење из члана 6. Конвенције, права на поштовање приватног и породичног живота, дома и преписке из члана 8. Конвенције и права на имовину из члана 1. Протокола 1 уз Европску конвенцију.

уговорнице, оне се одбацују као неспојиве *ratione loci* са Конвенцијом“, при чему Европски суд приговор *ratione loci* разматра са становишта члана 1. Конвенције који се односи на обим појма „надлежност“ по том члану Европске конвенције⁶¹⁵. Надаље, постоји спојивост *ratione loci* са Европском конвенцијом и одговорност држава за оно што чине њена дипломатска и конзуларна представништва или у вези са радњама обављеним унутар летелица и бродова који су регистровани у тој држави или плове под њеном заставом⁶¹⁶. Европски суд је заузео посебне ставове поводом појединачних представки које су у вези са зависним територијама, те ако Висока страна уговорница није дала изјаву, у смислу члану 56. Европске конвенције којом се примена Конвенције проширује на територију о којој је реч, представка је неспојива *ratione loci*. Међутим, када је Висока страна уговорница дала такву изјаву, онда Европски суд неће разматрати отварање питања неспојивости *ratione loci*, а ако зависна територија постане независна, изјава аутоматски губи правну снагу⁶¹⁷.

Коначно, неспојивост у погледу „тужиоца“ и „туженог“, односно неспојивост *ratione personae*, подразумева, пре свега, да починилац наводног кршење Европске конвенције буде држава уговорница или да се то кршење Конвенције њој на неки начин може приписати. У питању је надлежност о којој Европски суд води рачуна по сопственој иницијативи⁶¹⁸. У суштини, правило је да основна права која су заштићена међународним уговорима о људским правима треба да буду зајемчена свакоме ко живи на територији државе уговорнице, без обзира на каснији распад или сукцесију те државе⁶¹⁹.

Међутим, Европски суд ће прогласити по овом основу представку неприхватљивом, поред осталог, ако подносилац нема статус, односно процесну легитимацију, у смислу члана 34. Европске конвенције, ако

⁶¹⁵*Ibid*, стр.39.

⁶¹⁶*Ibid*, стр.40 и D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр.804-810.

⁶¹⁷Практични водич кроз услове прихватљивости, стр.40.

⁶¹⁸*Ibid*, стр.35.

⁶¹⁹D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр.787-800.

подносилац није у стању да докаже да је жртва наводне повреде права, ако је представка поднета против појединца, ако је представка поднета против државе која није ратификовала Европску конвенцију или протокол уз њу⁶²⁰.

„Закључак о одсуству надлежности не ослобађа Суд од обавезе да испита да ли подносиоци представке спадају у надлежност једне или више Високих страна уговорница, у смислу члана 1. Конвенције. Стога, примедба да подносиоци представке нису у надлежности тужене државе пре ће бити изнета као тврдња, односно жалба да је представка *ratione perosnae* инкопатибилна са Конвенцијом“⁶²¹.

Европска конвенција даље у члану 35. став 3. (а) предвиђа и да ће Европски суд прогласити неприхватљивом сваку појединачну представку поднету на основу члана 34. Конвенције за коју сматра да је очигледно неоснована. У питању је ситуација када представка испуњава све процесне и формалне услове прихватљивости, али Европски суд ипак може да прогласи ту представку неприхватљивом из разлога који суштински јесу питање са испитивањем меритума. Неприхватљивост очигледно неосноване представке је најчешћи основ по коме представке бивају одбачене од стране Европског суда.

Тако ће „свака представка бити сматрана „очигледно неоснованом“ ако претходно испитивање њене суштине не открије да је на било који начин видљиво да је дошло до повреде права зајемчених Конвенцијом, што ће довести до тога да представка може бити проглашена неприхватљивом већ на самом почетку, без преласка на формално испитивање меритума“⁶²². Према пракси Европског суда, очигледно неосноване представке и притужбе могу се поделити на четири категорије, и то притужбе по доктрини или формули „четврте инстанце“, притужбе код којих је јасно или очигледно да

⁶²⁰Практични водич кроз услове прихватљивости, стр.36.

⁶²¹J. Омејац, *op.cit*, стр. 585-604 и Практични водич кроз услове прихватљивости, стр.36

⁶²²Практични водич кроз услове прихватљивости, стр.70-71.

повреде није било, неосноване притужбе које су непоткрепљене доказима и хаотичне или натегнуте притужбе⁶²³.

Даље, Конвенција у члану 35. став 3 (а) предвиђа да ће Европски суд прогласити неприхватљивом и одбацити сваку појединачну представку која представља злоупотребу права на представку. Другим речима, у питању су случајеви када се подносилац представке не обраћа Европском суду због поштовања и заштите права гарантованих Европском конвенцијом, већ због остварења неког другог циља. У пракси Европског суда, на основу ове одредбе Конвенције, проглашаване су неприхватљивим оне представке у којима је, по оцени Европског суда, намера и циљ подносилаца била политичка пропаганда против државе или медијски публицитет који подносилац представке добија у туженој држави. Такође, Европски суд је одбацивао представке због употребе непримереног и увредљивог језика и формулација. Надаље, било је случајева да је злоупотреба права на представку тумачена као намерно и свесно прикривање релевантних информација или изношење нетачних информација, па чак и фалсификовања података, као и довођење Европског суда у заблуду. Коначно, кршење начела поверљивости поступка пријатељског поравнања је, такође, разлог који се подводи под злоупотребу права на подношење представке⁶²⁴.

Према одредби члана 35. став 2 (б) Европске конвенције, Европски суд ће прогласити неприхватљивом сваку појединачну представку поднету на основу члана 34. Конвенције ако сматра да подносилац представке није значајно оштећен, осим ако поштовање људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу не захтева испитивање суштине представке, с тим да се представка не може одбацити по овом основу уколико случај претходно, с дужном пажњом, није размотрио домаћи суд. У

⁶²³*Ibid*, стр.71-76.

⁶²⁴*Ibid*, стр.71-76

питању је нови основ одбацивања представки који је почео да се примењује ступањем на снагу Протокола 14 уз Европску конвенцију⁶²⁵.

Главна одредница у новом критеријуму представља појам „значајне штете“, односно испитивање да ли је подносилац представке претрпео значајну штету. Уколико подносилац појединачне представке није значајно оштећен, Европски суд може, по овом основу, одбаци појединачну представку као неприхватљиву. Питања када се сматра да је подносилац значајно оштећен, која је граница између значајног и „безначајног“, као и која врста штете се узима у обзир, представљају питања тумачења овог појма. Свакако да се по овом основу могу одбацивати појединачне представке тривијалне важности и малог значаја, како за самог подносиоца представке, тако и за праксу Европског суда, при чему се прешироким тумачењем овог услова може ограничити главна тековина система Конвенције, право на појединачну представку⁶²⁶.

Међутим, како би се то избегло, овом услову су додате и две заштитне клаузуле, којима се ограничава, или боље рећи прецизира, примена овог критеријума прихватљивости. Тако се представка неће прогласити неприхватљивом и одбаци, чак и када подносилац представке није значајно оштећен, уколико поштовање људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу, захтева испитивање суштине представке. Овај први ограничавајући елемент је преузет из дела друге реченице члана 37. став 1. Конвенције, којом се иста заштитна функција користи и приликом доношења одлуке о скидању предмета са листе предмета Европског суда. Дакле, без обзира на „безначајност“ штете коју је претрпео подносилац, Европски суд неће одбаци представку, уколико би предмет расправљања и одлучивања пред Европским судом било неко важно питање примене или тумачења Конвенције или протокола уз њу.

⁶²⁵J. Омејац, , *op.cit.*, стр. 605-614.

⁶²⁶P. Lemmens, W. Vandenhole, *Protocol No. 14 and the Reform of the European Court of Human Rights*, Intersentia, 2005.

Друга заштитна клаузула којом се ограничава, тачније потпуно искључује употреба овог новог услова прихватљивости, јесте ситуација у којој Европски суд никада неће моћи да се позива на овај основ, као разлог за одбацивање појединачне представке. Тако Европски суд не може појединачну представку одбацивати по овом основу, уколико конкретан случај није претходно, са дужном пажњом, размотрио домаћи суд. Овом одредбом се потврђује начело супсидијарности система Конвенције и још једном се указује да се поштовање и заштита права из Конвенције морају остваривати и штитити, пре свега и највише, на националном нивоу, односно нивоу држава чланица. Истовремено се овим осгурава да ће и тривијални предмети који су „игнорисани“ од стране националних органа, имати своје судско испитивање и одлучивање на нивоу Европског суда⁶²⁷.

Дакле, Европски суд може у било којој фази одбацивати појединачне представке уколико не испуњавају претходно наведене услове⁶²⁸. Другим речима, појединачна представка мора бити изјављена од стране активно легитимисаног лица, против државе која је у време подношења представке ратификовала Конвенцију, због повреде права гарантованог Конвенцијом. Подносилац представке мора претходно у домаћем правном систему исцрпети сва правна средства и своју представку мора изјавити Европском суду у року од шест месеци од дана доношења правоснажне одлуке домаћих органа. Тако изјављена представка не сме бити идентична представци која је претходно изјављена Европском суду или неком другом међународном телу, не сме представљати злоупотребу права на представку, нити садржати очигледно неоснован захтев. Такође, појединачна представка може бити одбачена и ако испуњава претходне услове, ако Европски суд сматра да подносилац представке није значајно оштећен, осим ако поштовање људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу не захтева испитивање суштине представке, с тим да Европски суд неће одбацивати по

⁶²⁷Практични водич кроз услове прихватљивости, *op. cit.*, стр.76-79.

⁶²⁸Члан 35. став 4. Европске конвенције.

овом основу представку уколико случај претходно, са дужном пажњом, није размотрио домаћи суд.

На крају, треба поменути да је чланом 37. Европске конвенције уређено питање брисања предмета. Тако овај члан предвиђа да Европски суд у свакој фази поступка може одлучити да избрише представку са листе предмета ако се на основу околности може закључити да подносилац представке не намерава да даље учествује у поступку или да је ствар разрешена или да, из сваког другог разлога који Европски суд утврди, није више оправдано наставити са испитивањем представке. Међутим, и поред испуњености неких од ових разлога, Европски суд ће наставити са испитивањем представке ако је то потребно ради поштовања људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу. Такође, Европски суд може одлучити да представку врати на своју листу предмета ако сматра да околности то налажу.

Дакле, у питању су посебни услови од чије (не)испуњености зависи да ли ће се започети поступак пред Европским судом окончати брисањем предмета са листе.

3.4.5.2. Поступак по појединачним представкама, одлучивање и дејство одлука и пресуда

Европска конвенција не садржи изричите одредабе о поступку по појединачним представкама, већ се тумачењем одредби чланова 34. и 35. Конвенције, као и одредби о овлашћењима судских формација извлачи начелни закључак о томе како тече поступак пред Европским судом. Европска конвенција садржи у члану 38. одредбу о испитивању предмета, која додатно објашњава поступак по појединачним представкама. Тако је одредбом члана 38. Конвенције прописано да Европски суд разматра представку заједно са представницима странака и, ако је то потребно, предузима истрагу за чије ће му ефикасно спровођење Високе стране

уговорнице у питању обезбедити све неопходне услове. Пословник о раду Суда садржи додатне, разрађене одредбе о поступку, који поред општих правила, садржи правила о додели предмета, самом спровођењу поступка и одлучивању⁶²⁹.

Најпре треба поменути да је правило да су сви документи положени у Секретаријату од стране странака или трећих страна у вези са представком, осим оних положених у оквиру преговора о пријатељском поравнању, доступни јавности⁶³⁰. Међутим, председник већа може, на сопствену иницијативу или на захтева странке или било које друге заинтересоване особе одлучити да приступ јавности документу или било којем његовом делу буде ограничен, и то због интереса морала, јавног реда или националне сигурности у демократском друштву, кад тако захтевају интереси малолетника или заштита приватног живота странака, или у мери строго потребној по мишљењу председника у посебним околностима кад би приступ јавности био противан интересима правде⁶³¹.

Друго, опште правило о поступку, јесте да се поступак води на званичним језицима Савета Европе, енглеском и француском. Када је реч о појединачним представкама, све док тужена држава није, у складу са Пословником, обавештена о појединачној представци, сва комуникација са подносиоцем представке или њиховим заступником, ако нису на једном од службених језика Европског суда, морају бити на једном од службених језика уговорних странака. Уколико се тужена држава обавести о поднетој представци и представка јој се „комуницира“, представка и прилози ће јој се проследити на језику на којем их је подносилац поднео Европском суду. Након тога, сви поднесци морају бити на једном од службених језика Европског суда⁶³².

⁶²⁹Правила од 31. до 90. Пословника о раду Суда.

⁶³⁰Члан 40. став 2. Европске конвенције.

⁶³¹Правило 33. Пословника о раду.

⁶³²Правило 34. Пословника о раду Суда.

Подносилац појединачну представку упућује Европском суду. Поступак пред Европским судом је бесплатан. Европска конвенција не предвиђа посебну форму у којој се представка подноси, али је то питање уређено Пословником о раду⁶³³. Тако је Пословником предвиђено да се појединачна представка изјављује на формулару који је доступан, поред осталог, на интернет презентацији Европског суда. Такође, Пословником о раду је прописана и обавезна садржина појединачне представке. Како би се олакшало подношење представке, Европски суд је на сваком од језика држава чланица, поред поменутог формулара, припремио и детаљно упутство за изјављивање представке и попуњавање формулара⁶³⁴. Треба поменути да је од 1. јунуара 2016. године почело да се примењује правило 47. Пословника о раду, а које уводи знатно строжије, формалне услове за изјављивање појединачних представки⁶³⁵.

Након регистравања представке и формирања предмета, Европски суд испитује постојање напред наведених услова прихватљивости представке. У случају да представка не испуњава неки од услова прихватљивости, појединачна представка ће бити одбачена од стране судије појединца⁶³⁶.

Уколико у претходном испитивању постојања услова и претпоставки за одлучивање, Европски суд процени да су испуњени услови прихватљивости и да је оправдано даље испитивање представке, појединачна представка ће бити достављена туженој држави, како би у року који одреди Европски суд дала одговор на питања која Европски суд постави, као и одговорила на наводе подносиоца појединачне представке.

⁶³³Правило 47. Пословника о раду Суда.

⁶³⁴Формулар представке и упутство за попуњавање представке на језицима свих држава чланица доступни су на <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ol&c=>.

⁶³⁵Тако према Правилу 47. Пословника о раду, поред осталог, све информације из представке би требало да буду довољне Европском суду да може да одреди природу и предмет представке, без увида у било каква друга документа. Међутим, подносилац представке може допунити ове информације додатним детаљима о чињеницама, наводном кршењу Конвенције и релевантним аргументима које ће приложити уз образац представке. Ови прилози не смеју бити дужи од 20 страна.

⁶³⁶Члан 27. Европске конвенције.

Треба поменути да на основу правила 39. Пословника о раду Европског суда, Европски суд одлучује и о привременој мери. Тако, на захтев странке или сваке друге заинтересоване особе, као и на сопствену иницијативу, веће од седам судија, или кад је то примерено, председник већа, могу усвојити сваку привремену меру за коју сматрају да је треба донети у интересу странака или правилног вођења поступка пред тим већем. Уколико се усвоји привремена мера, држава чланица против које је привремена мера усвојена обавезна је да се суздржи од било ког чињења или пропуштања које може ометати делотворно уживање права на појединачну представку тог подносиоца. У случају да држава чланица пропусти да удовољи привременој мери, такво поступање сматра се спречавањем Европског суда да делотворно испита појединачну представку, као и ометањем подносиоцевог права на појединачну представку⁶³⁷.

О одлуци којом је усвојена привремена мера обавештава се и Комитет министара. Предвиђено је и да веће може тражити информације од странака о сваком питању које је повезано са применом било које привремене мере коју је донело. Привремена мера остаје на снази све док Европски суд не одлучи да је укине. То може бити када Европски суд оцени да су се измениле околности и да су престали да постоје разлози за даље трајање привремене мере, а што ће у сваком случају бити када мериторно одлучи о појединачној представци.

Током испитивања појединачне представке, Европски суд може затражити да свака од страна у поступку у одређеном року достави одређене информације, документа и доказе који су релевантни за оцену основаности навода и тврдњи о повреди права и слобода из Конвенције⁶³⁸. Такође, Европски суд може, у смислу члана 40. Европске конвенције, организовати и одржати и расправу, која је, по правилу, јавна, осим ако Европски суд у посебним околностима одлучи другачије.

⁶³⁷Ј. Омејац, *op.cit.*, стр. 257.

⁶³⁸Правила 53. и 54. Пословника о раду Суда.

На основу члана 36. Конвенције, постоји могућност учешћа и интервенција трећих лица у поступку пред Европски судом. Тако Висока страна уговорница чији је држављанин подносилац представке може поднети писана запажања и узети учешће у расправи у предметима пред већем или Великим већем. Такође, председник Европског суда може у интересу исправног поступања позвати Високу страну уговорницу која није страна у поступку или свако заинтересовано лице које није подносилац представке да поднесу писана запажања или узму учешће у расправи. Коначно, Комесар за људска права Савета Европе може поднети писани поднесак и узети учешће у расправи у предметима пред већем или Великим већем, а што због овлашћења и надлежности Комесара за људска права, као и искуства у праћењу системских и структуралних недостатака у области заштите људских права на нивоу држава чланица Савета Европе, свакако доприноси квалитету расправе. Интервенција трећих лица почива на идеји да учешће ових држава, лица или невладиних организација, као и Комесара за људска права може допринети расправи и разјашњавању питања примене и тумачења одредаба Конвенције и протокола уз њу.

Напред наведене одредбе указују на то да је циљ испитивања предмета потпуно и правилно утврђивање чињеничног стања случаја, у коју сврху се свим учесницима у поступку налаже достављање података неопходних за расправљање и одлучивање, као и предузимање других радњи у поступку. Најчешће ће то бити комуникација са државом, која писменим запажањем износи своју аргументацију случаја, али су могућа и саслушања сведока и експерата, спровођење истраге и усмена расправа. Достављење тражених података и обезбеђивање неопходних услова за спровођење истраге представља врсту правне обавезе наметнуте државама потписницама Конвенције коју Европски суд може да тражи у било којој фази поступка.

Уколико Европски суд одлучи да представку разматра у меритуму, без обзира да ли то чини трочлани одбор или седмочлано веће, правило је да

се доноси јединствена одлука о прихватљивости и меритуму појединачне представке⁶³⁹.

Када је реч о одлучивању Европског суда, већ је поменуто да се у трочланом одбору захтева једногласност у одлучивању. У супротном, предмет се доставља већу од седам судија на даље поступање и одлучивање. У већу од седам судија, одлука се сматра донетом када за њу гласа већина од седам судија. Исто правило о већини гласова се примењује и приликом одлучивања од стране Великог већа⁶⁴⁰. Према члану 45. Европске конвенције, пресуде и одлуке којима се представка проглашава прихватљивом или неприхватљивом морају бити образложене. У случају да пресуда у целисти или једном свом делу не представља једногласно мишљење судија, сваки судија има право да изнесе издвојено мишљење.

Када је реч о врсти одлука које Европски суд доноси, оне најпре зависе од тога да ли је Европски суд донео одлуку о неприхватљивости или прихватљивости представке или је реч о јединственој одлуци о прихватљивости и меритуму представке⁶⁴¹.

Када Европски суд разматра само прихватљивост појединачне представке, он онда доноси одлуку. Одлука Европског суда може бити да је појединачна представка неприхватљива, јер не испуњава неки од напред наведених услова прихватљивости.

Одлуку о неприхватљивости појединачне представке може донети једногласно трочлани одбор, а уколико се не постигне једногласност, одлуку о неприхватљивости појединачне представке може донети и веће од седам судија, при чему је потребно да је бар већина судија гласала за то да се представка прогласи неприхватљивом. Оваква одлука је коначна и не може бити даљи предмет разматрања и одлучивања пред Европским судом.

⁶³⁹Члан 28. став 1 (б) и члан 29. Европске конвенције и правило 54А Пословника о раду Суда.

⁶⁴⁰Члан 28. и члан 29. Европске конвенције.

⁶⁴¹J. Омејац, *op.cit.*, стр. 238-241.

Такође, на основу члана 45. став 1. Конвенције, одлука о неприхватљивости представке мора бити образложена.

Поред тога, на основу члана 28. став 1 (а) Европске конвенције, одлуком одбора се брише представка са листе предмета, а такође одлуком се постиже пријатељско поравнање. Наиме, према члану 39. Европске конвенције, Европски суд може у свакој фази поступка да се стави на располагање странама у спору, како би се постигло пријатељско поравнање засновано на поштовању људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу. Поступак пријатељског поравнања је поверљиве природе, а кршење тог правила од стране подносиоца појединачне представке може довести до одлуке којом се представка одбацује због злоупотребе права на појединачну представку. У случају да се постигне пријатељско поравнање, Европски суд скида предмет са своје листе одлуком која садржи кратак опис чињеница и постигнутог решења, при чему се та одлука доставља Комитету министара који надгледа извршење одредби пријатељског поравнања предвиђених одлуком. Поступак пријатељског поравнања је средство којим се Европски суд решава одређеног броја предмета, без доношења одлуке у меритуму, али је истовремено и начин на који одговорна држава може избећи пресуду којом је утврђена повреда права из Конвенције.

Треба поменути и то да, поред одбора и већа од седам судија, одлуку о неприхватљивости појединачне представке може, на основу члана 27. донети и судија појединац, при чему се таква одлука не доставља странкама, већ се подносиоцу представке само доставља обавештење о томе да је његова представка одбачена. И ова одлука судије појединца је коначна и не може бити предмет даљег расправљања и одлучивања Европског суда. Осим одлуке о неприхватљивости коју доноси судија појединац, остале одлуке о неприхватљивости представке достављају се странкама у поступку и јавно објављују.

Уколико Европски суд донесе одлуку којом проглашава прихватљивом појединачну представку, то значи да представка испуњава услове да Европски суд о њој расправља о суштини ствари, односно да да одговор на питање да ли је или не у конкретном случају било повреде права и слобода зајемчених Конвенцијом или протоколима уз њу. Одлуку о прихватљивости појединачне представке може донети само веће од седам судија, под условом да је за њу гласала већина судија, при чему се у одлуци наводи да ли су и ко су судије које су гласале против. И ова одлука мора садржати образложење.

Разматрање и расправљање о суштини појединачне представке може уследити након што је веће донело одлуку којом је представку прогласило прихватљивом. Међутим, правило је да Европски суд разматра и расправља истовремено и прихватљивост и меритум представке, а о чему доноси јединствену одлуку, и то у форми пресуде.

Пресуду о меритуму, и након одлуке о прихватљивости, може донети само веће од седам судија, док пресуду о прихватљивост и меритуму представке може, поред већа од седам судија, донети и трочлани одбор када поступа у смислу члана 28. став 1. (б) Европске конвенције. Као и у случају одлуке, код доношења пресуде од стране одбора потребна је једногласност, а код већа је довољно да је већина судија гласала за предложену пресуду.

Сама пресуда о суштини ствари даје одговор на главно питање појединачне представке – да ли је у конкретном случају било повреде права и слобода из Конвенције или не. Пресуда, поред тога, садржи формалне елементе, и то састав одбора или већа које је донело пресуду, датум доношења пресуде, имена странака и заступника, опис спроведеног поступка, опис чињеница случаја, опис поднесака странака и њихових аргумената, разлоге који се тичу наводно повређеног права, образложење правних питања и оцену Европског суда о постојању повреде права, изреку и одлуку о трошковима. Уколико је неки судија, у смислу члана 45. став 2. Европске конвенције, издвојио мишљење, и то издвојено мишљење

представља саставни део пресуде⁶⁴². Такође, уколико је пресудом утврђена повреда права или слобода гарантованих Конвенцијом и Европски суд, на основу члана 41. Конвенције, одлучи и о правичној накнади, онда таква пресуда садржи и одлуку о правичној накнади⁶⁴³.

Изрека пресуде представља њен оперативни део и она, по правилу, садржи одлуку о томе да ли је представка прихватљива, одлуку о томе да ли је у конкретном случају дошло до повреде права и слобода из Европске конвенције, те ако јесте, онда се у изреци пресуде наводе и налози о обавезама које држава има у извршењу пресуде. Такође, Европски суд у случају постојања повреде права и слобода из Европске конвенције, на основу члана 41. Конвенције, може досудити и правично задовољење оштећеној страни. Тако Европски суд може досудити новчану накнаду материјалне и нематеријалне штете, као и евентуалне трошкове које је подносилац имао током поступка. Суштина правичног задовољења је да се оштећеној страни пружи накнада искључиво за штету коју је претрпела и то у мери у којој ти догађаји представљају последицу кршења одредаба Конвенције, а која се на други начин не може исправити.

Сама пресуда Европског суда је, у суштини, декларативне природе, будући да Европски суд само саопштава да ли је или не Конвенција прекршена. Европски суд не може поништити, нити укинути пресуду домаћег суда. И поред одсуства изричитог овлашћења за овакво поступање, Европски суд настоји да у образложењима својих пресуда тачно објасни природу повреде права и слобода из Конвенције, као и да опише налоге појединачних, али и општих обавеза и мера које држава мора да преузме у извршењу пресуде. Као и одлуке, и пресуде Европског суда се достављају странка у поступку и јавно објављују.

Пресуде Европског суда постају правоснажне у складу с одредбама члана 44. став 2. Европске конвенције. Најпре треба рећи да је свака пресуда

⁶⁴²Правило 74. Пословника о раду Суда.

⁶⁴³Правило 75. Пословника о раду Суда.

Великог већа аутоматски правоснажна. Правноснажност пресуде већа од седам судија наступа када странке изјаве да неће захтевати да се предмет изнесе пред Велико веће или три месеца после доношења пресуде, ако се не затражи да се предмет изнесе пред Велико веће или када колегијум одбије захтев за обраћање Великом већу на основу члана 43. Конвенције. Пресуда трочланог одбора која је донета на основу члана 28. став 1. (б) Европске конвенције је, у складу са одредбом члана 28. став 2. Европске конвенције коначна и правоснажна даном доношења, односно достављања странкама у поступку.

3.4.5.3. Пилот пресуде

Европски суд за људска права је у својој пракси развио концепт пилот пресуда. Референтни случај био је случај *Broniowski против Пољске*⁶⁴⁴, а повод за доношење овакве пресуде био је велики број тзв. репетитивних, односно клонираних случајева пред Европским судом. Дакле, пилот пресуда је настала као резултат поступања Европског суда у случајевима системских недостатака националних правних система, а који су за последицу имали масовна кршења права из Конвенције.

Појам пилот пресуде, у тренутку доношења пресуде *Broniowski против Пољске* није имао своју дефиницију у одредбама аката Европског суда, нити су била прецизно дефинисана правила о примени овог концепта. Оно што се на основу анализе ове пресуде Европског суда могло закључити, јесте да је реч о случајевима у којима због неког структуралног недостатка у унутрашњем правном систему државе, последице недостатка трпи неодређени број људи, чиме долази до масовног и честог кршења права из Конвенције. Сам недостатак може бити у законодавству, али и у поступању управних и судских органа. Оцењујући усаглашеност домаћег правног

⁶⁴⁴*Broniowski против Пољске*, ECHR 2004-V.

система са одредбама Конвенције, Европски суд је тиме, на неки начин, почео да врши и квази уставносудску функцију.

У фебруару 2011. године у Пословник о раду је унета одредба о пилот пресудама⁶⁴⁵. Према овом правилу, Европски суд може покренути и донети пилот пресуду у случају када чињенице представке указују на то да у држави чланици постоји структурални или системски недостатак или проблем, а који доводи или може довести до подношења већег броја истоветних појединачних представки. Поред самог Европског суда, поступак доношења пилот пресуде може иницирати и било која од страна у поступку.

Европски суд ће у пилот пресуди, поред констатације да је дошло до повреде права, наложи одговорној држави да предузме мере општег карактера, које ће за циљ имати престанак таквог масовног кршења права. Истовремено, доношење овакве пресуде и налога за предузимање опште мере, за последицу има да остали “клонирани” предмети са истоветним чињеничним стањем и повредом права, а у складу са начелом супсидијарности, свој судски епилог и решење добију на националном нивоу. Тако Европски суд, по доношењу овакве пресуде, најчешће зауставља поступање у затеченим репетитивним предметима пред Европским судом и чека извршење пилот пресуде пред надлежним органима одговорне државе⁶⁴⁶.

Одређивање рока за извршење пилот пресуда, односно одређивање рока за усвајање и спровођење наложених општих мера, као и даље поступање Европског суда у репетитивним предметима у случају неизвршења пилот пресуде, регулисано је истим чланом Пословника о раду.

⁶⁴⁵Правило 61. Пословника о раду.

⁶⁴⁶Европски суд је у односу на Републику Србију усвојио једну пилот пресуду и то у предмету *Алишић и други против Словеније и Србије* (број представка 60642/08). Велико веће је, поред тога што је утврдило повреду права на имовину и права на делотворно правно средство, наложило „да Србија мора предузети све што је неопходно, укључујући и измене закона, у року од годину дана и под надзором Комитета министара да би господину Шахдановићу и свим другима у његовом положају омогућила исплату њихове „старе“ девизне штедне под истим условима као и грађанима Србије који су имали такву штедњу у домаћим филијалама српских банака“.

Тако Европски суд у изреци пилот пресуде може одредити рок у коме ће се донети опште мере, при чему Европски суд може и прецизирати о каквој мери општег карактера је реч. Надаље, Европски суд може у изреци пилот пресуде нагласити да ће наставити одлучивање у истоветним предметима који су у застоју, уколико одговорна држава чланица не изврши пилот пресуду. Треба поменути да је могуће да се у пилот поступку закључи пријатљеско поравнање⁶⁴⁷.

Комитет министара, као надзорни орган, је у својим Правилима за надзор над извршењем пресуда и услова пријатељских поравнања, дао приоритет у надзору над извршењем пресуда у којима је Европски суд установио системске проблеме, а у Резолуцији (2004) 3 о пресудама у којима су откривени системски недостаци, Комитет је позвао Европски суд да решава овакве предмете, тако што ће идентификовати системски недостатак и о томе обавестити одговорну државу и сам Комитет.

Примена ове процедуре и доношење пилот пресуда утиче на то да се број предмета Европског суда значајно смањи, а чиме се доприноси ефикасности рада Европског суда⁶⁴⁸.

3.4.5.4. Извршење пресуда и одлука

Основна обавеза које су државе преузеле приступајући Европској конвенцији јесте она утврђена чланом 1. Европске конвенције, којом државе Високе стране уговорнице, гарантују свакоме у својој надлежности поштовање права и слобода утврђених Конвенцијом. Конвенција додатно осигурава поштовање ове обавезе, тако што у члану 46. Конвенције утврђује обавезу држава да се повинују правоснажним пресудама Европског суда у сваком предмету у коме су странке и што одређује да је Комитет министара

⁶⁴⁷Правило 61. тачка 7. Пословника о раду.

⁶⁴⁸О поступку доношења пилот пресуда и пилот пресудама видети: зборник радова *Pilot Judgment Procedure in the European Court of Human Rights*, Kontrsat, Warsaw, 2009, Ј. Омејац, *op.cit.*, стр. 329-331, Д. Поповић, *op.cit.*, стр. 417-419.

орган надлежан за надгледање извршења правоснажних пресуда Европског суда⁶⁴⁹.

Дакле, ставом 1. члана 46. Конвенције потврђена је обавеза одговорне државе, као странке у поступку, да поштује правоснажну пресуду Европског суда. Ово се односи на пресуде Европског суда у којима је утврђено постојање повреде права или слобода гарантованих Конвенцијом. Имајући у виду да је оваква пресуда деклараторне природе и да се њом првенствено констатује повреда права, у изреци саме пресуде обично се налази и налог одговорној држави за поступање, односно предузимање неке мере, а у циљу отклањања последица насталих због повреде права.

Мера најчешће подразумева исплату одређеног новчаног износа, као накнаде за правично задовољење оштећеној страни. Заједно са овим, могуће је да се у изреци пресуде нађе и неки налог одговорној држави за чињење, односно уздржавање од чињења. Овакав захтев држави најчешће представља преузимање додатних појединачних, конкретних мера, чија природа зависи од околности конкретног случаја и повреде права, а које за циљ имају да се оштећено лице, колико је могуће, доведе у ситуацију и положај који је имало пре повреде права.

Такође, чести су случајеви да се у образложењу саме пресуде Европског суда, поред појединачних, наложи доношење и неке мере општег карактера. Ово се свакако ради у пилот пресудама, али је могуће да то Европски суд учини и кроз обичну пресуду. Опште мере најчешће се односе на указивање одговорној држави на потребу доношења или измене законодавства, на лошу праксу судских или управних органа у примени прописа и правила процедуре, односно на указивање проблема системске природе, чије би се решење одразило на неодређен број људи. Већ је поменуто да се усвајањем општих мера спречавају нове повреде права и

⁶⁴⁹О извршењу пресуда Европског суда видети: D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, C. Warbrick, *op.cit*, стр. 871-881, Jacobs, R. White, C. Ovey, *op.cit*, стр. 52-61, J. Омејац, *op.cit*, стр. 402-428, Д. Поповић, *op.cit*, стр. 425-441.

окончавају постојеће повреде, сличне оним повредама права већ утврђеним правоснажном пресудом Европског суда. Дакле, независно од тога какав ће налог Европски суд дати одговорној држави, да ли ће налог бити изражен у изреци пресуде или као препорука у образложењу, јасно је да су државе обавезне да извршавају пресуде, односно да предузимају све неопходне мере у циљу извршења правоснажних пресуда Европског суда.

Одредба члана 46. став 2. Европске конвенције одређује и орган надлежан да надгледа извршење правоснажних пресуда и одлука Европског суда. Наиме, Конвенцијом је ова улога поверена Комитету министара Савета Европе. Већ је речено да се ова надлежност Комитета односи и на надзор над извршењем одлука о пријатељским поравнањима. Надаље, одредбом члана 54. Конвенције потврђено је да Комитет министара у вршењу надлежности утврђених Конвенцијом, поступа у складу са својим овлашћењима утврђеним Статутом Савета Европе.

Дакле, Комитет министара у оквиру своје надзорне функције, захтева од одговорних држава достављање у одређеним роковима акционих планова и акционих извештаја којим одговорне државе обавештавају овај орган о извршењу пресуда и одлука Европског суда, као и предузимању других мера неопходних за њихово потпуно извршење и спровођење. По пријему акционих планова и акционих извештаја одговорне државе, поступци спровођења извршења пресуда и одлука Европског суда који су обухваћени извештајем и планом постају предмет разматрања на седницама Комитета министара.

Основни задатак Комитета министара јесте да утврди да ли је престало кршење права утврђено правоснажном пресудом, да ли је држава исплатила новчану накнаду на начин и у износу утврђеном правоснажном пресудом и одлуком Европског суда, као меру правичног задовољења оштећеној странци, као и да ли је одговорна држава извршила остале налоге из пресуде, пре свега да ли је усвојила опште мере. Дакле, надзор Комитета

министара се односи како на извршење појединачних, тако и на извршење општих мера.

При надгледању извршења пресуда и одлука Европског суда, Комитет министара је овлашћен да донесе посебну резолуцију којом од државе захтева предузимање одређених мера и радњи, као и да затражи додатна обавештења о поступцима извршења пресуда која су у току пред домаћим органима. До коначног извршења пресуде и одлуке од стране одговорне државе, Комитет министара, поред доношења резолуција којима од државе тражи спровођење пресуде и одлуке Европског суда, на диспозицији има и друге мере притиска којима утиче на одговорну државу. Најчешће су то разне врсте дипломатских састанака, али је могућа и претња суспензијом чланства у Савету Европе, па чак и претња искључењем из организације.

Уколико Комитет министара оцени да је држава извршила правоснажну пресуду и одлуку Европског суда, о томе се, такође, доноси посебна резолуција.

Треба поменути да се Комитет министара, на основу члана 46. став 2. Европске конвенције, може обратити Европском суду, уколико сматра да праћење извршења правоснажне пресуде Европског суда ремети неки проблем у вези са тумачењем пресуде⁶⁵⁰. За одлуку о подношењу захтева Европском суду за тумачење пресуде, у форми привремене резолуције, мора гласати две трећине овлашћених представника који седе у Комитету министара. Након подношења захтева, Европски суд ће поводом овог захтева донети одлуку о тумачењу.

Комитет министара се може, на основу члана 46. став 3. Конвенције, обратити Европском суду уколико сматра да нека Висока страна уговорница одбија да се повинује правоснажној пресуди у предмету у коме је странка, са питањем да ли је та Висока страна уговорница пропустила да испуни своју

⁶⁵⁰Ово овлашћење Комитета министара уведено је Протоколом 14.

обавезу да се повинују тој пресуди Европског суда⁶⁵¹. Томе претходи званично обавештење Комитета министара упућено одговорној држави, којом је информише о започетој процедури. Одлука да се овакав захтев упути Европском суду условљена је квалификованом двотрећинском већином гласова представника који седе у Комитету. Европски суд може утврдити повреду члана 46. став 1. Конвенције, односно утврдити да одговорна држава не испуњава своју обавезу да се повинују правоснажној пресуди Европског суда, након чега предмет доставља Комитету министара ради разматрања даљих мера које треба предузети. Европски суд одлуку о овоме доноси у саставу Великог већа. У случају да Европски суд оцени да члана 46. став 1. Конвенције није прекршен, предмет ће се вратити Комитету министара који након тога закључује расправу по том предмету.

Треба рећи да одлука Европског суда о постојању кршења обавезе извршења пресуда нема формално правно дејство, нити обавезује одговорну државу, али је свакако у питању врста политичког притиска којом се осигурава да одговорна држава испуни своје обавезе. Наиме, сама чињеница да постоји могућност да се још једном „осуди“ одговорна држава, може бити довољан разлог да државе саме, брзо и у потпуности, изврше своје обавезе из пресуда.

3.5. Нови изазови и реформе конвенцијског система

Поменуто је да је конвенцијски механизам од изворног облика који је установљен 1950. године усвајањем Европске конвенције, па до данас, два пута доживео велике реформе. Најпре је Протоколом 11 извршена највећа реформа система, којом је Европски суд постао стални орган, а његова надлежност да разматра појединачне представке постала обавезна за све државе чланице. Протоколом 14 модификован је постојећи систем и уведена

⁶⁵¹И ово овлашћење Комитета министара уведено је Протоколом 14.

нова судијска функција судије појединца и нови услови које појединачна представка мора да испуни.

Разлози за ове реформе конвенцијског система су најпре биле усмерене ка томе да се појединцима, на међународном нивоу, обезбеди непосредна судска заштита права и слобода гарантованих Европском конвенцијом и створи ефикасан механизам којим ће се отклонити кршења Конвенције од стране држава чланица. Након што је Европски суд доказао у пракси своју делотворност у пружању непосредне заштите појединцима, касније реформе биле су усмерене ка томе да се та заштита дугорочно обезбеди и осигура. Наиме, због константног, масовног прилива појединачних представки упућених Европском суду, постоји стална опасност да Европски суд постане жртва сопственог успеха, а чије крајње последице ће осетити управо они због којих је конвенцијски систем и успостављен – појединци. Стога је, и након усвајања Протокола 14, настављен рад на даљим реформама, а оне су усмерене ка томе да се дугорочно осигура делотворност конвенцијског система.

У том смислу су у организацији Комитета министара Савета Европе одржане четири велике конференције усмерене ка будућности Европског суда, бољој примени Европске конвенције на националном нивоу и извршењу пресуда Европског суда. Најпре је у фебруару 2010. године одржана Конференција у Интерлакену, затим је у априлу 2011. године одржана Конференција у Измиру, а након тога је у априлу 2012. године одржана Конференција у Брајтону. Последња конференција је одржана у марту 2015. године у Бриселу. Након сваке од ових конференција, усвајане су и декларације, са препорукама и мерама које државе чланице треба да предузму на националним нивоима⁶⁵².

⁶⁵²*Reforming the European Convention on Human Rights – Interlaken, Izmir, Brighton and beyond*, A compilation of instruments and texts relating to the ongoing reform of the ECHR, Council of Europe, 2014.

Тако је последњом, Бриселском декларацијом⁶⁵³, посебно наглашено да будуће реформе конвенцијског система, требају бити усмерене ка томе да се смањи број заосталих предмета у којима постоји добро установљена пракса Европског суда, да се осигура потпуно, ефикасно и брзо извршење пресуда и одлука Европског суда, те да се на билатералном нивоу оствари сарадња држава чланица са Одељењем за извршење пресуда и одлука Европског суда.

Надаље, у Бриселској декларацији изложен је детаљан Акциони план са мерама које ће се предузети, а које се односе на примену и тумачење Европске конвенције од стране Европског суда, на примену Европске конвенције од стране држава чланица на националном нивоу и на надзор над извршењем пресуда и одлука Европског суда.

У погледу мера које се односе на примену Европске конвенције од стране држава чланица на националном нивоу, Конференција је у Декларацији позвала државе чланице да, пре и независно од одлучивања Европског суда, поред осталог, осигурају да потенцијални подносиоци представки имају приступ информацијама о Конвенцији и Европском суду. Државе чланице су позване да појачају напоре на националном нивоу како би се подигла свест државних службеника и побољшала обука судија, државних правобранилаца, адвоката и државних службеника о Конвенцији и њеној примени, као и о извршењу пресуда, осигуравајући да она чини саставни део њиховог стручног и професионалног усавршавања. Надаље, у Акционом плану је указано на потребу држава чланица да предузму одговарајуће мере ради побољшања провере сагласности нацрта закона, постојећих закона и праксе управних органа са Европском конвенцијом, као и да осигурају делотворну имплементацију Конвенције на националном нивоу и предузму делотворне мере за спречавање повреда исте, те да осигурају делотворна домаћа правна средства за решавање наводних повреда Конвенције.

⁶⁵³Текст доступан на: http://www.echr.coe.int/Documents/Brussels_Declaration_ENG.pdf.

У погледу мера које се односе на примену Европске конвенције од стране држава чланица на националном нивоу, а које се предузимају након пресуда Европског суда, у Декларацији је указано на то да државе чланице треба да наставе напоре како би унутар прописаних рокова поднеле свеобухватне акционе планове и акционе извештаје који су најважније средство дијалога између Комитета министара и држава чланица. Даље је указано на потребу да државе чланице, у складу с домаћим правним поретком, благовремено успоставе делотворна домаћа правна средства за решавање повреда Конвенције које утврди Европски суд, те да обезбеде на националном нивоу додатне ресурсе са циљем потпуног и делотворног извршења свих пресуда. Надаље у Акционом плану је указано на потребу држава чланица да предузму мере да осигурају одговарајућа средства и дају одговарајуће овлашћења заступницима држава пред Европским судом одговорним за координацију извршења пресуда. Указано је на то да је потребно да државе чланице обрате посебну пажњу на мере којима ће да осигурају потпуно, делотворно и брзо праћење оних пресуда које откривају структурне проблеме, као и да промовишу доступност пресуда Европског суда, акционих планова и извештаја, одлука и резолуција Комитета министара, тиме што ће их објављивати и доставити државним органима, посебно извршној власти, парламентима и судовима, а како би их додатно укључили у процес извршења пресуда.

У погледу мера које се односе на надзор над извршењем пресуда Европског суда, у Акционом плану Бриселске декларације је указано на важност делотворног надзора над извршењем пресуда, а којим се осигурава дугорочна делотворност конвенцијског система. У Акционом плану је охрабрен Комитет министара да настави да користи сва средства која су му на располагању, укључујући привремене резолуције, те да, када је то потребно, размотри коришћење поступака предвиђених чланом 46. Европске конвенције, као и да користи механизам одговарајућег политичког притиска. У Декларацији је указано на то да Комитет министара треба да размотри

могућност тематских расправа о главним питањима у вези с извршењем одређених пресуда, ради подстицања размене добрих пракси међу државама чланицама које се суочавају са сличним потешкоћама у извршењу, те да настави са побољшањем транспарентности поступка извршења пресуда, како би се промовисала даља размена ставова са свим заинтересованим државама чланицама.

Посебан део Бриселске декларације посвећен је спровођењу Акционог плана у коме су позване све државе чланице, Комитет министара, генерални секретар и Европски суд да осигурају пуну примену овог плана, те да спроведу раније усвојене препоруке у вези са делотворним извршењем пресуда Европског суда и делотворним домаћим правним леком. Државе чланице су позване да усвоје нове мере које су усмерене ка побољшању метода извршења пресуда, а о чему ће обавестити Комитет министара до јуна 2016. године. Коначно, у Декларацији је позван Комитет министара да, поштујући рокове утврђене у Декларацији из Интерлакена, процени у којој мери је примена овог Акционог плана побољшала делотворност конвенцијског система, будући да на основу те процене Комитет министара треба до краја 2019. године да одлучи да ли су потребне далекосежније промене.

Поред ових Конференција, у оквиру плана даље реформе конвенцијског система, усвојена су два протокола, Протокол 15 и Протокол 16. Већ је поменуто да је Протокол 15 усвојен 24. јуна 2013. године, али још увек није ступио на снагу, јер је за то потребан пристанак свих држава потписница Европске конвенције. Овим Протоколом посебно је наглашен принцип супсидијарности конвенцијског механизма, као и обавеза држава чланица да на националном нивоу осигурају потпуну примену Европске конвенције. Протоколом 15 је признато начело маргине слободне процене и предвиђено је да се рок за изјављивање појединачних представки скрати са шест месеци на четири месеца.

Протокол 16 је усвојен 2. октобра 2013. године. Реч је о опционом протоколу, за чије ступање на снагу није потребан пристанак свих држава чланица Савета Европе. Главна новина која је предвиђена Протоколом 16 јесте могућност да највиши национални суд затражи од Европског суда саветодавно мишљење у вези са тумачењем Европске конвенције, а поводом конкретног предмета који се води пред тим највишим националним судом.

Као што је већ речено, конвенцијски механизам је у пракси доказао своју делотворност у пружању непосредне заштите појединцима. Поверење које грађани Европе имају у овај систем довео је до тога да је Европски суд сучен са све већим бројем изјављених појединачних представки, те да постоји опасност да Европски суд постане жртва сопственог успеха. Све ове мере које се предузимају, како на нивоу органа Савета Европе, пре свега Европског суда и Комитета министара, тако и на нивоу држава чланица, имају за циљ да и у будућности осигурају делотворност и ефикасност конвенцијског система у целини.

ЧЕТВРТИ ДЕО

ДЕЛОТВОРНОСТ СИСТЕМА ЗАШТИТЕ ПОЈЕДИНЦА

4. 1. Упоредна анализа система заштите појединца пред Комитетом за људска права и пред Европским судом

Оба описана система заштите установљена су у складу са начелом супсидијарности, будући да је идеја њихових твораца била да се поштовање права и слобода гарантованих ПГПП и Европском конвенцијом првенствено и највише мора осигурати на националном нивоу, где би и заштита евентуално повређеног права и слободe појединца била најефикаснија и најделотворнија. Међутим, у ситуацији да таква заштита изостане на националном нивоу, појединац има на располагању два механизма заштите права и слобода, установљених ПГПП и Европском конвенцијом – Комитет за људска права и Европски суд.

Из напред анализираних претпоставки и услова за изјављивање појединачних представки Комитету за људска права и Европском суду, закључује се да постоји могућност и ситуација када се ова два система могу преклопити и међусобно искључити. Стога ћемо у наставку, кроз упоредну анализу ова два система заштите појединца, утврдити које су то ситуације, те оценити делотворност једног и другог система заштите.

Најпре треба поновити да је систем заштите појединца који је уставновљен ПГПП и који се остварује пред Комитетом за људска права универзални систем заштите, док је систем заштите који је установљен Европском конвенцијом и који се остварује пред Европским судом регионални систем заштите. Стога се и ова даља анализа односи, пре свега, на случај заштите појединца који се налази у надлежности државе која је чланица Европске конвенције и ПГПП, а која је прихватила надлежност Комитета за људска права да разматра појединачне представке.

Када је реч о самом механизму заштите, Факултативни протокол уз ПГПП предвиђа да се заштита појединачних права и слобода установљених ПГПП остварује пред Комитетом за људска права. Комитет за људска права представља стално, експертско, уговорно тело Уједињених нација, које је почело са радом 1977. године. У питању је аутономни орган, чији чланови заседају и делују у личном својству, независно од државе чији су држављани и која их је предложила, али независно и од саме Организације Уједињених нација и њених органа. Комитет за људска права чини 18 чланова, при чему се при избору чланова Комитета води рачуна о праведној географској расподели и о заступљености разних облика цивилизација, као и о главним правним системима. Иако има нека обележја квази судског органа, Комитет за људска права није судски орган, јер не доноси правно обавезујуће одлуке. Када је у питању разматрање појединачних представки, правило је да Комитет за људска права појединачне представке разматра на седници на којој присуствују сви чланови Комитета, при чему одлуку о (не)прихватљивости појединачне представке може донети и помоћно тело Комитета.

За разлику од Комитета за људска права, Европски суд, као механизам установљен Европском конвенцијом, је типичан суд, будући да доноси правно обавезујуће одлуке. У изворном облику, Европски суд је вршио повремену и ограничену судску функцију, али је од 1998. године, када је ступио на снагу Протокол 11, Европски суд стални судски орган. Као и у случају чланова Комитета, и судије Европског суда служе у личном својству, независно од држава чији су држављани и које су их предложиле. За разлику од Комитета у коме нису представљене све државе чланице ПГПП, у Европском суду су представљене све државе. Наиме, свака држава чланица Европске конвенције има по једног судију у Европском суду. Када је реч о разматрању појединачних представки, њих могу разматрати судија појединац, одбор од троје судија и веће од седам судија, а изузетно, у случају жалбе или упућивања предмета, и Велико веће од 17 судија.

Дакле, системи заштите појединачних права и слобода који су установљени ПГПП и Европском конвенцијом се разликују. Комитет за људска права представља експерско тело, које врши квази судску функцију, док Европски суд врши класичну судску функцију и доноси правно обавезујуће одлуке. Додатно, у Комитету за људска права нису представљене све државе, док у Европском суду јесу, али Комитет, по правилу, одлучује о појединачним представкама у пуном саставу, док у Европском суду појединачну представку може да разматра и о њој одлучује само судија појединац.

Кад је реч о заснивању надлежности да се разматрају појединачне представке, надлежност Комитета за људска права да поступа по појединачним представкама уведена је Факултативним протоколом уз ПГПП. Надлежност Комитета за људска права да поступа по појединачним представкама је факултативна, будући да је за заснивање ове надлежности потребно да је држава чланица ПГПП, ратификовањем или приступањем Факултативном протоколу, изричито прихватила ту надлежност Комитета. Од тренутка ратификације и прихватања надлежности Комитета да разматра појединачне представке, па до могућности заснивања надлежности Комитета да поступа по појединачним представкама, потребно је да прође још три месеца од депоновања инструмента о ратификацији или приступању. Од тог тренутка, заснива се и надлежност Комитета за људска права да може да разматра појединачне представке изјављене против те државе, под условом да су испуњене друге претпоставке и услови за разматрање појединачних представки.

Имајући у виду да је у питању факултативна надлежност о чијем прихватању државе чланице слободно и самостално одлучују, свака држава уговорница може, у свако доба, писменим саопштењем упућеним Генералном секретару Уједињених нација, отказати Факултативни протокол, чиме, три месеца након саопштавања отказа, престаје и надлежност Комитета за људска права да прима и разматра будуће појединачне

представке изјављене против те државе чланице. Међутим, отказ Факултативног протокола не утиче на поступање Комитета по појединачним представкама изјављеним пре него што је отказ почео да производи правно дејство, а што значи да ће Комитет наставити да разматра појединачне представке које су изјављене пре ступања на снагу отказа.

Другим речима, заснивање надлежности Комитета за људска права да разматра појединачне представке, зависи од воље саме државе чланице, будући да је условљена пристанком државе чланице, при чему држава чланица тај пристанак у сваком тренутку може и отказати. Од држава Високих страна уговорница Европске конвенције, само Велика Британија, Швајцарска и Монако нису државе чланице Факултативног протокола. Остале државе чланице Европске конвенције, прихватиле су и надлежност Комитета за људска права да разматра појединачне представке изјављене против њих.

За разлику од факултативне надлежности Комитета за људска права да разматра појединачне представке, надлежност Европског суда да разматра појединачне представке је обавезна за све Високе стране уговорнице. Поменуто је да је до ступања на снагу Протокола 11, надлежност Европског суда да поступа по појединачним представкама такође била факултативна и да је била условљена прихватањем ове надлежности од стране Високе стране уговорнице Европске конвенције. Након ступања на снагу Протокола 11 уз Европску конвенцију 1998. године, ова надлежност Европског суда постала је обавезна за све државе Високе стране уговорнице.

Дакле, право појединаца да се обрате Комитету за људска права ради заштите појединачних права и слобода из ПГПП зависи од воље самих држава чланица ПГПП и њиховог пристанка да дозволе да Комитет разматра појединачне представке изјављене против њих. С друге стране, право појединаца да се обрате Европском суду ради заштите појединачних права и слобода из Европске конвенције, није условљено било каквим пристанком држава чланица и зависи искључиво од воље тих појединаца. Но, како су,

осим Велике Британије, Швајцарске и Монака, све остале државе Високе стране уговорнице Европске конвенције прихватиле и надлежност Комитета за људска права да разматра појединачне представке изјављене против њих због повреде ПГПП, појединцима у свим тим државама, због повреде зајемчених права и слобода, стоје на располагању оба механизма, и Комитет за људска права и Европски суд.

Листе права и слобода која се гарантују ПГПП и Европском конвенцијом, а које се штите пред Комитетом за људска права и Европским судом опсежне су и битно сличне, као и сама садржина гарантованих права и слобода, односно тумачење њихове садржине од стране Комитета за људска права и Европског суда.

Иако ПГПП не садржи општу одредбу о ограничењу права, ограничења у погледу јемства појединачних права и слобода су готово истоветна и у ПГПП и Европској конвенцији. Такође, услови и разлози за одступање у ванредним околностима, дефинисани су и у ПГПП и Европској конвенцији на готово идентичан начин, као и одредба о забрани злоупотребе права.

Листа гарантованих права и слобода

Права и слободе гарантоване ПГПП	Права и слободе гарантоване Европском конвенцијом
<ul style="list-style-type: none"> • Право на живот • Забрана злостављања • Забрана ропства и принудног рада • Забрана дужничког затвора 	<ul style="list-style-type: none"> • Право на живот • Забрана злостављања • Забрана ропства и принудног рада • Забрана дужничког затвора

<ul style="list-style-type: none"> • Право на слободу и на безбедност • Право на правично суђење • Кажњавање само на основу закона • Право на делотворни правни лек • Накнада за погрешну осуду • Право да се не буде суђен или кажњен двапут у истој ствари • Слобода кретања • Забрана протеривања сопствених држављана • Забрана незаконитог протеривања странаца • Заштита у случају протеривања странаца • Право на жалбу у кривичним стварима • Право на поштовање приватног живота, породице, стана, преписке, части и угледа • Слобода мисли, савести и вероисповести • Слобода изражавања • Слобода окупљања и удруживања • Право на склапање брака и заснивање породице 	<ul style="list-style-type: none"> • Право на слободу и на безбедност • Право на правично суђење • Кажњавање само на основу закона • Право на делотворни правни лек • Накнада за погрешну осуду • Право да се не буде суђен или кажњен двапут у истој ствари • Слобода кретања • Забрана протеривања сопствених држављана • Забрана групног протеривања странаца • Заштита у случају протеривања странаца • Право на жалбу у кривичним стварима • Право на поштовање приватног и породичног живота, дома и преписке • Слобода мисли, савести и вероисповести • Слобода изражавања • Слобода окупљања и удруживања • Право на склапање брака и заснивање породице
---	--

<ul style="list-style-type: none"> • Забрана дискриминације • Општа забрана дискриминације • Једнакост супружника • Право на образовање • Право на слободне изборе • Укидање смртне казне (факултивно) • Право на правни субјективитет • Забрана пропагирање рата и говора мржње • Право детета на заштиту коју захтева његов статус малолетника, на име и на држављанство • Право на учествовање у управљању јавним пословима 	<ul style="list-style-type: none"> • Забрана дискриминације • Општа забрана дискриминације • Једнакост супружника • Право на образовање • Право на слободне изборе • Укидање смртне казне • Право на неометано уживање имовине
--	---

Из напред наведеног приказа може се закључити да су права и слободе које су гарантоване ПГПП и Европском конвенцијом готово истоветне. Права која су изричито гарантована ПГПП, а нису Европском конвенцијом, такође уживају заштиту пред Европским судом, будући да је Европски суд за већину права развио аутономне појмове.

Суштинска разлика огледа се у томе што Европска конвенција гарантује право на мирно уживање имовине, док ПГПП ово право не гарантује. Другим речима, у погледу права и слобода чију заштиту појединац може тражити пред Комитетом за људска права и пред Европским судом, једино суштинско разликовање се односи на право на мирно уживање

имовине, будући да је оно гарантовано само Европском конвенцијом, па се и заштита овог права може тражити и остварити само пред Европским судом.

Када је реч о претпоставкама и условима за изјављивање појединачних представки, и оне су битно сличне. Разлика постоји у погледу круга лица који могу изјавити појединачну представку, постојања рока за изјављивање појединачне представке, као и у погледу истовременог разматрања предмета пред неким другим међународним телом.

Такође, Европски суд неће разматрати појединачну представку ако сматра да подносилац представке није значајно оштећен, осим ако поштовање људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу не захтева испитивање суштине представке, с тим да се представка не може одбацити по овом основу уколико случај претходно, са дужном пажњом, није размотрио домаћи суд. Факултативни протокол не познаје овакав услов постојања „значајне штете“.

Претпоставке и услови за изјављивање појединачних представки

Комитет за људска права	Европски суд
<ul style="list-style-type: none"> • изјављена од стране физичког лица • изјављена од неформалне групе појединаца • изјављена од стране наводне жртве • претходно исцрпљена унутрашња правна 	<ul style="list-style-type: none"> • изјављена од стране физичког, правог лица и НВО • изјављена од неформалне групе појединаца • изјављена од стране наводне жртве • претходно исцрпљена унутрашња правна

<p>средстава</p> <ul style="list-style-type: none"> • нема рока • потписана • спојива <i>ratione temporis, ratione materiae, ratione loci u ratione personae</i> • поткрепљена • не представља злоупотребу права на представку • исто питање се већ не разматра у поступку пред неким другим међународним органом за испитивање 	<p>средстава</p> <ul style="list-style-type: none"> • у року од шест месеци • потписана • спојива <i>ratione temporis, ratione materiae, ratione loci u ratione personae</i> • није очигледно основана • не представља злоупотребу права на представку • није у суштини истоветна са представком коју је Европски суд већ разматрао, или која је већ поднета некој другој међународној инстанци, а која не садржи нове релевантне чињенице • није претрпљена значајна штета
---	--

Кад је реч о кругу лица који могу изјавити појединачну представку, тај круг лица је пред Комитетом за људска права ограничен само на физичка лица и на неформалну групу појединаца која тврди да трпи исту врсту повреде, при чему је у овом случају неопходно да свако од тих лица појединачно образложи свој статус жртве, као и тврдње о повреди права. Пред Комитетом за људска права *actio popularis* представка није допуштена, па је правило да подносилац мора бити тзв. директна жртва наводне повреде права и слобода, при чему Комитет може узети у разматрање и појединачну

представку коју није изјавила наводна жртва, већ неко у њено име, уколико наводна жртва није у могућности да то сама учини.

Европска конвенција одређује шири круг лица који могу изјавити појединачну представку. Тако се поред физичких лица и неформалне групе појединаца, као подносиоци појединачних представки пред Европским судом могу појавити и правна лица и невладине организације. *Actio popularis* појединачна представка није допуштена ни пред Европским судом, већ је, као и пред Комитетом, потребно да се као подносиоци појединачне представке јављају директне или индиректне жртве наводне повреде права и слобода гарантованих Конвенцијом.

У оба система јасно је изражено начело супсидијарности, па је и ПГПП и Европском конвенцијом предвиђено да подносилац појединачне представке, пре обраћања Комитету и Европском суду, мора да искористи домаћа правна средства. У погледу тога шта се сматра редовним и расположивим унутрашњим правним средством, ставови Комитета за људска права и Европског суда су готово истоветни.

Потребно је да је реч о доступном и делотворном правном средству. У супротном, а под условом да докаже да понуђена правна средства нису доступна и делотворна, подносилац се може ослободити овог услова. Додатно, Факултативни протокол предвиђа да се правило о исцрпености не мора применити ако поступак пред домаћим органом по жалби траје неразумно дуго. Овај услов није изричито прописан Европском конвенцијом, али у пракси Европског суда свакако да неразумно дуго трајање поступка пред домаћим органима по одређеном правном средству може бити оправдавајући разлог за неисцрпљивање домаћег правног пута.

И Комитет за људска права и Европски суд неће узети у разматрање анонимну, односно непотписану представку, као ни представку која је непоткрепљена тврдњама и доказима о повреди права, односно која је очигледно неоснована.

Надаље, и Факултативни протокол и Европска конвенција предвиђају да појединачна представка мора бити спојива, односно компатибилна са одредбама ПГПП и Конвенције и то у погледу временског ограничења обавеза државе преузетих по ПГПП, односно Конвенцијом (*ratione temporis*), у погледу материје која се ПГПП, односно Конвенцијом регулише (*ratione materiae*), у погледу ограничења у надлежности државе (*ratione loci*) и у погледу „тужиоца“ и „туженог“ (*ratione personae*). Раније изложени начелни ставови и пракса Комитета за људска права и Европског суда у вези са испуњеношћу овог услова који појединачна представка мора да испуни, суштински су истоветни.

Такође, и Факултативни проткол и Европска конвенција предвиђају да појединачна представка не сме да представља злоупотребу права на појединачну представку. У супротном ће таква представка бити проглашена неприхватљивом од стране Комитета за људска права, као и од стране Европског суда. Готово исти одговор на то шта се сматра злоупотребом права на појединачну представку дали су Комитет за људска права и Европски суд. Тако ће свака појединачна представка која садржи увредљив језик, пропагандни садржај, критиковање поступања државних органа без икаквих конкретних доказа, те којој циљ није заштита повређеног права и слободе, већ неки други циљ, бити одбачена и од стране Комитета и Европског суда.

Поред наведеног, Комитет за људска права познаје још један случај који представља злоупотребу права на појединачну представку. Наиме, Комитет може прогласити представку неприхватљивом због злоупотребе права на појединачну представку када је она поднета пет година након што је донета последња одлука домаћег органа или три године након што је донета одлука у поступку пред неким другим међународним органом за испитивање или решавање, осим у случају да постоји разумно оправдање за такво кашњење, а које је изложено у представци.

Главни разлог за ово додатно правило које постоји пред Комитетом за људска права је чињеница да не постоји прописан рок у коме се појединачна представка мора изјавити Комитету. Стога у ситуацији када се представка може изјавити у било које доба, чак и пар година касније, овим правилом је спречено неразумно и неоправдано дуго кашњење, па ће представка изјављена након протеча рока од пет, односно три године од последње релевантне одлуке, бити проглашена неприхватљивом због злоупотребе права. Поред овог правила, начелни став Комитета за људска права у погледу рока у коме се изјављује појединачна представка, јесте да време од исцрпљивања домаћих правних средстава до изјављивања представке не сме бити неразумно дуго, како не би знатно отежало поступање Комитета или заинтересоване државе.

За разлику од Факултативног протокола, Европска конвенција, руковођена начелом правне сигурности, прописује рок у коме се има изјавити појединачна представка, а то је шест месеци од дана доношења правноснажне одлуке пред надлежним домаћим органом. У случају да је појединачна представка изјављена након истека овог рока, Европски суд ће представку одбацити као неблаговремену, при чему је Европски суд заузео посебне ставове и правила рачунања рока у случајевима повреде права које су трајне природе или ако је повреда права произашла из више неповезаних догађаја или радњи. Такође, посебно правило о рачунању рока од шест месеци постоји у случајевима када се пред домаћим органима води поступак по неделотворном и недоступном правном средству.

Треба поменути и да је новим реформама конвенцијског система предвиђено скраћење рока са шест на четири месеца. Наиме, Протоколом 15 је предвиђено да ће нови рок за изјављивање појединачних представки бити четири месеца, те да тај нови рок за изјављивање појединачних представки почиње да се примењује шест месеци од дана ступања на снагу Протокола, при чему је за ступање на снагу Протокола 15 потребан пристанак свих Високих страна уговорница Конвенције.

Дакле, право на изјављивање појединачне представке Европском суду условљено је роком у коме се то чини, док таква врста условљавања пред Комитетом за људска права не постоји, докле год време од исцрпљивања домаћих правних средстава до изјављивања представке Комитету није неразумно и неоправдано дуго, односно докле год то не представља залопотребу права на појединачну представку.

Ова разлика у (не)постојању рока за изјављивање појединачне представке у вези је и са следећим условом у погледу којег постоји извесно разликовање између два система. У питању је услов чија је сврха да се, поводом наводно исте повреде зајемченог права, истог предмета, истог лица, избегне истовремено вођење и дуплирање међународних поступака, као и доношење истовремених, а различитих одлука у истом случају.

Тако је Европском конвенцијом предвиђено да Европски суд неће прихватити да разматра појединачну представку која је у суштини истоветна са представком коју је Европски суд већ разматрао, или која је већ поднета некој другој међународној инстанци ради испитивања, односно решавања, а која не садржи нове релевантне чињенице.

Дакле, Европски суд неће разматрати појединачну представку која је претходно или истовремено предмет испитивања или одлучивања пред Европским судом или неким другим међународним органом.

Кад је реч о истоветној представци коју је сам Европски суд већ разматрао, у питању је представка коју је изјавило исто оно лице која се поводом исте ствари већ обрађало Европском суду, при чему промена правне квалификације и аргуменатције у новој представци у односу на ону из раније представке, не чини ту представку суштински новом представком. Другим речима, складу са начелом *res iudicata*, Европски суд ће овакве представке одбацити као неприхватљиве.

Када је реч о истоветној представци коју је подносилац претходно или истовремено изјавио некој другој међународној инстанци, најпре треба поменути да, према ставу Европског суда, Комитет за људска права

представља другу међународну инстанцу, те да се правила из овог услова односе и на Комитет.

Сама правила су иста као и правила када је реч о истоветној представци коју је Европски суд већ разматрао. Тако, уколико, поред истоветности подносиоца и предмета, постоји и истоветност саме притужбе која се износи пред Европски суд, а која је раније изнета пред Комитет, Европски суд ће такву представку одбацити као неприхватљиву, под условом да представка не садржи нове релеванте чињенице. Европски суд ће исто поступити и ако је поводом истоветне представке у току поступак пред Комитетом.

Другим речима, ако се о једном истом случају истог лица са истом притужбом води поступак или је већ одлучено пред Комитетом за људска права, Европски суд ће такву представку прогласити неприхватљивом, под условом да представка не садржи нове чињенице које би могле бити релевантне за одлучивање.

Дакле, када је реч о услову разматрања представке која је истоветна са представком упућеном Комитету, Европски суд за окончане предмете пред Комитетом примењује начело *res iudicata*, док за предмете који су у току пред Комитетом примењује начело забране литиспенденције. Ова правила о поступању са истоветним представкама примењују се под условом да, у односу на представку упућену Комитету за људска права, у представци упућеној Европском суду нису наведене нове чињенице, а које су од суштинског значаја за одлучивање⁶⁵⁴.

⁶⁵⁴Видети Одлуку Европске комисије у предмету *Rauger против Аустрије* (број представке 24872/94) од 9. јануара 1995. године. У овом предмету, Европска комисија је, након окончаног поступка пред Комитетом за људска права, узела у разматрање појединачну представку подносиоца који се поводом истог случаја претходно обраћао Комитету за људска права, како би утврдила да ли постоје нове чињенице од значаја за одлучивање. Наиме, Комитет за људска права је 30. марта 1992. године утврдио да је подносиоцу повређен члан 26. ПГПП, односно начело забране дискриминације. Разлог зашто је Европска комисија одлучила да, након одлуке Комитета о повреди члана 26. ПГПП, испитује прихватљивост представке истог подносиоца, а не да је по аутоматизму одбаци, јесте што се у представци изјављеној Европској комисији, подносилац, поред повреде забране дискриминације из члана 14. Конвенције, позвао и на повреду права на правично суђење из

Ситуација је мало другачија када је реч о појединачним представкама изјављеним Комитету за људска права. Наиме, Опциони протокол уз ПГПП предвиђа да Комитет за људска права неће разматрати ниједну представку појединаца ако се исто питање већ не разматра у поступку пред неким другим међународним органом за испитивање или решавање. С тим у вези, најпре треба рећи да према ставу Комитета, Европски суд представља други међународни орган за испитивање или решавање, те да се правила из овог услова односе и на Европски суд.

Даље, овај услов се примењује и основ је за неприхватање појединачних представки само ако је поступак пред Европским судом у току, при чему, чак и тада, Комитет може узети представку у разматрање, али само под условом да подносилац докаже да је поступак пред Европским судом продужен преко разумног рока.

За разлику од Европског суда, представка неће бити одбачена по овом основу ако се подносилац јавио Комитету за људска права након што је окончан поступак пред Европским судом. Другим речима, Комитет за људска права може да разматра појединачну представку након што је поводом такве истоветне појединачне представке окончан поступак пред Европским судом.

Већ је поменуто да је ово био разлог зашто је велики број држава које су Високе стране уговорнице Европске конвенције ставиле резерву на овај члан Протокола. Наиме, да би избегле ситуацију да се након окончања поступка пред Европским судом, поводом истог предмета, изјашњава и Комитет за људска права, стављањем резерве на овај услов прихватљивости појединачне представке, државе су ограничиле могућност Комитета за људска права да разматра те предмете.

члана 6. Европске конвенције. Међутим, након испитивања представке, Европска комисија је закључила да су обе представке подносиоца, и она о којој је претходно одлучио Комитет, као и она која је предмет расправљања пред Европском комисијом, суштински истоветне, будући да се обе односе на дискриминацију одредбе закона.

Резерве ових држава⁶⁵⁵ на члан 5. тачка 2 (а) Факултативног протокола у суштини допуњују ову одредбу Протокола, и то тако што је на основу ових резерви ограничена или чак и искључена могућност Комитета да разматрати истоветне предмете који су већ окончани пред Европским судом.

Посебно питање је питање дејства тих резерви у зависности од тога како је окончан поступак пред Европским судом. Наиме, да ли се резерве примењују ако је поступак пред Европским судом окончан одбацивањем појединачне представке. Начелан став Комитета за људска права је да ће одбацивати по овом основу појединачну представку, ако је исто питање већ расправљено пред Европским судом и који је ту представку одбацио као очигледно неосновану.

Међутим, оваква врста резерве не би требало да буде сметња за одлучивање Комитета за људска права, ако је пре тога Европски суд одбацио представку зато што није изјављена у року предвиђеном Европском конвенцијом, а посебно што сам Факултативни протокол не прописује такву врсту рока. Такође, оваква врста резерве не би требало да буде сметња за одлучивање Комитета у случају да је појединачна представка претходно одбачена пред Европским судом због неспојивости *ratione materiae*, односно зато што се подносилац позвао на повреду права које није изричито, нити тумачењем аутономних појмова, гарантовано Конвенцијом, а то право јесте зајемчено ПГПП.

Надаље, формулација „исто питање“ у пракси Комитета за људска права подразумева да представка није суштински истоветна са другом представком изјављеном Европском суду. Истоветност питања подразумева истоветност наводне жртве и тужене државе чланице, истоветност

⁶⁵⁵Европске државе које су ставиле овакву резерву на одредбу члана 5. тачка 2 (б) Факултативног протокола су: Аустрија, Хрватска, Данска, Француска, Немачка, Исланд, Ирска, Италија, Луксембург, Малта, Норвешка, Пољска, Молдавија, Румунија, Русија, Словенија, Шпанија, Шведска и Турска.

чињеница случаја, као и истоветност притужбе и права које је наводно повређено, а који се износе пред оба међународна тела.

Дакле, из напред изложеног произлази да, ни Европски суд, ни Комитет за људска права неће, по правилу, узети у разматрање појединачну представку ако је поводом истоветне појединачне представке у току поступак пред оним другим телом.

За разлику од Европског суда, Комитет за људска права може узети у разматрање појединачну представку након што је поводом истоветне појединачне представке окончан поступак пред Европским судом. Ова могућност Комитета ограничена је резервама које су неке европске државе ставиле на овај услов, а које спречавају Комитет да, након окончања поступка пред Европским судом, разматра истоветне представке изјављене против тих европских држава. Свакако да и у случају постојања резерви, Комитет може размотрити могућност да расправља о истоветној појединачној представи, али само под условом да је таква представка одбачена због неких од процесних услова прихватљивости, а који дозвољавају разматрање истог предмета пред Комитетом.

С друге стране, појединцима који су против европских држава које нису ставиле резерву на овај услов прихватљивости, међу којима је и Србија, неуспешно окончали поступак пред Европским судом стоји на располагању могућност да се након тако неуспешно окончаног поступка у Стразбуру, истом представком јаве Комитету, те да покушају да заштиту својих зајемчених права и слобода успешно остваре пред Комитетом за људска права. Ову могућност додатно олакшава и чињеница да не постоји Факултативним протоколом предвиђен рок за изјављивање појединачне представке Комитету за људска права.

Илустрације ради, изложићемо један од случајева у коме је, након што је поред Европским судом окончан поступак тако што је представка одбачена као очигледно неоснована, подносилац изјавио представку Комитету за људска права, а који је утврдио повреду права из ПГПП.

Реч је о предмету *Correia de Matos против Португала*. Carlos Correia de Matos, португалски држављанин, поднео је представку Европском суду 1999. године⁶⁵⁶, а Европски суд је одлуку донео 15. новембра 2001. године. Након тога, Carlos Correia de Matos је 2002. године поднео исту представку Комитету за људска права⁶⁵⁷, који је своју одлуку са мишљењем о повреди права усвојио 28. марта 2006. године.

Чињенице случаја се могу описати на следећи начин. Подносилац представке је ревизор и адвокат. Одлуком адвокатске коморе из 1993. године, објављеном у Службеном гласилу 2000. године, он је привремено скинут са списка адвоката, због неспојивости професија адвоката и ревизора. Против подносиоца је 1996. године покренут кривични поступак због увреде судије. Истражни судија му је доделио адвоката који ће га заступати, противно жељи подносиоца који је, позивајући се на члан 6. став 3(ц) Конвенције, изјавио да жели да се сам брани. Подносилац се жалио апелационом суду, међутим, истражни судија је прогласио жалбу недопуштеном, из разлога што је није поднео адвокат, наводећи да подносилац не може сам да се брани. Подносилац је поднео жалбу председнику апелационог суда, која је одбачена из истог разлога. Након тога, подносилац је поднео уставну жалбу. Председник апелационог суда је у налогу навео да о питању које је подносилац покренуо – немогућности да се сам брани – треба да одлучи Уставни суд и наложио да жалба буде прослеђена том суду. У септембру 1997. године судија известилац Уставног суда је, након што је констатовао да је име подносиоца привремено уклоњено са списка адвокатске коморе, тражио од њега да, у складу са Законом о Уставном суду, да инструкције адвокату. У октобру 1997. године подносилац је тврдио да је та одредба супротна Уставу и тражио да његова жалба буде испитана. У налогу из новембра 1997. године, судија известилац је сматрао да одредба није супротна Уставу и поново је тражио од

⁶⁵⁶Представка број 48188/99

⁶⁵⁷Представка број 1123/2002.

подносиоца да да инструкције адвокату и навео је да ће, уколико то не учини, Уставни суд одбити да испита његову жалбу. Подносилац је захтевао да питање буде изнето пред судијски одбор Уставног суда. Пресудом из октобра 1999. године, одбор је потврдио оспорени налог и истакао да, ни релевантна одредба Закона о Уставном суду, ни сличне одредбе Закона о парничном поступку, нису супротне Уставу и захтевао од подносиоца да да инструкције адвокату.

У међувремену је за децембар 1998. године заказано суђење у кривичном поступку против подносиоца. На почетку суђења, подносилац је изјавио да захтева да се сам брани, што је суд одбио и доделио му је адвоката. Подносилац је оглашен кривим. Изречена му је новчана казна и наложено му је да плати одређени новчани износ на име накнаде штете судији који је оклеветан. Његова жалба је била безуспешна. У децембру 1999. године судија првостепеног суда је, примењујући Закон о амнестији, прогласио казну која је подносиоцу изречена, а која још није била извршена, неважећом. Међутим, у августу 2000. године подносилац је сазнао да је тужилаштво покренуло извршни поступак у вези са накнадном штете судији. На захтев подносиоца, судија известилац Уставног суда је у фебруару 2000. године изјавио да је поступак пред тим судом окончан.

Релевантно домаће право и пракса у овом предмету је следеће. Према одредбама Законика о кривичном поступку, законска права окривљеног врши бранилац. У одређеним случајевима, посебно када се ради о присуствовању претресу и подношењу представки, обавезно је поступање браниоца. Ако окривљени не одреди адвоката, судија мора то да учини по службеној дужности. Према установљеној судској пракси Врховног суда, окривљени у кривичном поступку не може да заступа сам себе, чак и ако је адвокат или судија. Врховни суд сматра да законске одредбе које овлашћују судије и адвокате да лично поступају пред судовима нису применљиве у кривичним предметима.

Поступак који је вођен пред Европским судом може се описати на следећи начин. Позивајући се на члан 6. став 1. и члан 6. став 3. Конвенције, подносилац се жалио да није имао правично суђење, пре свега, да је спречен да се сам брани. Европски суд је испитивао притужбу у складу са општим правилом утврђеним у ставу 1. члана 6, имајући при томе у виду захтеве става 3(ц) тог члана Европске конвенције, а који представљају посебне аспекте права на правично суђење, гарантованог чланом 6. став 1. Конвенције.

Европски суд је најпре приметио да је Комисија за људска права у бројним приликама одлучивала о праву особе да се сама брани, предвиђеним чланом 6. став 3(ц) Конвенције. Тако је у Одлуци у предмету *X против Норвешке* од 30. маја 1975. године, Комисија сматрала, да иако ова одредба гарантује да поступак против окривљеног није могућ без одговарајућег заступања одбране, она не даје право окривљеном да сам одлучи о томе на који начин ће одбрана бити обезбеђена. Одлука о томе да ли ће се подносилац бранити сам, лично или ће га заступати адвокат по његовом избору, или у одређеним околностима адвокат кога именује суд, зависи од применљивог законодавства или правила суда. У Одлуци у предмету *Weber против Швајцарске* од 17. маја 1995. године, Комисија је сматрала да избор између две могућности из члана 6. став 3(ц) Конвенције, то јест, да ли ће се окривљени сам лично бранити или ће га заступати адвокат по његовом избору, или у одређеним околностима онај кога именује суд, јесте питање о коме треба да одлуче надлежни органи. Ранији Европски суд је, такође, у пресуди у случају *Croissant против Немачке* од 25. септембра 1992. године, сматрао да захтев да окривљени у свим фазама поступка пред регионалним судом има помоћ адвоката – коме се могу пронаћи паралеле у законодавству других држава чланица – не може да буде сматран несагласним са Конвенцијом.

Европски суд није видео никакав разлог да одступи од те судске праксе. Сматрао је да је у овој области од суштинског значаја да подносиоци

буду у положају да на одговарајући начин изнесу своју одбрану, а у складу са захтевима правичног суђења. Међутим, одлука да се окривљеном дозволи да се брани лично или да му се додели адвокат, спада у поље слободне процене држава уговорница, које су у бољем положају од Европског суда да изаберу одговарајућа средства којима ће њиховим правосудним системима бити омогућено да гарантују права одбране. Чињеница да је сам окривљени адвокат, као што је овде случај, чак и ако је његово име привремено скинуто са списка адвокатске коморе, по оцени Европског суда, ни на који начин не угрожава претходна запажања. Иако је тачно да, као опште правило, адвокати могу лично да поступају пред судом, Европски суд је сматрао да су релевантни судови ипак овлашћени да размотре да ли интереси правде захтевају именовање заступника који ће поступати за адвоката који је окривљен и који можда, из тог разлога, није у положају да ваљано оцени интересе или да делотворно спроводи сопствену одбрану. Према ставу Европског суда, и ово питање спада у питање граница поља слободне процене држава уговорница. Европски суд је сматрао да је у овом случају одбрана подносиоца била одговарајуће спроведена. С тим у вези, Европски суд је истакао да подносилац није тврдио да није могао пред судовима да изнесе сопствену верзију чињеница, као и да га је на суђењу у децембру 1998. године заступао службено именовани адвокат. Стога је Европски суд сматрао да нема доказа који би поткрепили тврдњу да је суђење у питању било неправично или да је подносиоцу повређено право на одбрану, из ког разлога је представку одбацио као очигледно неосновану.

Подносилац је након тога, 2002. године, поднео истоветну представку Комитету за људска права. Позивајући се на члан 14. став 3(д) ПГПП, подносилац је тврдио да му је повређено право на правично суђење, пре свега, јер је спречен да се сам брани.

Комитет је најпре одлучивао да ли је представка допуштена на основу Факултативног протокола уз ПГПП. С тим у вези, Комитет није прихватио аргумент Португала да је представка недопуштена због

ненадлежности Комитета, јер је већ разматрана од стране Европског суда. Према оцени Комитета, члан 5. тачка 2(а) Факултативног протокола примењује се само када се исто питање „већ разматра“ у другом поступку међународне истраге или решавања, а Португал није ставио резерву на члан 5. тачка 2(а) Протокола.

Када се ради о статусу жртве, Комитет није прихватио аргумент Португала да подносилац не може да тврди да је „жртва“ у смислу члана 1. Факултативног протокола, утолико што је добио амнестију, а што је избрисало дејство његове осуде. Комитет је констатовао да амнестија није поништила обавезу подносиоца да плати накнаду штете судији.

Поводом аргумента Португала да подносилац није поштовао правило о подношењу представке у року од шест месеци од датума правоснажне домаће одлуке, Комитет за људска права је истакао да ово правило не може да се користи у овом предмету, јер није изричито предвиђено Факултативним протоколом или установљено од стране Комитета.

Разматрајући меритум представке, Комитет је констатовао да члан 14. став 3(д) ПГПП предвиђа да свако ко је оптужен за кривично дело има право да се брани лично или путем правне помоћи по сопственом избору. Комитет је даље нагласио да се две врсте одбране не искључују међусобно, те да особе које имају помоћ адвоката задржавају право да саме поступају, да расправљају и да износе своја мишљења о чињеницама случаја. Истовремено, Комитет је сматрао да је формулација ПГПП јасна на свим званичним језицима и да предвиђа одбрану која се спроводи лично „или“ правну помоћ по сопственом избору, узимајући као своју полазну тачку право спровођења сопствене одбране. У ствари, ако оптужени мора да прихвати нежељеног адвоката у кога нема поверење, он можда више неће моћи делотворно да се брани, јер такав адвокат неће бити његов помоћник. Стога, право на спровођење сопствене одбране, које је камен темељац правде, може да буде нарушено када је адвокат наметнут против жеље оптуженог.

Међутим, Комитет је даље навео да право неког лица да се брани сам, без адвоката, није апсолутно. Без обзира на значај односа поверења између оптуженог и адвоката, интереси правде могу да захтевају доделу адвоката против жеље оптуженог, посебно у случајевима када особа у суштини и упорно опструира правилно вођење поступка или се суочава са озбиљном оптужбом, а није у стању да поступа у сопственом интересу, или када је то потребно ради заштите осетљивих сведока од даљег стреса ако би их оптужени испитивао. С друге стране, свако ограничење жеље оптуженог да се сам брани, мора да има објективну и довољно озбиљну сврху и не сме да буде изван онога што је неопходно за подржавање интереса правде.

Комитет је сматрао да је задатак надлежних судова да оцене да ли је у конкретном случају додела адвоката неопходна у интересу правде, утолико што особа која се суочава са кривичним гоњењем можда није у положају да правилно процени интересе у питању и тако брани себе, делотворно колико је могуће. Међутим, у овом предмету, законодавство Португала и судска пракса Врховног суда предвиђају да оптужени никада не може да буде ослобођен обавезе да га у кривичном поступку заступа адвокат, чак и када је он сам адвокат, при чему закон не узима у обзир озбиљност оптужби или понашање оптуженог. Штавише, Португал није пружио никакве објективне или довољно озбиљне разлоге да објасни зашто би у овом, релативно једноставном случају, одсуство адвоката именованог од стране суда угрозило интересе правде или зашто је право подносиоца на самозаступање морало да буде ограничено. Комитет је закључио да право да се лично брани, гарантовано чланом 14. став 3(д) ПГПП није поштовано.

Комитет за људска права је подсетио да је приступањем Факултативном протоколу, Португал признао надлежност Комитета да утврди да ли је ПГПП повређен или не и да је, у складу са чланом 2. ПГПП, преузео да поштује и обезбеди свим појединцима на својој територији или под својом надлежношћу права призната у ПГПП, као и да предузме неопходне кораке и предвиди делотворно и извршиво правно средство у

случајевима када је установљена повреда. Комитет је сматрао да подносилац има право на делотворан правни лек на основу члана 2. став 3(а) ПГПП. Надаље, Комитет је изразио мишљење да Португал треба да измени своје законе како би обезбедио њихову сагласност са чланом 14. став 3(д) ПГПП. Коначно, Комитет је исказао потребу да, у року од 90 дана од достављања ове Одлуке и мишљења, добије од Португала информацију о мерама предузетим за њихово спровођење, као и да ову Одлуку објави⁶⁵⁸.

Имајући у виду напред изложен случај, као и одлуке и аргументацију како Европског суда, тако и Комитета за људска права, произлази да је могуће да појединац након неуспешно окончаног поступка пред Европским судом, више успеха са истом представком има пред Комитетом за људска права⁶⁵⁹.

Поред напред наведених услова, Европска конвенција предвиђа још један услов прихватљивости појединачне представке. Тако ће Европски суд прогласити неприхватљивом сваку појединачну представку ако сматра да подносилац представке није значајно оштећен, осим ако поштовање људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу не захтева испитивање суштине представке, с тим да се представка не може одбацити

⁶⁵⁸ И поред овакве Одлуке, Комитет је у својим закључцима поводом разматрања четвртог периодичног извештаја Португала 2012. године, констатовао са бригом да лица у кривичном поступку у Португалу и даље немају право да се бране сами, већ само преко адвоката, а што је супротно члану 14. став 3(д) ПГПП. Видети: *Concluding observations of the Human Rights Committee, Portugal*, U.N. Doc. CCPR/C/PRT/CO/4 (2012).

⁶⁵⁹ Видети и предмет *Gratzinger u Gratzingerova protiv Чешке* (представка број 39794/98), у коме је Одлуком Великог већа од 10. јула 2002. године Европски суд нашао да “подносиоци нису показали да су имали захтев који је довољно установљен да би био извршив и да стога не могу да тврде да су имали „имовину“ у смислу члана 1. Протокола 1. Последично, ни пресуде националних судова, ни примена Закона о вансудској рехабилитацији, у њиховом случају нису представљали мешање у мирно уживање њихове имовине, те чињенице случаја не спадају у делокруг члана 1. Протокола 1“.

Након тога, подносиоци су се обратили Комитету (представка број 1463/06). Како право на мирно уживање имовине није гарантовано ПГПП, Комитет за људска права је разматрао ову представку у контексту повреде забране дискриминације. Комитет је 25. октобра 2007. године донео Одлуку у којој је констатовао да је Чешка потврдила да је неиспуњење критеријума држављанства било централно у одбацивању захтева подносилаца за реституцију. Стога је Комитет закључио да је примена на подносиоце Закона о вансудској рехабилитацији, који прописује захтев држављанства за реституцију конфисковане имовине, повредила њихова права на основу члана 26. ПГПП, а којим је забрањена дискриминација.

по овом основу уколико случај претходно, са дужном пажњом, није размотрио домаћи суд. Овакав услов постојања „значајне штете“ није предвиђен у поступку пред Комитетом за људска права.

Из свих напред наведених претпоставки и услова за изјављивање појединачних представки, може се закључити да систем установљен Европском конвенцијом предвиђа строжије услове.

Наиме, поред постојања рока за изјављивање појединачних представки, Европски суд строго формално тумачи и услов разматрања (не)истоветних појединачних представки и познаје услов да је подносилац претрпео „значајну штету“, а на основу ког се Европски суд може решити тзв. „багателних“ предмета.

С друге стране, круг лица којима је доступан систем заштите установљен Европском конвенцијом је шири, будући да појединачну представку, осим физичких лица и неформалне групе појединаца, могу изјавити и правна лица и невладине организације, док је појединачна представка упућена Комитету за људска права резервисана само за физичка лица и неформалну групу појединаца.

У погледу самог поступања по појединачној представци, и пред Комитетом за људска права и пред Европским судом, прво се разматра испуњеност услова прихватљивости, а након тога, ако су испуњени услови, и меритум представке, при чему се у том случају, по правилу, доноси јединствена одлука.

Поступак пред оба органа је контрадикторан и подразумева учествовање и најчешће писмено изјашњавање обе стране у поступку, при чему је могуће да Европски суд покрене и истрагу, као и да отвори јавну расправу. Рокови за достављање одговора и изјашњење на наводе и тврдње супротне стране нешто су дужи у поступку пред Комитетом за људска права. Поступак је бесплатан и пред Комитетом и Европским судом.

Практична, значајна разлика, је и да се појединачна представка Европском суду може изјавити и на матерњем језику подносиоца, будући да, поред националног судије, у Секретаријату на предмету по тој појединачној представи, обично поступају правници из исте државе из које је подносилац или из државе против које је појединачна представка изјављена.

С друге стране, појединачна представка изјављена Комитету мора бити на једном од радних језика Комитета, при чему поједницу није гарантовано да ће, како у самом Комитету, тако и у Секретаријату, седети правник који је из исте државе као и поносилац или из државе против које је појединачна представка изјављена. Стога је корисно да сва релевантна документација и докази којима се поткрепљују тврдње о повреди гарантованих права и слобода, буде преведена на један од радних језика Комитета.

Већ је поменуто да Комитет за људска права појединачне представке разматра и о њима одлучује на седници на којој, по правилу, присуствују сви чланови Комитета. Уколико се доноси посебна одлука о (не)прихватљивости појединачне представке, такву одлуку поред Комитета, може донети и његово помоћно тело, док одлуку о меритуму увек доноси Комитет у пуном саставу. Факултативни протокол не предвиђа могућност преиспитивања одлуке Комитета за људска права.

Пред Европским судом, у зависности од одлуке која се доноси, појединачне представке могу разматрати и о њима одлучивати судија појединац, одбор од троје судија и веће од седам судија, а изузетно, у случају жалбе и уступања надлежности, и Велико веће од 17 судија.

Оба система познају могућност доношења одлуке о усвајању привремене мере, при чему је правно дејство такве одлуке Европског суда правно обавезујуће за државе чланице, док одлука Комитета није. Управо је једна од најзначајних разлика између два система дејство одлука које се доносе по појединачним представкама и њихово извршење.

Тако Комитет за људска права доноси одлуку која, у случају разматрања меритума представке, поред обавезних елемената који се тичу учесника у поступку, чињеничног стања и притужби, садржи став и оцену Комитета о повреди права и слобода, односно мишљење. Уколико Комитет за људска права нађе да је подносиоцу повређено право и слобода гарантована ПГПП, одлука ће садржати и обавештење одговорној држави да у одређеном року достави Комитету писмена објашњења или изјаве о мерама које је евентуално предузела како би спровела у дело мишљење Комитета за људска права. Оваква одлука Комитета је коначна и не постоји могућност њеног даљег преиспитивања.

Одлука Комитета за људска права којом је утврђена повреда права и слободе гарантоване ПГПП није правно обавезујућа за одговорне државе чланице, при чему не постоји санкција за одговорну државу у случају да се не повинује мишљењу, односно ставовима и оценама које је Комитет изнео у одлуци. Но, како су се државе чланице, на основу члана 2. ПГПП, обавезале да ће поштовати и гарантовати свим лицима која се налазе на њиховој територији и која потпадају под њихову надлежност, права призната ПГПП, као и да ће у случају повреде права из ПГПП обезбедити ефикасно правно средство, предузимање мера како би се поступило по одлуци Комитета, сматра се врстом обавезе коју одговорна држава чланица има на основу члана 2. ПГПП. Поред тога, Комитет за људска права у годишњи извештај укључује сажети преглед свих делатности које је предузео на основу Протокола, а који укључује и преглед одлука у којима је прекршен ПГПП, као и поступање одговорне државе чланице након што је одлука Комитета о повреди ПГПП донета.

У ситуацији када Комитет за људска права не доноси правно обавезујуће одлуке, оваква врста очекивања и притиска на државу чланицу да предузме одговарајуће мере, како би поступила у складу са одлуком Комитета за људска права, свакако представља слаб модел спровођења

одлука Комитета. Стога је у циљу јачања система спровођења одлука Комитета, 1990. године уведена follow up процедура.

У питању је, такође, правно необавезујућа процедура којом се, преко специјалног известиоца, обезбеђује стални и непосреднији контакт између надлежних органа у одговорној држави чланици и Комитета за људска права, и то у процедури која је мало флексибилнија и којом се олакшава, како Комитету, тако и држави чланици, да се отклони ситуација која је настала повредом права и слобода гарантованих ПГПП.

Као врста притиска, у случају да одговорна држава чланица избегава follow up процедуру, односно избегава достављање специјалном известиоцу информација и података о планираним и предузетим мерама у циљу спровођења одлуке Комитета, Комитет за људска права у свој годишњи извештај уноси и овакво поступање одговорне државе чланице, а што представља даљи лош публицитет те државе и додатну врсту притиска.

Супротно томе, у случају да одговорна држава чланица редовно доставља информације и податке о планираним и предузетим мерама у циљу извршења одлуке Комитета, специјални извештај може да донесе препоруку о напретку који држава чланица чини, укључујући и да је у потпуности поступила по ставовима и оценама Комитета за људска права и отклонила повреду права и слобода из ПГПП, а што се, такође, јавно објављује у годишњем извештају о раду Комитета за људска права.

За разлику од одлука Комитета за људска права, одлуке и пресуде Европског суда су правно обавезујуће за Високу страну уговорницу. Пресуда, поред одлуке о повреди права, као и код одлука Комитета, садржи формалне елементе, а које се односе на основне податке о учесницима поступка, опис спроведеног поступка, опис чињеница случаја, опис поднесака странака и њихових аргумената, разлоге који се тичу наводно повређеног права, образложење правних питања и оцену Европског суда о постојању повреде права, изреку и одлуку о трошковима.

Уколико је пресудом утврђена повреда права или слобода гарантованих Конвенцијом, пресуда садржи и налоге о обавезама које држава има у извршењу пресуде, а који се односе на извршење појединачних и/или општих мера, као и одлуку о правичној накнади која представља вид правичног задовољења за претрпљену штету због кршења Конвенције.

Након правноснажности, пресуде Европског суда достављају се Комитету министара Савета Европе коме је Конвенцијом поверено да врши надзор над извршењем правоснажних пресуда Европског суда. Сама обавеза држава Високих страна уговорница да изврше пресуду Европског суда предвиђена је изричито Конвенцијом, будући да Конвенција утврђује обавезу држава да се повинују правоснажним пресудама Европског суда у сваком предмету у коме се странке.

Обавеза извршења пресуда односи се на пресуде Европског суда у којима је утврђено постојање повреде права или слобода гарантованих Конвенцијом. Имајући у виду да је оваква пресуда деклараторне природе и да се њом првенствено констатује повреда права, у изреци саме пресуде обично се налази и налог одговорној држави за поступање, односно предузимање неке мере, а које за циљ имају отклањање последица насталих због повреде права.

Мера најчешће подразумева и исплату одређеног новчаног износа, као накнаде за правично задовољење оштећеној страни. Заједно са овим, могуће је да се у изреци пресуде нађе и неки налог одговорној држави за преузимање додатних појединачних, конкретних мера, чија природа зависи од околности конкретног случаја и повреде права, а које за циљ имају да се оштећено лице, колико је могуће, доведе у ситуацију и положај који је имало пре повреде права. Поред појединачних, пресудом се може наложити и доношење неке мере општег карактера, а што се најчешће чини пилот пресудом.

Надзорна улога Комитета министара у поступку извршења пресуда огледа се у томе да је Комитет министара овлашћен да тражи и да разматра

акционе планове и акционе извештаје о мерама које државе планирају или које су предузеле у циљу потпуног извршења пресуде Европског суда. Основни задатак Комитета министара јесте да након разматрања планова и извештаја утврди да ли је престало кршење права утврђено правоснажном пресудом, да ли је држава исплатила новчану накнаду на начин и у износу утврђен пресудом Европског суда, као и да ли је одговорна држава извршила остале налоге из пресуде, пре свега да ли је усвојила опште мере.

При надгледању извршења пресуда Европског суда, Комитет министара овлашћен је да донесе посебну резолуцију којом од државе тражи предузимање одређених мера и радњи, као и да затражи додатна обавештења о поступцима извршења пресуда која су у току пред домаћим органима. Поред тога, Комитет министара може користити и друге мере притиска којима утиче на одговорну државу, у виду дипломатских састанака, претња суспензијом или искључењем из чланства у Савету Европе. Додатно, Комитет министара може од Европског суда да у посебној процедури затражи тумачење пресуде, као и да затражи од Европског суда да утврди да ли је држава пропустила да испуни своју обавезу да се повинују тој пресуди.

Уколико Комитет министара оцени да је држава извршила правоснажну пресуду и одлуку Европског суда, о томе се, такође, доноси посебна резолуција.

4.2. Делотворност система заштите појединаца пред Комитетом за људска права и пред Европским судом

У одређењу шта међународно правни систем заштите права и слобода појединца који се остварује пред Комитетом за људска права и пред Европским судом чини делотворним, можда је најбоље поћи управо од стандарда који су установљени од стране тих самих система, а који се односе на делотворност националних система заштите права и слобода.

Тако је доступност одређеног система заштите права и слобода свакако критеријум који утиче на делотворност самог система, а који подразумева не само доступност у теорији, већ и у пракси. Други критеријум за делотворност једног система заштите је да је реч о систему који може да пружи разумне изгледе за успех подносиоца и да му обезбеди у потпуности заштиту повређеног права и слобода, а која се, пре свега, огледа у престанку даље повреде гарантованих права и слобода, као и у отклањању последица насталих због повреде.

Већ на први поглед, произлази да је делотворност система заштите појединца који се остварује пред Европским судом неспорна. Реч је о систему који је, како словом Конвенције, тако и у пракси Европског суда, доступан изузетном широком кругу лица – физичким и правним лицима, неформалним групама појединаца, као и невладиним организацијама. Надаље, овај систем заштите садржи потпуно јасна правила када и под којим условима се појединац може обратити Европском суду, а што додатно осигурава доступност система, која је и са техничке стране олакшана чињеницом да постоји званични формулар и упутство о изјављивању појединачне представке Европском суду. Коначно, разлог за јасну доступност система заштите која се појединцу пружа пред Европским судом је и чињеница да је поступак пред Европским судом бесплатан.

Оно што би се евентуално могло приговорити доступности система јесте да је поступак пред Европским судом строго формалан, те да су услови за изјављивање појединачне представке Европском суду нешто строжији него они пред Комитетом. Но, и овај аргумент губи своју основаност из разлога што су тако строги и формални услови управо и предвиђени како би се дугорочно очувала делотворност система заштите установљеног Европском конвенцијом.

Наиме, у ситуацији када је, због поверења грађана у правду који Европски суд у Стразбуру пружа, масовно повећан број појединачних представки изјављених том Суду, увођење формалнијих и строжијих услова

за изјављивање појединачних представки био је један од начина на који се Европски суд решава случајева за који он свакако није „права адреса“, а чиме му је остављено и време и ресурси да се бави својом примарном функцијом због које је и основан – заштитом права и слобода зајемчених Европском конвенцијом.

У погледу другог критеријума делотворности, такође је неспорно да механизам заштите појединачних права и слобода који се остварује пред Европским судом може појединцу да пружи разумне изгледе за успех, као и да му у потпуности обезбеди заштиту повређеног права и слобода. Наиме, пресуде које Европски суд доноси правно су обавезујуће за државу чланицу. Оне поред утврђења повреде зајемченог права и слобода садрже и налог одговорној држави да предузме мере како би повреда престала, као и да накнади подносиоцу штету која је настала због повреде права и слобода. Дакле, заштита коју појединац може остварити пред Европским судом усмерена је ка отклањању свих штетних последица насталих због повреде гарантованих права и слобода.

Оно што конвенцијски систем коначно чини делотворним у заштити појединаца, јесте систем који постоји у надгледању извршења пресуда. Тако Комитет министара, кроз сопствене механизме који му стоје на располагању, обезбеђује да обавезе које на основу пресуде Европског суда државе чланице имају према оштећеном појединцу, заиста и буду спроведене у дело. Тиме се у потпуности заокружује делотворна заштита коју појединац може остварити пред Европским судом.

Једина препрека тој делотворности у будућности може бити спорост система, те да због великог броја појединачних представки, правда коју појединац остварује пред Европским судом буде достижна, али спора.

С друге стране, делотворност система заштите појединца пред Комитетом за људска права није тако потпуна. Најпре је сам приступ систему заштите условљен претходним пристанком државе чланице да повери Комитету за људска права надлежност да разматра појединачне

представке изјављене против ње. Даље, круг лица којима је доступан систем заштите установљен Комитетом ограничен је на ужи круг лица – на физичка лица и неформалне групе појединаца, те ван система заштите, у односу на Европски суд, остају правна лица и невладине организације.

У прилог делотворности говори то да и овај систем заштите садржи потпуно јасна правила када и под којим условима се појединац може обратити Комитету, при чему су услови које појединац мора да испуни мање захтевни од оних пред Европским судом. Тако, поред чињенице да не постоји прописан рок у коме се изјављује представка, па појединац готово да то може учинити и пар година након последње одлуке домаћег органа, појединац се, након неуспешно окончаног поступка пред Европским судом, може јавити са истом притужбом Комитету за људска права, а што није могуће у конвенцијском систему.

Додатно, појединац не мора да страхује да ће његова представка бити одбачена зато што је претрпено „безначајну штету“. Такође, флексибилност система заштите појединца пред Комитетом за људска права огледа се и у томе да не постоји форма у којој се појединац обраћа Комитету, докле год појединачна представка садржи све потребне елементе за њено разматрање од стране Комитета, при чему је и пред Комитетом поступак бесплатан.

Оно што делотворност система заштите појединца пред Комитетом за људска права чини спорном, јесте то да Комитет за људска права не доноси правно обавезујуће одлуке. Одлука Комитета садржи оцену о повреди права и слобода из ПГПП, као и препоруку о мерама које одговорна држава чланица треба да предузме како би се повреда у потпуности отклонила. Међутим, оваква одлука Комитета је у форми мишљења, па непосредно не обавезује државе чланице, већ се евентуална обавезност одлуке извлачи посредно из опште обавезе које државе чланице имају у погледу поштовања одредби ПГПП. Додатно, не постоји било каква санкција за одговорну државу чланицу која се не повинује одлукама Комитета за људска права.

И сам систем праћења спровођења одлука Комитета за људска права не доприноси делотворности система. Наиме, то се чини у једној, такође правно необавезујућој процедури, у којој ни специјални извештач за follow up процедуру, нити Комитет за људска права немају ефикасне механизме којима би могли принудити одговорну државу чланицу да спроведе одлуку Комитета за људска права, односно да отклони штетне последице које појединац трпи због повреде гарантованих права и слобода. Другим речима, потпуна делотворност система заштите појединца пред Комитетом за људска права, у коначној оцени, зависи од воље саме одговорне државе чланице.

ЗАКЉУЧАК

Право на појединачну представку представља, ако не најзначајнији, онда свакако један од најзначајнијих доприноса савременом систему заштите људских права. Гледано из угла појединца, оно то свакако јесте.

Појединачном представком, појединац се може, потпуно самостално и слободно, обратити неком од међународних тела установљених ради заштите гарантованих права и слобода, а чиме може и остварити непосредну међународноправну заштиту зајемчених права и слобода.

Пут од скромног признања појединих људских права и слобода одређеним категоријама лица, па до признања права на појединачну представку био је дуг. Најпре је идеја о признању и гарантовању основних права (за)живела кроз уставе на националном нивоу, при чему је дошло и до успостављања механизма њихове судске заштите, након чега је уследила и интернационализација људских права.

Тако су преко међудржавних сусрета и састанака, између два светска рата, а посебно након Другог светског рата, људска права дочекала своје нормативно и институционално признање кроз прве међународне уговоре о људским правима.

Заједно са међународним проглашењем и признањем људских права и слобода кроз одговарајуће међународне уговоре, истим тим уговорима, стварани су и међународни механизми заштите права и слобода. Ове активности спроведене су и на универзалном и на регионалном нивоу.

На универзалном нивоу, најважније активности спроведене су у оквиру Уједињених Нација. Наиме, иницијатива за доношење правно обавезујућег међународног уговора о заштити људских права настала је одмах након усвајања Универзалне декларације о људским правима, али је

тек 1966. године усвојен текст Међународног пакта о грађанским и политичким правима, који је ступио на снагу десет година касније.

На регионалном, европском нивоу, убрзо након окончања Другог светског рата и оснивања Савета Европе, 1950. године, под окриљем ове организације, усвојена је Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, а која је ступила на снагу три године касније.

Оба међународна уговора садрже готово истоветну и опсежну листу права и слобода која се њима јемче. Такође, оба ова међународна уговора садрже и одговарајуће механизме за заштиту гарантованих права и слобода, а који појединцу стоје на располагању. Реч је о Комитету за људска права и Европском суду за људска права.

Иницијално, ни ПГПП нити Европска конвенција, нису предвиђали да се појединац може непосредно обратити Комитету, односно Европском суду. Усвајањем накнадних протокола уз ове међународне инструменте, ова тела постала су надлежна да разматрају и одлучују о појединачним представкама које потичу непосредно од појединаца. Тиме је право на појединачну представку доживело и своје међународно признање.

Оба система заштите установљена су у складу са начелом супсидијарности и представљају допунске, корективне механизме заштите које појединци могу користити у случају да заштита гарантованих права и слобода изостане на националном нивоу. Наиме, и ПГПП и Европска конвенција предвиђају да су државе чланице обавезне да осигурају свим лицима у својој надлежности поштовање зајемчених права и слобода. Ово поштовање права и слобода за државу чланицу представља и обавезу да на националном нивоу обезбеди и одговарајући, доступан и делотворан механизам заштите права и слобода гарантованих ПГПП и Европском конвенцијом.

Управо у складу са начелом супсидијарности, један од услова који појединци морају испунити пре обраћања Комитету за људска права и Европском суду, јесте исцрпеност националног правног пута за заштиту

права. Наиме, пре обраћања Комитету за људска права и Европском суду, појединац мора да покуша да заштиту своји повређених права и слобода оствари на националном нивоу, користећи сва редовна правна средства која су му доступна.

Међутим, неретко је случај да таква заштита и изостане на националном нивоу или је појединац, незадовољан заштитом која му је пружена, тако доживљава. Стога је појединцу пружена могућност да изјављивањем појединачне представке, коначну заштиту зајемчених права и слобода потражи пред Комитетом за људска права и пред Европским судом.

Да би појединачна представка била размотрена од стране Комитета за људска права или од стране Европског суда за људска права, потребно је да су претходно испуњени услови предвиђени Факултативним протоколом уз ПГПП, односно Европском конвенцијом.

Оба система предвиђају јасно одређене препоставке и услове које појединачна представка мора да испуни како би се Комитет за људска права и Европски суд изјашњавали о основаности тврдње о повреди права и слобода. Један од ових услова је да се исто питање, односно истоветна представка, не разматра у поступку пред неким другим међународним органом.

Дакле, постоји могућност да се ова два система преклопе и међусобно ограниче, па чак и искључе.

Тако, ако се о једном истом случају истог лица са истом притужбом води поступак или је већ одлучено пред Комитетом за људска права, Европски суд, по правилу, такву појединачну представку неће узети у разматрање, већ ће је одбацити као неприхватљиву.

Дакле, Европски суд за окончане предмете пред Комитетом примењује начело *res iudicata*, док за предмете који су у току пред Комитетом примењује начело забране међународноправне литиспенденције. Изузетак од оваквог поступања Европског суда биће ситуација када је у

појединачној представци упућеној Европском суду подносилац навео нове чињенице које би могле бити релевантне за одлучивање, а које није износио у представи изјављеној Комитету за људска права.

Стога, уколико се појединац одлучи да се, истовремено или након окончаног поступка пред Комитетом за људска права, са истоветном представком обрати Европском суду, врата Суда у Стразбуру ће бити скоро па затворена.

С друге стране, Комитет за људска права у овој ситуацији поступа нешто другачије. Комитет, као и Европски суд, применом начела забране међународноправне литиспенденције, неће узети у разматрање истоветну појединачну представку, ако је поступак пред Европским судом у току. Но, чак и тада, Комитет може узети представку у разматрање, под условом да подносилац докаже да је поступак пред Европским судом продужен преко разумног рока.

За разлику од Европског суда, Комитет за људска права неће одбацити појединачну представку ако се подносилац обратио Комитету за људска права након што је окончан поступак пред Европским судом. Другим речима, Комитет за људска права може да разматра појединачну представку након што је, поводом такве истоветне појединачне представке, већ решено пред Европским судом.

Да би избегле ситуацију да се након окончања поступка пред Европским судом, поводом истог случаја, изјашњава и Комитет за људска права, велики број држава које су Високе стране уговорнице Европске конвенције ставиле су резерву на овај члан Протокола. Стављањем резерве на овај услов прихватљивости појединачне представке, државе чланице су га суштински допуниле, а чиме су суштински ограничиле могућност, како подносилаца појединачне представке да изјављују, тако и Комитета за људска права да разматра такве појединачне представке.

Посебно питање се може поставити у погледу дејства тих резерви у односу на то како је окончан поступак пред Европским судом. Наиме,

питање је да ли се резерве примењују ако је поступак пред Европским судом окончан одбацивањем појединачне представке. Начелан став Комитета за људска права је да ће одбацити по овом основу појединачну представку, ако је исто питање већ расправљено пред Европским судом тако што је представка одбачена као очигледно неоснована.

Међутим, оваква врста резерве не би требало да буде сметња да Комитет за људска права размотри могућност да расправља о истоветној појединачној представци у случају да је таква представка одбачена од стране Европског суда због неких од процесних услова прихватљивости који дозвољавају разматрање истог предмета пред Комитетом.

Појединцима који су против европских држава које нису ставиле резерву на овај услов прихватљивости, међу којима је и Србија, неуспешно окончали поступак пред Европским судом, стоји на располагању могућност да се, након тако неуспешно окончаног поступка пред Европским судом, истом представком јаве Комитету. Дакле, за ову категорију појединаца не постоји ограничење у каснијем обраћању Комитету за људска права, а што је додатно олакшано и чињеницом да не постоји предвиђен рок за изјављивање појединачне представке Комитету за људска права.

Стога у ситуацији када постоји могућност међусобног преклапања или чак и искључивања ова два система, оно што опредељује појединца у одлуци у ком систему да потражи заштиту повређеног права, јесте делотворност самог система.

Делотворност система заштите појединца који се остварује пред Европским судом је неспорна. У питању је систем који је доступан изузетном широком кругу лица, и то физичким и правним лицима, неформалним групама појединаца, као и невладиним организацијама. Конвенцијски систем заштите садржи потпуно јасна правила када и под којим условима се појединац може обратити Европском суду, а што додатно осигурава доступност система која је, и са техничке стране, олакшана чињеницом да постоји званични формулар и упутство о изјављивању

појединачне представке Европском суду. Коначно, разлог за јасну доступност система заштите која се појединцу пружа пред Европским судом је и чињеница да је поступак пред Европским судом бесплатан.

Иако је у питању механизам који предвиђа нешто формалније и строжије услове за изјављивање појединачних представки, овај благи формализам служи управо томе да се очува и дугорочно обезбеди делотворност система. Наиме, у ситуацији када се Суд у Стразбуру, већ годинама бори са масовним приливом појединачних представки, постојање формалнијих услова који јасно представљају и осликавају надлежности Европског суда, био је један од начина којим Европски суд решава случајеве за који ионако није надлежан. Тиме, са друге стране, Европски суд има више времена и ресурса да се бави својом примарном функцијом због које је и основан, а то је заштитом права и слобода зајемчених Европском конвенцијом.

Механизам заштите појединачних права и слобода који се остварује пред Европским судом може појединцу да пружи разумне изгледе за успех, као и да му у потпуности обезбеди заштиту повређеног права и слободе. Ово пре свега произлази из чињенице да су пресуде које Европски суд доноси правно обавезујуће за државу чланицу. Тако оне, поред утврђења повреде зајемченог права и слободе, садрже и налог одговорној држави да предузме мере како би повреда престала, као и да накнади подносиоцу штету која је настала због повреде права и слобода. Дакле, заштита коју појединац може остварити пред Европским судом усмерена је ка отклањању свих штетних последица насталих због повреде гарантованих права и слобода.

Оно што конвенцијски систем коначно чини потпуно делотворним у заштити појединаца, јесте систем надзора над извршењем пресуда. Ова улога је поверена Комитету министара који кроз сопствене механизме који му стоје на располагању, обезбеђује да обавезе које на основу пресуде Европског суда државе чланице имају према оштећеном појединцу, заиста

буду и спроведене у дело. Тиме се у потпуности заокружује делотворна заштита коју појединац може остварити пред Европским судом.

Једини приговор тој делотворности у будућности може бити спорост система, а која је последица све већег броја појединаца који заштиту својих права траже пред Стразбуром. Тако, због великог броја појединачних представки, правда коју појединац остварује пред Европским судом свакако јесте достижна, али је неретко и спора.

С друге стране, делотворност система заштите појединца пред Комитетом за људска права није тако потпуна. Најпре је сам приступ систему заштите условљен претходним пристанком државе чланице да да појединцу право на појединачну представку, чиме истовремено поверава и Комитету за људска права надлежност да разматра појединачне представке изјављене против ње.

Круг лица којима је доступан систем заштите установљен Комитетом, такође је ограничен на ужи круг лица, и то на физичка лица и неформалне групе појединаца, те ван система заштите, у односу на Европски суд, остају правна лица и невладине организације.

У прилог делотворности говори то да и овај систем заштите садржи потпуно јасна правила када и под којим условима се појединац може обратити Комитету, при чему су услови које појединац мора да испуни мање захтевни од оних пред Европским судом. Тако, не постоји прописан рок у коме се изјављује представка, па појединац то може учинити и пар година након последње одлуке домаћег органа. Такође, појединац се, након неуспешно окончаног поступка пред Европским судом, може јавити са истом притужбом Комитету за људска права, а што није могуће у конвенцијском систему.

Додатно, појединац не мора да страхује да ће његова представка бити одбачена зато што је претрпено „безначајну штету“. Коначно, флексибилност система заштите појединца пред Комитетом за људска права огледа се и у томе да не постоји форма у којој се појединац обраћа Комитету,

докле год појединачна представка садржи све потребне елементе за њено разматрање од стране Комитета, при чему је и пред Комитетом поступак бесплатан.

И поред тога, делотворност система заштите појединца пред Комитетом за људска права је упитна, пре свега, из разлога што Комитет не доноси правно обавезујуће одлуке. Иако одлука Комитета за људска права садржи оцену о повреди права и слобода из ПГПП, као и препоруку о мерама које одговорна држава чланица треба да предузме како би се повреда у потпуности отклонила, оваква одлука Комитета је у форми мишљења и непосредно не обавезује државе чланице.

Обавезност одлуке Комитета за људска права може се посредно извући из опште обавезе које државе чланице имају у погледу поштовања одредби ПГПП. Међутим, у ситуацији када не постоји било каква санкција за одговорну државу чланицу која се не повинује одлукама Комитета за људска права, нити општим обавезама које има у погледу поштовања одредби ПГПП, ослањање на концепт о посредној обавезности извршења одлука Комитета, свакако не иде у прилог делотворности.

Такође, ни сам систем праћења спровођења одлука Комитета за људска права не доприноси делотворности система. Реч је, такође, о правно необавезујућој процедури, у којој ни специјални извештач за follow up процедуру, нити Комитет за људска права немају ефикасне механизме којима би могли принудити одговорну државу чланицу да спроведе одлуку Комитета за људска права, односно да отклони штетне последице које појединац трпи због повреде гарантованих права и слобода. Дакле, потпуна делотворност система заштите појединца пред Комитетом за људска права, у коначној оцени, зависи од воље саме одговорне државе чланице.

Докле год је тако и докле год се одлуке Комитета за људска права не учине правно обавезујућим, потпуна, јасна и предвидива заштита права којој појединац тежи, зависиће од воља самих држава чланица ПГПП. Но, таквих

иницијатива у оквиру Уједињених нација, које би биле усмерене ка измени Факултативног протокола уз ПГПП, за сада још увек нема.

Стога, уколико би приликом избора система заштите, појединац пошао од критеријума делотворности самог система, свакако да је заштита коју нуди Европски суд за људска права делотворнија. Наиме, конвенцијски систем може у потпуности појединцу да обезбеди заштиту повређеног права и слободе и отклони све штетне последице настале због повреде, а о чему сведочи и досадашњи успех Суда у Стразбуру. Дакле, приликом избора система заштите, појединац не би ни требао да има било какву дилему.

То га свакако не спречава да након неуспешно окончаног поступка пред Европским судом, проба да своју правду оствари пред Комитетом за људска права. Таква могућност му увек стоји на располагању против држава које нису ставиле резерву на Факултативни протокол уз ПГПП, а ограничена је у односу на државе које су такву резерву ставиле. Додатно му у томе помаже и чињеница да не постоји прописан рок у коме се изјављују представке Комитету за људска права, те докле год не прође неразумно и неоправдано дуго времена, појединац и даље има шансу да заштиту својих права и слобода непосредно оствари пред једним међународним системом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Смиља Аврамов, Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, Досије, Београд, 2006
2. Jean-François Akandji-Kombe, *Positive obligations under the European Convention on Human Rights A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No. 7, Council of Europe, 2007
3. Thomas Barkhuysen, Michiel Leonard van Emmerik, Piet Hein P. H. M. C. Kempen, *The Execution of Strasbourg and Geneva Human Rights Decisions in the National Legal Order*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/London/Boston, 1999
4. M.J. Bossuyt, *Guide to the 'Travaux Préparatoires' of the International Covenant on Civil and Political Rights*, M. Nijhoff Publ, Dordrecht, 1986
5. Thomas Buergenthal, Dinah Shelton, David P. Stewart, *Међународна људска права у сажетом облику*, Правни факултет Свеучилишта Ријека, Ријека 2011
6. Бургентал Томас, *Међународна људска права у сажетом облику*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997
7. Thomas Buergenthal, The UN Human Rights Committee, Max Planck UNYB, 2001
8. Cassese Antonio, *International Law*, Oxford University Press, 2005
9. Monica Carss-Frisk, *The right to property A guide to the implementation of Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No. 4, Council of Europe, 2001
10. Славољуб Царић, *Право на суђење у разумном року*, Службени гласник, Београд, 2008
11. *Civil and Political Rights: The Human Rights Committee*, Fact Sheet No. 15 (Rev.1), 2007

12. Војин Димитријевић, Драгољуб Поповић, Татјана Папић, Весна Петровић, *Међународно право људских права*, Београдски центар за људска права, Београд, 2006
13. Војин Димитријевић, Обрад Рачић, Владимир Ђерић, Татјана Папић, Весна Петровић, Саша Обрадовић, *Основи међународног јавног права*, Београдски центар за људска права, Београд, 2005
14. Војин Димитријевић, Милан Пауновић, Владимир Ђерић, *Људска права-уџбеник*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997
15. Војин Димитријевић и Владимир Ђерић, *Збирка одлука о људским правима I, Одлуке надзорних тела успостављених међународним уговорима - Комитет за људска права, Комитет за укидање расне дискриминације, Комитет против мучења*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997
16. Gomein Donna, *Кратак водич кроз Европски суд за људска права*, Канцеларија Савета Европе, Београд, 2007
17. Родољуб Етински, Сања Ђајић, *Међународно јавно право*, Правни факултет, Центар за издавачку делатност, Нови Сад, 2014
18. Родољуб Етински, *Право на делотворан правни лек у светлу праксе Европског суда за људска права*, Зборник радова, *Récueil des Travaux* ISSN: 0550-2179, 2004
19. Rodoljub Etinski, *Subsequent Practice in the Application of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as a Means of its Interpretation*, Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije: tematski zbornik, Pravni fakultet, Centar za izdavačku delatnost, Novi Sad, 2015
20. Asbjørn Eide, *Economic, social and cultural rights as human rights, Economic, social and cultural rights – A textbook Second Revised Edition*, Martinus Nijhoff Publisher, Dordrecht/Boston/London, 2001
21. David P. Forsythe, *Human rights in international relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012

22. Steve Foster, *Human Rights and Civil Liberties*, Second Edition, Oxford University Press, 2008
23. Саша Гајин, *Људска права правно - системски оквир*, Правни факултет Унивезитета Унион, Београд, 2011
24. Mary Ann Glendon, *The Rule of Law in the Universal Declaration of Human Rights*, *Northwestern Journal of International Human Rights*, Volume 2 Issue 1, Article 5, 2004
25. Aida Grgić, Zvonimir Mataga, Matija Longar and Ana Vilfan, *The right to property under the European Convention on Human Rights A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights and its protocols*, Human rights handbooks, No. 10, Council of Europe, 2007
26. P. Goetsch, *The Declaration of Independence, The Fourth of July – Political Oratory and Literary Reaction 1776-1876*, Gunter Narr Verlag, 1992
27. *Guide to good practice in respect of domestic remedies*, Directorate General Human Rights and Rule of Law Council of Europe, 2013
28. En Galager, *Ljudska prava u širem sistemu Ujedinjenih nacija*, Uvod u međunarodnu zaštitu ljudskih prava – priručnik, 1999
29. Сенад Ганић, *Државни суверенитет у светлу савременог међународног права –докторска дисертација*, Београд, 2012
30. David Harris, Michael O' Boyle, Colin Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, Second Edition, Oxford University Press, 2009
31. Раија Хански и Мартин Шајнин, *Најважнији случајеви пред Комитетом за људска права*, Београдски центра за људска права, 2007
32. *Handbook on European non-discrimination law*, Council of Europe, 2010
33. *Handbook for Human Rights Treaty body members*, New York and Geneva, 2015
34. *Individual complaint procedures under the United Nations Human Rights Treaties*, Fact Sheet No. 7/Rev.2, New York and Geneva, 2013

35. Mary Gardiner Jones, *National Minorities: A Case Study in International Protection, Law and contemporary problems Vol. 14*, No. 4, International Human Rights: Part 2, Duke University School of Law, 1949
36. Jacobs, Robin White, Clare Ovey, *The European Convention on Human Rights*, Fifth Edition, Oxford University Press, 2010
37. Jacobs and Robin White, *Historical Backgrounds and Institutions, European Convention on Human Rights*, Third Edition, Oxford University Press, 2002
38. Sarah Joseph, Mellisa Castan, *The International Covenant on Civil and Political Rights – Cases, Materials and Documents*, Oxford University Press, 2000
39. Sarah Joseph, Katie Mitchell & Linda Gyorki, Carin Benninger-Budel, *Handbook on the individual complaints procedures of the UN treaty bodies*, OMCT Handbook Series Vol. 4, 2006
40. Јелена Јолић, *Комитет за укидање дискриминације жена, Заштита индивидуалних права пред уговорним телима Уједињених нација*, Београдски центар за људска права и ОЕБС, Београд, 2003
41. Миленко Крећа, Милан Пауновић, *Практикум за међународно јавно право*, Досије, Београд, 2002
42. Ивана Крстић, *Статус међународног права у правном поретку Републике Србије и његова примена у пракси*, Правни живот, број 12, 2015
43. Ивана Крстић, *Забрана дискриминације у јуриспруденцији Европског суда за људска права*, зборник радова Уставне и међународноправне гаранције људских права Правног факултета у Нишу, 2008
44. Ursula Kilkelly, *The right to respect for private and family life A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No. 1, Council of Europe, 2001

45. Douwe Korff, *The Right to life, A guide to the implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No. 8, Council of Europe, 2006
46. Martti Koskeniemi, *The Preamble of the Universal Declaration of Human Rights, The Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 1999
47. Frits Kalshoven, Liesbeth Zegveld, *Constraints of the waging of war*, ICRC, Geneva, 2011
48. Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010
49. Борис Кривокапић, *Заштита мањина између два светска рата*, Међународни проблеми, 1-2/2005
50. Борис Кривокапић, *Важан корак ка универзалној кодификацији права мањина, Поводом усвајања Декларације УН о правима националних или етничких, верских и језичких мањина*, Страни правни живот: теорија, законодавство, пракса, бр. 1-2, 1993
51. Lars Adam Rehof, *Article 12 Protection of privacy, The Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 1999
52. Џон Лок, Две расправе о грађанској влади, 1690, доступно на <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/econ/ugcm/3113/locke/government.pdf>.
53. Paul Lemmens, Wouter Vandenhole, *Protocol No. 14 and the Reform of the European Court of Human Rights*, Intersentia, 2005
54. Tore Lindholm, *Article 1, The Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 1999

55. Бранко Лубарда, *Ревидирана европска социјална повеља - Обавезе државе и улога социјалних партнера после ратификације*, Социјално-економски савет РС, Београд, 2009
56. Dominic Mc Goldrick, *The Human Rights Committee: Its Role in the Development of the International Covenant on Civil and Political Rights*, Oxford University Press, 1994
57. Ратко Марковић, *Уставно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2011
58. Monica Macovei, *The right to liberty and security of the person A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No. 5, Council of Europe, 2002
59. Monica Macovei, *Sloboda izražavanja Vodič za primenu člana 10 Evropske Konvencije o ljudskim pravima*, Priručnik iz oblasti ljudskih prava, broj 2, Savet Evrope, 2008
60. Alastair Mowbray, *Cases and Materials on European Convention on Human Rights*, Second Edition, Oxford University Press, 2007
61. Alastair Mowbray, *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*, Hart Publishing, Oxford 2004
62. Нула Мол, Катарина Харби, *Право на правично суђење - Водич за примену члана 6. Европске конвенције о људским правима*, Савет Европе, Београд, 2007
63. Jim Murdoch, *Protecting the right to freedom of thought, conscience and religion under the European Convention on Human Rights*, Council of Europe human rights handbooks, Council of Europe, 2012
64. Jim Murdoch, *Freedom of thought, conscience and religion - A guide to the implementation of Article 9 of the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No 9, Council of Europe, 2007

65. Manfred Nowak, *Introduction to the International Human Right Regime*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston, 2003
66. Константин Обрадовић, *Почетница за људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1998
67. Јасна Омејац, *Конвенција за заштиту људских права и темељних слобода у пракси Еуропског суда за људска права*, Нови информатор, Загреб, 2013
68. Јасна Омејац, *Извршење пресуда и одлука Еуропског суда за људска права*, Зборник Правног факултета у Загребу, 2012
69. Torkel Opsahl, Vojin Dimitrijević, *Articles 29 and 30, Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement, Common Standard of Achievement*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 1999
70. Милан Пауновић, Славољуб Царић, *Европски суд за људска права – надлежност и поступак*, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, 2007
71. Милан Пауновић, *Међународна људска права – појам и природа*, Правни живот, број 12, 2006
72. Милан Пауновић, *Основи људских права - изворник и појмовник*, Досије, Београд, 2002
73. Милан Пауновић, Борис Кривокапић, Ивана Крстић, *Међународна људска права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010
74. Весна Петровић, *Међународни поступци за заштиту људских права*, Београдски центар за људска права, Београд, 2001
75. Весна Петровић, *Комитет против мучења, Заштита индивидуалних права пред уговорним телима Уједињених нација*, Београдски центар за људска права и ОЕБС, Београд

76. Драгољуб Поповић, *Европски суд за људска права – Између 11 и 14 додатног протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода*, Службени гласник, Београд, 2008
77. Драгољуб Поповић, *Европско право људских права*, Службени гласник, 2012
78. Dragoljub Popović, *Pilot Judgments of the European Court of Human Rights, The Role of Supreme Courts in the domestic implementation of the European Convention on Human Rights*, Belgrade, 2007
79. Dragoljub Popović, *Autonomous Concepts of the European Human Rights Law* зборник радова - Human rights today : 60 years of the Universal declaration, Utrecht, 2010
80. Dragoljub Popović, *European human rights law - a manual : an introduction to the Strasbourg court and its jurisprudence*, Eleven international publishing, The Hague, 2013
81. Драгољуб Поповић, *Утицај Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода на српско законодавство и судску праксу*, Правни записи Правног факултета Универзитета Унион, број 2, Београд, 2011
82. Зборник радова *Pilot Judgment Procedure in the European Court of Human Rights*, Kontrsat, Warsaw, 2009
83. *Практични водич кроз услове прихватљивости*, Савет Европе /Европски суд за људска права, 2011
84. Бранко Ракић, *Фрагментација међународног права и европско право - на Западу нешто ново*, Анали Правног факултета у Београду, 2009
85. Обрад Рачић, Војин Димитријевић, *Међународне организације*, Савремена администрација, Београд, 1988
86. Randelzhofer Albrecht, Tomuschat Christian, *State Responsibility and the Individual: Reparation in Instances of Grave Violation of Human Rights*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/London/Boston, 1999

87. Aisling Reidy, *A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No. 6, Council of Europe, 2002
88. Рид Карен, *Европска конвенција о људским правима – Водич за практичаре*, Београдски центар за људска права, Београд 2007
89. Роагна Ивана, *Заштита права на поштовање приватног и породичног живота у складу са Европском Конвенцијом о људским правима*, Савет Европе, Генерални директорат за људска права и владавину права, Старзбур, 2012
90. Olivier De Schutter, *International human rights law: cases, materials, commentary*, Cambridge University Press, New York, 2010
91. Henry J. Steiner, Philip Alston, Ryan Goodman, *International Human Rights in Context*, Third Edition, Oxford University Press, 2007
92. Ashild Samnøy, *The Origins of the Universal Declaration of Human Rights, The Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 1999
93. M. Schmidt, *Follow-up Mechanisms Before UN Human Rights Treaty Bodies and the UN Mechanisms Beyond*, in A.F. Bayefsky (ed), *UN Human Rights Treaty System in the 21 Century*, Kluwer Law International, 2000
94. Дарко Симовић, Драгутин Аврамовић и Сретен Југовић, *Еволуција и преображаји људских права*, Зборник радова, Ниш, 2013
95. Војислав Становчић, *Појам националне мањине и третирање индивидуалних и колективних права*, Годишњак, Факултет политичких наука, 2008
96. Драган Стојановић, *Основна права у уставима европских држава и уставу СФРЈ*, докторска дисертација, Ниш, 1988
97. Louis B. Sohn, *The New International Law: Protection of the Rights of Individuals Rather than States*, 32 Am.U.L.Rev. 1, 1982, Доступно на <https://www.wcl.american.edu/journal/lawrev/32/sohn.pdf>

98. *Selected Decisions of the Human Rights Committee under the Optional Protocol*, Seventy-fifth to eighty-fourth sessions (July 2002 - July 2005), Office of the High Commissioner for Human Rights, Geneva / New York, 2007
99. Критијан Томушат, *Људска права између идеализма и реализма*, Београдски центар за људска права, Београд, 2006
100. Henry David Thoreau, *Resistance to Civil Government - On the Duty of Civil Disobedience*, 1849, <http://www.gutenberg.org/files/71/71-h/71-h.htm>
101. Бојан Тубић, *Правило искоришћености локалних правних лекова у пракси Комитета за људска права*, Зборник радова, број 2, 2009
102. The United Nations Human Rights Treaty System Fact Sheet No. 30/Rev.1, New York and Geneva, 2012
103. Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov, *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights*, Council of Europe human rights handbooks, Council of Europe Strasbourg, 2012
104. Van Dijk P, Van Hoof F, Van Rijn A, Zwaak L, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, Antwerpen-Oxford, Fourth Edition, 2006
105. Von Bogdandy Armin, Bast Jurgen, *Principles of European Constitutional Law*, Hart Publishing, 2006
106. Susan Waltz, *Reclaiming and rebuilding the history of the Universal Declaration of Human Rights*, Third World Quarterly Vol. 23, No 3, Carfax Publishing, 2002
107. Невена Шаховић, *Права детета и Конвенција о правима детета*, Југословенски центар за права детета, Београд, 2001

Међународни уговори и други акти

1. Универзална декларација о људским правима
2. Међународни пакт о грађанским и политичким правима

3. Факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима
4. Други факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима
5. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода
6. Rules of procedure of the Human Rights Committee, January 2012
7. Rules of Court, European Court of Human Rights, Registry of the Court, January 2016
8. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима
9. Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације
10. Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена
11. Конвенција против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака
12. Међународна конвенција о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица
13. Конвенција о правима особа са инвалидитетом
14. Конвенција за заштиту свих лица од присилних нестанака
15. Конвенција о правима детета
16. Европска конвенција о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни и поступака
17. Ревидирана европска социјална повеља
18. Европска социјална повеља
19. Извори међународног хуманитарног права, Међународни комитет Црвеног крста, Београд, 2002

Интернет адресе

1. Уједињене нације - <http://www.un.org/>
2. Високи комесар за људска права УН - <http://www.ohchr.org/>
3. Инструменти УН - <http://www2.ohchr.org/english/law/> и <https://treaties.un.org/>
4. Пракса Комитета за људска права - <http://juris.ohchr.org>
5. Савет Европе - www.coe.int
6. Европски суд за људска права - www.echr.coe.int
7. Пракса Европског суда за људска права - www.echr.coe.int/Hudoc.htm
8. Одељење Комитета министара Савета Европе за извршење пресуда - <http://www.coe.int/en/web/cm/execution-judgments>

ПРИЛОЗИ

МЕЂУНАРОДНИ ПАКТ О ГРАЂАНСКИМ И ПОЛИТИЧКИМ ПРАВИМА

Државе чланице овог пакта

сматрајући да, према принципима израженим у Повељи Уједињених нација, признавање достојанства које је битно за све чланове људске породице и њихових једнаких и неотуђивих права, представља основу слободе, правде и мира у свету,

увиђајући да ова права произилазе из достојанства неодвојивог од човекове личности, увиђајући да се, према Општој декларацији о правима човека, идеал слободног људског бића које ужива грађанске и политичке слободе и које је ослобођено од страха и беде, може постићи само ако се створе услови који омогућавају свакоме да ужива своја грађанска и политичка права, као и своја економска, социјална и културна права, сматрајући да Повеља Уједињених нација намеће државама обавезу да унапређују опште и стварно поштовање људских права и слобода, водећи рачуна о чињеници да појединац има дужност према другоме и према заједници којој припада и да је дужан да се залаже за унапређење и поштовање права признатих овим пактом,

договориле су се о следећим члановима:

ПРВИ ДЕО

Члан 1.

1. Сви народи имају право на самоопредељење. На основу овог права они слободно одређују свој политички статус и слободно обезбеђују свој економски, социјални и културни развитак.

2. Да би постигли своје циљеве, сви народи могу слободно да располажу својим природним богатствима и природним изворима, без штете по обавезе које проистичу из међународне економске сарадње, засноване на принципу узајамног интереса и међународног права. Један народ не може ни у ком случају да буде лишен својих сопствених средстава за живот.

3. Државе чланице овог пакта, укључујући ту и оне државе које су одговорне за управљање несамосталним територијама и територијама под старатељством, дужне су да помажу остварење права народа на самоопредељење и да поштују ово право сходно одредбама Повеље Уједињених нација.

ДРУГИ ДЕО

Члан 2.

1. Државе чланице овог пакта обавезују се да поштују и гарантују свим лицима која се налазе на њиховој територији и која потпадају под њихову надлежност, права призната овим пактом без обзира нарочито на расу, боју, пол, језик, веру, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, имовно стање, рођење или сваку другу околност.

2. Државе чланице овог пакта обавезују се да, у складу са својим уставним поступком и одредбама овог пакта, предузму кораке који би омогућили усвајање таквих законских или других мера којима могу да остваре права призната овим пактом а која нису још ступила на снагу.

3. Државе чланице овог пакта се обавезују:

а) да гарантују да се свако лице чија су права и слободе признати овим пактом повређени, може користити правом жалбе, чак и ако су их повредила лица у вршењу својих званичних дужности;

б) да гарантују да ће надлежне судске, управне или законодавне власти или свака друга надлежна власт према прописима државе, решавати о

правима лица које подноси жалбу, и да прошире могућности подношења жалбе пред судом;

ц) да гарантују да ће надлежне власти повољно решити сваку жалбу која буде сматрана оправданом.

Члан 3.

Државе чланице овог пакта обавезују се да обезбеде подједнако право мушкарцима и женама да уживају сва грађанска и политичка права формулисана у овом пакту.

Члан 4.

1. У случају да изузетна општа опасност угрози опстанак нације и да је то објављено службеним актом, државе чланице овог пакта могу да предузму, у оном строгом обиму у којем то стање захтева, мере које одступају од обавеза предвиђених овим пактом, под условом да те мере не буду у несагласности са осталим обавезама које им намеће међународно право и да немају за последицу дискриминацију засновану само на раси, боји, полу, језику, вери или социјалном пореклу.

2. Претходна одредба не допушта никакво одступање од чл. 6, 7, 8 (тач. 1. и 2), 11, 15, 16. и 18. овог пакта.

3. Државе чланице овог пакта које се користе правом одступања морају одмах да преко генералног секретара Уједињених нација, саопште осталим државама чланицама одредбе од којих су одступиле, као и разлоге овог одступања. Оне ће истим путем поново обавестити о томе када буду престале са овим одступањима.

Члан 5.

1. Ниједна се одредба овог пакта не може тумачити као да садржи било какво право за неку државу, групацију или појединца да обавља неку делатност

или врши неки акт у циљу рушења права и слобода признатих овим пактом или да заведе већа ограничења од оних предвиђених овим пактом.

2. Не признаје се никакво ограничење или одступање од основних права човека која су призната или важе у свакој држави чланици овог пакта на основу примене закона, конвенције, прописа или обичаја, под изговором да их овај пакт не признаје или их признаје у мањој мери.

ТРЕЋИ ДЕО

Члан 6.

1. Право на живот је неодвојиво од човекове личности. Ово право мора да буде законом заштићено. Нико не може да буде произвољно лишен живота.

2. У земљама где смртна казна није укинута, смртна пресуда се може изрећи само за најтеже злочине, сходно законодавству на снази у часу када је дело почињено и не може да буде у супротности са одредбама овог пакта ни са Конвенцијом о спречавању и кажњавању злочина геноцида. Ова казна се може применити само на основу правноснажне пресуде коју је донео надлежни суд.

3. Када лишење живота представља злочин геноцида, подразумева се да ниједна одредба овог члана не овлашћује државу чланицу овог пакта да одступи на било који начин од било које обавезе преузете на основу одредаба Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида.

4. Сваки осуђеник на смрт има право да затражи помиловање или замену казне. Амнестија, помиловање или замена смртне казне могу се одобрити у свим случајевима.

5. Смртна казна се не може изрећи за злочине које су починила лица која нису навршила 18 година и не може се извршити над бременитим женама.

6. Ниједна одредба овог члана се не може узети као разлог за одлагање или спречавање укидања смртне казне од стране државе чланице овог пакта.

Члан 7.

Нико не може бити подвргнут мучењу или свирепим, нехуманим или унижавајућим казнама или поступцима. Посебно је забрањено да се неко лице подвргне медицинском или научном експерименту без његовог слободног пристанка.

Члан 8.

1. Нико се не може држати у ропству; ропство и трговина робљем су забрањени у сваком облику.

2. Нико се не може држати у потчињености.

а) Нико се не може приморати на присилан или обавезан рад;

б) став а) ове тачке не може се тумачити као да забрањује, у земљама где неки злочини могу бити кажњени затвором са присилним радом, издржавање казне присилног рада коју је изрекао надлежни суд;

ц) не сматра се као "присилан и обавезан рад" у смислу ове тачке:

и) сваки рад или служба, које не предвиђа став б), а који се нормално траже од лица затвореног на основу редовне судске одлуке или условно пуштеног на слободу пошто је било предмет такве одлуке;

ии) свака служба војног карактера и, у земљама где се признаје одбијање служења војске, свака национална служба која се на основу закона захтева од оних који одбију да служе војску;

иии) свака служба која се захтева у случају више силе или катастрофе која угрожава живот или благостање заједнице;

ииии) сваки рад или служба који чине део нормалних грађанских обавеза.

Члан 9.

1. Сваки појединац има право на слободу и на безбедност своје личности. Нико не може бити произвољно ухапшен или притворен. Нико не може бити лишен слободе осим из разлога и сходно поступку који је предвиђен законом.

2. Свако ухапшено лице обавештава се у тренутку хапшења о разлозима хапшења као што се у најкраћем року обавештава писменим путем о свакој оптужби која је подигнута против њега.

3. Свако лице које је ухапшено или притворено због кривичног дела биће у најкраћем року предато судији или некој другој власти законом овлашћеној да врши судске функције, и мора у разумном року да буде суђено или ослобођено. Притварање лица која чекају на суђење није обавезно, али пуштање на слободу може бити условљено гаранцијама које обезбеђују долазак лица у питању на претрес, као и свим другим радњама поступка а, у датом случају, ради извршења пресуде.

4. Свако лице које је лишено слободе услед хапшења или притвора има право да поднесе жалбу суду како би овај решавао без одлагања о законитости притвора и наредио његово пуштање на слободу ако притвор није заснован на закону.

5. Свако лице које је жртва незаконитог хапшења или притвора има право на накнаду штете.

Члан 10.

1. Са сваким лицем које је лишено слободе поступа се хумано и са поштовањем достојанства неодвојивог од човечије личности.

2. а) Окривљена лица су, осим у изузетним случајевима, одвојена од осуђених лица и подвргнута посебном режиму који одговара њиховом статусу неосуђиваних лица;

б) млади окривљени су одвојени од одраслих и о њиховим случајевима се решава што је могуће пре.

3. Казнени режим обухвата поступак са осуђеницима чији је главни циљ њихово поправљање и социјална рехабилитација. Млади преступници су одвојени од одраслих и подвргнути режиму који одговара њиховим годинама и њиховом законском статусу.

Члан 11.

Нико не може да буде затворен из једног јединог разлога што није у стању да изврши уговорну обавезу.

Члан 12.

1. Свако лице које се легално налази на територији неке државе има право да се слободно креће у њој и да слободно изабере своје место становања.
2. Свако лице има право да напусти било коју земљу, укључујући и своју.
3. Напред наведена права могу бити ограничена само ако су ова ограничења законом предвиђена, ако су она потребна ради заштите националне безбедности, јавног реда, јавног здравља или морала или права и слободе других лица, и ако су у складу са осталим правима која признаје овај пакт.
4. Нико не може бити произвољно лишен права да уђе у своју земљу.

Члан 13.

Странац који се легално налази на територији државе чланице овог пакта може бити протеран само ради извршења одлуке донете на основу закона и, осим ако се томе не противе нужни разлози националне безбедности, он мора да има могућност да изнесе разлоге против његовог протеривања, као и да његов случај буде разматран од стране надлежне власти, с тим што ће у том циљу одредити свога заступника.

Члан 14.

1. Сви су једнаки пред судовима и судовима правде. Свако лице има право да његов случај буде расправљан правично и јавно пред надлежним, независним и непристрасним судом, установљеним на основу закона који одлучује о основаности сваке оптужбе подигнуте против њега у кривичним стварима или о оспоравању његових грађанских права и обавеза. Може се наредити искључивање јавности за време трајања целе расправе или једног

дела у интересу морала, јавног реда или националне безбедности у демократском друштву, или ако то интерес личног живота странака захтева, или још ако то суд сматра апсолутно потребним из разлога посебних околности случаја када би јавност штетила интересима правде, ипак, свака пресуда донета у кривичним или грађанским стварима биће јавна, осим ако интерес малолетника захтева да се поступа друкчије или ако се расправа односи на брачне спорове или на старатељство деце.

2. За свако лице које је оптужено за кривично дело претпоставља се да је невино док његова кривица не буде законски установљена.

3. Свако лице које је оптужено за кривично дело има, уз потпуну равноправност, права бар на следеће гаранције:

а) да буде обавештено у најкраћем року, на језику који разуме и у појединостима, о природи и разлозима оптужбе која је подигнута против њега;

б) да располаже потребним временом и олакшицама у вези са припремањем своје одбране и да општи са браниоцем кога оно буде изабрало;

ц) да му буде суђено без великог закашњења;

д) да присуствује расправи и да се само брани или да има браниоца кога је изабрало; ако нема браниоца, да буде обавештено о свом праву да га има и, сваки пут кад то захтевају интереси правде, да му се додели бранилац по службеној дужности бесплатно, ако нема могућности да га награди;

е) да саслуша или да предложи да други саслушају сведоке који терете оптуженог и да издејствује долазак и саслушање сведока одбране под истим условима као и сведока оптужбе;

ф) да добије бесплатно помоћ тумача ако не разуме или не говори језик на којем се води расправа;

г) да не буде принуђено да сведочи против самога себе или да призна кривицу.

4. Поступак који се примењује на младиће који нису пунолетни према кривичном закону водиће рачуна о њиховим годинама и о интересу њиховог преваспитавања.

5. Свако лице оглашено кривим за почињено кривично дело има право да затражи да, сходно закону, виши суд испита одлуку о кривици и пресуди.

6. Ако коначно изречена кривична пресуда буде доцније поништена или ако је дато помиловање због тога што нова или накнадно откривена чињеница доказује да се радило о судској грешци, лице које је издржало казну на основу ове осуде биће обештећено сходно закону, уколико се не докаже да је оно у потпуности или делимично криво за неблагоприятно откривање непознате чињенице.

7. Нико не може бити гоњен или кажњен због кривичног дела у вези којег је већ био ослобођен кривице или осуђен правноснажном пресудом према закону и кривичном поступку сваке земље.

Члан 15.

1. Нико не може бити осуђен због дела или пропуста који нису представљали кривично дело према домаћем или међународном праву у тренутку када су почињена. Такође, не може се изрећи казна која је већа од оне која би се применила у тренутку када је кривично дело почињено. Ако после извршења овог кривичног дела закон предвиђа лакшу казну, кривац треба да се користи тиме.

2. Одредбе овог члана не противе се суђењу или кажњавању сваког лица због дела или пропуста који су сматрани кривичним делом у тренутку када су почињени, сходно општим принципима права која признају све нације.

Члан 16.

Свако има право да му се призна на сваком месту правни субјективитет.

Члан 17.

1. Нико не може бити предмет самовољних или незаконитих мешања у његов приватни живот, у његову породицу, у његов стан или његову преписку, нити незаконитих повреда нанесених његовој части или његовом угледу.
2. Свако лице има право на заштиту закона против оваквих мешања или повреда.

Члан 18.

1. Свако лице има право на слободу мисли, савести и вероисповести. Ово право подразумева слободу исповедања и примања вере или убеђења по свом нахођењу, као и слободу да ту веру или убеђење испољава појединачно или заједно са другима, како јавно тако и приватно, кроз култ, вршење верских и ритуалних обреда и веронауку.
2. Нико не може бити предмет принуде којом би се кршила слобода његовог исповедања или примања вере или убеђења по његовом нахођењу.
3. Слобода испољавања вере или убеђења може бити предмет само оних ограничења која предвиђа закон а која су нужна ради заштите јавне безбедности, реда, здравља или морала, или пак основних права и слобода других лица.
4. Државе чланице овог пакта обавезују се да поштују слободу родитеља, а у датом случају законитих старатеља, да обезбеде својој деци оно верско и морално образовање које је у складу са њиховим сопственим убеђењима.

Члан 19.

1. Нико не може бити узнемираван због својих мишљења.
2. Свако лице има право на слободу изражавања; ово право без обзира на границе, подразумева слободу изналагања, примања и ширења информација и идеја свих врста, у усменом, писменом, штампаном или уметничком облику, или на било који начин по слободном избору.

3. Остваривање слобода предвиђених у тачки 2. овог члана обухвата посебне дужности и одговорности. Следствено томе, оно може бити подвргнуто извесним ограничењима која морају, међутим, бити изричито одређена законом, а потребна су из разлога:

а) поштовања права или угледа других лица;

б) заштите државне безбедности, јавног реда, јавног здравља и морала.

Члан 20.

1. Свако пропагирање рата је законом забрањено.

2. Сваки позив на националну, расну или верску мржњу који представља подстицање на дискриминацију, непријатељство или насиље, законом је забрањено.

Члан 21.

Признаје се право мирног окупљања. Вршење овог права може само да буде предмет ограничења наметнутих у складу са законом, а која су потребна у једном демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности, јавног реда или ради заштите јавног здравља или морала или права и слобода других лица.

Члан 22.

1. Свако лице има право да се слободно удружи са другим лицима, укључујући и право на оснивање синдиката и учлањење у исте ради заштите својих интереса.

2. Вршење овог права може бити само предмет ограничења предвиђених законом а која су потребна у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности, јавног реда или ради заштите јавног здравља и морала или права и слобода других лица. Овај члан не спречава да се вршење овог права од стране чланова оружаних снага и полиције подвргне законским ограничењима.

3. Ниједна одредба овог члана не допушта државама чланицама Конвенције од 1948 године Међународне организације рада о синдикалној слободи и заштити синдикалних права да донесе законске мере које би нарушавале или да примењују закон на начин који би нарушавао гаранције предвиђене наведеном конвенцијом.

Члан 23.

1. Породица је природни и основни саставни део друштва и има право на заштиту друштва и државе.
2. Право на склапање брака и оснивања породице признаје се човеку и жени када су дорасли за женидбу.
3. Ниједан брак се не може склапати без слободног и потпуног пристанка будућих супружника.
4. Државе чланице овог пакта донеће одговарајуће мере ради обезбеђења једнакости у правима и одговорности супружника у погледу брака за време брака и приликом његовог раскида. У случају раскида брака, предузимају се мере ради обезбеђења потребне заштите деце.

Члан 24.

1. Свако дете, без дискриминације засноване на раси, боји, полу, језику, вери, националном или социјалном пореклу, имовном стању или рођењу, има право да му његова породица, друштво и држава указују заштиту коју захтева његов статус малолетника.
2. Одмах после рођења, свако дете мора бити уписано у матичну књигу рођених и носити неко име.
3. Свако дете има право да стиче неко држављанство.

Члан 25.

Сваки грађанин има право и могућност, без икакве дискриминације поменуте у члану 2. и без неоснованих ограничења:

а) да учествује у управљању јавним пословима, било непосредно, било преко слободно изабраних представника;

б) да бира и да буде биран на повременим истинским, општим, једнаким и тајним изборима, који обезбеђују слободно изражавање воље бирача;

ц) да буде примљен, под општим једнаким условима, у јавне службе своје земље.

Члан 26.

Сва су лица једнака пред законом и имају право без икакве дискриминације на подједнаку заштиту закона. У том смислу, закон мора да забрањује сваку дискриминацију и да обезбеди свим лицима подједнаку и успешну заштиту против сваке дискриминације, нарочито у погледу расе, боје, пола, језика, вере, политичког или другог убеђења, националног или социјалног порекла, имовног стања, рођења или сваког другог стања.

Члан 27.

У државама где постоје етничке, верске или језичке мањине, лица која припадају тим мањинама не могу бити лишена права да имају, заједно са другим члановима своје групе, свој посебни културни живот, да испољавају и упражњавају своју сопствену веру или да се служе својим језиком.

ЧЕТВРТИ ДЕО

Члан 28.

1. Установљава се Комитет за права човека (даље у тексту: Комитет). Овај Комитет је састављен од 18 чланова а врши функције које су ниже одређене.

2. Комитет је састављен од држављана држава чланица овог пакта, који треба да имају високе моралне квалитете чија је компетентност у области људских права призната, с тим што ће се водити рачуна о корисности учешћа неких лица која имају правно искуство.

3. Чланови Комитета бирају се и заседају у личном својству.

Члан 29.

1. Чланови Комитета бирају се тајним гласањем на основу листе кандидата који испуњавају услове предвиђене у члану 28. овог пакта и које у том циљу предлажу државе чланице овог пакта.

2. Свака држава чланица овог пакта може предложити највише два лица. Ова лица треба да буду држављани државе која их предлаже.

3. Исто лице може поновно бити предложено.

Члан 30.

1. Први избори се одржавају најдоцније 6 месеци после ступања на снагу овог пакта.

2. Најмање четири месеца пре сваког избора у Комитет, сем ако се ради о избору у циљу попуњавања упражњеног места које је пријављено сходно члану 34. овог пакта, генерални секретар Организације уједињених нација позваће писменим путем државе чланице овог пакта да одреде, у року од три месеца, кандидате које предлажу за чланове Комитета.

3. Генерални секретар Организације уједињених нација саставља листу по абecedном реду свих лица тако предложених, наводећи државе чланице које су их предложиле и саопштава је државама чланицама овог пакта најдоцније месец дана пре сваког избора.

4. Чланови Комитета се бирају за време састанка држава чланица који је сазвао генерални секретар Организације уједињених нација у седишту Организације. На овом састанку где кворум сачињава две трећине држава чланица овог пакта, за чланове Комитета изабрани су они кандидати који добију највећи број гласова и апсолутну већину гласова представника држава чланица које су присутне и које гласају.

Члан 31.

1. У Комитету може да заседа само један држављанин једне исте државе.
2. За избор у Комитет, води се рачуна о праведној географској расподели и о заступљености разних облика цивилизација, као и о главним правним системима.

Члан 32.

1. Чланови Комитета се бирају на четири године. Они могу бити поновно изабрани ако буду поновно предложени. Међутим, мандати девет чланова који су изабрани приликом првог бирања престају после две године; одмах после првог бирања председник састанка о коме је реч у члану 30. овог пакта одређује жребом имена ових девет чланова.
2. По истеку мандата, избори се одржавају сходно одредбама претходних чланова овог дела Пакта.

Члан 33.

1. Ако је, према једнодушном мишљењу осталих чланова, неки члан Комитета престао да обавља своје функције из разлога који није привремено одсуство, председник Комитета о томе обавештава генералног секретара Организације уједињених нација, који тада објављује да је упражњено место тог члана.
2. У случају смрти или оставке неког члана Комитета, председник о томе одмах обавештава генералног секретара Уједињених нација, који тада објављује да је место упражњено од дана смрти или од дана када одсуство ступа на снагу.

Члан 34.

1. Када је упражњено место објављено према члану 33. овог пакта и ако мандат члана кога треба заменити не истиче у року од шест месеци од дана када је одсуство објављено, генерални секретар Уједињених нација известиће о томе државе чланице овог пакта, које могу, у року од два месеца,

да одреде кандидате према одредбама члана 29. овог пакта ради попуњавања упражњеног места.

2. Генерални секретар Уједињених нација саставља листу по абecedном реду свих лица тако одређених и доставља је државама чланицама овог пакта. Избор за попуњавање упражњеног места врши се према одговарајућим одредбама овог дела Пакта.

3. Сваки члан Комитета који је изабран на место за које је објављено да је упражњено, сагласно члану 33, заседаће у Комитету све до дана нормалног истека мандата члана чије је место било упражњено у Комитету према одредбама наведеног члана.

Члан 35.

Члановима Комитета се исплаћују, по одобрењу Генералне скупштине Уједињених нација, накнаде на терет средстава Организације уједињених нација под условима које одређује Генерална скупштина према важностима функција у Комитету.

Члан 36.

Генерални секретар Организације уједињених нација ставља на расположење Комитету потребно особље и материјална средства која су му потребна ради ефикасног вршења функција које су му поверене на основу овог пакта.

Члан 37.

1. Генерални секретар Уједињених нација сазива чланове Комитета на први састанак у седишту Организације.

2. После овог првог састанка, Комитет се састаје у свим случајевима предвиђеним пословником.

3. Састанци Комитета се редовно одржавају у седишту Организације уједињених нација или у Уреду Уједињених нација у Женеви.

Члан 38.

Пре него што ступи на дужност, сваки члан Комитета мора да се на јавној седници

свечано обавеже да ће обављати своје функције потпуно непристрасно и савесно.

Члан 39.

1. Комитет бира свој биро за време од две године. Чланови бироа могу бити поновно изабрани.

2. Комитет доноси своја правила процедуре; међутим, ова правила треба да садрже, између осталог, следеће одредбе:

а) да 12 чланова сачињавају кворум;

б) да се одлуке Комитета доносе већином гласова присутних чланова.

Члан 40.

1. Државе чланице овог пакта се обавезују да подносе извештаје о донетим мерама којима се спроводе у живот права призната овим пактом, као и о постигнутим успесима у остваривању ових права:

а) у року од годину дана од дана ступања на снагу овог пакта за сваку државу чланицу у питањима која се на њу односе;

б) убудуће, сваки пут када Комитет буде то затражио.

2. Сви извештаји подносе се генералном секретару Организације уједињених нација који их доставља Комитету на разматрање. У извештајима треба навести, ако устреба, факторе и тешкоће који ометају примену одредаба овог пакта.

3. Генерални секретар Организације уједињених нација може, после саветовања са Комитетом, доставити специјализованим заинтересованим установама копију свих делова извештаја који би се могли односити на област њихове надлежности.

4. Комитет проучава извештаје које подносе државе чланице овог пакта. Он доставља државама чланицама своје сопствене извештаје, као и све примедбе општег карактера које сматра целисходним. Комитет може такође да доставља Економском и социјалном савету ове примедбе са копијама извештаја које је примио од држава чланица овог пакта.

5. Државе чланице овог пакта могу да подносе Комитету коментаре о свакој примедби која је учињена на основу тачке 4. овог члана.

Члан 41.

1. Свака држава чланица овог пакта може, на основу овог члана, да изјави у сваком тренутку да признаје надлежност Комитета да прима и разматра саопштења у којима једна држава тврди да нека друга држава чланица не испуњава своје обавезе на основу овог пакта. Саопштења која се подносе на основу овог члана могу бити примљена и разматрана само ако потичу од државе чланице која је дала изјаву којом признаје, што се ње тиче, надлежност Комитета. Комитет не прима саопштење од државе чланице која није дала овакву изјаву. Следећи поступак се примењује на саопштења која су примљена сходно овом члану:

а) Ако једна држава чланица овог пакта сматра да нека друга држава чланица не примењује његове одредбе, она може писменим путем да скрене пажњу оне друге државе на ово питање. У року од три месеца од пријема саопштења, држава којој се шаље даје држави која је доставила саопштење објашњење или сваку другу писмену изјаву којима разјашњава питање, а које садрже, уколико је то могуће и корисно, обавештења о њеним правилима процедуре и о правним средствима која су већ коришћена, која су покренута или која се могу још користити.

б) Ако, у року од шест месеци од дана пријема првобитног саопштења од стране државе којој је ово упућено, питање не буде решено на задовољство обеју заинтересованих држава чланица, једна као и друга

држава имају право да га поднесу Комитету, достављајући саопштење и Комитету и другој заинтересованој држави.

ц) Комитет може решавати о једном предмету који му је поднет само ако утврди да су сва расположива унутрашња правна средства коришћена и исцрпена, сходно опште признатим принципима међународног права. Ово правило се не примењује у случајевима где поступци по жалби превазилазе разумне рокове.

д) Комитет искључује јавност са својих седница када разматра саопштења о којима је реч у овом члану.

е) Под резервом одредаба става ц), Комитет ставља своје добре услуге на располагање заинтересованим државама чланицама како би се постигло споразумно решење питања које је засновано на поштовању права човека и основних слобода, како их признаје овај пакт.

ф) У вези са сваким предметом који му је поднет, Комитет може да затражи од заинтересованих држава чланица поменутих у ставу б) да му доставе свако умесно обавештење.

г) Заинтересоване државе чланице, поменуте у ставу б) имају право да буду представљене приликом разматрања предмета од стране Комитета и да стављају писмене или усмене примедбе или у једном и другом облику.

х) Комитет мора да поднесе извештај у року од дванаест месеци, рачунајући од дана када је примио саопштење поменуто у ставу б):

и) ако је постигнуто решење у складу са одредбама става е), Комитет се у свом извештају ограничава на кратко изношење чињеница и постигнутог решења;

ии) ако решење није постигнуто, у складу са одредбама става е), Комитет се у свом извештају ограничава на кратко изношење чињеница; текст писмених примедба и записник о усменим примедбама које су ставиле заинтересоване државе прилажу се уз извештај. За сваки предмет извештај се доставља заинтересованим државама чланицама.

2. Одредбе овог члана ступају на снагу када десет држава чланица овог пакта буду дале изјаву предвиђену у тачки 1. овог члана. Наведена изјава депонује се код генералног секретара Организације уједињених нација, који доставља копију осталим државама чланицама. Изјава се може у свако доба повући путем саопштења упућеног генералном секретару. Ово повлачење је без штете по разматрање сваког питања које је предмет већ достављеног саопштења на основу овог члана; никакво друго саопштење неке државе чланице неће се примати пошто генерални секретар буде обавештен о повлачењу изјаве, уколико заинтересована држава чланица не да нову изјаву.

Члан 42.

1. а) Ако питање које је поднето Комитету, сходно члану 41. овог пакта, не буде решено на задовољство заинтересованих држава чланица, Комитет може, уз претходну сагласност заинтересованих држава чланица, да одреди ад хоц комисију за помирење (у даљем тексту: комисија). Комисија ставља своје добре услуге на располагање заинтересованим државама чланицама у циљу постизања мирног решења питања заснованог на поштовању овог пакта;

б) Комисија се састоји од пет чланова наименованих уз сагласност заинтересованих држава чланица. Ако заинтересоване државе чланице не постигну споразум о целокупном или о једном делу састава комисије у року од три месеца, чланови комисије о којима се нису могле сагласити бирају се тајним гласањем међу члановима Комитета већином од две трећине чланова Комитета.

2. Чланови комисије заседају у личном својству. Они не могу бити држављани ни заинтересованих држава чланица ни државе која није члан овог пакта, нити државе која није дала изјаву предвиђену у члану 41. овог пакта.

3. Комисија бира свог председника и доноси своја сопствена правила процедуре.

4. Комисија одржава редовно своје састанке у седишту Организације уједињених нација или у Уреду Уједињених нација у Женеви. Међутим, она може да се састане у сваком другом одговарајућем месту, које комисија може да одреди у сагласности са генералним секретаром Организације уједињених нација и заинтересованим државама чланицама.

5. Секретаријат, предвиђен у члану 36. овог пакта, пружа такође своје услуге комисијама које су наименоване на основу овог члана.

6. Подаци које добија и прегледа Комитет стављају се на располагање комисији која може да захтева да јој заинтересоване државе чланице пруже свако умесно накнадно обавештење.

7. Пошто буде размотрила питање у свим својим видовима, али у сваком случају најдоцније у року од дванаест месеци од дана када јој је поднето, комисија подноси извештај председнику Комитета који га доставља заинтересованим државама чланицама:

а) ако комисија не може да доврши разматрање питања у року од дванаест месеци, у свом извештају она укратко само назначавача докле је стигла у свом разматрању;

б) ако је постигнуто споразумно решење питања, засновано на поштовању права човека, признатих овим пактом, у свом извештају комисија се ограничава да укратко наведе чињенице и постигнуто решење;

ц) ако се не постигне решење у смислу става б), комисија уноси у извештај своје закључке по свим чињеницама које се односе на питање које се расправља између заинтересованих држава чланица, као и своје констатације у вези са могућностима постизања споразумног решења питања; извештај садржи такође писмене примедбе и записник о усменим примедбама које су учиниле заинтересоване државе чланице;

д) ако је извештај комисије поднет према ставу ц), заинтересоване државе чланице саопштавају председнику Комитета, у року од три месеца од пријема извештаја, да ли прихватају или не извештај комисије.

8. Одредбе овог члана треба тако разумети да не иду на уштрб надлежности Комитета предвиђених у члану 41. овог пакта.

9. Заинтересоване државе чланице сnose подједнако трошкове чланова комисије на основу предрачуна који доноси генерални секретар Организације уједињених нација.

10. Генерални секретар Организације уједињених нација је овлашћен, да у случају потребе, исплати трошкове члановима комисије пре него што их заинтересоване државе чланице надокнаде према тачки 9. овог члана.

Члан 43.

Чланови Комитета и чланови ад хоц комисија за помирење које могу бити установљене према члану 42. овог пакта, имају право на олакшице, привилегије и имунитете који се признају стручњацима у мисији Организације уједињених нација, према одговарајућим одељцима Конвенције о привилегијама и имунитетима Уједињених нација.

Члан 44.

Одредбе о спровођењу у живот овог пакта примењују се без штете за поступке који су установљени по питању права човека према или на основу битних инструмената и конвенција Организације уједињених нација и специјализованих установа, и не спречавају државе чланице да прибегну другим поступцима за решавање неког спора сходно међународним општим или посебним споразумима који их обавезују.

Члан 45.

Комитет доставља сваке године Генералној скупштини Уједињених нација извештај о свом раду преко Економског и социјалног савета.

ПЕТИ ДЕО

Члан 46.

Ниједна одредба овог пакта не може се тумачити као да нарушава одредбе Повеље Уједињених нација и уставе специјализованих установа, који одређују одговорност разних органа Организације уједињених нација и специјализованих установа по питањима која су обрађена у овом пакту.

Члан 47.

Ниједна одредба овог пакта не може се тумачити као да нарушава право својствено свим народима да уживају и да у потпуности и слободно користе своја природна богатства и изворе.

ШЕСТИ ДЕО

Члан 48.

1. Овај пакт је отворен за потписивање сваке државе чланице Организације уједињених нација или чланице једне од њених специјализованих установа, сваке државе чланице Статута Међународног суда правде, као и сваке државе коју Генерална скупштина позове да постане чланица овог пакта.
2. Овај пакт подлеже ратификацији и инструменти о ратификацији се депонују код генералног секретара Уједињених нација.
3. Овај пакт је отворен за приступање свакој држави о којој је реч у тачки 1. овог члана.
4. Приступање се врши депоновањем инструмената о приступању код генералног секретара Организације уједињених нација.

5. Генерални секретар Организације уједињених нација обавештава све државе које су потписале овај пакт или оне које су му приступиле, о депоновању сваког инструмента о ратификацији или приступању.

Члан 49.

1. Овај пакт ступа на снагу три месеца од дана депоновања код генералног секретара Организације уједињених нација тридесет петог инструмента о ратификацији или приступању.

2. За сваку државу која ратификује овај пакт или која му приступи после депоновања тридесетпетог инструмента о ратификацији, наведени пакт ступа на снагу три месеца од дана депоновања инструмента о ратификацији или приступању те државе.

Члан 50.

Одредбе овог пакта примењују се, без икаквог ограничења и изузетка, на све јединице које су саставни део федеративних држава.

Члан 51.

1. Свака држава чланица овог пакта може да предложи измену или допуну чији текст подноси генералном секретару Организације уједињених нација. Генерални секретар доставља све предлоге измена и допуна државама чланицама овог пакта, тражећи од њих да му назначе да ли желе да се сазива конференција држава чланица ради разматрања или гласања о поднетим предлозима. Ако се најмање једна трећина држава изјасни за ово сазивање, генерални секретар сазива конференцију под окриљем Организације уједињених нација. Свака измена или допуна коју је усвојила већина држава присутних и које гласају, подноси се ради одобрења Генералној скупштини Уједињених нација.

2. Ове измене и допуне ступају на снагу када их одобри Генерална скупштина Уједињених нација и када их прихвати две трећине држава чланица овог пакта према њиховим уставним правилима.

3. Кад ове измене и допуне ступе на снагу, оне су обавезне за државе чланице које су их прихватиле, с тим што остале државе чланице остају везане одредбама овог пакта, као и сваком изменом или допуном коју су раније прихватиле.

Члан 52.

Независно од саопштења предвиђених у тачки 5. члана 48. овог пакта генерални секретар Организације уједињених нација обавештава све државе поменуте у тачки 1. тог члана о:

а) стављеним потписима на овај пакт и о инструментима о ратификацији или приступању депонованим сходно члану 48;

б) дану ступања на снагу овог пакта сходно члану 49. овог пакта и о дану ступања на снагу измена и допуна предвиђених у члану 51. овог пакта.

Члан 53.

1. Овај пакт чији су енглески, француски, руски, шпански и кинески текст подједнако веродостојни, депонује се у архиву Организације уједињених нација.

2. Генерални секретар Уједињених нација доставља оверену копију овог пакта свим државама поменутим у члану 48. овог пакта.

ФАКУЛТАТИВНИ ПРОТОКОЛ УЗ МЕЂУНАРОДНИ ПАКТ О ГРАЂАНСКИМ И ПОЛИТИЧКИМ ПРАВИМА

Државе уговорнице овог Протокола,

Сматрајући да би што бољем обезбеђењу постизања циљева Пакта о грађанским и политичким правима (даље назван "Пакт") и примене његових одредаба, одговарало да се овласти Комитет за људска права, успостављен на основу четвртог дела овог Пакта (даље назван "Комитет"), да прими и разматра, као што је предвиђено у овом Протоколу, представке које потичу од појединаца који тврде да су жртве кршења неког од права изложених у Пакту,

Споразумеле су се о следећем:

Члан 1.

Свака држава уговорница Пакта која постане страна уговорница овог Протокола признаје Комитет надлежан да прима и разматра представке које потичу од појединаца који спадају под њену надлежност а који тврде да су жртве кршења од стране те државе уговорнице било ког права наведеног у Пакту. Комитет неће примати никаква саопштења која се тичу државе уговорнице Пакта која није странка овог Протокола.

Члан 2.

Под условом из одредаба члана 1. сваки појединац који тврди да је жртва кршења ма кога од права наведених у Пакту и који је исцрпео сва расположива унутрашња правна средства, може поднети Комитету на разматрање писмену представку.

Члан 3.

Комитет неће прихватити ниједну представку поднету на основу овог Протокола ако је непотписана или за коју сматра да представља злоупотребу

права на подношење таквих представки, или да је неспојива са одредбама Пакта.

Члан 4.

1. Под условима из одредаба члана 3. Комитет ставља до знања сваку представку која му је поднета држави уговорници овог Протокола за коју се наводи да је прекршила неку од одредаба овог Пакта.

2. У току следећих шест месеци поменута држава ће доставити Комитету писмена објашњења или изјаве расветљавајући питање и наводећи, према потреби, све мере које је евентуално предузела да би поправила ситуацију.

Члан 5.

1. Комитет ће размотрити представке примљене на основу овог Протокола водећи рачуна о свим писменим обавештењима која су му поднели појединци и заинтересована држава.

2. Комитет неће разматрати ниједну представку појединаца ако се није уверио:

а) да се исто питање већ не разматра у поступку пред неким другим међународним органом за испитивање или решавање;

б) да је појединац исцрпео сва расположива унутрашња правна средства. Ово се правило не примењује ако је поступак по жалби продужен преко разумног рока.

3. Комитет ће одржавати нејавне седнице када буде разматрао представке предвиђене овим Протоколом.

4. Комитет ће упознати са свим што је установио заинтересовану државу уговорницу и појединца.

Члан 6.

Комитет укључује у годишњи извештај, који сачињава сходно члану 45. Пакта, сажети преглед свих делатности на основу овог Протокола.

Члан 7.

У очекивању остварења циљева резолуције 1514 (XV), усвојене од стране Генералне скупштине Уједињених нација 14. децембра 1946. која садржи Декларацију о давању независности колонијалним земљама и народима, одредбе овог Протокола неће ни у чему ограничавати право петиције које је овим народима дато Повељом Уједињених нација и другим међународним конвенцијама и инструментима закљученим под окриљем Уједињених нација или њених специјализованих установа.

Члан 8.

1. Овај Протокол је отворен за потписивање свакој држави која је потписала Пакт.
2. Овај Протокол подлеже ратификацији сваке државе која је ратификовала Пакт или му је приступила. Инструменти ратификације депоноваће се код Генералног секретара Уједињених нација.
3. Овај Протокол биће отворен за приступање свакој држави која је ратификовала Пакт или му је приступила.
4. Приступање ће се извршити депоновањем инструмената о приступању код Генералног секретара Уједињених нација.
5. Генерални секретар Уједињених нација обавестиће све државе које су потписале овај Протокол, или су му приступиле, о депоновању сваког инструмента о ратификацији или приступању.

Члан 9.

1. Под условом ступања на снагу Пакта, овај Протокол ступиће на снагу три месеца после депоновања код Генералног секретара Уједињених нација десетог инструмента о ратификацији или приступању.
2. За сваку државу која ратификује овај Протокол или му приступи после депоновања десетог инструмента о ратификацији или приступању, поменути

Протокол ће ступити на снагу три месеца после депоновања од стране ове државе њеног инструмента о ратификацији или приступању.

Члан 10.

Одредбе овог Протокола примењиваће се, без икаквог ограничења и изузетка, на све јединице федералних држава.

Члан 11.

1. Свака држава уговорница овог Протокола може предложити његову измену или допуну и њихов текст доставити Генералном секретару Уједињених нација. Генерални секретар ће потом проследити све предложене измене или допуне државама уговорницама овог Протокола, тражећи од њих да му саопште да ли желе сазивање конференције држава уговорница ради разматрања тих предлога и гласања о њима. Ако се најмање једна трећина држава изјасни у прилог овог сазивања, Генерални секретар Уједињених нација ће сазвати конференцију под окриљем Уједињених нација. Свака измена или допуна коју је усвојила већина држава уговорница присутних на конференцији и које учествују у гласању подлеже одобрењу Генералне скупштине Уједињених нација.

2. Ове измене или допуне ступају на снагу када их одобри Генерална скупштина Уједињених нација и прихвати две трећине држава уговорница овог Протокола, саобразно њиховим уставним поступцима.

3. Када ове измене или допуне ступе на снагу, оне су обавезне за све државе уговорнице које су их прихватиле, док друге државе уговорнице остају везане одредбама овог Протокола и сваком изменом и допуном коју су раније прихватиле.

Члан 12.

1. Свака држава уговорница може, у свако доба, отказати овај Протокол путем писменог саопштења упућеног Генералном секретару Уједињених

нација. Отказ производи дејство три месеца од дана када је Генерални секретар примио саопштење.

2. Отказ неће спречити примену одредаба овог Протокола на свако саопштење поднето на основу члана 2. пре него што отказ произведе дејство.

Члан 13.

Без обзира на саопштавања предвиђена у ставу 5. члана 8. овог Протокола, Генерални секретар Уједињених нација ће обавестити све државе које се помињу у ставу 1. члана 48. Пакта:

а) о потписима стављеним на овај Протокол и о инструментима ратификације и приступања депонованим сходно члану 8,

б) о датуму ступања на снагу овог Протокола сходно члану 9. и о датуму ступања на снагу сваке измене или допуне предвиђене у члану 11,

ц) о отказима који су учињени сходно члану 12.

Члан 14.

1. Овај Протокол, чији су текстови на енглеском, кинеском, шпанском, француском и руском подједнако веродостојни, депоноваће се у архиви Уједињених нација.

2. Генерални секретар Уједињених нација доставиће оверене преписе овог Протокола свакој држави на коју се односи члан 48. Пакта.

ДРУГИ ФАКУЛТАТИВНИ ПРОТОКОЛ УЗ МЕЂУНАРОДНИ ПАКТ О ГРАЂАНСКИМ И ПОЛИТИЧКИМ ПРАВИМА

Државе уговорнице овог Протокола,

верујући да укидање смртне казне доприноси поштовању људског достојанства и прогресивном развоју људских права, подсећајући на члан 3. Универзалне декларације о људским правима, усвојене 10. децембра 1948. и члан 6. Међународног пакта о грађанским и политичким правима, усвојен 16. децембра 1996, констатујући да се члан 6. Међународног пакта о грађанским и политичким правима односи према смртној казни на начин који снажно сугерише њено укидање, уверене да би све мере предузете у циљу укидања смртне казне требало сматрати унапређењем заштите права на живот, желећи да на овај начин преузму међународну обавезу да укину смртну казну,

сагласиле су се о следећем:

Члан 1.

1. Нико у надлежности државе уговорнице овог Протокола не може бити погубљен.
2. Државе уговорнице ће предузети све неопходне мере у оквиру своје надлежности у циљу укидања смртне казне.

Члан 2.

1. Резерве на овај протокол нису дозвољене, сем резерви стављених у тренутку ратификације или приступања које омогућавају да смртна казна буде примљена за време рата, за најтежа кривична дела војне природе почињена у току ратног стања.

2. Држава уговорница која је ставила овакву резерву проследиће у тренутку ратификације или приступања Генералном секретару Уједињених нација текст одговарајућих одредби закона које се примењују у време рата.

3. Држава уговорница која је ставила овакву резерву обавестиће Генералног секретара Уједињених нација о проглашењу и укидању ратног стања на својој територији.

Члан 3.

Државе уговорнице овог протокола укључиће у извештаје које подносе Комитету за људска права у складу са чланом 40. Пакта података о мерама предузетим у циљу испуњења обавеза преузетих овим протоколом.

Члан 4.

У односу на државе уговорнице Пакта које су дале изјаву у складу са чланом 42, надлежност Комитета за људска права да прима и разматра саопштења у којима нека држава уговорница тврди да друга држава уговорница не испуњава своје обавезе биће проширена и на одредбе овог Протокола, сем ако држава у питању није изјавила супротно у тренутку ратификације или приступања.

Члан 5.

У односу на државе уговорнице Првог факултативног протокола уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима, усвојеног 16. децембра 1996. године, надлежност Комитета за људска права да прима и разматра саопштења која потичу од појединаца у њиховој надлежности биће проширена и на одредбе овог протокола, сем ако држава у питању није изјавила супротно у тренутку ратификације или приступања.

Члан 6.

1. Одредбе овог протокола ће се примењивати као допунске одредбе Пакта.

2. Без утицаја на могућност стављања резерве у складу са чланом 2. овог протокола, право зајемчено чланом 1. ст. 1. овог протокола неће бити подложно укидању у складу са чланом 4. Пакта.

Члан 7.

1. Овај протокол је отворен за потписивање свакој држави која је потписала Пакт.

2. Овај протокол подлеже ратификацији сваке државе која је ратификовала Пакт или му је приступила. Инструменти ратификације биће депоновани код Генералног секретара Уједињених нација.

3. Овај протокол биће отворен за приступање свакој држави која је ратификовала Пакт или му је приступила.

4. Приступање ће се извршити депоновањем инструмената о приступању код Генералног секретара Уједињених нација.

5. Генерални секретар Уједињених нација обавестиће све државе које су потписале овај протокол или су му приступиле о депоновању сваког инструмента о ратификацији или приступању.

Члан 8.

1. Овај протокол ступиће на снагу три месеца после депоновања код Генералног секретара Уједињених нација десетог инструмента о ратификацији или приступању.

2. За сваку државу која ратификује овај протокол или му приступа после депоновања десетог инструмента о ратификацији или приступању, поменути протокол ће ступити на снагу три месеца после депоновања од стране ове државе њеног инструмента о ратификацији или приступању.

Члан 9.

Одредбе овог протокола примењиваће се, без икаквог ограничења или изузетка, на све чланице савезних држава.

Члан 10.

Генерални секретар Уједињених нација ће обавестити све државе на које се односи члан 48. ст. 1. Пакта о следећем:

а) резервама, саопштењима и обавештењима у складу са чланом 2. овог протокола;

б) изјавама датим у складу са члановима 4. и 5. овог протокола;

ц) потписима, ратификацијама и приступањима у складу са чланом 7. овог протокола;

д) датум ступања на снагу овог протокола у складу са чланом 8.

Члан 11.

1. Овај протокол, чији су текстови на арапском, кинеском, енглеском, француском, руском и шпанском језику подједнако веродостојни, биће депонован у архиви Организације уједињених нација.

2. Генерални секретар Уједињених нација доставиће оверене преписе овог Протокола свакој држави на коју се односи члан 48. Пакта.

**КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА са изменама предвиђеним
Протоколима 11 и 14 и са Протоколима 1, 4, 6, 7, 12 и 13**

**ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА ПРАВИМА
са изменама предвиђеним Протоколима 11 и 14**

Владе потписнице ове Конвенције, као чланице Савета Европе,

Имајући у виду Универзалну декларацију о људским правима коју је Генерална скупштина Уједињених нација прогласила 10. децембра 1948;

Имајући у виду да ова Декларација има за циљ да обезбеди опште и делотворно признање и поштовање права прокламованих у њој;

Имајући у виду да је циљ Савета Европе постизање већег јединства између његових чланица и да је очување и развијање основних људских права и слобода један од начина на који том циљу треба стремити;

Потврђујући изнова своју дубоку веру у оне основне слободе које су темељ правде и мира у свету и које се најбоље одржавају стварном политичком демократијом, с једне стране, и заједничким схватањем и поштовањем људских права од којих оне зависе, с друге стране;

Решене да, као владе европских земаља које су сличних погледа и имају заједничко наслеђе политичких традиција, идеала, слободе и владавине права, предузму прве кораке за заједничко остваривање извесних права наведених у Универзалној декларацији,

Споразумеле су се о следећем:

Члан 1.

Обавеза поштовања људских права

Високе стране уговорнице јемче свакоме у својој надлежности права и слободе одређене у Делу I ове Конвенције.

ДЕО I
ПРАВА И СЛОБОДЕ

Члан 2.

Право на живот

1. Право на живот сваког лица заштићено је законом. Нико не сме бити намерно лишен живота, осим приликом извршења пресуде суда којом је осуђен за злочин за који је ова казна предвиђена законом.

2. Лишење живота се не сматра противним овом члану ако проистекне из употребе силе која је апсолутно нужна:

а) ради одбране неког лица од незаконитог насиља;

б) да би се извршило законито хапшење или спречило бекство лица законито лишеног слободе;

ц) приликом законитих мера које се предузимају у циљу сузбијања нереда или побуне.

Члан 3.

Забрана мучења

Нико не сме бити подвргнут мучењу, или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.

Члан 4.

Забрана ропства и принудног рада

1. Нико се не сме држати у ропству или ропском положају.

2. Ни од кога се не може захтевати да обавља принудни или обавезни рад.

3. За сврхе овог члана израз “принудни или обавезни рад” не обухвата:

а) рад уобичајен у склопу лишења слободе одређеног у складу са одредбама члана 5 ове Конвенције или током условног отпуста;

б) службу војне природе или, у земљама у којима се признаје приговор савести, службу која се захтева уместо одслужења војне обавезе;

ц) рад који се изискује у случају какве кризе или несреће која прети опстанку или добробити заједнице;

д) рад или службу који чине саставни део уобичајених грађанских дужности.

Члан 5.

Право на слободу и безбедност

1. Свако има право на слободу и безбедност личности. Нико не може бити лишен слободе осим у следећим случајевима и у складу са законом прописаним поступком:

а) у случају законитог лишења слободе на основу пресуде надлежног суда;

б) у случају законитог хапшења или лишења слободе због неизвршења законите судске одлуке или ради обезбеђења испуњења неке обавезе прописане законом;

ц) у случају законитог хапшења или лишења слободе ради привођења лица пред надлежну судску власт због оправдане сумње да је извршило кривично дело, или када се то оправдано сматра потребним како би се предупредило извршење кривичног дела или бекство по његовом извршењу.

д) у случају лишења слободе малолетног лица на основу законите одлуке у сврху васпитног надзора или законитог лишења слободе ради његовог привођења надлежној власти.

е) у случају законитог лишења слободе да би се спречило ширење заразних болести, као и законитог лишења слободе душевно поремећених лица, алкохоличара или уживалаца дрога или скитница.

ф) у случају законитог хапшења или лишења слободе лица да би се спречио његов неовлашћени улазак у земљу, или лица против кога се предузимају мере у циљу изгона или екстрадиције.

2. Свако ко је ухапшен мора бити обавештен без одлагања и на језику који разуме о разлозима за његово хапшење и о свакој оптужби против њега.
3. Свако ко је ухапшен или лишен слободе сходно одредбама из става 1.ц овог члана мора без одлагања бити изведен пред судију или друго службено лице законом одређено да обавља судске функције и мора имати право да му се суди у разумном року или да буде пуштен на слободу до суђења. Пуштање на слободу може бити условљено јемствима да ће се лице појавити на суђењу.
4. Свако ко је лишен слободе има право да покрене поступак у коме ће суд хитно испитати законитост лишења слободе и наложити пуштање на слободу ако је лишење слободе незаконито.
5. Свако ко је био ухапшен или лишен слободе у супротности с одредбама овог члана има утуживо право на накнаду.

Члан 6.

Право на правично суђење

1. Свако, током одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама, или о кривичној оптужби против њега, има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона. Пресуда се мора изрећи јавно, али се штампа и јавност могу искључити с целог или с дела суђења у интересу морала, јавног реда или националне безбедности у демократском друштву, када то захтевају интереси малолетника или заштита приватног живота странака, или у мери која је, по мишљењу суда, неопходно потребна у посебним околностима када би јавност могла да нашкоди интересима правде.
2. Свако ко је оптужен за кривично дело мора се сматрати невиним све док се не докаже његова кривица на основу закона.
3. Свако ко је оптужен за кривично дело има следећа минимална права:

а) да без одлагања, подробно и на језику који разуме, буде обавештен о природи и разлозима оптужбе против њега;

б) да има довољно времена и могућности за припремање одбране;

ц) да се брани лично или путем браниоца кога сам изабере или, ако нема довољно средстава да плати за правну помоћ, бесплатно добије браниоца по службеној дужности када интереси правде то захтевају;

д) да испитује сведоке против себе или да постигне да се они испитају и да се обезбеди присуство и саслушање сведока у његову корист под истим условима који важе за оне који сведоче против њега;

е) да добије бесплатну помоћ преводиоца ако не разуме или не говори језик који се употребљава на суду.

Члан 7.

Кажњавање само на основу закона

1. Нико се не може сматрати кривим за кривично дело извршено чињењем или нечињењем које, у време када је извршено, није представљало кривично дело по унутрашњем или међународном праву. Исто тако, не може се изрећи строжа казна од оне која се могла изрећи у време када је кривично дело извршено.

2. Овај члан не утиче на суђење и кажњавање неког лица за чињење или нечињење које се у време извршења сматрало кривичним делом према општим правним начелима која признају цивилизовани народи.

Члан 8.

Право на поштовање приватног и породичног живота

1. Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке.

2. Јавне власти неће се мешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне

безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

Члан 9.

Слобода мисли, савести и вероисповести

1. Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вере или уверења и слободу сваког да, било сам или заједно с другима, јавно или приватно, испољава веру или уверење молитвом, подучавањем, обичајима и обредом.
2. Слобода исповедања вере или убеђења сме бити подвргнута само законом прописаним ограничењима неопходним у демократском друштву у интересу јавне безбедности, ради заштите јавног реда, здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

Члан 10.

Слобода изражавања

1. Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа.
2. Пошто коришћење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања

откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.

Члан 11.

Слобода окупљања и удруживања

1. Свако има право на слободу мирног окупљања и слободу удруживања с другима, укључујући право да оснива синдикат и приступи му ради заштите својих интереса.

2. За вршење ових права не смеју се постављати никаква ограничења, осим оних која су прописана законом и неопходна у демократском друштву у интересу националне безбедности или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других. Овим се чланом не спречава законито ограничавање вршења ових права припадницима оружаних снага, полиције или државне управе.

Члан 12.

Право на склапање брака

Мушкарци и жене одговарајућег узраста имају право да ступају у брак и заснивају породицу у складу с унутрашњим законима који уређују вршење овог права.

Члан 13.

Право на делотворни правни лек

Свако коме су повређена права и слободе предвиђени у овој Конвенцији има право на делотворан правни лек пред домаћим властима, без обзира на то да ли су повреду извршила лица која су поступала у службеном својству.

Члан 14.

Забрана дискриминације

Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, повезаност с неком националном мањином, имовина, рођење или други статус.

Члан 15.

Одступање у ванредним околностима

1. У доба рата или друге јавне опасности која прети опстанку нације, свака Висока страна уговорница може да предузме мере које одступају од њених обавеза по овој Конвенцији, и то у најнужнијој мери коју изискује таква ситуација, с тим да те мере не буду у нескладу с њеним другим обавезама према међународном праву.

2. Претходна одредба не допушта одступања од члана 2, осим у погледу смрти проузроковане законитим ратним поступцима, или члана 3, 4 (став 1) и 7.

3. Свака Висока страна уговорница која користи своје право да одступи од одредби Конвенције обавештава у потпуности генералног секретара Савета Европе о мерама које предузима и разлозима за њих. Она такође обавештава генералног секретара Савета Европе када такве мере престану да делују и када одредбе Конвенције поново почну да се примењују у потпуности.

Члан 16.

Ограничења политичке активности странаца

Ниједна одредба чланова 10, 11 и 14 не сме се тумачити тако да спречава Високе стране уговорнице да ограничавају политичку делатност странаца.

Члан 17.

Забрана злоупотребе права

Ништа у овој Конвенцији не може се тумачити тако да подразумева право било које државе, групе или лица да се упусте у неку делатност или изврше неки чин усмерен на поништавање било ког од наведених права и слобода или на њихово ограничавање у већој мери од оне која је предвиђена Конвенцијом.

Члан 18.

Границе коришћења ограничења права

Ограничења наведених права и слобода која су дозвољена овом Конвенцијом не смеју се примењивати ни у које друге сврхе осим оних због којих су прописана.

ДЕО II

ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Члан 19.

Оснивање Суда

Да би се обезбедило поштовање обавеза из Конвенције и протокола уз њу које су прихватиле Високе стране уговорнице, оснива се Европски суд за људска права, у даљем тексту “Суд”.

Суд ће радити као стални орган.

Члан 20.

Број судија

Суд се састоји од оноликог броја судија колико је Високих страна уговорница.

Члан 21.

Услови за службу

1. Судије морају имати високи морални углед и поседовати квалификације потребне за обављање високих судских функција, односно бити признати правни стручњаци.
2. Судије служе у личном својству.
3. Током свог мандата судије се не смеју бавити пословима који су неспојиви с њиховом независношћу, непристрасношћу или захтевима сталне службе; сва питања у вези с применом овог става решава Суд.

Члан 22.

Избор судија

За сваку страну уговорницу судију бира Парламентарна скупштина већином гласова, са листе од три кандидата које дотична Висока страна уговорница предложи.

Члан 23.

Мандат и престанак мандата

1. Судије се бирају на период од девет година. Оне се не могу поново бирати.
2. Судији истиче мандат када наврши 70 година живота.
3. Судије остају на дужности док им се не одреди замена. Међутим, они настављају да раде на предметима које су већ узели у разматрање.
4. Судија се не може разрешити функције осим ако друге судије не одлуче двотрећинском већином да он више не испуњава потребне услове.

Члан 24.

Секретаријат и известиоци

1. Суд има секретаријат чије се функције и организација утврђују Пословником Суда.
2. Када суди судија појединац, Суду помажу известиоци који су потчињени председнику Суда. Они чине део Секретаријата Суда.

Члан 25.

Општа седница Суда

На општој седници Суд:

- а) бира председника и једног или два потпредседника Суда на период од три године; они могу поново бити бирани;
- б) установљава већа за одређени временски период;
- ц) бира председнике већа Суда; они могу поново бити бирани;
- д) усваја пословник Суда;
- е) бира секретара Суда и једног или више његових заменика;
- ф) подноси захтев у складу са чланом 26, став 2.

Члан 26.

Судија појединац, одбори, већа и Велико веће

1. У Суду предмете разматрају судија појединац, одбори од троје судија, веће од седам судија и Велико веће од седамнаест судија. Већа Суда установљавају одборе за одређен временски период.
2. На захтев Опште седнице Суда, Комитет министара може, једногласном одлуком и за одређени период, да број судија у већу смањи на пет.
3. Када суди као судија појединац, судија не може да разматра представку поднету против високе стране уговорнице са чије листе је изабран.
4. У састав већа и Великог већа по службеној дужности улази судија изабран са листе високе стране уговорнице против које је поднета представка. Ако таквог судије нема или није у могућности да учествује у раду, у својству судије у раду већа и Великог већа учествује лице кога изабере председник Суда са листе коју унапред подноси та висока страна уговорница.
5. У састав Великог већа улазе и председник и потпредседници Суда, председници већа и друге судије изабране у складу са Пословником Суда. Када се предмет изнесе пред Велико веће на основу члана 43, судије чланови већа које је донело пресуду не могу учествовати у раду Великог већа, с

изузетком председника Већа и судије који је изабран са листе високе стране уговорнице против које је поднета представка.

Члан 27.

Надлежност судије појединца

1. Судија појединац може да прогласи неприхватљивом или да скине с листе предмета Суда представку поднету на основу члана 34, ако се таква одлука може донети без даљег испитивања.
2. Ова одлука је коначна.
3. Ако судија појединац не прогласи представку неприхватљивом или је не скине с листе предмета Суда, уступиће је неком од одбора или већа на даљи поступак.

Члан 28.

Надлежност одбора

1. Представку поднету у складу с чланом 34. одбор може једногласном одлуком:
 - а) да прогласи неприхватљивом или је скине с листе предмета, ако се таква одлука може донети без даљег испитивања; или
 - б) да прогласи прихватљивом и истовремено донесе пресуду о суштини спора ако је питање које је предмет спора такво да се односи на тумачење или примену Конвенције или протокола уз њу и већ је разјашњено у устаљеној пракси Суда.
2. Одлуке и пресуде донете на основу става 1. су коначне.
3. Ако судија изабран са листе високе стране уговорнице против које је поднета представка не учествује у раду одбора, одбор може у свакој фази поступка да позове тог судију да заузме место једног од чланова тог одбора, узимајући у обзир све релевантне чињенице, укључујући и то да ли је та висока страна уговорница оспорила примену процедуре предвиђене ставом 1. тачка б).

Члан 29.

Одлуке већа о прихватљивости и суштини ствари

1. Ако није донета одлука на основу чланова 27. и 28, нити је изречена пресуда на основу члана 28, веће одлучује о прихватљивости и суштини појединачних представки поднетих на основу члана 34. Одлука о прихватљивости може се донети засебно.

2. Веће одлучује и о прихватљивости и суштини међудржавних представки поднетих на основу члана 33. Одлука о прихватљивости доноси се засебно осим када Суд, у изузетним случајевима, не одлучи друкчије.

Члан 30.

Уступање надлежности Великом већу

Ако се поводом предмета који веће разматра покрене неко озбиљно питање од значаја за тумачење Конвенције или протокола уз њу, или ако решење питања пред већем може да доведе до резултата који није у сагласности с неком претходно донетом пресудом Суда, веће може, све док не донесе пресуду, да уступи надлежност Великом већу, изузев када се томе противи једна од странака у спору.

Члан 31.

Овлашћења Великог већа

Велико веће

а) одлучује о представкама поднетим на основу члана 33 и члана 34, када му неко од већа уступи надлежност на основу члана 30 или када му је предмет упућен на основу члана 43;

б) одлучује о питањима која Суду упућује Комитет министара у складу с чланом 46, став 4; и

ц) разматра захтеве за саветодавна мишљења поднете на основу члана 47.

Члан 32.

Надлежност Суда

1. Надлежност Суда се протеже на све предмете који се тичу тумачења и примене ове Конвенције и протокола уз њу, а који су му упућени на основу чланова 33, 34, 46 и 47.
2. У споровима око надлежности одлучује Суд.

Члан 33.

Међудржавни спорови

Свака Висока страна уговорница може указати Суду на сваку повреду одредби Конвенције или протокола уз њу за коју сматра да се може приписати некој другој Високој страни уговорници.

Члан 34.

Појединачне представке

Суд може да прима представке од сваког лица, невладине организације или групе лица који тврде да су жртве повреде права установљених Конвенцијом или протоколима уз њу, учињене од стране неке Високе стране уговорнице. Високе стране уговорнице обавезују се да ни на који начин не ометају ефикасно вршење овог права.

Члан 35.

Услови прихватљивости

1. Суд може узети предмет у поступак тек када се исцрпу сви унутрашњи правни лекови, у складу са општепризнатим начелима међународног права, и у року од шест месеци од дана када је донета правоснажна одлука.
2. Суд не поступа по појединачној представци поднетој на основу члана 34 која је
 - а) анонимна, или

б) у суштини истоветна с представком коју је Суд већ разматрао, или која је већ поднета некој другој међународној инстанци ради испитивања, односно решавања а не садржи нове релевантне чињенице.

3. Суд проглашава неприхватљивом сваку појединачну представку поднету на основу члана 34. ако:

а) сматра да је представка неспојива са одредбама Конвенције или протокола уз њу, очигледно неоснована, или представља злоупотребу права на представку; или

б) сматра да подносилац представке није значајније оштећен, осим ако поштовање људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу не захтева испитивање суштине представке, с тим да се представка не може одбацити по овом основу уколико случај није претходно с дужном пажњом размотрио домаћи суд.

4. Суд одбацује сваку представку коју сматра неприхватљивом у смислу овог члана. Он то може учинити у свакој фази поступка.

Члан 36.

Интервенција трећих лица

1. Висока страна уговорница чији је држављанин подносилац представке може поднети писана запажања и узети учешће у расправи у предметима пред већем или Великим већем.

2. Председник Суда може у интересу исправног поступања позвати Високу страну уговорницу која није страна у поступку или свако заинтересовано лице које није подносилац представке да поднесу писана запажања или узму учешће у расправи.

3. Комесар за људска права Савета Европе може поднети писани поднесак и узети учешће у расправи у предметима пред већем или Великим већем.

Члан 37.

Брисање представки

1. Суд у свакој фази поступка може одлучити да избрише представку са листе предмета ако се на основу околности може закључити:

а) да подносилац представке не намерава да даље учествује у поступку; или

б) да је ствар разрешена; или

ц) да из сваког другог разлога који Суд утврди није више оправдано наставити са испитивањем представке.

Међутим, Суд наставља с испитивањем представке ако је то потребно ради поштовања људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу.

2. Суд може одлучити да представку врати на своју листу предмета ако сматра да околности то налажу.

Члан 38.

Испитивање предмета

Суд разматра представку заједно с представницима странака и, ако је то потребно, покреће истрагу за чије ће му ефикасно спровођење заинтересоване високе стране уговорнице обезбедити све неопходне услове.

Члан 39.

Пријатељска поравнања

1. У свакој фази поступка Суд се може ставити на располагање странама у спору како би се постигло пријатељско поравнање засновано на поштовању људских права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу.

2. Поступак који се води на основу става 1. поверљиве је природе.

3. Ако се постигне пријатељско поравнање, Суд скида предмет са своје листе одлуком која садржи кратак опис чињеница и постигнутог решења.

4. Одлука се доставља Комитету министара који надгледа извршење одредби пријатељског поравнања предвиђених одлуком.

Члан 40.

Јавна расправа и увид у списе

1. Расправе су јавне, сем када Суд у посебним околностима одлучи друкчије.
2. Списи депоновани код Секретара доступни су јавности, сем када председник Суда одлучи друкчије.

Члан 41.

Правично задовољење

Када Суд утврди прекршај Конвенције или протокола уз њу, а унутрашње право Високе стране уговорнице у питању омогућава само делимичну одштету, Суд ће, ако је то потребно, пружити правично задовољење оштећеној страни.

Члан 42.

Пресуде већа

Пресуде већа постају правоснажне у складу с одредбама члана 44, став 2.

Члан 43.

Обраћање Великом већу

1. У року од три месеца од пресуде већа свака странка може, у посебним случајевима, да захтева да се предмет изнесе пред Велико веће.
2. Колегијум од пет судија Великог већа прихватиће захтев ако се предмет тиче неког важног питања везаног за тумачење или примену Конвенције, односно протокола уз Конвенцију, или пак каквог другог озбиљног питања од општег значаја.
3. Ако колегијум прихвати захтев, Велико веће одлучује о предмету пресудом.

Члан 44.

Правоснажне пресуде

1. Пресуда Великог већа је правоснажна.
2. Пресуда већа постаје правоснажна
 - а) када странке изјаве да неће захтевати да се предмет изнесе пред Велико веће; или
 - б) три месеца после доношења пресуде, ако се не затражи да се предмет изнесе пред Велико веће; или
 - ц) када колегијум одбије захтев за обраћање Великом већу на основу члана 43.
3. Правоснажна пресуда се објављује.

Члан 45.

Образложења пресуда и одлука

1. Пресуде као и одлуке којима се представка проглашава прихватљивом или неприхватљивом морају бити образложене.
2. Ако пресуда у целости или једном свом делу не представља једногласно мишљење судија, сваки судија има право да изнесе издвојено мишљење.

Члан 46.

Обавезност и извршење пресуда

1. Високе стране уговорнице се обавезују да се повинују правоснажној пресуди Суда у сваком предмету у коме су странке.
2. Правоснажна пресуда Суда се доставља Комитету министара који надгледа њено извршење.
3. Ако Комитет министара сматра да праћење извршења правоснажне пресуде отежава неки проблем у вези са тумачењем пресуде, може се обратити Суду ради доношења одлуке поводом питања тумачења. За одлуку

о обраћању Суду потребна је двотрећинска већина гласова овлашћених представника у Комитету.

4. Ако Комитет министара сматра да нека висока страна уговорница одбија да се повинује правоснажној пресуди у предмету у којем је странка, он може, након што званично обавести ту високу страну уговорницу, а на основу одлуке усвојене двотрећинском већином гласова представника који седе у Комитету, да се Суду обрати питањем да ли је та висока страна уговорница пропустила да испуни своју обавезу из става 1.

5. Ако Суд утврди да постоји повреда става 1, упућује предмет Комитету министара ради разматрања мера које треба предузети. Ако Суд утврди да став 1. није прекршен, вратиће предмет Комитету министара који закључује расправу о предмету.

Члан 47.

Саветодавна мишљења

1. На захтев Комитета министара Суд може да даје саветодавна мишљења о правним питањима која се тичу тумачења Конвенције и протокола уз њу.

2. Таква мишљења се не смеју бавити питањима која се односе на садржај или опсег права и слобода установљених Делом I Конвенције и протоколима уз њу, као ни било којим другим питањем које би Суд или Комитет министара могли да разматрају у вези с поступцима који се могу покренути у складу са Конвенцијом.

3. За одлуке Комитета министара да захтева саветодавно мишљење Суда потребна је већина гласова представника који имају право да у Комитету заседају.

Члан 48.

Надлежност Суда да даје саветодавна мишљења

Суд одлучује да ли захтев за давање саветодавног мишљења који поднесе Комитет министара спада у његову надлежност одређену чланом 47.

Члан 49.

Образложење саветодавних мишљења

1. Саветодавна мишљења Суда морају бити образложена.
2. Ако саветодавно мишљење у целости или једном свом делу не представља једногласно мишљење судија, сваки судија има право да изнесе издвојено мишљење.
3. Саветодавна мишљења Суда достављају се Комитету министара.

Члан 50.

Трошкови Суда

Трошкове Суда сноси Савет Европе.

Члан 51.

Привилегије и имунитети судија

Током вршења своје функције судије уживају привилегије и имунитете предвиђене чланом 40 Статута Савета Европе и споразумима донетим на основу њега.

ДЕО III

ОСТАЛЕ ОДРЕДБЕ

Члан 52.

Обавештења генералном секретару

По пријему захтева од генералног секретара Савета Европе, свака Висока страна уговорница пружиће објашњење о начину на који њено унутрашње право обезбеђује делотворну примену свих одредаба ове Конвенције.

Члан 53.

Обезбеђење постојећих људских права

Ниједна одредба ове Конвенције неће се тумачити тако да ограничава односно угрожава људска права и основне слободе који би били признати по законима сваке Високе стране уговорнице или по сваком другом споразуму чија је она страна уговорница.

Члан 54.

Овлашћења Комитета министара

Ништа у овој Конвенцији не задире у овлашћења која су дата Комитету министара Статутом Савета Европе.

Члан 55.

Искључење других начина за решавање спора

Високе стране уговорнице сагласиле су се да се неће користити, изузев ако постоји посебан споразум, постојећим међусобним уговорима, конвенцијама или декларацијама како би неки спор који произилази из тумачења или примене ове Конвенције путем представке поднеле да се решава неким другим начином, а не онима који су предвиђени овом Конвенцијом.

Члан 56.

Територијална примена

1. Приликом ратификације, или у свако доба после тога, свака држава може изјавити, путем нотификације упућене генералном секретару Савета Европе, да ће се, у складу са одредбама става 4 овог члана, ова Конвенција примењивати на све или на неку од територија за чије је међународне односе одговорна.

2. Конвенција ће се примењивати на територију или територије означене у нотификацији почев од тридесетог дана по пријему ове нотификације од стране генералног секретара Савета Европе.

3. При примени одредаба ове Конвенције на таквим територијама водиће се рачуна о локалним потребама.

4. Свака држава која је дала изјаву у сагласности са ставом 1 овог члана може у свако доба после тога да изјави да прихвата надлежност Суда у погледу примања представки од појединаца, невладиних организација или група, према одредбама члана 34 Конвенције, а у односу на неку или више територија на које се изјава односи.

Члан 57.

Резерве

1. Приликом потписивања ове Конвенције, или приликом депоновања инструмента ратификације, свака држава може ставити резерву на сваку појединачну одредбу Конвенције у обиму у коме неки закон који је тада на снази на њеној територији није у сагласности са том одредбом. Резерве општег карактера нису дозвољене на основу овог члана.

2. Свака резерва стављена на основу овог члана садржи кратку изјаву о закону о коме је реч.

Члан 58.

Отказивање

1. Висока страна уговорница може да откаже ову Конвенцију тек по истеку пет година од дана када је постала страна уговорница и то путем отказа са шестомесечним отказним роком, који се доставља генералном секретару Савета Европе, који о томе обавештава друге Високе стране уговорнице.

2. Отказ не може имати за последицу да се Висока страна уговорница у питању ослободи својих обавеза према овој Конвенцији у погледу сваке

радње учињене до дана када је отказ почео да дејствује, а која би могла да представља кршење тих обавеза.

3. Под овим истим условима, свака Висока страна уговорница која престане да буде чланица Савета Европе престаје да буде и уговорница ове Конвенције.

4. Сагласно одредбама претходних ставова, Конвенција се може отказати у односу на сваку територију за коју је сагласно одредбама члана 56 изјављено да се примењује.

Члан 59.

Потпис и ратификација

1. Ова Конвенција је отворена за потпис чланицама Савета Европе. Она се ратификује. Ратификације се депонују код генералног секретара Савета Европе.

2. Европска унија може да приступи овој Конвенцији.

3. Ова Конвенција ступа на снагу по депоновању десет ратификационих инструмената.

4. У погледу сваког потписника који је буде ратификовао после тога, Конвенција ступа на снагу на дан када овај депонује свој инструмент ратификације.

5. Генерални секретар Савета Европе обавештава све чланице Савета Европе о ступању на снагу ове Конвенције, о именима Високих страна уговорница које су је ратификовале и о свим накнадно депонованим ратификационим инструментима. Сачињено у Риму, на дан 4. новембра 1950, на енглеском и француском језику, при чему су оба текста подједнако веродостојна, у једном примерку који се одлаже у архив Савета Европе. Генерални секретар ће доставити оверене преписе свакој потписници.

**Додатни Протокол уз Конвенцију о људским правима и основним
слободама**

Париз, 20. марта 1952.

Владе потписнице, као чланице Савета Европе,

Решене да предузму кораке ради обезбеђења заједничког спровођења извесних права и слобода поред оних већ садржаних у Делу I Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, потписане у Риму 4. новембра 1950. (у даљем тексту “Конвенција”),

Споразумеле су се о следећем:

Члан 1.

Заштита имовине

Свако физичко и правно лице има право на неометано уживање своје имовине. Нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права. Претходне одредбе, међутим, ни на који начин не утичу на право државе да примењује законе које сматра потребним да би регулисала коришћење имовине у складу с општим интересима или да би обезбедила наплату пореза или других дажбина или казни.

Члан 2.

Право на образовање

Нико не може бити лишен права на образовање. У вршењу свих својих функција у области образовања и наставе, држава поштује право родитеља

да обезбеде образовање и наставу који су у складу с њиховим верским и филозофским уверењима.

Члан 3.

Право на слободне изборе

Високе стране уговорнице се обавезују да у примереним временским размацима одржавају слободне изборе с тајним гласањем, под условима који обезбеђују слободно изражавање мишљења народа при избору законодавних тела.

Члан 4.

Територијална примена

Свака Висока страна уговорница може приликом потписивања или ратификације, или у свако доба после тога, да достави генералном секретару Савета Европе изјаву о томе у ком обиму прихвата да се одредбе овог Протокола примењују на територијама за чије је међународне односе одговорна, а које је означила у изјави.

Свака Висока страна уговорница која је доставила изјаву у смислу претходног става може накнадно да достави нову изјаву којом мења услове садржане у ранијој изјави или укида примену одредби овог Протокола у односу на било коју територију. Изјава дата у складу са овим чланом сматраће се као да је дата у складу са ставом 1, члана 56 Конвенције.

Члан 5.

Однос с Конвенцијом

У погледу Високих страна уговорница одредбе члана 1, 2, 3 и 4 овог Протокола сматрају се додатним члановима Конвенције и све одредбе Конвенције примењују се у складу с тим.

Члан 6.

Потпис и ратификација

Овај Протокол је отворен за потпис чланицама Савета Европе које су потписнице Конвенције; он се ратификује истовремено или после ратификације Конвенције. Он ступа на снагу после депоновања десет ратификационих инструмената. У погледу сваке потписнице која га буде ратификовала после тога, Протокол ступа на снагу на дан када она депонује свој ратификациони инструмент. Ратификациони инструменти се депонују код генералног секретара Савета Европе, који ће све чланице обавестити о именима оних чланица које су извршиле ратификацију. Сачињено у Паризу, на дан 20. марта 1952, на енглеском и француском језику, при чему су оба текста подједнако веродостојна, у једном примерку који се одлаже у архив Савета Европе. Генерални секретар ће доставити оверене преписе влади сваке државе потписнице.

**Протокол 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних
слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе која нису укључена
у Конвенцију и први протокол уз њу
Стразбур, 16. септембра 1963. године**

Владе потписнице, као чланице Савета Европе, Решене да предузму кораке ради обезбеђења заједничког спровођења извесних права и слобода поред оних већ садржаних у Делу I Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, потписане у Риму 4. новембра 1950. (у даљем тексту “Конвенција”), те члановима 1 до 3 првог Протокола уз Конвенцију, потписаног у Паризу 20. марта 1952,

Споразумеле су се о следећем:

Члан 1.

Забрана дужничког затвора

Нико се не може лишити слободе само зато што није у стању да испуни уговорну обавезу.

Члан 2.

Слобода кретања

1. Свако ко се законито налази на територији једне државе има, на тој територији, право на слободу кретања и слободу избора боравишта.
2. Свако је слободан да напусти било коју земљу, укључујући и сопствену.
3. Никаква ограничења не могу се поставити у односу на вршење ових права сем оних која су у складу са законом и која су неопходна у демократском друштву у интересу државне или јавне безбедности, ради очувања јавног

поретка, за спречавање криминала, за заштиту здравља или морала или ради заштите права и слобода других.

4. Права из става 1 могу се, такође, у извесним областима подвргнути ограничењима која су уведена у складу са законом и оправдана јавним интересом у демократском друштву.

Члан 3.

Забрана протеривања сопствених држављана

1. Нико не може бити протеран, било појединачном било колективном мером, с територије државе чији је држављанин.
2. Нико не може бити лишен права да уђе на територију државе чији је држављанин.

Члан 4.

Забрана групног протеривања странаца

Забрањено је колективно протеривање странаца.

Члан 5.

Територијална примена

1. Свака Висока страна уговорница може приликом потписивања или ратификације, или у свако доба после тога, доставити генералном секретару Савета Европе изјаву о томе у ком обиму прихвата да се одредбе овог Протокола примењују на територијама за чије је међународне односе одговорна, а које је означила у изјави.
2. Свака Висока страна уговорница која је доставила изјаву у смислу претходног става може накнадно да достави нову изјаву којом мења услове садржане у ранијој изјави или укида примену одредби овог Протокола у односу на било коју територију.
3. Изјава дата у складу с овим чланом сматраће се као да је дата у складу са ставом 1, члана 56 Конвенције.

4. Територија сваке државе на коју се примењује овај Протокол на основу ратификације или прихватања, и свака територија на коју се овај Протокол примењује на основу изјаве те државе дате на основу овог члана, сматрају се одвојеним територијама у смислу члана 2 и 3.

5. Држава која је дала изјаву у складу са ставом 1 или 2 овог члана може у свако доба изјавити у име једне или више територија на које се изјава односи да прихвата надлежност Суда да прима представке од појединаца, невладиних организација или група појединаца према одредбама члана 34 Конвенције, а у вези чланова 1 до 4 овог Протокола или пак неког од тих чланова.

Члан 6.

Однос с Конвенцијом

У погледу Високих страна уговорница, одредбе члана 1 до 5 овог Протокола сматрају се додатним члановима Конвенције и све одредбе Конвенције примењују се у складу с тим.

Члан 7.

Потпис и ратификација

1. Овај Протокол је отворен за потпис чланицама Савета Европе које су потписнице Конвенције; он се ратификује истовремено или после ратификације Конвенције. Он ступа на снагу после депоновања пет ратификационих инструмената. У погледу сваке потписнице која га буде ратификовала после тога, Протокол ступа на снагу на дан када она депонује свој ратификациони инструмент.

2. Ратификациони инструменти се депонују код генералног секретара Савета Европе, који ће све чланице обавестити о томе које су чланице извршиле ратификацију.

**Протокол 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних
слобода о укидању смртне казне**

Стразбур, 28. априла 1983. године

Државе чланице Савета Европе, потписнице овог Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, потписану у Риму 4. новембра 1950. (у даљем тексту “Конвенција”),

Сматрајући да промене до којих је дошло у неколико држава чланица Савета Европе изражавају општу тежњу ка укидању смртне казне,

Споразумеле су се о следећем:

Члан 1.

Укидање смртне казне

Смртна казна се укида. Нико се не сме осудити на смртну казну или погубити.

Члан 2.

Смртна казна за време рата

Држава може у свом законодавству да предвиди смртну казну за дела извршена у доба рата или непосредне ратне опасности; таква казна примениће се само у случајевима предвиђеним законом и у складу с његовим одредбама. Држава обавештава генералног секретара Савета Европе о одговарајућим одредбама тог закона.

Члан 3.

Забрана одступања

Ни од једне одредбе овог Протокола не може се одступити на основу члана 15 Конвенције.

Члан 4.

Забрана резерви

На одредбе овог Протокола не могу се стављати резерве на основу члана 57 Конвенције.

Члан 5.

Територијална примена

1. Свака држава може, приликом потписивања или када депонује инструмент ратификације, прихватања или одобрења, да одреди територију или територије на које се овај Протокол примењује.

2. Свака држава може, у свако доба после тога, путем изјаве упућене генералном секретару Савета Европе, да прошири примену овог Протокола на било коју другу територију означену у изјави. У погледу такве територије Протокол ступа на снагу првог дана месеца који наступа после дана када генерални секретар прими такву изјаву.

3. Свака изјава учињена на основу претходна два става може, у погледу територије означене у њој, да се повуче путем изјаве упућене генералном секретару. Повлачење изјаве има дејство од првог дана месеца који наступа након дана када је генерални секретар примио такво обавештење.

Члан 6.

Однос с Конвенцијом

У погледу Високих страна уговорница одредбе члана 1 до 5 овог Протокола сматрају се додатним члановима Конвенције и све одредбе Конвенције примењују се у складу с тим.

Члан 7.

Потпис и ратификација

Овај Протокол је отворен за потпис државама чланицама Савета Европе које су потписнице Конвенције. Он се ратификује, прихвата или одобрава.

Држава чланица Савета Европе не може да ратификује, прихвати или одобри овај Протокол ако није истовремено или претходно ратификовала Конвенцију. Инструменти ратификације, прихватања или одобрења се депонују код генералног секретара Савета Европе.

Члан 8.

Ступање на снагу

1. Овај Протокол ступа на снагу првог дана месеца који наступа после дана када је пет држава чланица Савета Европе изразило свој пристанак да их овај Протокол обавезује у складу са одредбама члана 7.
2. У погледу сваке државе чланице која после тога изрази свој пристанак да је овај Протокол обавезује, он ступа на снагу првог дана месеца који наступа после дана када је депонован инструмент ратификације, прихватања или одобрења.

Члан 9.

Депонување

Генерални секретар Савета Европе обавештава државе чланице Савета Европе о:

- а) сваком потпису;
- б) депонувању сваког инструмента ратификације, прихватања или одобрења;
- ц) сваком датуму ступања на снагу овог Протокола у складу са члановима 5 и 8;
- д) свакој којој другој радњи, обавештењу или саопштењу у вези с овим Протоколом.

**Протокол 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних
слобода**

Стразбур, 22. новембар 1984. године

Државе потписнице, чланице Савета Европе, Решене да предузму даље кораке да би обезбедиле заједничко спровођење извесних права и слобода путем Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, потписане у Риму 4. новембра 1950. (у даљем тексту “Конвенција”),

Споразумеле су се о следећем:

Члан 1.

Заштита у поступку протеривања странаца

1. Странац који законито борави на територији једне државе не може се из ње протерати, осим на основу одлуке донете у складу са законом, и има право:

а) да изнесе разлоге којима оспорава протеривање;

б) да се његов случај преиспита; и

ц) да у ту сврху буде заступљен пред надлежном власти или лицем или лицима која та власт одреди.

2. Странац се може протерати и пре него што искористи своја права према ставу 1. а, б и ц овог члана, ако је протеривање неопходно у интересу јавног реда или се заснива на разлозима државне безбедности.

Члан 2.

Право на жалбу у кривичним стварима

1. Свако ко је одлуком суда осуђен за кривично дело има право да његову осуду или казну преиспита виши суд. Остваривање овог права, укључујући и основе за његово коришћење, уређује се законом.

2. Ово право може трпети изузетке када је реч о делима мањег значаја, која су прописана законом, или у случајевима када је лицу у питању у првом степену судио највиши суд или је исто било осуђено након изјављене жалбе против ослобађајуће пресуде.

Члан 3.

Накнада за погрешну осуду

Ако је неко лице било правоснажном пресудом осуђено због кривичног дела и ако је касније његова пресуда била укинута или је био помилован због тога што нека нова или новооткривена чињеница неоспорно указује да се радило о судској грешци, лице које је претрпело казну као последицу такве осуде добиће накнаду у складу са законом или праксом дотичне државе, осим ако се не докаже да је оно у потпуности или делимично одговорно за то што непозната чињеница није благовремено откривена.

Члан 4.

Право да се не буде суђен или кажњен двапут у истој ствари

1. Никоме се не сме поново судити нити се може поново казнити у кривичном поступку у надлежности исте државе за дело због кога је већ био правоснажно ослобођен или осуђен у складу са законом и кривичним поступком те државе.

2. Одредбе претходног става не спречавају поновно отварање поступка у складу са законом и кривичним поступком дате државе, ако постоје докази о новим или новооткривеним чињеницама, или ако је у ранијем поступку дошло до битне повреде која је могла да утиче на његов исход.

3. Овај се члан не може ставити ван снаге на основу члана 15 Конвенције.

Члан 5.

Једнакост супружника

У вези с браком, у току брака и у случају његовог раскида, супружници су равноправни у погледу међусобних грађанскоправних права и обавеза и у свом односу према деци. Овим се чланом државе не спречавају да предузимају неопходне мере у интересу деце.

Члан 6.

Територијална примена

1. Свака држава може, приликом потписивања или када депонује инструмент ратификације, прихватања или одобрења, да одреди територију или територије на које се овај Протокол примењује и да наведе степен у коме ће се његове одредбе примењивати на тим територијама.
2. Свака држава може, у свако доба после тога, путем изјаве упућене генералном секретару Савета Европе, да прошири примену овог Протокола на били коју другу територију означену у изјави. У погледу такве територије Протокол ступа на снагу првог дана месеца који наступа после протока двомесечног периода од дана када генерални секретар прими такву изјаву.
3. Свака изјава учињена на основу претходна два члана може, у погледу територије означене у њој, да се повуче или измени путем изјаве упућене генералном секретару. Повлачење или измена изјаве има дејство од првог дана месеца који наступа после протока двомесечног периода од дана када генерални секретар прими такву изјаву.
4. Изјаве дата у складу са овим чланом сматраће се као да је дата у складу са ставом 1, члана 56 Конвенције.
5. Територија сваке државе на коју се примењује овај Протокол на основу ратификације, прихватања и одобрења, и свака територија на коју се овај

Протокол примењује на основу изјаве те државе на основу овог члана, могу се сматрати одвојеним територијама у смислу члана 1.

6. Држава која је дала изјаву у складу са ставом 1 или 2 овог члана може у свако доба изјавити у име једне или више територија на које се изјава односи да прихвата надлежност Суда да прима представке од појединаца, невладиних организација или група појединаца према одредбама члана 34 Конвенције, а у вези чланова 1 до 5 овог Протокола.

Члан 7.

Однос с Конвенцијом

У погледу Високих страна уговорница одредбе члана 1 до 6 овог Протокола сматрају се додатним члановима Конвенције и све одредбе Конвенције примењују се у складу с тим.

Члан 8.

Потпис и ратификација

Овај Протокол је отворен за потпис чланицама Савета Европе које су потписнице Конвенције. Он се ратификује, прихвата или одобрава. Држава чланица Савета Европе не може да ратификује, прихвати или одобри овај Протокол ако није истовремено или претходно ратификовала Конвенцију. Инструменти ратификације, прихватања или одобрења се депонују код генералног секретара Савета Европе.

Члан 9.

Ступање на снагу

1. Овај Протокол ступа на снагу првог дана месеца који наступа после протока двомесечног периода од дана када је седам држава чланица Савета Европе изразило свој пристанак да их овај Протокол обавезује у складу са одредбама члана 8.

2. У погледу сваке државе чланице која после тога изрази свој пристанак да је овај Протокол обавезује, он ступа на снагу првог дана месеца који наступа после протока двомесесечног периода од дана када је депонован инструмент ратификације, прихватања или одобрења.

Члан 10.

Депонување

Генерални секретар Савета Европе обавештава државе чланице Савета Европе о:

- а) сваком потпису;
- б) депонувању сваког инструмента ратификације, прихватања или одобрења;
- ц) сваком датуму ступања на снагу овог Протокола у складу са члановима 6 и 9;
- д) свакој другој радњи, обавештењу или саопштењу у вези с овим Протоколом.

**Протокол 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних
слобода**

Рим, 4. новембар 2000. године

Државе потписнице, чланице Савета Европе,

имајући у виду основно начело да су сви људи једнаки пред законом и
имају право на једнаку заштиту закона;

решене да предузму даље кораке ради унапређивања једнакости свих
људи колективном применом опште забране дискриминације путем
Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, потписане у
Риму 4. новембра 1950. (у даљем тексту: „Конвенција“);

потврђујући да начело недискриминације не спречава потписнице да
предузимају мере ради унапређивања пуне и делотворне једнакости под
условом да постоји објективно и разумно оправдање за такве мере,

сагласиле су се о следећем:

Члан 1.

Општа забрана дискриминације

1. Уживање сваког права које закон предвиђа мора се обезбедити без
дискриминације по било ком основу, као што је пол, раса, боја коже, језик,
вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално
порекло, повезаност с неком националном мањином, имовина, рођење или
други статус.
2. Јавне власти не смеју ни према коме вршити дискриминацију по основима
као што су они поменути у ставу 1.

Члан 2.

Територијална примена

1. Свака држава може, у време потписивања или приликом депоновања инструмента о ратификацији, прихватању или одобрењу, означити територију или територије на којима ће се примењивати овај Протокол.
2. Свака држава може било када касније, декларацијом упућеном Генералном секретару Савета Европе, проширити примену овог Протокола на неку другу територију означену у декларацији. Протокол ће ступити на снагу у односу на такву територију првог дана у месецу после истека рока од три месеца од дана када је Генерални секретар примио овакву декларацију.
3. Свака декларација дата по једном од два претходна става може се, у односу на сваку територију означену у декларацији, повући или изменити обавештењем упућеном Генералном секретару. Повлачење или измена ступиће на снагу првог дана у месецу после истека рока од три месеца од дана када је Генерални секретар примио обавештење.
4. Декларација дата у складу с овим чланом сматраће се сагласном са ставом 1 члана 56 Конвенције.
5. Свака држава која је дала декларацију у складу са ставовима 1 или 2 овога члана може у свако време изјавити да прихвата надлежност Суда да прима представке појединаца, невладиних организација или група појединаца у односу на члан 1 овог Протокола с једне или више територија на које се декларација односи, као што је предвиђено чланом 34 Конвенције.

Члан 3.

Однос према Конвенцији

Одредбе чланова 1 и 2 овога Протокола сматраће се између држава уговорница додатним члановима Конвенције и све ће се одредбе Конвенције примењивати у складу с тим.

Члан 4.

Потпис и ратификација

Овај Протокол биће отворен за потписивање од стране држава чланица Савета Европе које су потписале Конвенцију. Он подлеже ратификацији, прихватању или одобрењу. Држава чланица Савета Европе не може ратификовати, прихватити или одобрити овај Протокол а да пре тога или истовремено не ратификује Конвенцију. Инструменти о ратификацији, прихватању или одобрењу депоноваће се код Генералног секретара Савета Европе.

Члан 5.

Ступање на снагу

1. Овај Протокол ступиће на снагу првог дана у месецу после истека рока од три месеца од дана када десет држава чланица Савета Европе буду изразиле сагласност да их Протокол обавезује у складу с одредбама члана 4.
2. У односу на сваку државу која касније изрази своју сагласност да буде њиме обавезана, Протокол ће ступити на снагу првог дана у месецу после истека рока од три месеца од дана депоновања инструмента о ратификацији, прихватању или одобрењу.

Члан 6.

Функције депозитара

Генерални секретар Савета Европе обавештава државе чланице Савета Европе о:

- а) сваком потпису;
- б) депоновању сваког инструмента ратификације, прихватања или одобрења;
- ц) сваком датуму ступања на снагу овог Протокола у складу с члановима 2 и 5;
- д) свакој другој радњи, обавештењу или саопштењу у вези с овим Протоколом.

**Протокол 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних
слобода о**

укидању смртне казне у свим околностима

Виљнус, 3. мај 2002. године

Државе чланице Савета Европе, потписнице овог Протокола,

Уверене да је право свакога на живот основна вредност у демократском друштву и да је укидање смртне казне од суштинске важности за заштиту овог права, као и за потпуно признавање урођеног достојанства свих људских бића;

Желећи да учврсте заштиту права на живот, зајемченог Конвенцијом о заштити људских права и основних слобода потписаном у Риму, 4. новембра 1950 (у даљем тексту: Конвенција);

Имајући у виду да Протокол 6 уз Конвенцију, који се односи на укидање смртне казне, потписан у Стразбуру, 28. априла 1983, не искључује смртну казну за дела почињена у време ратног стања или стања непосредне ратне опасности;

Решене да предузму одлучујући корак у циљу укидања смртне казне у свим околностима,

Споразумеле су се о следећем:

Члан 1.

Укидање смртне казне

Смртна казна се укида. Нико се не сме осудити на смртну казну или погубити.

Члан 2.

Забрана одступања

Ниједна одредба овог Протокола не може се ставити ван снаге на основу члана 15 Конвенције.

Члан 3.

Забрана стављања резерви

На одредбе овог Протокола не могу се стављати резерве на основу члана 57 Конвенције.

Члан 4.

Територијална примена

1. Свака држава може у тренутку потписивања или депоновања инструмента о ратификацији, прихватању или одобравању, назначити територију или територије на које се овај Протокол примењује.

2. Свака држава уговорница може накнадно, изјавом упућеном Генералном секретару Савета Европе, проширити примену овог Протокола на неку другу територију, наведену у изјави. У односу на ту територију Протокол ступа на снагу првог дана у месецу који наступа по истеку периода од три месеца од дана када је

Генерални секретар примио ту изјаву.

3. Свака изјава дата у складу с претходна два става, у односу на сваку територију наведену у изјави, може да се повуче или измени нотификацијом достављеном Генералном секретару. Повлачење или измена ступа на снагу првог дана у месецу који наступа по истеку периода од три месеца од дана када је Генерални секретар примио поменути нотификацију.

Члан 5.

Однос према Конвенцији

У погледу Високих страна уговорница одредбе чланова 1 до 4 овог Протокола сматрају се додатним члановима Конвенције и све одредбе Конвенције примењују се у складу с тим.

Члан 6.

Потпис и ратификација

Овај Протокол је отворен за потпис државама чланицама Савета Европе које су потписнице Конвенције. Он подлеже ратификацији, прихватању или одобравању. Држава чланица савета Европе не може да ратификује, прихвати или одобри овај Протокол без претходне или истовремене ратификације Конвенције. Инструменти о ратификацији, прихватању или одобравању депонују се код Генералног секретара Савета Европе.

Члан 7.

Ступање на снагу

1. Овај Протокол ступа на снагу првог дана у месецу који наступа по истеку периода од три месеца од дана када је десет држава чланица Савета Европе изразило пристанак да се обавезу овим Протоколом у складу с одредбама члана 6.
2. У односу на државу чланицу која накнадно изрази пристанак да се обавезе овим Протоколом, он ступа на снагу првог дана у месецу који наступа по истеку периода од три месеца од дана депоновања инструмената о ратификацији, прихватању или одобравању.

Члан 8.

Функције депозитара

Генерални секретар Савета Европе обавештава државе чланице Савета Европе о:

- а) сваком потпису;

б) депоновању сваког инструмента ратификације, прихватања или одобрења;

ц) сваком датуму ступања на снагу овог Протокола у складу са члановима 4 и 7;

д) свакој другој радњи, обавештењу или саопштењу у вези с овим Протоколом.

БИОГРАФИЈА

Мр Наташа Плавшић рођена је 1978. године у Новом Пазару.

Дипломирала је у јуну 2002. године на Правном факултету у Београду, где је у априлу 2009. године одбранила с одликом магистарски рад на тему „Протокол 14 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода“.

Била је запослена у Стручној служби Уставног суда од 2002. године, прво као приправник, по положеном правосудном испиту у фебруару 2005. године као стручни сарадник и виши стручни сарадник, а 2013. године је постављена на место саветника Уставног суда – руководилац Стручне службе за поступке по уставним жалбама и жалбама. У јануару 2016. године постављена је за д.ф. заступника Републике Србије пред Европским судом за људска права.

У јулу 2012. године је завршила дипломатски курс Дипломатске академије „Коча Поповић“ при Министарству спољних послова.

У 2009. и 2011. години је боравила на тромесечном стручном усавршавању и пракси у Европском суду за људска права у Стразбуру.

Осим наведеног, мр Наташа Плавшић је похађала у земљи и иностранству стручне, специјализоване програме, летње школе и семинаре из области људских права, од којих су најзначајнији: Регионални напредни програм људских права и хуманитарног права на Раул Валенберг институту, Универзитета у Лунду у Шведској и Летња школа компаративног уставног права у Правног факултета у Тренту у Италији.

Говори енглески и шпански језик.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Наташа Плавшић

број индекса _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Заштита појединца пред Комитетом за људска права и пред Европским судом

за људска

права

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 18. маја 2016. године

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора

Наташа Плавшић

Број индекса

Студијски програм

Наслов рада

Заштита појединца пред Комитетом за људска права и пред Европским
судом за људска права

Ментор

проф. др Оливера Вучић и проф. др Бранко Ракић

Потписани/а Наташа Плавшић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.**

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 18. маја 2016. године

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Заштита појединца пред Комитетом за људска права и пред Европским судом за људска права

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 18. маја 2016. године

1. Ауторство - Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. Ауторство – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.